COLUMBIA UNIVERSITY
CU55228208
DB927 .C71
Dentu mogerek, vagy

Digitized by Google

THE LIBRARIES

COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

D21y 32

A'

Magyaroknak

Ös-elei.

Digitized by Google

Tárgyai ezen Értekezéseknek:

A' Lapponok Atyafisága.

A' Zabarok.

Gérek. Itt a' Mongolokról, Mand'sukról; tovább a' Kúnokról, Iberekről, Kolchisiakról.

Szczythák. Itt a' Törökökről, Persákról, Párthosokról.

Unnok, ezek után az Avarok.

Mogerek.

Digitized by Google

DENTU MOGEREK,

vagy

a' Magyaroknak Ős-elei.

Írta

Somogyi Cs. Sándor,

hites Ügyvéd.

Két Földképpel.

Budán

Landerer Anna betüivel.

1826.

Digitized by Google

DB
927
.C71

Constat per ipsas temporum traditiones, multas partes continentis terrae, quae a nobis habitatur, nondum propter difficilem magnitudinis peregrinationem ad notitiam pervenisse; quasdam vero non tales, ac refertur esse, eorum culpa qui historias exceperunt fabulosissimas; nonnullas autem nunc longe alias, quam olim habere, vel propter particulares earum devastationes, vel etiam immutationes. Unde necesse est, ut ibi novissimis temporis nostri traditionibus penitus quasi adhaereamus, observantes et historiae antiquae expositionem, nec non praedictorum dijudicationem; ut liquere possit, quid fide dignum, quidve sit erroneum.

Ptolem.

141984

Digitized by Google

DEC 14 '67 RS
H198H

A' Nemes

Magyar Nemzetnek

hazafiúi mély tisztelettel

a. a. á.

a' Szerzõ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Mint a' bértzeivel mennybe kapó hegyet
Kék köd rejti el, a' messze vidékeket
Csak sejtő Idegen' vágyja elől; holott
Helyben mindenek ösmerik:

Fénnkölt Ös-eleink' nemzeti léteket,
Más honny szülte jeles Böltsek előtt, szerény
Fátyol leplezi; én édes Anyánk tején
Bészívott tudományt adok.

A' kezdetnek elő-titkait, istenült
Elmének lehetős tsak ki derítteni:
Én e'nyit, rebegő ajkaimon, nem is
Mérészlek ki botsájtani.

Digitized by Google

Hol már látni szabad mindenikünknek; ott,
Hol már gyermeki szük pólya alól ki megy
A' hősök serege 's fénybe kel a' Világ'
Nagy színjére — csak ott adom.

Vedd óltalmad alá Nemzetem e' Haza
Szerzőkről maradott ősz tudományokat:
Míg szent lessz nyomokon futnod az érdemért,
Meg nem ront az idő fúga.

Digitized by Google

Olvasóimnak Üdvözlésemet!

Nem minden remegés nélkül teszem a' Haza óltárára e' felszánt áldozatot. Egy részről érzem gyengeségemet, más részről látom kik ellen szegezem magamat a' régi mellett mozdúlatlan állásommal: de tágúl a' melj, oszlik a' félelem, midön elgondolom, hogy ama' lelkes Atyák' tanittását védve írtam, kiktől származni elég ditsekedése minden Magyarnak.

Midön múlt ősszel a' nyomtató Ház Jelentését közönségessé tette e' Munkának elintézett Kiadásáról; a'kor kezdette közleni szakaszonként, a' Hazai Tudósítások mellett, ama' Tudós Férfiú, ki a' Nemzetnek valódi fényére él, készülöben lévő nagy Munkájának ábrázolását, melly szerént a' Magyaroknak igaz eredetéről

Digitized by Google

még e'dig senki sem tudott semmit. Az ellen tehát még az enyim nem készült; hanem az öszve-ütközés zavarba hozván a' Hazafiakat, engem olly kedvetlen állapotba helyheztetett, hogy ha nem mondottá tehetném a' megmondottat, talán örök némaság fagylalná-le e' tárgyban ajakaimat: e' szép, e' ditső pállyát vetélkedés nélkül engedném szerentsésebbnek; de a' meg ígérttel adóssa lettem azon Résznek, melly e' Munka elfogadására készségét nyilatkoztatta. Ama' további szándékról azonban itt tsak ugyan lemondok, hogy e'nek megígért folytatását, mint Második Részt, most legalább mindjárt, utánna botsássam. Olly egésszet adok e'ben által, melly semmi folytatást nem vár; amaz is idővel ha megjelenhet, mint: „Magyar Régiségek" olly egésszet fog tenni, mellynek e'vel szoros egybefüggése nem lészen. E' lemondásra mindazonáltal engemet nem ügyem helytelenségének elö-érzése kénszerített; kivívta már ez, több mint tíz Századok alatt, a' maga tsalhatatlanságát; — hanem engedek az erőltetett újíttásnak, mivel sokakat ketsegtet: jöhet még idő, mellyben a'nak gyenge óldalait, tsudállói is megtanúlják ösmérni. Valljon olly nagy Munkák, mint tett a' többek között a' már tőlünk ragadtatott-el Pray, tsak reggeli ködök-é,

Digitized by Google

mellyek a' szél lengedezésével a' végére mehetetlen tér üregében enyésznek el? Óh nem.

Fájlalom hogy ama' szorgalmatos Férfiúnak éppen én lettem Kasszandrája; *) de a' Világ nem oll könnyen engedi 's engedheti közönséges történeteinek tudását felforgatni, mint azt némellyek képzelik. Archimedes magát a' világot veté vólt ki sarkából, ha valaki azon kívül adott vólna neki álló-pontot: 's éppen tsak ez az a' mit nem fognak adni a' tudományos világban is.

Szükség azokra nézve, kik ezt tőlem várják, hogy itt közre-kelő Irásomnak tellyes különbbözését elő adjam amaz ábrázolattól. Felszáll a'nak alkotója mint a' nagy sas, mellynek birodalmát a' Világ négy tájja határozza; széljel lövellett szemei mindenütt ösmért bértzekbe ütköznek, 's akárhol ereszkedik le, már övé vólt vidéken gyakorolja hatalmát. Én nem. Mint a' ligetnek Századokon feljül élt lakója, **) megelégedve a' honnyos tőlgyek

*) „Sola mihi tales casus Cassandra canebat." — Aeneid III.

**) Szabad légyen a' köz-vélekedés után mondanom, hogy a' holló 300 esztendeig el él;

Digitized by Google

jósolatival, az által-menőket is azokkal köszönti: — én Egyiptom pyramissai alatt nem keresem Eldődink hamvait; én a' Mythosz Gygássaiban nem szemlélem Őseinket; minek azokat nagyíttani, kiket Qu. Curtius, úgy ír-le, mint a' kiknek a' Matzédonok tsak vállig érnek; *) én Karthagónak dülledékeit nem tekintem mint az elenyészett Magyar nagyságnak omladékait. **) Én három százezer okleveleket nem tsak nem olvastam, de nem is láttam. Valljon mire is azokat? Mindnyájunknak kezein forognak ama' közönségesen bévett Irók, vagy egésszen vagy tsak kivonásokban, mellyeket én forgattam, 's azoknak megszerzése, sok-sok ezerekbe nem kerül. Sajnálom Karthágót, hallottam

---

és a' Költők nyelvén szóllanom, hogy ő, 's a' tölgyfák, jövendő mondás lelkével bírnak. Plinius is adott valamit az illy beszédekre.

*) — Ultra Tanaim amnem colentes Scythas, quorum neminem adeo humilem esse, ut humeri ejus non possent Macedonis militis verticem aequare. Qu. Curt. VII. cap. 7.

**) Tene in remotis syrtibus avia
Leptis creavit?
Non sermo Poenus, non habitus tibi,
Externa non mens.

Stat. in Sylv. IV.

Digitized by Google

eggyik részének nevét; de azért tettetettek vólnának a' könnyek, ha érette sürübben húllanának, mint a' Mohátsi veszedelemért. Én nem a' képzeletek világában, hem az elenyészett években, hanem a' jelenben nyomozom a' múltat. Soha el nem hiszem, sőt sérelem nélkül mondatni sem engedhetem Öseinkről, hogy ha eggyik vagy másik Félisten ágyékából származtak vólna, azt gyermekeik előtt írígyül elrejték vala, úgy hogy most kellene e'dig nem ösmért feljegyzésekből kitanúlnunk. De más részről se légyünk erántok igasságtalanok, tehát még tsak a'nyit sem tudtak ők, hogy honnan erednek? — „Kiknek hadaikat, és minden hatalmas tselekedeteiket mind e' mai napiglan feledékenységbe nem botsájtják" — így ír Anonymunk 42-dik Részben. És kik azok, kik ama' napokig fenntartották a' Magyar előidő emlékezetét? Földmüvelők, a' szájról szájra menő hős-dallokban. Ezeknek nyomdokain írta még Tinódi Sebestyén a' maga Énekeit, 's elő-adása egész hitelt érdemel. Ha tehát a' Köznép is tudta még Anonym idejében a' Hetu - Mogerek tetteit, lehet-é káromlás nélkül ellenkezőt mondani a' Nagyokról, midőn nemzeti lételünk kezdete vagyon szóban?—Ne szálljon pörbe velem senki amaz új tudományért, mintha az a' Nemzet fényének ter-

Digitized by Google

jesztésére szolgálna. Semmi szüksége e'nek illy költsönözésre. De meg nem engedve tegyük fel, hogy szüksége vólna reá, mert nem tudja származásának helyét, nem ösméri Öseit. — Mit nyerne a' pusztában tévelygő árva olly vezetővel, ki álmában Tündérek palotájába vinné, ha felébredve tsakugyan előbbi szövevényein találná magát? —Háromszáz ezer, nagy szám; de még sem lessz elég a'nyi oklevél azon sok akadályoknak elhárittására, mellyek elő fogják magokat adni az ugyanazságok alkalmaztatásában. Nem merészelni kell itt, hanem bizonyíttani. Egyéb aránt

Mindenkor maradt 's marad is az ősz kor homáljaiban olly rejtek, mellyett kideríttetni örökös érdemévé válik az unokának: de Századok alatt az egészen sötétséget feküdöttnek mondani, 's azt, önn maga által világossággá változottnak hirdetni — jobb magunk ösmérjük meg, mint más gúnyoló vesse szemünkre — olly ditsekedés, millyennel még Iró nem ajánlotta Munkáját a' Világnak. Kendőzés nélkül találám kimondani az igazat; de szükség van reá. Nagyon elharapódzott gyengesége korunknak, hogy a' születendő embrióra egésszen tetézve reá adja azon magasztalásokat, mellyekben Heraklesz tsak a' végzett fáradozások után részesült. Óh

Digitized by Google

mennyit nem változott e'ben is amaz aranykornak eggyügyü ártatlansága! Meg vala már Hérodot munkája, midőn az Olympiai ünnepre gyült Nemzet magához illőnek találva, homlokára tette az örökkön virúló koszorút:

„Hérodot a' Musák seregét szállásra fogadta,
Egy egy könyvet adott mindenik érte neki" — *)

Maradjunk a' járt úton. Soha se féljen az a' méltó jutalom elnem-nyeréstől, ki Nemzetéért tesz dítséretre méltót. Eggyes személyek lehetnek feledékenyek, sőt lehetnek háládatlanok; dé nem az egész Nemzet. Ha ma „Feszítsd meg" ett találna is valaki ellen kiáltani egy hatalmas Felekezet, hólnap a' szelídebb Rész által vallja meg az egész „Bizony igaz ember vala ez." — Csak hogy kívánatainkban is túl ne járjunk az elégen. Nézzétek el ti Bőltsck és Irástúdók, kik örömest bámúltatnátok magatokat, nézzétek el a' természetnek még meg nem vesztegetett gyermekeit; melly minden jutalom várás nélkül teszi le p. o. amaz ár-

*) *Ἡρόδοτος Μουσας ὑπεδεξατο, τῳ δε ἑκαστῃ Αντιφιλοξενιης βιβλον εδόκε μιαν.*

Digitized by Google

tatlan leányka tele font orsóját, 's mint nyújtja — magával megelégedve — karját, újon kezdett fonalával! Ki tudja hogy nem az a'ra iratandó sorok lessznek-é Századok múlva korunknak tanúi? A' név elfelejtve, de meg lessz a' jutalom.

Én, és minden régi tudományunk elenyészhetik. 'Sellér lehet a' Magyar — a' Kúnnak és Palócznak 'Sellérje — még év-könyveiben is: de egy észrevételemet tsak szabadon kimondom még most az oklevelekből készülő történet írás ellen. Meg sem említvén azt, hogy azoknak eredetek igen gyakran lehet gyanús; mi lessz a'ból, ha azok ellenkezésbe találnak jöni e'dig vólt tudomásunkkal? Mi felfogjuk azt ma, a' mihez kedvünk vagyon: 's ugyan a'kor útat nyitunk másnak a'ra, hogy hólnap azt mondhassa, a' mihez talán kedvünk nem lehet. Igy örök zavarban maradunk, leg alább olly hánykodásba jövünk mint a' sík tenger, mellynek tükre tsak a'dig mutathattja a' napnak tellyes képét, míg a' világnak eggyik vagy másik sarka ordíttó szeleit nem botsájtja. Ezt semmi melljékes tekíntet sem mondatja velem. Az én soraim — mint enyimek — olly kevessé foglalták el az én elmémet, hogy ezeket, ha kelletlenek, önn magam vetem a' tüzbe, mint ama' Sybilla

Digitized by Google

Könyveit Tarquin szeme láttára. Csak úgy enyimek ezek, mint építtőé az alkotmány, mellyhez legkissebb szeget is másunnan vesz; tsak az elrendelés, néhol-néhol a' szavak az enyimek: a' dolog maga az Örök-Igasságé. Ez ellen soha sem vólt, mi se óhajtsuk hogy legyen ereje az előbb köz ösméreteken kívül hevert írományoknak. Azt óhajtják az Újítók, azt az ollyan Taníttók mint Gebhardi, ki már fennyen beszéll Prof. Thunman által megvi'sgált „sichern Urkunden" bizonyos oklevelekről, a' Magyarok Őseinek az éjszaki Népektől való származtatásában.

Azt is kérdhetné valaki az oklevelekhez mód-nélkül ragaszkodóktól: miért tselekeszik ezt; tehát azokat nem emberek írták? Azok, és szint' úgy hibázhatók valamint a' Könyveket, tsak hogy az ezekbe bétsúszott hibákat könnyebben lehete, 's lehet észre vennünk, mint az oklevelekben lappangókat, mivel a' Könyvek több szerentsés Századok óta forognak köz ösméret előtt, 's minden láthattja. E'dig vólt jobb szokás szerént tsak ott élhetett az Iró szabadon oklevelekkel, hol a' Világ tudomásával eggyező dolgokat, vagy bővebben adják elő, vagy azokat felvilágosítják; de egésszen új tudományt

Digitized by Google

's vélekedést, nem terjeszthetett senki belölök. Szinte úgy nem szabad tetszésétől függött az is akarkinek, hogy egy vagy más néven ezt, és nem mást értsen, mások ellenére; — ollyanokat mondani pedig, hogy a' Görög nyelvbe nem vala μακαρ mig a' Magyar bóldogságot nem látták, hanem a'kor αντωνομαζικῶς akarák mondani Magyar, de mondák, μακαρ 's lett bóldog" — nem vólt egyéb elmés-kedésnél — Ezután mi lessz nem tudom; hanem egy bennünket közelebb érdeklő dolog meg említésével ne szerezzek únalmat. A' nagy szolgalmatossággal öszveszedett Országos rendelések, a' „Vestigia Comitiorum" Gyüjteményekben, bírnak-é ma erővel? Nem. A' hosszú nyúgodalom, olly álomba merítette azokat, mellyből vagy soha sem, vagy tsak a' Nemzetnek köz akaratja által ébredhetnek fel. — De e'nél még szorosabb kört vonok: mellyik magános Nemesünk engedi által e'dig bírt igazát valakinek tsak azért, hogy valamelly penyész fogta írással követeli? — Az illyeneknek feleleventtése 's erőbe állíttása, nem eggyes ember akaratjától függ. Hevenesy, a' többek között, dítsérendő példát hagyott Tudósainknak a' maga Gyüjteménnyében: öszve szedett ő sok betses maradványt; de belölök semmi következést sem húzott,

Digitized by Google

hanem használlásra a' Világ 's Nemzet ítélete előtt hagyta. Vagy az egész Nemzetet illető dolgok alább estek a' magánosokat illetőknél? Nem lessz első vesződséged Hazám, a' rejtegetett papirosokból vett Munkákkal. —

Szép dolog, megvallom, a'val ditsekedhetni, hogy Ábrahám már Magyarok közé költözött, és hogy Dávid Király udvari-nyelve Magyar vólt. — Abrahámról Majmonides után mondhatom, hogy elhivattatása előtt Zabar vólt, legalább az Istenről való ösmérete azokéval eggyezett. — Az udvari nyelvvel való ditsekedés még nagyon új; meg mondta már más azt is régen, hogy a' Teremtő magyarúl mondá: „Ádám az embert" onnan első ember neve Adám: ez magyarúl panaszla: „Eve" — onnan első anyánk neve Éva. — De mi szóljunk hiúság nélkül. Reánk maradékra nézve, kik a' valóságok Századjában élünk, mellyben tsak a'nak a' Nemzetnek van kintse, tekintete, — kivált midőn már belső ereje rendületlen, — melly világot jár: valljon nem hasznosabb lenne-é, ha tsak egy élő atyánkfiára találnánk is a' kelő nap alatt, — ki szállásra fogadna szükség idején, — mint minden Ó-világiak, mint Egyiptomnak minden Múmiái? — Keres-

Digitized by Google

sük az élöket, ezekkel kaptsoljuk össze magunkat, többre az idő megtanított.

„Magzatom! illy szavakat mondván
rövid életet érhetsz.“ —

Róla nem én tehetek, legalább most már nem. Én régibb tudomásunk, és Porphyrogenneta Császár bizonyíttása mellett, — mint a' Germánok Tacitusé mellett, — olly tántoríthatatlanúl állok, hogy a' mellől semmi ketsegtetés elnem vonhat. Vajha másnak is elég lenne e'nyi! bizonyosan el némúlnának a' megtorlott hívatlan Újítók.

„Tiz Századot ki élt 's állott
Árpád népe 's törvénnye;
'S bóldog vólt, bár vérbe szállott
Más Nemzetek nap-fénnye.
Kormánnyában, 's törvényiben
Élvén 's halván, soha mást
Nem kíván, mint a' régiben
Bóldog örök maradást“ — Hogy Kisfaludy Sándor lelkes Költönk szavaival öntsem ki forró érzéseimet. De nekem tsak óhajtásom, leg feljebb is tsak gyenge szavam vagyon! a' Nemzeté, az egészé az akarat, a' meghatározás. Részemre egyedül azt kérem ki bírállóimtól, hogy ne eggyes szavaimat, vagy kiejtéseimet tegyék hánytorgatásaik tárgyává;

Digitized by Google

a'nyival inkább azokból nekem gondolatomba semötlött állíttással ne terheljenek; hanem az arányt, a'nagyot ítéljék. Nem tagadom én, — hogy különösen említtsek valamit, — tsak egy szóval is a' Magyar 's Lappon szavak közt találtató hasonlatosságot; *) mert hiszen ha meg van az, az én tagadásom, — de minden emberi erőltetés is, — semmivé nem teheti; sőt én sajnálom, hogy a' P. Sajnovics által kezdett nyomozás, és a'nak lehető haszna, tökéletességre nem vitetett: hanem az a'ból rögtön húzott következést tagadom, melly szerént a' Magyarok' Ősei Lapponokká, vagy legalább Lapponiából jöttekké tétetnek. — A' Német nyelvre útasított szavak, nem zárják ki ezen ember társainkat, sem a' mi, sem a' több Nemzetek atyafiságából: legfeljebb is tsak azt igazolhatják, hogy őket a' sors tsapásai hajdani bóldogabb honnjokból mai

*) Alkalmatosságot szolgáltatott ezen említtésre a' Sz**röl érkezett, méltán nagyra betsült levél. E'nek Irója mély bélátását, nagy születését 's nemes neveltetését egyenlően bizonyítja; 's ha ellenkező véleményben lettem vólna is, az illyen Intő után késszséggel mennék. Örömömre vált be'öle azt is előre megtudhatnom: kik méltóztatják fig yelmekre hazafiúi igyekezetemet?

Digitized by Google

lakhelyekre üzvén, a' hozzájok közelébb találtató népek nyelvéből költsönözték szükséges szavaikat: 's ha ezeknek — a' szavaknak — hasonlatossága szülhet atyafiságot, úgy a' Lappon szint' úgy, vagy talán még közelebbről lehet attyafia másnak, mint a' Magyarnak. Különbben

Ki a' nyelvnek történeteit, azok közben esett változásait, koronként elő fogja adni, az méltán számot tarthat a'ra, hogy az ő emlékezete tsak a' Nemzet enyészтével fog sírjába süllyedni. E' tárgyban még minden e'dig találtató Munkák tsak töredékek. Azt mindazonáltal nem állíttom, sőt ha valaki más, igen világos bizonyságok nélkül, akarná is vítatni, nem nagy hívőre találna bennem, hogy az évek fokain felfelé menvén, Őseink ajakai között, olly igen különbböző nyelvre találnánk, mellyet mi éppen úgy nem fognánk érteni, mint nem értik szomszédjaink a' Nagy Károly Császár fiai között 842-dik esztendőben történt eggyezés szavait. — Hogy változott a' nyelv a'nyi Századok alatt, kérdést nem szenved; de miben, mikor és mennyit? — ezek lennének a' tudós ví'sgálat méltó tárgyai. Magino, ki a' 16-dik század vége felé írt, a' Székelyekről beszéllvén, állítja Geographiájának 162-dik levelén,

Digitized by Google

hogy a' Florentziai Könyvházban régi Szczytha betükkel irott könyv légyen: de ezt Toppeltin Lőrintz a' 17-dik Század közepe táján, és így Magino állíttása után 50—60 esztendővel, már haszontalan kereste. A' magunk Monostorai, hiteles Leveltáraink, Nemesseinknek az Ország alkotmánnyával egy idős jegyzékei, hajdani Felírások, Könyveink, 's több e'féle régiségek szolgáltathatnának szükséges bizonyíttásokat. Kivánatos dolog vólna, hogy az illyeneknek Gondviselői vennék szívekre e'fogyatkozást, 's mind eggyik, — ha csak kevés lenne is a' gondviselésére bízottak között,—különösen ki jegyezvén, mintegy hiteles másolatban, a' Nemzeti Muzeumnak megküldené; hol az illyeneket használni akaró Tudósok, azokat egyhelyben találhatnák.

Nem utólsó érdem lenne Tudósainkat is a'ra bírni, hogy eggyetértőbbek légyenek, a' szavaknak fel vételében, és az azokkal való élésben; mert most valóban botránkoztató a' szabad kénjeken járás, mintha most is az Arábiai pusztákon laknánk, 's egymást nem hallhatván, a'mi szükséges házi állatunkat, a' tevét, 32 féle képpen neveznénk. — Csak az egy Virtus szó kitételére függesszük figyel-

Digitized by Google

metességünket, mióta kevesellik reá az Őseinktől tanúlt „Erkölts“ öt, termettek a' Rény, Erény, Himség 's több előttem talán még ösméretlenek. Nem is kérdik, de mintha nem is vólnának honnyosaik, azokra semmit sem ügyelve, csak irják, ki ezt, ki amazt, mintha birságúl reá vethetné akár mellyik is a' Nemzetre, kedvelte szülöttjét. A' Nemzet pedig megvi'sgállja elősször, van-é reá szüksége; a'nak utánna, valljon szebb 's jobbé az ujonnan szülött a' réginél — A' Németek is minden bizonnyal tudják Cicero-ból: „dicta autem virtus a viro“— de azért meg elégedtek mind e'-mai napig a' Tugend szóval; 's a'mi nálok Tugend Schule, mellyik újjal lenne nálunk tökéletesebb, mint lett előbb, Erkölts Oskola? — Ne esenkedjünk az idegeneknek szerfelett követői lenni. Atyáink, kik a' vitézséget sem Rómaiaktól tanúlták, minden bizonnyal tudták, hogy vannak még ezen kívül jóságos tselekedetek, millyenek a' könyörületesség, szelídség 's több e' félék, mellyek a' szép Nem kebelében is méltó helyet foglalnak; 's midőn ők gyakorolják azokat, hímség-é vagy nőség? — Én azt mondom hogy eggyik sem, hanem emberiség, vagy még több, isteniség. Cornelia — hogy ezen meg szokott példa mellett maradjunk — ele-

Digitized by Google

get tévén a'nyai szent kötelességeinek, vagy virtust — pedig nem hímséget, hanem nőséget — gyakorlott, vagy még tsak képzelete sem vólt Rómának a' virtusról. A' természet, nem-beli elsőséget nem alkotott; a' tzedrus tsak úgy van tzéljára rendelve, mint az i'sóp. — Virtus herbae, 's több illyenek, nem lehetnek akadály; mert illyen esetekben a' virtus nem egyéb mint erő. Még az sem baj, hogy az erkölts gyakran a' „Mores" kitételére vétetik. Vannak ugyan is minden nyelvben tulajdon szóllás formák, mellyeket másban éppen azont jelentő szavakkal adni tellyességgel nem lehet. Igen ékesen mondhatta p. o. a' Római „morem gerere" — de mi lenne, ha mi így akarnánk ki tenni: „erköltsöt hordani, vagy folytatni" — viszont, mi lenne ha ezt „szót fogadni" Római nyelven valaki így ejtené: „verbum capere, vagy conducere" — Láthatjuk tsak ez egy felvett példából, melly nehéz légyen minden tekintetben alkalmas szót tsinálni; több kell a' hoz a' jó szándéknál, divatba hozására pedig nem elég akár kinek is hatalmas mondása: e're a' Nemzetnek köz meg egyezése kivántatik. Ezt, mint egy Küldöttség az Egésszet; úgy ábrázolhatná a' Tudósok Eggyesülete, ne hogy méltán alkalmaztassa reánk valaki Quintilian

Digitized by Google

szavait 8-dik Könyvének 3 Részéből: „Multa ex Graeco formata nova, ac plurima a Sergio Flavio, quorum dura quaedam admodum videntur, ut Ens, et Essentia: quae cur tantopere aspernemur, nihil video, nisi quod iniqui judices nos sumus, ideoque paupertate sermonis laboramus.“ Miért ne élhetnénk p. o. ezen szép szóval szerénység, a' modestia kitételére? De hát késsz, 's Századok óta ösméretes Magyar szóval élni nem akarni, valljon nem Nemzetiséget vesztegető finnyáskodás-é? Az meg lehet hogy egy résznél meg maradjanak atyáink után a' tör'sökös szavak, más részről a' selypíttők másokat vegyenek fel; mert a' szavak fegyvert nem ragadhatnak magok védelmére: de mi lessz siralmas következése e' meghasonlásnak? Az, hogy két nyelv lessz az egyből, 's mind a' kettőt elnyomják a' nyakunkra halmozott idegenek, kik ellen most eggyesült erővel is alig tehetünk valamit. Nem olly változás vár Te reád Nemzetem ezen esetben, mint a' millyen érte Rómát, hanem gyökerestől való ki halás. A' nagy természet egyenlően munkálkodik mind az erkőltsi, mind a' testi világban; magvak 's gyökerek nélkül egyikben sem származtat semmit. Vadon tenyésző növevény lepi el kövér telkedet

Digitized by Google

ha nemesített tsemetéidet magvastól, gyökerestől kitéped belőle.

Nints Magyar Akademiánk az igaz, *) de ha Tudósaink e' dologban eggyet értenének, még is minden gonosznak elejét vehetnék. Egy nehány száz—akár ezer— Forint esztendei fizetés nélkül is megmondhatnák ők, hogy mi szükség, mi nem; mi helyes, mi nem? — De jól meg kell jegyeznünk, hogy a' szotsinállásra közülök is tsak a'nyi hatalma lenne eggynek – eggynek külön, mint akár kinek másnak, az az, tsak javallhatna, de tellyesen nem határozhatna: és ezt a'nyival inkább nem, mivel erőszakkal még ezen Tudósok Eggyesülete sem akaszthatna a' Nemzet nyakába ízetlen szavat. Az erőltetésnek kivált képpen e' tárgyban lehetne leg veszedelmesebb következése: Nem

*) Richelieu Kardinális 1635-ben kezdett az Academie Francoise, elintézéséhez; 1637 diki Jul. 10-dikén tartotta első ülését. E'nek belső alkottatását elő adni több időt, nagyobb helyet kívánna; rövideden elég légyen meg említve, hogy ez egyedűl a' Frantzia nyelvre ügyell, 's jutalmakat osztogat az azon dolgozóknak.—Hát mi egyéb a' ditső Marczibányi Intézete, mint illy nagynak szerentsés kezdete?

Digitized by Google

vettek e're magoknak hatalmat a' Nemes Vármegyék is, tsak javallás képpen írták öszve, 's úgy botsájtották köz használlásra a' Tisztbeli Irás szavait; örömmel látjuk még is melly szapora lépésekkel halad e' tárgyban előre nyelvünk: minden törvényes, és Közönséget érdeklő dolgokat már-már nemzeti pennájára vehet, 's ha azt, a'ra született kezek vezérlik, az elő-adás minden akadály nélkül, szinte olly ékességgel felkészülve történik, mintha országos Alkotmányunknak kezdetétől fogva állhatatosan igazainak gyakorlásában lett volna nyelvünk.

Ptolemäus Földképének, és Ásia Rajzolatának másolatait Értekezésim mellé kaptsoltam; nem azért mintha valamelly bőv Földírást adnék által Olvasóimnak; a' Történet-írásból is tsak rövid mondások — aphorizmák — ezek; tsak mutatások a'ra, hogy a' régi Irókban feltaláltassanak mind azok, valamellyek a' Nemzet eredetének tudására szükségesek: hanem a' Földképeknek szükiben lévén még nemzeti tudományos Karunk, nem hamarjában győzhetné meg magát minden-ki, az itt vagy amott említettem hely fekvésének igasságáról, ha ezeket kezére nem adnám; pedig eggyetlenegy ösztönöm az írásra

Digitized by Google

tsak az volt, hogy az e'ben előadott igasságokat terjesszem. *)

A' Görög Irókból felhozott helyek, nem mutogatásúl állanak Értekezésimben. Kevés híján 30 esztendeje a'nak, midőn a' szelíd Tudományok mellől engem is fegyverre hívott a'' kötelesség: azóta ez élet súllyai felejtették velem Hellásznak Bőltseit, felejtették azoknak bájos nyelveket. Az ő Irásaikból vett szavak azért állanak az én állittásaim mellett, hogy ha én azokat balra magyaráztam, ellenzőim tulajdon tzéljokra használhassák.

Sok van a' Római Irókból is. Ezeket mind elmondom én rövid elő-adásban nemzeti nyelvünkön; úgy hogy, kik a' felhozott eredeti szavakat nem értenék, bátran által mehetnek rajtok, mivel a' jelentéseket hol rövideden hol szórúl-szóra elmondom. Mindenütt tellyes fordíttást adtam vólna; de így is a' mint van, majd két a'nyira telik írásom, mint a' mennyit nyomtatásban adni szándékoztam.

---

*) „O magna vis veritatis, quae contra hominum ingenia, — solertiam, contraque fictas omnium in sidias, facile se per se ipsam defendat.“ Cic. pro Caelio,

Digitized by Google

Ha talán egy vagy más fanyarabb szó ki sikamlott tollamból, ollyanok ellen történt, kik vagy az egész Nemzetet, vagy a'nak jelesen ösmért Tagját illették méltatlansággal. Egy országos Nemzet, melly Fejedelmén kezdi magát számlálni, sérthetetlen; az ezt elfelejtőket nem lehet elég érzékeny szavakkal emlékeztetni. Szívem — azt leg forróbban érzi ő — egy névnek sem ellensége; de hibás állíttásnak egy névért sem barátja. — Irtam Pesten Bóldog-Asszony Hava 18-dikán 1826.

S.

Digitized by Google

A' Lapponok' atyafiságáról.

Az újítás nem valamelly haszontalan viszketegsége az emberi léleknek. Eggyik ez emel bennünket feljebb azon állatoknál, mellyeket a' Teremtő már kezdetben olly érett tökéletességekkel ruházott fel, a' millyenekkel bírnak az ezer esztendők lefolyása után származottak. Csak hogy az is, mint minden emberi tulajdonságok, tehet hibás lépéseket, ha kivált a' kitsapongó hiúság, azon tárgyak körül szabad fékre botsájtja, mellyek kényünktől nem függenek.

A' megtörtént dolgok azok, mellyek e'nek köz uradalmát legkevesebbé fogadják el ama' mondás szerént: „A' megtörtént dolog, meg nem történtté nem lehet." — E'hez tehetnök még azt is, hogy: „A' mint megtörtént valamelly dolog, az másként történtté nem lehet." — Még is hogy az elmésség magát megkülönb-

Digitized by Google

böztetve mutogathassa, azokat is szentségtelenül forgatja fel. Századok folytakle míg mind magunk, mind mások is hitték, hogy Ös-eleink Ásiának boldogabb részeiről *) — már akár melly sors által — kimozdíttatván, Európában magoknak új honnyot foglaltak: de ez nem vólt

*) Szczythia, így kezdi Béla Király Jegyzője a' maga elő adását, Szczythia tehát igen nagy föld, melly Dentu-Moger névvel nevezteték napkelet felé, éjszaki része felől kiterjed annak határa a' Fekete-tengerig, háta megett pedig a' Thanais nak nevéztetett folyó vagyon nagy tavakkal, a' hol különös bővséggel találtatnak a' zobolok, úgy, hogy a'val nem csak a' nemesek 's nemtelenek ruházkodnak, hanem még a' pásztorok és kanászok, 's juhászok is a'val ékesíttik köntöseiket azon a' földön. Mert bővölködik arannyal és ezüsttel, és azon földnek folyó vizeiben drága kövek, és gyöngyök találtatnak. A' Szczythák igen régi Népek, kikről azon történet írók, kik a' Romaiak viselt dolgait feljegyezték, ezt mondják: „A' Szczytha Nemzet nagyon bölts Nemzet és szelíd, kik a' földet nem művelik, és közöttök szinte semmi vétek sem vala; mert mesterséggel készült házaik nem vóltanak, hanem fonatékból készült sátoraik; húst és halat, tejet és mézet ettek, és sok barmaik vóltak 's a' t. Vesd össze a'val a' mit Trogus után írtt a' Szczythákról Justinus. Könnyebb ezeket nagy büszkén, 's megvetve Fabelmann-oknak nevezni, mint sem vélek ellenkezőt bizonyíttani.

Digitized by Google

többé újság; a' gyermekek is tudták már ezt, és mintegy annyok tejével szívták be. A' történeteket tanító böltseknek új vélekedést kelle tehát gondolniok, különben képzeletek szerént, igazán nagyokká nem lehettenek. *) Igy tett bennünket Schlötzer, majd Kant, Herder, Hager, Gusterman 's egyebek, a' Jeges-tenger mellyékén lakó Nemzetekkel egy eredetűekké.

Nem lessz talán helyén kivül itt, az emberi lélek tehetségeinek kifejtődzését nyomozó Herder után, ezen Népeknek mind rokonságát, mind hajdani történeteit rövideden elő adni:

„A' finniai tör'sök Nép, melly azonban e' nevezetet olly kevéssé ösméri, mint annak bizonyos ága a' Lappon nevezetet, mivel ők magokat Szuomi névvel nevezik, még mais kiterjed Europának legkülsőbb éjszaki határáig, és a'

*) Nec de Hungarorum asiatica patria litem antehac quispiam, veluti de re minime controversa, movere ausus est, praeter Mathiam Miechovium, qui critici persona indutus, futili temeritate in Septentrionis, nescio quas voragines, gentis Ungaricae primordia intrusit.“ Joh. Zamosci in Orig. Hung. — Krakkói Lengyel Érsek, 's a' Konstantinápolyi Udvarnál Követ vólt e' tudós védője a' Magyar Nemzet méltóságának, a' harapódzó gúnyolódás ellen.

Digitized by Google

Keleti-tenger partjain be, egész Ásiáig; az előidőkben bizonyosan mélyebben be, és szélesebben terjedett el. Európában a' Lapponokon és Finneken kivül ezen tör'sökhöz tartoznak az Ingerek, Eszthek, és Livek: távolabb vannak a' Sziránok, Permik, Vogulok, Votjákok, Cseremisszek, Morduinok, a' Kondiszi Osztjákok, 's más rokonaik, valamint a' Magyarok is ezen tör'sökből valók, ha az ember az ő nyelveket egybe hasonlítja.

„Nem bizonyos, hogy Norvégiában és Svécziában mennyire laktanak benn hajdanában a' Lapponok, és Finnek; hanem az bizonyos, hogy a' Skandiai Németektől mind feljebb-feljebb üzettek egész az éjszaki szélekig, mellyeket még ma is bírnak. Ugy láttszik, hogy a' keleti és fehér tenger mellett legvirágzóbbak vóltak tör'sökeik, a' hol ők némelly tsere-kereskedés mellett, tengeri tolvajságot is üztek. Permiában, vagy Biarmelandban Jumalának, az ő bálványnyoknak, barbarusi pompás temploma vólt; ide tartottak leginkább az éjszaki Német szerentsevadászok tserére, ragadományra, és harátsot szedni: de sehol sem mehetett ez a' tör'sök Nép valamelly magában álló tsinosodásra; mellynek azonban nem az ő tehetsége, hanem rossz fekvése az oka. Ők nem vóltak hadakozók mint a' Németek; mert még most is, az elnyomattatásnak a'nyi századjai

Digitized by Google

után, a' Lapponoknak, Finneknek, Eszthe-knek, minden regéik 's dalljaik azt mutatják, hogy ők jámbor Nemzetek. Minthogy azon kivül az ő ágazatjaik többnyire minden egybeköttetés, és sokan közülök minden polgári alkottatás nélkül éltek, a' Nemzeteknek idetolulásakor nem következhetett egyéb, mint a' mi megtörtént, hogy t. i. a' Lapponok az éjszaki sarokra nyomattak, a' Finnek, Ingerek, Eszthek, 's többek, mint martalékok meghódoltattak; a' Livek pedig majd egésszen ki írtattak. A' Keleti-tenger mellett lakó Nemzetek történetei egyéb aránt, igen szomorú lapot foglalnak az emberiség történeteiben.

„Eggyetlen egy Nemzet, melly ezen törzsökből a' hódíttók közé vágta magát, a' Magyarok. Hihetőképpen a' Baskirok tartományában laktak elejénte a' Volga és Jaik között: a'nakutánna egy Magyar birodalmat fundáltak a' Fekete-tenger és Volga között, de ez meg oszlott; e'kor a' Chazárok alá estek. Széllyel verettettek a' Petsenégerektől, a' midőn onnan egy felől a' Persiai szélekre, más felől hét tsapatban Europába mentek, és a' Bolgárokkal dühös háborút viseltek.

„Ezektől odább nyomattatván, Arnulf Császár a' Morvaiak ellen hívta őket. E'kor rohantak Pannoniából Morvába, Bavariába, Fel-

Digitized by Google

sö-Itáliába, és rettentöen pusztítottak. Tüzzel vassal kóboroltak Thüringiában, Szakszoniában, Frankoniában, Hassziában: Svéviában, Elszaszban, egész be Franczia Országban, és ismét Itáliában. A' Német Császártól gyalázatos adót vettek, míg nem utóljára egy felöl a' pestis, más felöl az ő hadaiknak Szakszoniában, Svéviában, Vesztfaliában történt irtóztató veszedelmeik után, a' Német Birodalom bátorságossá tétetvén ellenek, maga az ő Magyar Országok is Apostoli Országgá lett. Itt vagynak most a' Tótok, Németek, Oláhok, és más Nemzetek között, a' földlakosinak egygyik leg kissebb része, és századok múlva talán alig fogja az ember nyelveket fel találni." *)

Ezek vólnának tehát a' mi tör'sökös rokonaink! — Nem vólna emberiség atyafiságok elfogadásától sak azért vonogatnunk magunkat,

---

*) Lásd Herders Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Carlsruhe 1792. a' 4dik Kötetnek 19 's több lapjain.

Magyarok! egy szót az alkalmatossághoz képest. Látjátok a' szomorú jövendölést. Rajtatok áll egyedül, ezt igazolnotok; vagy pedig a' hamis prófétziák közé taszíttanotok, ha szásszor a' Nagy Herder pennájából folyt is. Ez meg lesz ha Magyarok maradtok; 's nyelveteket sem meg nem vetitek, sem másképp' veszélynek nem botsájtjátok.

Digitized by Google

hogy ök, a' kedvezni nem tudó éghajlat a'latt; tsak azok a' mik, és nem Hellász, vagy Látium hössei. Távol légyen. — Ha az újítók eltörlik azon nyomokat, mellyek Európába jöttünkkor már olly szemhetünő képpen megkülönbböztettek bennünket ezen mind természetekre, mind erköltsökre nézve fagy közt 'sibbadozó embertársainktól: álmélkodva fogjuk mi is bámúlni Schlötzerrel, hogy: mi módon tudták ezen gyávák Európának nagy részét megreszkettetni? — mi módon tudtak e'ben magoknak, egy a' legszebb tájon, e'nek a'kori legvitézebb Nemzetei között állandó hazát szerzeni? — De a' világ történeteinek évkönyvébe; a' Nemzetnek lelkébe, szokásaiba, törvényeibe, nyelvébe, egy szóval mindenébe bevannak azok nyomva, mellyeket változtatni száz új vélekedés kedvéért is lehetetlen, akarni pedig, ha egyéb mint rágalmazás, bizonyosan vakmerőség.

Hol vette magát ezen vélekedés a' tudós Németek között, és mi okra nézve kaphatott illy erős lábra, nem lehet elegendőképpen tsudálnunk, ha a' rólok — Germanokról — legelső Iróra halgatunk. Értem Tacitust, kit ha hitelességéből ki vetköztetnek, nagy része sötétségben marad eredeteknek — Ez, keresztül menvén Germániának népein 's tartományain, meg említi a' többek között a' Fenno-

Digitized by Google

kat is; *) de kétségeskedik, hogy a' Germánokhoz számláljaé, vagy a' Szarmatákhoz, kik közűl eggyik sem Magyar: az Esztheket pedig egyenesen Brittekhez hajló Németeknek mondja. **) De rendszerént így jár az ember ha vala-

*) „Peucinorum, ezek Tacitus szavai, Venedorumque et Fennorum nationes, Germanis an Sarmatis ascribam, dubito: quamquam Peucini, quos quidam Bastarnos vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis, ut Germani agunt; sordes omnium ac torpor, procerum connubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedatur. Venedi multum ex moribus traxerunt. Nam quicquid inter Peucinos, Fennosque sylvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur. — Fennis mira feritas, foeda panpertas, non arma, non equi, non penates, victui herba, vestitui pelles, cubile humus, sola in sagittis spes, quas inopia ferri ossibus asperant: &c. — Megkell jegyeznünk itt még azt is, hogy Tacitusnak 1594 eszt. kiadója s igen sok helyen szerentsés magyarázója Beuther Mihály, pag. 206. így ejti az éjszakra fekűvő tartományok neveinek jelentését: Livonia, Germanice Lieveland, hoc est cara, sive amabilis regio; Scandia Schonland, idest, pulchra regio; Finlandia, quasi Feinland; Gotlandia, quasi Gutland &c.

**) — Dextro Svevici maris littore Aestyorum gentes alluuntur, quibus ritus, habitusque Suevorum, lingva Brittannicae propior. Lásd P. Corn. Taciti Eqv. Romani Lib. de situ, moribus et populis Germ. Argentinae 1594.

Digitized by Google

melly új vélekedést hamarább fel fog, mint sem a' régiektől tanátsot kért volna.

Az öket eltántorított erősség egyedül ezen szavakban fekszik: „Ha az ember az ő nyelveket egybe hasonlítja.“ — Ezen egybehasonlításról azt kell tudnunk, hogy még a' múlt századnak az elején kezdettek valamelly hasonlatosságot gyaníttani némelly tudósok, a' Lapponiai és Magyar nyelv között. A' sok közül az ifjabb Rudbeck állította írásában, hogy a' Fennonok és Lapponok beszéd módja -idioma- a' Magyarokéval világosan megeggyez; de mind azon írók meg nem határozhatták azt: mennyire terjedjen ezen hasonlatosság? — mert akár a' Fennonok, akár a' Lapponok nyelvét vegye az ember, mindeggyiket kevesen értették, a' Magyarokét pedig egy sem. Történt idővel, hogy VII Christián Dániai Király kérésére, P. Hell Maximilián Jesuita, született Selymecz Bányán, de a' Bétsi tsillagvi'sgáló toronynak Gondviselője, Wardoehusiumba, — fekszik ezen vár Wardoe nevü Szigetben, melly Finn-Marchiához tartozik, — 1768-dik esztendőben olly végből útazna, hogy ott a' Venus tsillagának a' Nap tányérja alatt való elmenetelét figyelmezve szemlélje. Ezt meg is tselekedte, mint a'ról Koppenhágában kiadott Értekezésében tudósítást tészen: de ez felvett tzélunkra nem tartozván, róla halgatok; hanem

Digitized by Google

azt említtem meg, hogy ezen útjára elvitte magával P. Hell az ő Segédjét Sajnovics Jánost is. Ez is Jesuita, és Magyar Országon Fehér Vármegyében Tordason született fi volt. Még oda menő útjokban emlegetődzött Sajnovics előtt P. Hell, hogy mitsoda vélekedésben légyenek a' Lapponok és Magyarok nyelve eránt a' Tudósok. Sajnovics tehát közéjök érvén, figyelmezni kezdett a' Lapponok beszédére; de leg inkább Leem Úrnak, a' ki Nidroziában a' Lapponiai nyelvnek közönséges tanítója vólt, Hafniában 1748-ban kiadott Grammatikáját, és Lappon Nomenclatorát kezdette vi'sgálni; de elejénte olly sükeretlenül, mint maga vallja, hogy az egész dolgot a'ban hagyta volna, ha P. Hell itt is ösztönözője, 's példa adója nem lett vólna. Végre tsak úgyan írtt öszve Sajnovics 150 Lappon szókat, mellyeknek jelentéseket 's hangjokat egy formáknak gondolta a' Magyarokéval, 's ezek mellé egy hosszatska Értekezést tsinált, mellyben legelőször is meg mutatja, hogy: „Ha szinte a' Magyar nem érti is a' Lappont, azért még is eggy az ő nyelvek" — és ezen Értekezését *) a' Dániai Kir. Tudományok Egy-

*) Joannis Sajnovics S. J. Ungari Tordasiensis e Cottu Alba-Regalensi, Regiae Scient. Soc. Hafniensis et Nidrosiensis Socii, Demonstratio Idioma

Digitized by Google

gyesülete Társaságának — hol senki ellene nem mondhatott,— felolvasván, az ki is nyomtattatott.

Ezen Értekezésnek tulajdoníthatjuk azt, hogy a' feljebb érdeklett vélekedés, melly szerént a' Magyarok és Lapponok egy eredetüek, a' tudósok között elterjedett. Míg tsak idegenek rebesgették azt, könnyü volt kételkedni; de midőn Magyar Országon született mondta, már hinni kellett, mintha ez nem tsalódhatott volna meg szinte úgy, valamint amazok. — Hogy a' kiknek kezeken nem forog is az említett Értekezés, némelly példákat láthassanak, ide teszek eggyet kettőt; Aigie a' 78-dik lapon; scribi debet, Sajnovics szavai, Aigy significat Lapponibus levem somnum. Ungaris somnus est álom, sed ágy, lectum vocant. — Már az tagadhatatlan hogy a' könnyü álomnak rendszerént való helye az ágy; de azért nem egy a' hely a' tselekedettel. — A' 61-dik lapon: Aalon, dafte. Compositum ex dafte, os ossis, et Aalon. Significat Lapponibus maxillam. Ungaris áll, est maxilla, mentum. — Bouvs, scribitur bausz, Lapponibus significat labium. Un-

---

Ungarorum et Lapponum idem esse. Reg. Scient. Societati Danicae praelecta, et typis excusa Hafniae 1770. Recusa Tyrnaviae, typis Collegii Academici Soc. Jesu.

Digitized by Google

gari quidem labium vocant ajak; sed mystax iisdem vocatur bausz. — Balgom, balgodom, ballagok; boddo, üdö; dorbom, dobom; kedge, kö; liesso, lassan; lassidam, lassodom 's a' t. De nem mind illyen, a' vagy tsak e'nyire sem eggyezők ám a' több szók is: p. o. tsátze Lappon szónak, mi hasonlatossága van a' víz Magyar szóval? pedig a' 150 szó között áll. Igaz, Sajnovics maga megösméri hogy sokat különbböznek, 's azt gondolná az ember, hogy majd tótsa, vagy pötze szavunkkal eggyezteti; de nem, hanem a' további atyafiság bizonyittására azt mondja: Faule, a' Lapponoknál tavat jelent, a' Magyarok pedig a' folyó vizet hívják ollyan formán. Talán tsak azért vette ezen antipodeseket is Lajstromába, hogy az előre meghatározott 150 szó kiteljen.

Látni való dolog, hogy mind maga Sajnovics többet állított mint sem be bizonyithatta volna, talán elég lett vala neki e'nyit mondani: „Némelly Lappon szavak és szójárások meg eggyeznek némelly Magyar szavakkal, és szójárásokkal: mind pedig mások többet húztak ki az ö szavaiból, mint sem lehetett vólna: itéletem szerént elég lessz vala e'nyi következést tsinálni Sajnovics Értekezéséből, hogy a' Magyarok és Lappanok fordúlhattak meg valaha ollyan helyen, hol ugyan azon egy dol-

Digitized by Google

got egy néven, vagy legalább közel egyformán hangzó néven tanulták nevezni. — Úgy látszik, hogy Sajnovics már maga előre gyanította a' rossz következtetést, midőn Értekezésének 46 lapján az Öregebb Rudbecket megemlíti, ki szerentsétlenül azt álmodta, hogy a' Magyar nyelv a' Tótnak leánya. Ezen rossznak megelőzésére azt javallja Sajnovics, hogy a' Magyar nyelvet, 's az ott megnevezett sok Votyák, Ostyák 's a' t. nyelveket, azon eredeti nyelvből származtassák, melly köz tudomás szerént Ásián keresztül Khinának legkülsőbb határaiig keletben vagyon. — Ezen dologra nem tehetnék jobbat, mintha Sajnovicsot magát állítanám elő beszéllőnek; de ő is a' gyakran tisztelt, 's örökké tiszteletben maradandó P. Hell-nek engedi az okoskodást, ki azon vélekedésben vagyon, hogy a' Khinai nyelv, vagy tör'söke minden Ásiai nyelveknek, és így a' Magyarnak is, vagy pedig a' Magyar nyelvnek, mint a' leg régibb nyelvek közül egygyiknek eredetét, a' Khinai nyelvjárásban kellessen keresni. Állításának erősíttésére felhozza 1.) Mind a' két nyelv kimondását, melly úgy látszik hogy ugyan az; 2.) a' gyökér ígék mind a' két nyelvben egytagúak; 3.) a' szók' öszverakása mind a' két nyelvben eggyes szótagok szaporodásával történik; 4.) a' Deguines Hunnusait az egész világ tudja, hogy

Digitized by Google

a' Khinai határoknál laktak; végre 5.) a' Tatár nyelv legközelébb jár a' Khinai nyelvhez, de ugyan az megeggyez a' Török nyelvvel, ez a' Magyarral: és így a' Khinai a' Magyarral.

Már felljebb vala említve hogy a' Lapponok magokat Szuomi, más kimondás szerént: Szame, Szabme, vagy Szameleteknek nevezik. Ez P. Hellnek is szemébe tünt, 's mi történt véle, maga így írja le: „Gondosabban vi'sgálván mind jelentését, mind eredetét azon nevezetnek, mellyel a' Lapponok nevezik magokat, P. Kircher-nek „China illustrata" nevü könyvét kezdém forgatni, mellyben a' Khinával szomszéd tartományok rajzolatai is meg vagynak, nézem a' rajzolatot, 's olvasom a' mi -Jesuita- Térítőink' -missionarius- útazásait, kikröl Kircher emlékezik; 's íme a' 65-dik óldalon olvasom a' Khinának éjszakra feküvő sík és homokos puszta leírását, 's úgy látom hogy a'nak neve Lop, vagy Lap; a'Tatárok pedig ugyan azon Pusztát Szamo névvel nevezik, melly a'nyit tesz mint: homok, vagy homok puszta. Innen így gondolkodtam: A' Lapponok magokat Szame-nek nevezik, az az: ollyan, a' ki Szamóból származott, vagy onnan való, — Szamoi, vagy Szamobeli; — a' Tatárok pedig azon Pusztaságot nevezik Szamonak, melly a' Khinai köfaltól kezdve, a' Jeges-tengerig nyúl; úgy látszik tehát, hogy

Digitized by Google

a' Lapponok innen származtatják eredeteket: már pedig, ha valaha illy közel laktanak Khinához, nagyon természetes dolognak látszik, hogy eggyek is voltak. — De vagynak sokkal több erősségeim, úgy mond P. Hell, hogy a' Lapponok, és közönségesen a' Fennok, minek előtte Fenniát elfoglalták volna, egy Nép volt a' Khinaiakkal. Ha ugyan azon egy Nép volt, a' Lapponoknak egy nyelveknek kellett lenni a' Khinaiakkal: már pedig az meg vagyon mutatva, hogy a' Lapponok nyelve egy a' Magyarral, és így a' Khinaival is eggyezni kell a' Magyarnak.

Az előbbeninél, hogy t. i. a' Magyar nyelv a' Tótnak leánya, még jobban bántotta Sajnovicsot az, midőn látá, hogy a' Grönlandi nyelvet is eggyé teszik a' Magyarral. Ugyan is Schöning, az éjszaki Népek származásáról írt Értekezésében, melly 1769-ben Dánus nyelven jött ki, az első Résznek végén némellyeknek értelmeket adja elő Magyar Ország eredetéről. 's a' jegyzésben ezt veti utánnok: „Ezen erősségen, — a' nyelv egyformaságán — épül, hogy némellyek a' Finneket és Magyarokat azon egy eredetüeknek tartják.“ Minthogy pedig ugyan Schöning említi Wöldike-nek Értekezését a' Grönlandi nyelvnek a' Magyar nyelvvel való megeggyezéséről, el nem mulaszthattja Sajnovics, hogy Ol-

Digitized by Google

vasóinak lelkekre ne kötné, hogy azt ne higyjék; mert, úgymond, azt azon kevéskéből, mellyben a' Grönlandiak nyelve a' Magyarokéval eggyez, maga Wöldike sem állitja, hogy ezen két nyelv valaha egy lett volna.

Midőn az ember tsak maga botlik, még türhető; de midön másokat is magára ránt, az már bajosabb. Igy van a' dolog a' sokszor érintett Értekezésre nézve a'nyiban is, hogy az, Korelia nevezetében, mellyet ő Karjeliának sokkal jobban szeret hívni, olly hathatósságot talál vélekedésének erősítésére, hogy illy feljülírás alatt:

Scutum Carjeliae, alias Careliae
olim Regni, hodie Magni Ducatus
Ungarorum et Magyarorum
Patriae natalis

Két kart, mint az Ország Czímereket szokás, herczegi koronával födött pai'sra rézbe mettzete; 's meg nem elégedvén alattok a' Római versekkel, még Magyarúl is oda nyomtattatta:

„Melly vitéz szív lakott hajdon Eleinkben?
Mutatja fegyveres Kar-jel Czímerekben.
Mint Márs néprettentő kardját forogtattja,
Úgy Kar-jel hatalmas nyilát villogtattja.

Itt

Digitized by Google

Itt van eredete, innét szivárodott
Melly erősség Magyar Népünkre áradott.
Régi Magyaroknak ritka vitézségek
Még mostanis fen van, 's hagyott örökségek.
Ez ősi Királyink' rollunk ditsírete,
Ez Nagy Therézia igaz itélete."

E'ben nem a' gondolat, nem a' Nemzet' méltó ditsérete szúr szemet, hanem az, hogy Korelia most is, e'nek előtte is, másokat szolgált, hogyhogy tehetjük hát azt, minden jobb tudományunk ellenére, Ungarorum et Magyarorum natalis patria-jává? Pedig úgy vagyon nem csak Dugonics-nak költött Etelkájában, 's Jolánkájában; hanem ollyan formán hiszi azt még a' nagy érdemű Pray is: holott az egész nevezet az ott folyó Korela víztől vétetett, valamint az ezen folyóvíz mellett épült várost is a' víz nevéről hívják. *)

*) Lásd B. Herbersteinnak Moszkva Históriáját a' LXXXV.-dik lapon, melly Baziliában 1567-dik esztendőben nyomtattatott ki Német nyelven. — Báró Herberstein Fordíttójának, mert az eredeti Munka nintsen kezemnél, tulajdon szavai ezek: „Es ist über das jetz genampt „wasser Corela, noch ein ander land, so also ge„nennet, wölches sein besondere sprach und herr„schaft hatt, so bey sechtzig meil vonn Novogardia „gegen Mittnacht gelägen. Ob wol auch die„ses vonn etlichen umbligenden völkeren einen

Digitized by Google

Ha azoknak vélekedését vesszük is fel, kik a' költözködő Népekről azt tanittják, hogy előbbeni lakhelyeknek nevezetét örömest által viszik új honnyokba, kivált midőn a' kettő között némi-nemü hasonlatosságot látnak; ha bővebb bizonyságok elő adása nélkül meg nem engedve feltesszük is, hogy a' Karjelbe költözött Nép atyafias a' Magyarral: még a'kor sem lessz a' mai Korelia a' Magyaroknak szülő földje -patria natalis-; mert Pliniusból tudjuk, hogy a' Zabaroknak — kik itt helyén kívüll az alkalmatossághoz képest említve, majd alább bőven előfognak adattatni, mint a' Magyaroknak őseik, — a' Zabaroknak mondom városaik között, a' Vörös-tenger öblénél, már állott Corolia. „Sabaeorum, úgymond, multa oppida: Murane, Marma, Corolia, Sabatra, sunt in Rubro littore."

De, hát már éppen semmi haszná ne légyen ezen nagy fáradsággal, 's a' mint látt-

„tribut erforderet, muss es doch nicht destwe-
„niger dem künig von Schwedien, und dem
„Moscouiten, von wegen der herrschaft Novo-
„gardia, zinszbar seyn." — Szép kis Uraság midőn mind alsó, mind felső szomszédja adófizetés alá veti az embert. Phaedrus állatja, mint leg rosszabbat, mitől tsak lehete félnie, azt kérdi az ellenségről, hogy: két nyerget fognaé az az ő hátára tenni?

Digitized by Google

szik nem kis szerentsével kezdett, de sokkal nagyobbakat igérő nyelv nyomozásnak? örökre elvesszen ez? — Vajha jobb haszonra tudnók fordíttani a' kinálkozó szempillantásokat! Sz. Pál az ösméretlen Istennek áldozó Athenebélieket megnyerte az igaz Istennek: hát mi, miért nem vettük eszközlésbe azt, hogy, ha előbb egy nem volt is a' Lapponok 's Finnek nyelve a' Magyarokéval, jövendőre mind közelebb közelebb jöjjön e' hez; midőn e're olly kész, és vonszó alkalmatosságot találtunk, a' millyent másszor talán nagy áron sem vásárolhatunk meg? A' dolognak végre hajthatását maga Sajnovics, Értekezésének 35 lapján így adja elő: „Leem Úr igen jeles Lappon és Dán Lexicont írtt, 's azt római nyelvvel is bővítette, és ezt a' múlt esztendőben a' Nidrozi typographiában negyedrétformában igen pompásan nyomtattatni el is kezdette; már 42 árkus késszen volt, midőn én azt javallottam Grof Thott Otto Úr ő Excjának, mint a' Hafniai Kir. Akademia Elöl-ülőjének, hogy, elhagyván a' Leem Úr írása módját, mint hibásat, és elégtelent, a' Magyaroknál szokásban lévő 's helyesebb írás mód vétessék fel, és úgy félre vetvén a' már kinyomtatott árkusokat, új kidolgozás szerént nyomtattassék ki a' kezdett Lexicon: Porsanger Úr parantsolatot vett, hogy velem eggyesítvén igyekezetét, munkás

Digitized by Google

legyen benne, hogy a' Lexicon a' Magyar írás szerént készíttessék el. Egész napokat töltvén velem, ő a' Lexiconnak minden szavát híven, a' hazai szokás szerént kimondotta, én pedig azokat a' Magyar írásmód szerént szorgalmatosan leírtam, 's betü rendbe szedvén úgy rendeltem el, hogy rövid időn újra nyomtatás alá lehetne botsájttani."

Nem szünt még itt meg a' buzgó Tudós, hanem Molnár Albert Lexiconából a' Magyar szókat is oda írta a' Lappon szavak mellé, hogy a' hasonlatosság szembe tünőbb legyen: a' hol pedig különbböznek a' két nyelvbeli szó, a' Lapponok között lévő Téríttők dolga legyen nyomozni, hogy: valljon azon szó nintsené valahol szokásban a' Lapponoknál? Mert, hogy ezen legelső Lappon Lexiconban minden szó feljegyezve nem lehet, azt akár ki is könnyen által láthattja. Feljegyezte azon szavakat is, mellyek egyformán hangzanak ugyan mind a' két nyelvben, de jelentések nem egy; ezt is olly végből, a' mint mondja, hogy: a' Téríttők lássák, ha a' Lexiconbau lévő szónak, az ott kitett jelentésén kívül, nintsené még más, talán a' Magyarhoz hasonló jelentése?

Mennyi haszna lehetne egy illyen Munkának magára a' Magyar Nyelvre nézve is,

Digitized by Google

én tsak az általa felhozott egy példából gyaníttom. A' példa ez: „A' Lexiconnak mindjárt elején előfordúl ezen Lappon szó: Abom, e' mellé oda tettem az ugyan azont jelentő Forrok Magyar szót; és minthogy ez ama'tól különbbözik, lássák majd idővel a' Téríttők, hogy a' Forrok szó, nintsené a' Lapponoknál is keletben?" 's a't. — Innen láthatná ugyan is a' Magyar, ha elfelejtené, mint Sajnovics látszik elfelejtkezettnek, az Abárlom szóról, hogy: mitsoda gyökérből eredhetett az Abárlás, Abárlé, még talán Abony 's több lehető attyafiai is. Igy tanúttaná, mint már gyakran történt a' Tanítvány a' feledékeny Taníttót. — De az illyen óhajtások tsak a' kor fognak betelni, midőn a' Magyar Nyelv terjesztésére ügyelő Tudós Társaságunk lészen, melly a' barapódzó rosszat tsirájában elfojtsa, a' jónak pedig diszletet szerezzen. Ez azonban, most felvett tárgyunkra, a' Magyarok eredeti helyének meghatározására, a'nyival kevesebbet használhatván, mivel a' Lapponok, Finnek 's a't, magok sem a' jég közt származott eredeti Népek, hanem tsak a' Sors által oda vettetett, bizonytalan eredetü Lakosok, ez úttal e'röl halgatok.

Nem én támasztom pedig, 's nem is P. Hell-nek feljebb említettem Vélekedése után támasztom a' kétséget, ezeh Nemzetek eredetéröl. A' Svécziai Tudós Társaság Gyüjteményé-

Digitized by Google

ben — Acta Erud. Societatis Svec. — vagyon egy Értekezés melly a' Finneket az Izrael tíz Nemzetségétől származtatja. Én ezen Értekezést soha sem láttam, ugyan azért okait sem tudhatom, elégségeseké az állítás megbizonyítására. — Löwenklaw, Török Pandektáinak 22-dik Részében említi, hogy: Mornay Fülöp jeles Könyvet írtt a' 16-dik Században a' Keresztyén Vallásnak igasságáról, a' Pogányok, 'Sidók, Mahumedánok, Atheisták 's több eff. ellen, mellyben Hérodot után mondja, hogy az Izrael tíz Nemzetsége Médián belől éjszakra azon Tartományokba küldettetett számkivetésbe, mellyek a'kor puszták 's lakosok nélkül vóltak; ezektől származtak a'nak utánna egy részben a' Kolchisiak, kiknél még Hérodot idejében meg vólt a' környül metélkedés; más részben a' Tatárok, kiknél hasonlóképpen szokásban vólt a' környül metélkedés már a'kor, midőn még Mahumedről 's a'nak tudománnyáról semmit sem hallottak: sőt e're, a' Mahumed követésére, a'nyival hajlandóbbak lehettek a'nak idejében, mivel az ő taníttása némelly részben meg eggyezett az ő elöbbeni szokásaikkal. E'ben keresi a'nak is az okát: Miért vannak még ma is a'nyi 'Sidók az éjszakra feküvő Tartományokban? Még tovább a' Törökökről is beszéll ott Mornay, 's a' nálok is szokásban lévő környül metélke-

Digitized by Google

dést szint' olly réginek állítja. Nem kell egészszen elfelejtenünk ezen tsak mellesleg említett környűl állást: a' szentnek tartott szokás leg mélyebben gyökeredzik a' nemzeti gyakorlásokba; hogy a' környűl metélkedés valaha szokásban lett vólna Öseinknél, a'nak a' leg régibb hagyományokban sem leljük semmi nyomát; a'nál fogva, ha az a' kérdés támad: egy vólt é valamikor a' mai Török Nemzet a' Magyarral? — a' környűl metélkedésnek, e'nek a' napkeleten olly szélesen terjedt szent szokásnak tekintetéből is méltán tagadóké éppen felelhetünk.

Az alkalmatossághoz képest maga Löwenklaw, Riga táján tett tulajdon tapasztalásából emlékezik, de tsak egy két szóval, a' Kurok, Eszthek, 's Lettekről. Kiknek nyelvekről megjegyzi ugyan azt, hogy az ottani egyéb Lakosok tellyességgel nem érthetik őket; de ő sem jegyzett fel a'ból többet, mint azt, hogy ha valamihez akarnak kezdeni, így kiáltanak: „Jeru, jeru, maskalon!“ — Ezek mennyit érjenek? — nem az én dolgom meghatározni; legalább e'nyiből még ki nem lehet hozni, hogy azon éjszaki tájakon magyarúl beszéllő Népek lettek vólna valaha: de viszont elég részemre a'nyi, hogy, ha szinte a' leg szembe tűnőbb képpen meg mutatta vólna is Schlötzer, mellyet azonban sem ő, sem Fischer, de a' böltsesség Isten Asszonyának

Digitized by Google

nevével ékeskedő Pallas, és egyebek sem tettek, hogy a' Magyarok egyenesen egy tör'sökből származnak a' Lapponokkal, még is tsak olly bizonytalanságban maradna a' dolog, mint előbb vólt; mert újra az a' kérdés támadna: Hát a' Lapponok honnan eredtek? Kikről minden tudósíttások újabbak, mint sem illyen Századokat haladó kérdésben tsak legkissebbet is érhetnének. *) E're nézve a' Muszka Chrónika tsak tegnapi: midőn a' Magyarok mai földjökre bejöttek, még a'kor az Oroszoknak a' betűik sem vóltak meg. Magából az Orosz Literatura történetéből tudjuk, hogy az ő számlálások szerént 6406-ban, vagy a' közönséges számolás 898-dikában küldötte meg nékiek Mihály Konstantinápolyi Császár legelőször a' Tót betűket. Nestor, ki az e'dig ösmértek között leg előbb kezdett náfok a' történetek írásához, a' 11-dik Század végén, és a' 12-dik' elején élt, és így a' küldött betükkel való élésnek egész Századdal későbbi ezen leg első nyoma, midőn nálunk Könyves Kálmán, 's az utánna következett Királyok uralkodta-

*) Saxo Grammaticus † 1201-ben első emlékezik ezen név alatt rólok. Munkájának neve: Historiae Danorum Regum Heroumque Libri XVI. Az ítélet róla ez: A' mit a' hajdan korról, a' 11-dik Századig beszéll, tsak nem mind költemény.

Digitized by Google

nak. *) A' Magyaroknál e'kor már közönséges gyakorlásban kellett lenni az írásnak, különben foganatlanúl rendelte volna azután nem sokára III. Béla hogy panasszát minden ember írásba foglalva adja be. — Tolstoy Theodor, Orosz Császári Tanátsos Úr nevezetes, Bibliothekájának Lajstroma most legközelebb, kijövén Moszkvában, látszik belőle, hogy az egész Bibliothekában vagyon ugyan 1145 darab kézirat; de ezek közül tsak egy a' 12-dik Századbeli, 's így ez is, semmivel sem hitelesebb ezen dologra nézve, mint a' nálunk ösmeretes:

„Emlékezzünk régiekről 's a't. az az, tsak szájról szájra ment hagyomásból merített tudósítás. Még az Oroszoknak magoknak is a' Magyar nyelvből kell meg tanúlniok, hogy ők nem a' Roxolánoknak maradékaik, kik már a' Roszok,

*) A' betűknek illy hosszas heverése, nem igen buzgó lelket mutatna a' tudományok eránt; ugyan azért az Orosz Nemzetnek 's Néptaníttóknak, betsületjekre azt kell mondanunk, hogy az idővetés itt bizonyosan hibás. Mihály nevü Császár 898-ban nem volt Konstantinápolyban. Előbb, úgy mint 842-ben, III. Mihály kezdett uralkodni, 's ült 14 esztendeig. Hogy ez nem küldhette a' betűket, több okok hitetik el; 's bizonyosabb az, hogy IV. Mihály 1034 — 1041, vagy még ez után következett illyen nevü Császár küldötte.

Digitized by Google

és Alánok öszve keveredéséből származtak; ha nem az eredeti, vagy O-Roszok ivadéki. Egyéb aránt a' Magyar talán méltán ditsekedhetik a'-zal más Nemzetek felett, hogy a' Népek 's Nemzetségek neveit leg nagyobb eredetiségekben tartotta meg, mint p. o. Német, a' Tacitus' Nemetes — sei nevéből, ki világosan tanítja, hogy a' German nevezet nagyon új:" Germaniae vocabulum recens, et nuper additum " — A' Cseheket hibásan nevezik mindnyájan Bohemi; e'ből: „der Boyenheymet;" mert a' Boyok, Celta, 's Galliai eredetü — Népek voltak, 's rólok azon Tartomány, mellyből később a' Markomanok öket kiverték, olly állandóan megtartotta nevét, hogy ezen későbbi birtokosokra is által menne az előbbeni nevezet, holott ök magokat, hajdani vezérjek nevéről Zechseknek nevezik. — A' Szászok kevesebbé hibásan ugyan, de még is tsak hibásan nevezik magok is Saxen névvel magokat, mintha a' köszikla keménységtől mondatnának, holott bizonyos nemü tör nevéről neveztetnek, mellyet ök Szasznak hívtak. Lásd Beuthernek Tacitusra írtt jegyzései között a' 188 lapon. Innen igen helyesen különbböztetnek: Német-Szasszen, Wald-Szasszen, El-Szasszen 's a' t. Ide kell vennünk még ama' nyelvünk járásával ellenkező nevet, a' Spanyolt is. Bongarsi állítja, hogy Justin Histor. Libr. XII.

Digitized by Google

cap. 13. a' Sándorhoz Babilonba érkezett nemzeti Követek között nem Hispaniarum, hanem Spaniarum áll a' régi kéziratokban. Igy Juvenalis régi kiadója: „Tagum, Spaniae fluvium" nem Hispaniae írja. Galen VI. Simpl. C. 4. „Spanum oleum ex Iberia advectum" — Hieronym is, E'saiásra írtt magyarázó jegyzéseiben Spaniát említt. — Ezek szerént tartotta ezt meg nyelvünk a' maga eredetiségében még a'kor is, midőn a' spékelőből, ispékelő; spionból, ispion 's több e'félék lettenek. Jegyezzük meg ezen észrevételhez képest, hogy a' Magyarok korán sem olly járatlanok a' Nemzetek régi történeteiben mint azt talán némelly ellenségei híresztelik: különbben, ha tsak az újabb időkben kezdették vólna a' Népeket ösmérni, bizonyosan az újabb elnevezés szerént neveznék is, semmit sem aggódván hajdani nevezetekről, mint reájok éppen nem tartozó dologról.

Minekelőtte az éjszak Lakóitól, a' Finnektől 's Lapponoktól elfordíttanánk figyelmetességünket; jegyezzük meg utóljára Tacitusnak feljebb említettem kételkedésére, hogy t. i. a' Germanok közé számláljaé őket vagy se; hogy, ha valamelly második, de Német, Sajnovics vetődne közökbe, aligha 150 szónál többet öszve nem írhatna nálok, melly bizonyosan mind Német lenne. Gyaníttásom iga-

Digitized by Google

zolásra legyen elég meg említtenem Chamberlain-nek 152 nyelven öszve gyüjtött Úri-Imádságai közül a' Lapponok nyelvén elő adottat, mellyben az „Atki Miam“ magyaros formán hangzó Mi Atyánk megszóllításon, 's a'nak utánna is többször elő fordúló mijai 's mijám, kérdés: nem majn-ból lett é? Névmáson kívül, egy ige sem találtatik, melly nyelvünkkel eggyezne, távol vagyon pedig hogy egy volna: de ott vannak tu nam, tu ryki, tu willio, herlige, dein Name, dein Reich, dein Wille, Herrlichkeit tagadhatatlan Német szavak 's kifejezések. Hogy ha pedig valaki a' kimondást is öszve hasonlíthatja; kénye 's kedve szerént eggyik szót megrövidítti, másikat kiszélesítti; a' szavak jelentését ékes-figurata-értelembe veszi, mint Sajnovics tesz az ággyal és lassú álommal; a' lábbal összeforgókat mind egynek tartja, mint ugyan ő tesz a' Faule Lappon tó, és Magyar folyóval; egy szóval, ha sem Istenre sem emberre nem tekint, ha nem teszi szegény nyelvvel a' mit akar, még többre is szert tehet. Melly könnyű lessz p. o. a' Lappon Suddoiból kitsinálni a' Német Sünde szót, előre nyerességgel ketsegtetheti az e'féle felfödözésre ki indúlandót.

Digitized by Google

A' Zabarokról.

Talán azt vetik ellenünk a' Nemzetnek eredetét határozatlanúl majd ide, majd amoda tévők, hogy leveles tárainkban nintsenek ezer esztendőket haladó öklevelek, sem irományok. Az igaz, de mit ártott az e'dig p. o. a' Német Nemzetnek, hogy egyenesen Ádámtól le nem hozhatja eredetét, és tsak Tacitusnak Irásával áll elő a' homályos kornak némi nemű világosíttására? — Vagy azt kérdik: Mi köze van a' Türk, Unn, Zabar 's más nevezeteknek a' Magyarral? De, hát mi köze van a' Deutsch, Tedesko, Német, Szász, és számtalanokra telő, *) nagy részént megváltozott, nagy részént pe-

*) Köz vélekedések a' tudós Németeknek, hogy a' Frankok's Germánok egy eredetűek. Ezt ha olly széles értemben nem vesszük is — a' mint hogy nem is lehet — hogy Franczia Országnak régi, 's

Digitized by Google

dig egésszen elenyészett nevezeteknek a' German nevezettel, mellynek igaz eredetét 's jelentését máig se tudják — Úgy van az a' világnak talán minden Nemzeteivel. Által törhetetlen homály födi mindnyájoknak eredetét, 's a' ki ezt a' homályt szégyenli, majd szégyenlhetőbb mese költéshez kéntelen folyamodni, mint a' nagy Róma szoptatós farkashoz, Karthágó ökörbőrhöz. Mindazonáltal itt sem vagyunk mi Magyárok elhagyatva: a' világ ösméri Porphyrogen Konstantin napkeleti Császárnak, a' fia Román oktatására, a' Birodalom igazgatásáról írott munkáját, mellyben a' 38. Részben szavai ezek:

„A' Turkok Nemzetsége előbb Chazáriához közel lakott, azon helyben, mellynek különös neve Lebedias, az ő Beobodessekről, *) kinek neve Lebedias vólt ugyan, mél-

47 számra telő különbféle néven nevezett Lakosait hozzájok számláljuk, még is 29-re megy azoknak számok, kikből összeállott (amalgamálódott) ezen ma egy Nemzet. Név szerént vóltak: Alemanni, Angli, Angrivarii, Boji, Bructeri, Burgundiones, Catti, Chauci, Cherusci, Frisii, Gugerni, Hermunduri, Heruli, Longobardi, Marcomanni, Nemetes, Norici, Quadi, Saxones, Semnones, Svevi, Sicambri, Treviri, Tribocci, Vandali, Vangiones, Varini, Ubii, Vindelici.

*), Meghagyom ezen eredeti nevezetet a' maga valóságában, noha mások azt bátran Vajdának

tóságára nézve pedig, valamint minden utánna következői is Beobodéseknek hívattattak. Ezen helyben a'nak okáért, úgy mint, a' feljebb mondott Lebediában fóly a' Chidmas folyó, melly Chyngilos-nak is neveztetik.

„És pedig azon időben nem *Τουρκοι* hanem *Σαβαροι ας φυαλλοι* névvel neveztettek valamelly okra való nézve. És ő nékiek hét Nemzetségeik valának, és Fejedelmek sem honni sem idegen nem vólt soha, hanem bizonyos Beobodák vóltak közöttök, kik közül legelső vólt az, kiről feljebb emlékeztünk, Lebediás. Lakoztanak pedig a' Chazárokkal három esztendeig, *) minden hadaikben segítségül lévén

teszik. Én nem, mert ha származására nézünk: Woyna had, és Wiode vezérlem, vezetem szókból tétetvén öszve, magyarúl lenne: Vezér., vagy még jobban: Hadvezér.

*) Méltán meg kell itt említtenem Thúnmann Úrnak véleménnyét, ki azt mondja, hogy itt a' számban hiba vagyon, 's nem *συνωκησαν δε μετα των Χαζαρων ενιαυτους τρεις*, hanem: *συνωκησαν δε μετα των Χαζαρων ενιαυτους ΣΓ* kell olvasni, az az: „lakoztak a' Chazárok mellett 203 esztendeig." — Olvasásának helyes vóltára azt mondja, hogy: „3 esztendő alatt lehetetlen, hogy mind azok a' dolgok megeshettek vólna, mellyek Porphyrogen elő adása szerént a' Magyaroknak Lebediásban vólt lakása alatt megtörtén-

nékiek. A' Chagán pedig, Chazáriának Fejedelme, a' Turkok első Beobodájának, Lebediásnak, az ő erősségekre, 's velek tett hadaikra nézve, nemes Chazár leányt adott feleségül, a'nak vitézségétől, 's Nemzetsége fényességének hírétől indíttatván, hogy tőle gyermeke származna; történt azonban, hogy ezen Chazárnő gyermeket nem foga Lebediás-tól:

---

tek." — De mellyek azok a' dolgok? Hogy a' Chazároknak sok hadakozásaikban segíttő társaik vóltak? — Vessük szemeinket csak a' legközelebbi Franczia háborúra, 3 esztendő alatt nem sok, és nagy háborúk folytak 's végeztetteké? Sőt Thunmann Úr ellen éppen e'ből lehetne venni erősséget, hogy nem 203, hanem csak 3 esztendeig kellett ott lakni a' Turkoknak, különben olly hosszas idő alatt a' Chagán 's a'nak Elei közelebbről való ösmeretséget vetettek vólna velek; 's ő neki nem másoktól kellett vólna Lebediasnak vitéz tetteit hallani, 's Nemzete fényességét kitanulni; mellyeket olly jeleseknek talált, hogy nemes Chazár feleséggel jutalmazni méltóknak ítélné. Thunmann Úr véleked ését lásd: Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Europäischen Völker. — Thunmann Úrnak elő adott okához Engel Úr még azt teszi, hogy a' Magyaroknak napnyugoti Európába ollyan beütéseiről szóllanak a' történeteket Irók, mellyek sokkal előbbiek azoknak Európába jöveteleknél. Nevezetesen, hogy már 750-dik esztendő tájban Rhétiában a' Disen-

Digitized by Google

„A' Patzinatziták pedig, kik hajdan Kankaroknak neveztettek, mert ezen nevezet *Καγγαρ* *) nálok nemességet, és erőt jelent, fegyvert fogván a' Chazárok ellen, 's meg győzetvén, földjöket elhagyni, és a' Turkok tartományán lakni kénszeríttettek. Had támadván pedig a' Turkok és Patzinatziták között, kik a'kor Kankaroknak neveztettek, a' Turkok tábora meg győzettetett, és két részre oszlott. És pedig azoknak eggyike napkelet felé Persia részét szállotta

---

tisi monostorra reáütöttek, 's abban a' Szerzeteseket megölték. Ezt T. T. Budai E'saiás Úr hozza fel Magyar Ország Históriájának 84-dik lapján. Én még többet mondok, már Ammian Marcellin, ki a' 400-dik esztendő előtt élt, 's a' kit leg közönségesebben követnek a' Hunnok bejövetele elő adásában, az Ungor nevet már meg különbböztetve adja a' Hunn-tól, midőn, így szóll Lib. XXXI. „Castris prope Danasti margines, aggere, ut Ungorii vallem, longius opportune metatis &c. — Ezekre csak a' nyit mondhatunk, hogy a' Hunn, Avar és Magyar nevezetek a' történet Íróknál mind azon egy Nemzetre vitettek, minden megkülönbböztetés nélkül.

*) E' szerént helyesebb vólna írni Kan-Gar. Hogy a' C=K, és G betűk igen könnyen feltseréltettek a' régieknél, a' vagy csak ezen egy példában lássuk, hogy a' kik Ptolem. és Stephnál, Cassinitis névvel neveztetnek, azok Diodornál Gasandes. — Nem szókatlan e' betűk feltserélése

Digitized by Google

meg, és ezek még mai napig is a' Turkoknak hajdani nevezetek szerént Σαβαροι ασφαλτοι névvel neveztetnek. A' másik része pedig napnyúgot felé telepedett meg Lebedia Beobodájával 's Vezérével, azon helyeken, mellyek Atelkuzunak neveztetnek, mellyeket most a' Patzinatziták Nemzete bír.

„Kevéssel azután a' Chagán, Chazária Fejedelme, Követei által kérte a' Turkokat, hogy hozzá Chelandiába küldenék első Beobodájokat. A'nak okáért Chazária Chagánjához menvén Lebediás, kérdezé: Mi oka légyen hívattatásának? Kinek a' Chagán: azért hívattalak úgy mond, mivel nemes, okos, serény, és a' Turkok között legelső vólnál, légy Nemzetednek Fejedelme olly kötés alatt, hogy nékem alattam legyél. De ő ezt felelé: Erántam való hajlandóságodat 's akaratodat tsókolom, és méltó hálákat adok; minthogy pedig illy Fejedelemségre elégtelen vagyok, nem engedelmeskedhetem: hanem, van rajtam kívül más Beobodes Salmutzes nevezetű, kinek Árpád nevü

a' napkeletieknél is, p. o. a' melly Tartományt a' Kaspium tengere mellett a' Persa írók Kilán név alatt adnak, azt az Arabok Gilan-nak mondják, 's e'nek lakosai Ptolemaeusnál is Geli nevezet alatt fordúlnak elő. VI. 2. A' Mand'suk pedig a' K, G, Ch betűket mind egyformával írják. Lásd Gesnernél pag. 237.

Digitized by Google

fia is vagyon, ezek közül akár maga Salmutzes, akár a' fia Árpád legyen Fejedelemmé, 's vettessék alád. — Tettszett ezen beszéd a' Chagánnak, 's embereit küldötte véle a' Turkokhoz; kik midőn azokkal közlötték vólna az üzenetet, inkább tettszett nékiek Árpádot Fejedelemmé tenni, mint sem a'nak attyát Salmutzest, úgy mint, a' ki méltóbb vala mind bölts tanáttsára, mind vitézségére jelesebb, 's illy Fejedelemségnek elviselésére elégséges. Kit a' Chazároknak ünnepi szokások 's módjok szerént pai'son felemelvén, Fejedelmekké tettek. És ezen Árpád előtt a' Turkoknak semmi Fejedelmek sem vólt, és a' kinek maradékaiból választatik mind e' mai napiglan a' Turkok' Fejedelme.

„Egynéhány esztendő múlva pedig a' Patzinatziták reájok ütvén a' Turkokra, őket Árpád Fejedelmekkel eggyütt üzték. A' Turkok a'nak okáért megverettetvén futottak, és magoknak lakásokra helyet keresvén Nagy Moráviába bementék, a'nak lakosait kiverték, és ott lakó helyeket megállapították 's bírják is mind e' mai napiglan. És azon időtől fogva a' Patzinatzitákkal nem vala háborújok a' Turkoknak. A' napkelet felé, Persia részeiben lakó Turkokhoz pedig, kikről feljebb emlékeztünk, még most is szoktak bíztosokat küldeni azok, kiket

Digitized by Google

feljebb mondottunk, az éjszak felé lakó Turkok, 's azokat meglátogatják, és ezek által gyakran vesznek tudósittásokat. — Egyéb aránt a' Patzinatziták helye, mellyen a'kor a' Turkok lakoztak, azon folyóktól neveztetik, mellyek ott vannak. A' folyók pedig ezek: az első folyó Baruch nevezetü, a' második Kubu, a' harmadik Trullos, a' negyedik Brutos, az ötödik pedig melly mondatik Seretos-nak."

Hogy itt áz Árpád, vagy inkább az attya Álmos alatt Europába bejött mostani Magyarok Őseiről legyen a' szó, azt senki kétségbe nem hozhattja. Nézzük az időt, nézzük a' helyet, nézzük a' meg nevezett Személyeket, nézzük végre a' megírtt dolgokat, mind ezek mint meg a'nyi bizonyságok mellettünk. Nagyobb kérdés az: Miért nevezi őket, kiket egyéb Byzántiumi. lrók *ουγγροῖ*, sőt maga Porphyrogenneta is más helyeken így, és *ουννοι* névvel változtatva nevez, miért nevezi mondom őket *τουρκοι* névvel? midőn bizonyos, hogy sem mi magunkat, sem mások hajdan bennünket ezen nevezettel nem illettek; sőt a' kikre az újabb idő mintegy erővel reájok akarja ragasztani a' Török *) nevezetet,

*) Ezen nevezetnek jelentése a' közönséges vélekedés szerént bárdolatlan, paraszt, tolvaj. Lásd

Digitized by Google

még ezek is, mint gyülölséges névtől undorodnak. — Porphyrogenneta tudta azt, hogy bizonyos esetekben kell a' közvélekedésnek engedni, 's itt éppen a' köznép nyelvén szóll. Kialudt már e'kor a' tudományok fáklyája a' Görögök között; az Indiákig hatott Sándor útai meséskérdésekké váltak a' már tsak Öseik nevével büszkélkedő Hellenek között; a' nagy dolgokat végre hajtó lélek nem találtatott többé Leonidás hazájában, 's a' Perikles fényes századjának tsak itt 's ott tsillámlott még valamelly gyenge szikrája. — 'Sóldos katonákra bízták ingadozó uradalmok védését; a' sok szorongatások között megmentett aranyat, vagy ha az nem vólt, a' végtartományokat, minden válogatás nélkül a'nak ajánlották, ki helyettek magát felfegyverkezve mutatta a' tsata mezején. Ki légyen az, honnan jöjjön? elég vólt a' tájat: napkelet, vagy enyészet, meg mondani; midőn pedig a' magok hasznát távolabb keresni merészlő egy két ember előtt talán ösméretes várost, vagy vizet nevezhettek, már az sok vólt akár melly Nemzet eredeti helyének bizonyos meg határozására.

---

a' többek között Benkő Ferentz Geographiáját Ásiáról az 56-dik lapon. E'nyit nem mond Hübner Geographiájának 2-dik Részében Europai Török Országról szólván, ő azt mondja; hogy Turk barom pásztort tészen.

Digitized by Google

Taurika Chersonesus még nem vólt egésszen elfelejtett név a' Görög előtt, midőn a' Dentu Mogerek Europa színére felléptek; de ezeknek előbbi lakhelyek' szorosabb meghatározására, az azon beljebb feküvő Terek vizet hallani, 's az egész Nemzetre azt ruházni, mind egy vólt. Korán sem így önn maga a' Bölts Leo fia Porphyrogenneta Császár. Önnem elégszik meg a' szájról szájra futó *Τουρκοι* nevezettel, hanem fel megy az előidőbe, 's azt mondja hogy a'kor *Σαβαροι ασφαλτοι* névvel neveztettek.

Minek előtte tsak egy szót tennék tovább, kötelességemnek ösmérem számot adni róla: miért távozom el a' közönséges olvasástól, 's miért írom: *Σαβαροι ασφαλτοι*, és nem *Σαβαρτοι ασφάλοι*? — Látni való hogy tsak egy *τ* betünek ide, vagy oda helyheztetéséről 's nem többről van a' szó, melly másnak talán szembe sem ötlene, a' *Σαβαρ, ἤτοι σφαλλει* *) különös olvasáshoz képest legalább szembe sem ötölhetne. De, megtörtént dologról vagyon a' szó, mellyben az önnkénynek semmi hatalma

*) Lásd: Hungarae Gentis avitum cognomen, origo genuina, sedesque priscae ducentibus Graecis Scriptoribus coaevis detectae a' Georgio Dankovszky literarum Graecarum in R. Academia Posoniensi Professore R. P. Posonii 1825.

Digitized by Google

sintsen. — Én szentül hiszem hogy Porphyrogenneta Császár olly Nemzetről akart fiának oktatására írni, mellyet nem tsak ő maga, hanem körülötte, 's kívülötte mások is közönségesen ösmérhettek. Ezen hiedelmemben erősít az, a' mit ő maga is mond a' 40-dik Részben, hogy Leo Császár meghívására Simeon ellen, a' Görögök mellett hadakoztak a' Magyarok; régibb nevezetekről pedig itt mindjárt azt mondja, hogy ezen Nemzetnek egy része Persia környékében még a'kor is, midőn oktatásait írta, azon névvel neveztetett. Ha tehát ő költött nevet, vagy magától elrontottat adott vólna a' leírtt Nemzetnek, vagy azt várhatta hogy makrantzos fia, ki ötet utóbb is méreggel étette meg, vagy akárki más, ha azt halja vagy olvassa, azt mondja reá, hogy a' Nemzetet vagy nem úgy hívják, vagy pedig az érdeklett Nemzetről semmit sem tud. Σαβαρτοι névvel nevezett Nemzetet, megvallom tudatlanságomat, nem ösmérek: de Σαβαροι közönségesen ösméretes Prokopiusnál, Agathiasnál 's egyebeknél is. Σαβαρ, Σαβηρ, Σαβὶρ Görögösen ος végezetet felvévő nevek, a' többes számban mind ι nélkül veszik fel az οἱ végezetet a' nyelvnek természete szerént. Soha sem láttam hogy a' Βαρβαρος többese Βαρβαρτοῖ, és nem Βαρβαροι lett vólna. — A' meljékes név ασφαλτοι jelentése, mellyről Porphyrogenneta rö-

Digitized by Google

videden tsak e'nyit mond, hogy bizonyos okra nézve neveztettek így, — majd alább kifog fejleni.

Hérodot *) ugyan 7-dik Könyvében azt mondja, hogy a' Persák hajdan *Αρταιοῖ* névvel neveztettek. Ez ha igaz, a' *Σαβαρτοῖ* nevet könnyü lessz ezen összetételből *Σαβα* és *Αρταιοῖ* származtatni, a' közönségesen szokásban lévö mód szerént az eggyik *α* kihagyásával, 's e'kor tészen Zába-Persát. De mások az *Αρταιοῖ* nevet tsak a' Persiai nagyok, és hösök különös

*) Hérodot, mint egy 434 esztendővel K. sz. e. 27 esztendős korában írta Historiáját kilencz könyvekben, mellyeket az Olympiai Ünnepeken a' Nép előtt felolvasván, olly szépeknek, itéltettek, hogy mind eggyik könyvet egyegy Mu'sa nevéről neveznék. Nem egy vélekedésen vannak felőle a' Tudósok, Plutarch, a' ki Trajánnak nevelője volt, egész könyvet írt Hérodot hibáiról -de malignitate-; de Camerarius és Henr. Stephanus különösen mentik. Mind Cicero, mind Quintilian ditsérik, nem tsak írásának ékességéről, hanem a' történetek előadása körül elkövetett szorgalmatosságáról. Nem is lehet hibával vádolni azon dolgok előadásában, mellyeket maga tapasztalhatott; a' mellyeket pedig másoktól hallott, úgy adta a' mint vette, 's a' maga mentésére illyen helyeken oda szokta tenni: *φασι λεγουσι* a' vagy: úgy mondják, azt beszéllik.

Digitized by Google

tiszteletbeli nevezetének tartják. Igy Hesychius *) Αρταιοῖ, οἳ ἥρωες παρα Περσαις. — Igy értett e'ről Steph. Byzantinus is **) a' városokról írtt Munkájában, az Αρταια szó alatt. Ezek szerént Σαβαρτοι a'nyit tenne mint: vitéz Zába; de gyaníttani, 's puszta nevekből erősséget venni, nem az én dolgom lévén, viszsza térek a' Zabarokra.

Nem olly puszta nevezet vólt ez hajdan, hogy e'zel a' határozatlan értelmű Tudós, képzeletének közre botsájtásában így, vagy amúgy élhessen tetszése szerént. Terjesszük ki d' An-

*) Két Hesychiusról találni emlékezetet a' régi Írók között; eggyik Milesiumi, a' másik pedig Alexandriából való. Ez utólsóbb élt a' 4-dik Század vége felé. Gesner Konrád Onomasticonjában, melly Calepin Dictionáriumával szokott egybe köttetni, nints meg különbböztetve e' kettő, hanem a' Milesiuminak, a' ki Anastasius Cs. idejében élt, tulajdonítja ezen munkákat: Historiarum Libri VI. és: Dictionarium, vagy Glossarium; mellyről Suidas megvallja, hogy hasonló munkájának készíttésében használta.

*) Steph. Byzantinus az 5-dik század végén Εθνικα nevezet alatt írt egy nagy Lexicont. A' nagy munkát bizonyos Hermolaus nevű Konstantinápolyi Grammaticus, a' 6-dik Században kissebbre vette, περι πολεων név alatt, mellynek az a' következése lett, hogy a' nagy munka elveszett, és tsak ezen summás előadása maradt meg.

Digitized by Google

ville földképét, Indo-Szczythián túl'a' Ganges felé, ott leljük Ganger Királyi Várost a' Gangaridákkal, 's azoknak tőszomszédságában a' Zabarokat - Sabarae - az Adamás folyó mellett, kiknél a' gyémánt úgy mond, „apud quos adamas," böven vagyon. Vessük Ptolemaeus abrosszaira vi'sgálódó szemeinket, Ásia 5-dik tábláján a' Kaspium tenger partján, a' Cyrus folyó mellett állanak: Arae Sabaee; a' 6-dik táblán, az Arabiai öböl mellett: Sabaei, myrrifera regio; — ugyan ezen öböl mellett találjuk d' Anville abroszán is: Sabaei. — Ismét Ptolemaeusnál Ásia 10-dik tábláján a' Ganges mellett: Sabarae, és Gangaridae. A' Zabarokról különösen azt írja a' Velentzei, 1562-ben kijött nyomtatás 252-dik lapján: „Juxta autem Gangem fluvium sunt Sabarae, apud quos adamas est in copia." De nints itt még vége a' Zabar nevezetnek; túl a' Gangesen, a' 159° alá teszi Ptolom. Ásiának 11-dik tábláján Zabara városát, és Zabara tenger öblöt; söt még azon túl is d' Anville-nél Aurea Chersonesusnak neveztetett félsziget tsúttsán áll Zaba, melly Ptolemaeusnál az egyenlíttő Lineán túl megy 4 grádussal, Sabana névvel írattatik. — E'röl d' Anville Geographiájának kiadója, Udvari Tanátsos Bruns Úr a' 3-dik Darab 255-lapján ezt írja: „Zábát még ma is meg lehet találni a' legkülsö tsútson; söt ama' régi

Digitized by Google

földabroszon, melly úgy látszik, hogy tsak hamar készült a' Portugallusoknak felfödözéseik után, a' Malakkai *) terger szorúlat: „Estreito Sabaon" nevet visel. **)

Mindnyájunknak kezén forog Qu. Curtiusnak ***) Nagy Sándor viselt dolgairól írtt Históriája; ott a' 9-dik Könyvben láthattjuk: kik, és hol vóltak a' Gangaridák? kik 20 ezer lovagokkal, 200 ezer gyalogsággal, két ezer négy négy lovú szekerekkel, 's a' mi leg nagyobb félelmet okozott Sándor katonáiban, 3 ezer elefánttal felkészülve várták a' magát elbízott

*) Hát ezen nevezet nem a' Malchayta Magyarból van é elforgatva? kikhez XII János R. Pápa pásztori levelet botsátott. Lásd Raynaldnál, Annal. Eccles. Tom XV. pag. 30.

**) Lásd: Handbuch der alten Erdbeschreibung von J. B. d' Anville, ehemaligen ersten Geographen in Frankreich, zum Gebrauch seines Atlas antiquus in 12. Landkarten verfaszt. Neue umgearbeitete Auflage von Dr. Paul Jakob Bruns Herzogl. Braunschweig - Lüneburg. Hofrath, Professor und Bibliothekar in Helmstädt. Nürnberg in der Adam Gottlieb Schneider und Weigelschen kais. priv. Kunst und Buchhandlung. 1800. — Az egész Munka 5 Kötetben forog kézen.

***) Qu. Curtiusnak hitelességét igyekezett lerontani Clericus, de hathatósan védelmezte Perizonius.

Digitized by Google

Hódíttót. Ösmérte ezeket Virg. Maro is, midőn elragadtatása közben Georg. Libr. III. így énekel: „In foribus pugnam ex auro,
solidoque elephanto
Gangaridum faciam“ —
Ezektől, katonáinak akaratoskodása miatt elfordúlván Sándor azon tartományba jutott, hol a' Hydaspes az Atzeszini folyóval eggyesül, 's onnan a' Zabäok *) határszéleire siet. Ezeknek öltözetek vadállatok bőreiből készült, fegyverek buzogány vala. Hirtelenséggel 40 ezer gyalogság állott

*) Qu. Curtius ugyan Sobii név alatt említi őket; de, ki nem tudja, melly könnyen tserélődik fel mind nálunk, mind más Napkeletieknél az a és o betű? Azonban Dionysius Periegeta, ki Augustus Cs. idejében élt, 's a'tól napkeletre éppen a' tartományok vi'sgállására küldetett, világosan Σαβαι névvel nevezi őket. Arrián ki N. Sándor tetteit írja, a' mindjárt említtendő második várost Brachmanok városának mondja. Igy neveztettek t. i. Indiának Böltsei. Bardesanes nevű babiloniai Tudós írt rólok körüyűl állásosan, kit Eusebius hozfel Praeparat. Evang. Lib. VI. Két rendbéliek valának ezen Indiaiböltsek, úgy mint a' tulajdon képpen úgy nevezett Brachmanok, kik születéseknél fogva léptek a' Böltsek közé, mint hajdan a' 'Sidóknál a' Leviták; más rendbéliek pedig a' Szamanok, kiket az elsőbb rendbéliek más emberek közűl felvettek, oktattak 's tudo-

Digitized by Google

ki a' vízmentében: de mi vólt ez Sándornak egész győzödelmes Serege ellen? — Minden erővel reájok rohanván tehát, a' síkon meg nem állhattak a' magokat védelmezni késsz hazafiak, sőt, kik ott közel lévő városba vették is magokat, megvévén reárohanással a' várost a' Pusztítló, minden fegyverfoghatót levágata, egyebeket pedig eladatott. Onnan más várossoknak fordúlt, hol az Őrizőknek kemény ellentállása elősször meg verte ugyan őtet, és sok Maczédonokat vesztett; de átalkodva megmaradván a' várvivásban, midőn az Őrizet látná hogy nints mód a' szabadúlásra, maga tüzet vetett az épületeknek, 's úgy emésztette el inkább magát, gyermekeit 's feleségeit, mint sem gyalázatos fogságba esett vólna. — Hányszor nem vala ezen elszánásra utóbb is szükséged, gyakran üldözött Nemzet! Szigetvár védangyalának, Zrínyi-

mánnyaikat vélek közlötték. „Tantae continentiae sunt, ezek a' tudósíttónak a' Brachmanokról írtt szavai, ut vel pomis arborum juxta Gangem fluvium, vel publico orizae et farinae alantur cibo: et quum rex ad eos venerit, adorare illos solitus sit." Bardesanes ről pedig különösen azt mondja: „Hic doctrina rerum coelestium, omnium Chaldaeorum excellentissimus fuit." — Ama' híres Thyanei Apollonius is a' Brachmanokat, nevezetesen az arany székben ülő Iarchát halgatta az égi testeknek forgásáról. Lásd Hyeronim. in praefat. Bibliorum.

Digitized by Google

nek lelke! örvendj illy tett által szerzett halhatatlan hírednek!

Ha szinte költemény is az, a' mit ezen Nemzetségnek eredetéről beszéllettek, hogy t. i. az Eleik, Herakles táborának elbetegesedett, 's ott, Indiákon megtelepedett ivadékai; a'nyi bizonyos hogy ők jelességeik által már N. Sándor idejében is kitetszettek minden ottani Népségek felett: „Multaeque etiam, quum graeci mores exolevissent, stirpis ostendebant vestigia" — a' mint szólt rólok Qu. Curtius. Ez utolsó, tsak görög kérkedékenység, kik a' tudományok, 's művek' feltalálását mind magoknak akarják tulajdoníttani; pedig tudjuk egyébünnen, hogy a' Görögöknek legelső Böltseik is Indiákra jártak tanúlni. Még Aristotelesnek büszke tanítvánnya, maga Sándor sem tartotta görög fennhéjazása alatt valónak Kalanost böltsességéért magával vinni: 's talán tsak egy maga volt ez, ki büntetéstől való félelem nélkül szemében merészelte mondani a' magát Istennek hírdető Maczedónak, rövid napon történendő halálát.

Elkezdvén tehát a' Kaspium tenger partjánál, onnan le az Arábiai öbölig; majd a' Persiai tenger szorúlatnál, innen ismét ki a' Ganges folyó vizéig, sőt a', mint láttuk egészen az egyenlíttőlineáig ösméretes volt a' Za-

Digitized by Google

bar név: ki merészelné a'nak okáért ezen nevet vakmerően ide vagy amoda fatsarni, hogy képzeletének tekintetet szerezzen? Vagy égessük meg a' régi Pusztíttóknak átkot érdemlő tettek szerént, a' még találtató hajdani írományokat, vagy kövessük ezen bizonyságoknak a' régiség által meg szentelt nyomdokait, 's piriljunk velek ellenkezésbe jönni, mint pirúl az örömest pötyögő gyermek, midőn a' Századnak elejét látott öreg Atya rántzba szedett szemöldökkel szóllal meg ellene a' szögeletből, hogy „Nem úgy vólt az édes fiam!“ — Hát a'ra mit mondjak, midőn Professor Dankóvszky Úr, tsak maga által jóvá hagyott vélekedésében elég bátor tudatlansággal vádolni, kik a' Magyarokat a' Zabiroktól hozzák le, 's ezt nem értik. „Inscitiae aut graeci aut hungarici, aut utriusque simul sermonis tribuendum est, quod ad hunc usque diem nullus, qui res Hungarorum priscas laudabili studio indagabant, cognomen hoc Hungarorum avitum Zavar, intellexerit. Eorum princeps Georg. Pray Annal V. P. III. pag. 306, et Diss. V. pag. 100. cognomen Hungarorum antiquum e Sabiris et Euthalitis Hunnis a Constantino conflatum fuisse putans.“ Inkább akarok itt egy részben a' felejthetetlen érdemü Prayval tudatlankodni, mint új zavarba keveredni. Igen közönségesen érdekel pedig mindent az Inscitia, még

Digitized by Google

magát a' tisztelt Professor Urat sem vévén ki, mert lám Porphyrogenneta után ő is vallja, hogy a' Magyarok előbb Zabar névvel nevezettek. De világos vólna az Prokopiusból *) és Agathiasból **) is, hogy Σαβειροι nevek

*) Prokopius Palaestiában, Czezárea Városban született. Leírta azon dolgokat, mellyeket Justinián Császár, ama' hires Belizár Hadvezére által napkeleten 's nyúgoton véghez vitt. Munkája 8 Könyvből áll, maga két Tetrászra, vagy Negyedre osztotta; az elsőnek περσικα felírása vagyon, mivel a'ban a' Persákkal való hadakat írta meg, 408-dik esztendőtől 559-dikig. Ugyan azon Negyedben írta meg Afrikában a' Vandalokkal és Mórokkal folytatott háborúkat is 395-től 545-ig. A' másik Negyednek Γοθικα különös elnevezést adott azért, mivel a'ban a' Gothokkal viselt hadak, folyamatja foglaltatik 487-től 552-dikig. E'ről Evagrius IV. 12. ítélete ez: „Procopius rhetor, res a Romanis et Persis, dum inter se praeliis decertabant gestas, Belisario tum orientalium copiarum duce, accuratissime, disertissimeque depinxit." — Prokopnál hitelesebb tanú ezen dologra nézve nem is lehet, mert Suidas bizonysága szerént a' leírt történeteknek szemmel látott tanúja vólt, Belizárnak Titoknoka lévén. — Irtt más Munkát is ανεκδοτα nevezet alatt, mellyben Justiniánnak 's feleségének Theodora Császárnénak titkosabb tetteiről tudósítja olvasóit.

**) Agathias, Szmyrnából. Folytatta Prokop Históriáját 552-től kezdve 559-ig. Ezt Suidas

Digitized by Google

vólt, minden *ασφαλ7οι* meljékes szónak oda tétele nélkül. Legfeljebb is tsak e'röl lehet tehát a' kérdés; mert azt egy általán fogva tagadom, hogy a' *Σαβαρ, ἦ7οι σφαλλει* légyen a' helyes olvasás. E'töl ha egyéb nem idegeníttene is, ez egy elégséges lehet, hogy a' *τουρκοι* többes szám, ezen olvasás szerént pedig a' reájok alkalmaztatott *Σαβαρ*, tsak az eggyes számba esne, így pedig egy jó Syntaxista sem ír. E'hez adom még azt is, hogy mind azon Irók, kiknél *Σαβαροι*, vagy *Σαβειροῖ* név fordúl elö, hibások volnának; mivel D. Úr olvasása szerént ezeket is így kellene olvasnunk: *Σαβαρ, ἦ7οι*, melly nyelvünkön e'nyit tenne: „Zabar, az az" — Ezeknél pedig az *ἦ7οι* után oda gondolt *σφαλλει* magyarázó igét hijába keressük; valamint hijába kereſnénk azoknál is, kik római nyelven írtak rólok; mint Plinius *) VI. 28. minden nevek fejtegetése nélkül mondja: „A' Zabarok mind a' két tenger meljékét lakják."

---

mint igasság szerető férfiút, úgy ditséri. — Mind a' két Irónak Munkái meg vannak az úgy nevezett Bizántiumi Irók között.

*) Plinius Secundus, vagy Major, Veronabéli, élt Veszpaziánus Cs. idejében, kinek Biztosa vólt. Szabad óráiban 's éjtszakánként' írta ama' nevezetes Munkáját, melly Historia naturalis név alatt 37 Könyvben most is a' Tudósok kezén

Digitized by Google

Mellyik az itt értett két tenger? Eggyik a' Persiai, másik az, melly Ptolemaeus földképén Arabiai öböl név alatt vagyon, másoknál Vörös tenger névvel neveztetik. Hogy a' Zabarok Nemzete e' mellett gyökeres Nemzetség volt, kétséget nem szenved, valamint az sem, hogy már az elöidökben mind a' föld mind a' nép ösméretesek valának. A' föld régi ösmérösségének bizonyságára legyen elég meg említtenem azt, a' mit Polyän*) Stratogem.

---

forog. Halála is a' természet titkának szemlélése közben történt, midön t. i. a' Vezuv hegy okádásának nem bátor, hanem vakmerö elszánással merészlett megállani. „Flammae, flammarumque praenuntius, odor sulphuris, alios in fugam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus adsurrexit, et statim concidit: ut ego conjecto" — ezek az ö életét megíró Ifjabb Pliniusnak szavai, „crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura invalidus, et angustus et frequenter interaestuans erat. Ubi dies redditus, corpus inventum est integrum illaesum, opertumque, ut fuerat indutus; habitus corporis quiescenti, quam defuncto similior."

*) Polyaen néven két Irót említtenek, eggyik Szárdoszi-Sardianus-Dictator Caesar, és M. Antonius Triumvir idejekben. Több orátiókat írtt, vagy mondott a' törvényszék elött; írtt Triumphi Parthici M. Antonii Libros III. — Másik Polyaen Maczedobeli, írtt de Thebis, és hadi fortelyok-

Digitized by Google

8-dik Könyvében ír Szemiramisról midőn azt mondja, hogy Birodalmának határait ezen tömjént termő helyekig terjesztette; mint amaz emlék oszlop bizonyíttja, mellybe ezen szavakat vésette: *Εγω Νινε βασιλευσασα, προς ἑω μεν ὥρισα πόλαμον Ινααμην, προς δὲ μὲσον ἡλιε την φέρουσαν λιβανωτον και σμυρναν.* Az isteni tisztelet megadásnak külső módjában igen régi a' füstölés, melly közönséges tudomásunk szerént tömjénnel menvén végbe, mi lehetne természetesebb a'nál, hogy ezen szent végre használt szernek honnját, mindjárt a'kor igyekezzünk tudni, mihelyt az a'val élést látjuk? Dioskorides *) azt mondja Avitzennával **) eggyütt, hogy a' tömjén Indiákról jő;

---

ról 8 Könyveket. Ezek *σπραγεγματικα*, név alatt ösméretesek. Életét 163 eszt. tájára teszik.

*) Dioskorides Anazarbi híres Orvos, M. Antonius és Cleopatra udvarában nagyon járatos. Irtt több nevezetes Munkákat, a' többek között, de Materia Medica Libros VI.

**) Avitzenna, más néven Ibn, vagy Ebn, Aben Sina, híres Arábiai Bölts és Orvos, a' 10-dik Század vége felé, 's a' 11-dik elején. E'nek köszönik sokan hogy Aristotelesnek sok Munkái meg maradtak; mivel ő azokat nemzeti nyelvére által fordította, 's a'ból ismét mások későbben rómaira.

Digitized by Google

de Garcias *) és egyebek, ezt világosan tagadják. Philostratus **) Apolloniusról irtt Munkájában, a' 3-dik Könyv 1-sö Részében, 's a' Kaukaz hegynek Vörös tengerre dülö tájait teszi tömjén termökké, mások mást; de nagy tétovázást lehet még az ö tudósíttásaikban észre venni: nem úgy az ó-testamentomi Szent Irókban. Esaiás LX R. 6. v. így szóll: „Zábából mindnyájan eljönek, aranyat és tömjént hoznak.“ — Jeremiás VI. R. 20 v. „Miért hoztok én nékem Zábából tömjént, és jó illatú állatot messze földröl?“ — Kik a' külsö Irók közül ezen Sz. Irókkal eggyeznek, azokis egyenlöen beszéllenek. Theophrast ***)

*) Garcias írtt az Indiai fűszerékről. De Aromatibus Ind.

**) Philostrat, Lemnoszbéli Bölts, élt Severus Cs idejében, 's e'nek felesége mellett Irnok-Scriba-volt. Több Munkái maradtak, úgy mint: Heroica; Vitae Sophistarum ad Severum; de leg nevezetesebb: de vita Apollonii Thyanei Libri VIII.

***) Theophrast, Lesbiának Erasso nevö Városa beli Bölts, élt K. Sz. e. 321 esztendövel. Elöbb Tyrtanosz, majd Euphrastosz, utóbb ékesen szóllásáról Theophrastosz. Aristotelesnek nevezetes tanitványa, 's a' Peripatetikusok között eggyik leg nevezetesebb. Munkáit elö számlálja Diog Laert. de ma csak a' Plántákról írtt „Histor. Plantarum“ Könyvei vannak meg.

Digitized by Google

a' tömjén termő hegyről azt mondja, hogy az egésszen a' Zabäusoké vala; más helyen is mind a' tömjént, mind a' myrrhát a' Zabäusokénak mondja. Nevezetesek Agatarchides-nek *) azon szavai az 50-dik Részben, mellyek szerént egész erdőséget mond, mellyben a' fák myrrhát és tömjént termenek. Ugyan azt olvashatni, Strábó **) Diodor ***) és Pliniusnál ****) is megújítva a' Zabäusokról, hogy nálok a' tömjén 's myrrha olly közönséges, hogy étkeiket is azoknak fájánál főzik. Virg. Maro több helyen e're tzélozva énekel; nevezetesen Georgic. I.

---

*) Agatarchides, Számószi Historiagraph. Plutarch, és Szicziliai Diodor emlékeznek róla.

**) Strabó, nagy név a' Geographiában, élt Augustus, és Tiberius Császárok idejében. Geographiára tartozó munkái: Strabonis de situ Orbis Libri XVII. most is kézen forognak. De írtt Historiára tartozókat is, mellyekről maga emlékezik Geogr. XI-dik Könyvében, hol a' Parthosokról beszéll: a' XII-dik Könyvben pedig azt is említi, hogy: „rerum Italicarum" név alatt is írtt valamelly Munkát.

***) Diodor név alatt több régi Bőltsek említtetnek: nevezetesen Augustus Cs. idejében virágzott az, kit megkülönbböztetés kedvéért Szicziliainak neveznek. Irtt különbbféle Historiákat, mellyeket Bibliothekának nevezett.

****) Non alia ligni genera in usu sunt, quam odorata, cibosque Sabaei coquunt thuris ligno, alii myrrhae. Hist. Nat. VI. 28.

Digitized by Google

„Nem de, leg illatozóbb sáfrányt hoz Tmolus, az Indus Ád elefánt tsontot, lágy tömjént küldi Zabäus.“ Ismét Georg II. — „Tömjén fát egyedül tsak Zába nevelget.“ Nevezetesen melly része teremjen a' Zabarok földjének tömjént, myrrhát, kásiát, és fahéjt -kinnamon- azt Theophrast, de monte thurifero Lib. IX. cap. 4. Zába, Adramita, Kitibaina, és Máli környékeire határozza, melly helyek mind az Arábiai tenger part körül látt-szanak a' régi Geographusoknál. Plinius*) pedig Arábiának szinte közepén mondja lenni Atramitát, -Ptolemäusnál Adramitae- a' Zabäusok fő helységét, mellyhez nyóltz pihenésnyire -mansio- vagyon azoknak tömjén termő helyek. Legvilágosabbak Stephanus-nak szavai, ki azt mondja: *Σαβαι πὸλις μεγάλη, πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλᾶσσης, κάι φρούριον· το ἐθνικόν τῆς πόλεως καὶ τῆ φρουρίᾳ Σαβαῖοι.* az az: „Zába nagy város és erősség, közel a' Vörös tengerhez: a' Zabarok városának 's erősségének nemzeti neve.“ — Melly szavak felhozásának alkalmatosságával, szabad légyen megemlíttenem ama' valóban igaz érdemü Tu-

*) In medio ejus -Arabiae- fere sunt Atramitae, pagus Sabaeorum, capite regni Sabota, in monte excelso, a quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera. Spectat ortus solis aestivi, undique rupibus invia, et a dextra maris scopulis inaccessa Lib. XII. Cap. 13. Hist. Nat.

Digitized by Google

dós Férfiú ellenére, ki más kedvéért fogadta el ezen vélekedést: „A' Zapaortene erősségtől származott a' Sabartiasphali nevezet" *) hogy ez egésszen ellenkezik a' régi Nemzeteknek szokásaikkal, kiket a' 'Soltár-Iró jobban ösmérvén így említt XLVIII. v. 22. „Vocaverunt nomina sua in terris suis" — vagy Károli fordíttása szerént XLIX 'Solt. 12 v. „Az ő gondalatjok ez, hogy az ő házok örökké, és az ő lakhelyek nemzetségről nemzetségre; és az ő nevek a' földön megmaradjon" — jobb lessz vala a' fordítás így: „Földjeiket, neveikről nevezék." Így esne az eredeti nyelv, és a' római Vulgáta szerént. A' földet, 's lakhelyeiket nevezték tehát nemzeti nevekről, és nem megfordítva magokat a' városokról. Úgy vólt a' dolog a' bejött Mogerekre nézve is. Halljuk Árpádot, honnan vesz buzdíttó szavakat hössei előtt: „Oh Szczythaiak! kiket a' Bolgárok kevélysége Hungu várról nevez Hung-

*) Lásd 1825. eszt. Tudományos Gyűjt. VI Kötet 39 lapján, a' 3-dik Jegyzésben. Tegyükfel hogy a' Zapaortene szótól eredt a' Sabartiasphali nevezet; tehát miért nem a' Pliniusból felhozott Zapauortene tartománytól, mellyben Mazera folyó van, 's mindjárt utánna Margiane tartomány? — Mind a' Magyar nevezetre ütköző szavak. — Csak azért, hogy a' Magyarok Parthosok maradékivá legyenek? — Azért ugyan magáért bizonyoson nem lesznek.

Digitized by Google

váriaknak, -Hungarii- a' Görögöktől való félelem miat megne felejtkezzetek fegyvereitekről 's a' t. Béla Kir. Nevetlen Irójánál a' 39 Részben. Lám Bolgár dölyfösségnek, 's öket megalatsonyíttásnak mondja, hogy a' Nemzetet tsak egy várról nevezik. Turzol Hegye, Zobolsu Vára; Buda Háza, Mike Laka, Mátyús-Földe, és sok száz hajdani, 's újabb nevezetek igazolják e'ben az én szavaimat,

De miként öldjuk hát meg a' Gordius tsomóját; honnan neveztettek a' Mogerek előbb *Σαβαροι ασφαλ7οι*-oknak? — Hogy *Σαβαροι*, és nem *Σαβαρ7οι* nevet kellett Porphyrogennetának írni, úgy vélem eléggé felvilágosíttám midön elő adtam, hogy másoknál e' név mind így említtetik; — hogy ezek a' Vörös tenger mellyékére kiterjedtek, elegendő bizonyságot állítottam, 's többet tsak azért nem, e' nyilván való dologban, hogy únalmat ne szerezzek; — hogy a' Vörös tenger *ασφαλτιτις*-nek mondatott, Hesychius szerént erősíthetem. Később a' görögül nem értő, hanem tsak betüiket ösmérő Általírók, melly könnyen elvethették eggyik szóból másikba a' *τ* betüt, nints okom sok hasonló esetek említésével támogatnom; mert ez ha úgy nem vólna tsak nem minden régi Iróra nézve, egy különbböző olvasás, -varians lectio- sem tá-

Digitized by Google

madt vala.*) Hesychius állíttását elfogadnom többek halgatásának ellenére, szintúgy vakmeröség lehetne, mint oknélkül meg vetnem. Szerentsémre 's az ő igazolására él még nemzeti nyelvünk, mellyben a' „dentu“ meljékes szavat olvassuk mai kimondásunk szerént, fel lessz a' titok födözve. Sz. Margit életének leírásában a' 258dik lapon, dimelc az, -a' mit ma gyümöltsnek írunk; sok helyen dinnye, dió helyett gyinnye, gyió van ma is

*) Meg nem állhatom, hogy, noha tzélom ellen van, egy világ szerte divatban lévő rossz olvasást meg ne említtsek. Ez Horatius Epist. I. 7. „Quantum distent erva lupinis“ — ösméretes verse. Ez közönségesen: „Aera lupinis“-nak olvassák, 's a' Tudósok egesz bölts értekezéseket írtak róla, mit értett rajta Horátz. Én azt mondom hogy semmit; 's nem is írta: mert mi köze akár az aera — vagy akár mi más gondolt szónak a' lupinummal? Hanem írtt, ha ugyan igaz római nyelven akart írni, ervumot, melly bükkönt, vadlentsét tészen, és írtt lupinus, vagy lapinum, farkas-inda, babindál, fügebab nevü hüvelykes veteményt, melly ízére nézve minden hüvelykes növevények között legfanyarabb; de olly tulajdonsággal bír, hogy leveleinek összevonódása által az idő változást előre megjelenti, és így: paraszt Kalendáriom. Azt mondja tehát Horátz említett versében, hogy az ő ott érdeklett embere olly okos, hogy

Digitized by Google

keletben; fegyhetetlen némellyeknél, a' m. másoknál fedhetetlen. Ezek szerént olvassuk tehát dentu helyett gyenta, meg van az ασφαλ]οι jelentés, 's mentve olvasásomnak helyes vólta. Gondolljuk e'hez azt, hogy hány Nemzetre adta a' Görög szokás azon víz nevét, melly körül ösmérni tanúlta őket.

Adhatnám olvasásomnak más okát is. Ugyan is Strabo Geogr. XVI-dik Könyvében így ír: „Ezekhez — beszéllett előbb a' Charmothákról, Debäkről, 's ama' Népekről, kiknél az aranyat mogyorónyi -πυρῆν,- naspolányi,

---

még azt is tudja miben különbözzék az ervum, a' lupinumtól. A' hiba melly könnyen tsúszhatottbe az erva és aera szavaknak kézírásban szinte egy forma vonásaik által, nints miért fejtegetnem. Hátha még ide gondoljuk az elkopást, a' festék meg fehéredést, 's a' t. Egyéb aránt miattam minden meg maradhat az αιρα görög szó, 's olvasás mellett, melly Calepin magyarázása szerént római nyelven lolium, nálunk konkoly: de így valóban semmi elmés játszás sem marad Horátz szavaiban; mert a' konkolyt, 's a' babindált ugyan a' legbutább paraszt gyermek sem tartja egynek, mint egynek tarthattja az ervumot, és lupinumot. — Kik a' lupinákon holmi dantusok forma, Komédiákban használt pénzeket értenek, azok is kevéssel támogathattják véleménnyeket.

Digitized by Google

sőt diónyi nagyságú darabokban ássák — legközelébb fekszik a' Zabaroknak, a' legnagyobb Nemzetnek, leg bőldogabb, *οὐδαιμονεςατη*, földe. Ezeknél terem a' tömjén, myrrha, és fahéj 's a' t. — Midön szedés, készíttes közben, a' nagy szag miatt szédűlésbe -*Καρος*- esnek, azt gyenta -*ασφαλτος*- füsttel szokták elüzni."

Ha a' rendet meg nem előzné, ide tehetném még a' Babylóniaikról, azt hogy ők épületeiket égetett téglákból rakták, 's mésszel kevert homok -chomer- hellyett, gyentával foglalták össze. Gen. XI, 3 verse a' LXX. Fordíttók szerént: *Καὶ ασφαλτος ἦν αυτοῖς ὁ πηλός*, a' Vulgata szerént: „et fuit eis bitumen pro caemento:" — Hogy jöttek pedig ők, a' Babiloniaiak, a' Zabarok közé, 's ezeknek neveket kik, és miképpen nyomták el, 's a' helyett a' magoké mint jött keletbe? — a' mindjárt következő Czikkelyben lévén helye, a' dolgot odáig függőben hagyni kéntelen vagyok: itt elég légyen a' nyi, hogy nekik a' gyenta, *ασφαλτος*, murva helyett vólt. -Igy nevezettek el a' Görögök által sok Nemzetségek azon dolgoktól mellyekkel rendszerént foglalatoskodtak, vagy a' mellyekkel éltek, mint: *ἱππομολγοι*, lófejők; *ἰχθυοφαγοι*, halevők; sokszor pedig természeti hibáikról, mint: *ἱμαν-*

Digitized by Google

Τόποδες, horgaslábúak 's a't. De ha én az *ασφαλτοι* nevezetnek, egy vagy más okát meghatározottan állíttanám, nagyobb bízottsággal szóllanék a' dologhoz mint maga Porphyrogenneta, ki ezt tenni nem vett magának szabadságot, hanem meg elégedett azt mondhatni, hogy bizonyos okra való nézve nevezettetek úgy a' Zabarok: nekem elég vólt, okokra mutatnom.

Mivel legközelébb a' Vörös tenger mellyéke körül szemlélődénk, nem lessz helyén kívül említve, hogy a' lefolyt 1825dik esztendei Tudományos Gyüjteménynek I. Kötetében, a' Nemzetét forrón szerető Körösi-röl tétetett Jelentés. Nem lehete éllesztő öröm nélkül vennünk, hogy a' Felséges Uralkodó Ház a'nyira kedvez a' nemzeti igyekezeteknek, hogy ezen magános Hazafi eránt is kegyelmes rendeléseit méltóztatott küldeni Konstantinápolyi Követeihez. Ki fojthatná el azon lelkesíttő hívséget, melly az illy Felséges kegyelmek érzéséből gerjed kebeleinkben? De az öröm mellett fájdalom szállotta meg szívünket, midőn a' reménynek csak igen csekély szikrája maradt a' jelentés szerént, magát elszánt Atyánkfiának viszont feltalálhatásához. Öt ha örökre elvesztettük is — vajha hiúk légyenek miatta támadt aggódásaink! — igazítt bennünket olly Tarto-

Digitized by Google

mányokba, mellyekben: „a' találtató monumentumok, ezen népeknek szokásaik, rendtartásaik, ezek közt lévő traditiók, ezeknek annalissaik a' vi'sgálódónak megmondják, hogy a' mi Eleink mitsoda nevek alatt, mikor, mitsoda dynastiákat formáltanak, mitsoda dolgokat vittenek légyen véghez, és mitsoda okból mentenek által Europába." — Magyaroknak igaz Istene! engedd illy kintsekkel rakodva térni vissza Vérünket!

A' többek között említi Körösi Abisszíniát, melly a'kor mindjárt magános kérdésre adott alkalmatosságot; de meg lehet hogy még szélesebb kiterjedésüvé is válhat valamikor Őseinknek Afrikai laktok, mellyről most bíztoson e'nyit mondhatunk: A' régi Geographusok két Abisszíniát különbböztettek meg, Ásiait t. i. és Afrikait. Ezt az utolsót közönségesen ösméri a' világ, amazt, ú. m. az Ásiait, melly azonban az Afrikainak is szülő annya, nem a'nyira. E'nek fekvését Bochart Geographiájában az 1-ő lap mellett álló: Descriptio Terrarum etc. világosan kimutatja. Ptolemaeus Földképén Boldog Arábiának az Indiai tengerre ütköző partján az éjszaki magosságnak 13, a' déli szélességnek pedig 85° tájára esne. Leírásába botsátkozván B. a' 106 Columnán, Stephanusból ezen szavakat hozza fel:

Digitized by Google

ἡ χώρα Τον Αβασηνων σμύρνεν φερα: „az Abaszenok földe myrrhát terem“: — de egyszeribe ezt veti utánna: „Nem érti ám az Afrikai Abaszenokat, vagy Abisszinaiakat, hanem az Arábiaiakat, kiktől származnak az Afrikaiak.“ — Hogy mehettek pedig által az Ásia és Afrika között feküvő tengeren? kifejti alább a' 126-dik Columnán, hol Plínius szerént ezen tengerszorúlat négy ezer öt száz lépésnyi széles, Strabo hetven Stadiumnyinak mondja, melly a' mi ki ejtésünk szerént 7 1/2 mérföldnyi; mintegy e'nyinek írja Arrián is: az Arab Geographus pedig tsak ollyan szélesnek mondja, hogy az eggyik parton lévő, a' másik parton álló barátját megösmérhesti. Surius in Actis Arethae Martyris, és Baronius ad Annum 528, azt írják, hogy a' Homeriták Királlya Dunaan, lántzot vonatott eggyik parttól a' másikig, hogy mind a' szeleknek, mind a' haboknak erejét kiállhassa. Illy keskeny lévén e'tengerszorúlat, könnyü vólt az Araboknak az általjárás: a' honnan köz hír az hogy az Abaszenok, vagy Abisszinaiak Arábiából jöttek, 's az Abaszenok nevezete szinte úgy Arab, valamint a' Frankoké Német. Ezekhez kell még adni nyelveknek, 's szokássaiknak sokakban meg eggyezését. — Már tsak ez eléggé igazolhatná Körösi mondását; de Morinus ezen dologra nézve még többet

Digitized by Google

mond, ki ezen szóra *Αβασηνοι* ezeket jegyzette fel: „Abasz, Arábiai város, mellyről emlékezik Diodor. Sic. Photionnál, in Bibl. Auct. 244. — Abasza, sziget is van a' Vörös tengerben, mellyet Szeretsenek laktak, mint Pausanias említti. Strabo pedig Libr, VII. Abysza Arábiai városról emlékezik. Ezek mind meg a'nyi tanúi a' mai Abaszenok, vagy Abisszinaiak származásának, kik kétség kívül nem eredeti Szeretsenek, *Αιθίοπες ἀυτοχθονες*; hanem, mint más egyebek sokan, a' Vörös tenger szorúlatán költöztek által Afrikába. De hátha az Abisszinaiaknak nevezeteket is feltaláljuk ama' nevezetes Szabäusokéban? — Ez ugyan hallatlan, de nem lehetetlen. Tudni kell ugyan is, hogy az Abisszinaiak a'nyiban különbböznek az Araboktól, és egyéb Napkeletiektől, hogy ők nem jobbról balra, hanem balról jobbra olvasnak. Igy tehát, ha ezt: ABASZ, olvassa az Arab, Szaba-nak mondja, a' Szeretsen pedig Abasz-nak. Innen, kik Arábiában Szabäusok, azok a' Szeretseneknél Abasz-enusoknak neveztetnek,"

Hübner, vollständige Geogr. 2ter Theil p. 666. hasonlóképpen azt tanítja az Abisszinaikról, hogy: „Arábiából költöztek által, 's Királlyaik egész hihető képpen — ganz wahrscheinlich, úgy mond ő — állítják, hogy Salamontol származnak; kit, Maqveda Ki-

Digitized by Google

rálynė Asszony meglátogatván, azt több ajándékok között, egy tőle származott Magzattal botsátotta vissza Salamon. — A' Tudósokat, 's tudományokat még mais szeretik az Abisszinaiak. Két Universitások van, eggyik Axumban, — más Írás szerént Achum, — másik Embie-ben. Könyvnyomtatásra még nem adták magokat, de kézzel írott könyvök a'nál több. Közönséges Írókat tartanak, kiknek kötelességek, hogy, ha valamelly régi írásban leg kissebb tsorbúlás esik, azt azonnal helyre igazíttsák. Az Axumi Bibliothéka a' Királyé, 's már ez is nagy kints: de az Embie-belit még az iménti említett Maqveda Királyné Asszony alapította, 's a'ban Énok, Ábrahám, Salamon és Esdrás Kéziratait is mutogatják."— Hogy a' valóság mesével elegyedik az illy régi dolgokról szólló hagyományokban, könnyen megengedhettjük; mindazáltal, ha a' nyelvet értő Tudós férhetne hozzájok, bizonyosan sok nyomos tudósíttásokkal világosíttaná a' történetek homályos korát. Nevezetes, hogy az Abisszíniai szabad Nemzetek között, — mert 30 Tartomány Király alatt él; de 17 Nemzetség Köztársasági kórmányt tart — Mugarok vannak. De vannak Kumor-ok, vannak Jagek: a' Kumán 's Jazigek neveikhez melly közel járó nevezetek! de jegyezzük meg hogy nálok, nehezen írták a' mi deák Iróink-

Digitized by Google

hoz hasonlók a' Históriát, hogy Jazigesből romlott vólna el a' Jages; azonban ne is nagyon kapjunk rajtok, mert emberevők.—Azon városnak neve, mellyben hajdan Maqveda Királyné lakott, ma is Szabaim.

Schlötzer erőssen elhitetvén azt magával, hogy Őseink Lappon eredetüek, kikről — a' Lapponokról — Hübner tsak az imént említettem vollständ. Geogr. 2 Rész 164-dik lapján azt mondja, hogy ritkaság közöttök 3 könyöknyinél magosabb termetűt találni, — nem győz rajta eléggé tsudálkozni Közönséges Históriájában, hogy mi módon tudtak ezen gyávák Europába jöttökkor olly vitézi tetteket véghez vinni, 's foglalásokat tenni? Az első ha igaz vólna, a' dolgot valóban magunk is tsudálnánk, 's a' fontos kérdés megfejtését a'val végeznők, hogy Europában a'kor ezen törpe vitézeknél még törpébb hősöknek kellett lakni. De vannak Schlötzernél messzebb látó, igazabban beszéllő Tudósok, kik szerént Zabarok vóltak Ős-eleink; az élet, 's böltsesség első honnyában, Ásiának legszebb, legboldogabb részében született Zabarok. Ezek E'saiás XLV. R. 14. versében nagyoknak neveztetnek; a' Vulgáta szerént: „Viri sublimes.“ Agatarchides 50-dik Részében beszélvén felőlök, közönségesen mondja, hogy

Digitized by Google

azok, kik ezen földet lakják, termeteikre nézve tekintetesek. — Magok viseletét a'mi illeti, azt az Arab Földíró ezen szókkal írja: „büszkeséggel, ditsekedéssel, gőggel, minden egyebeket feljül múlnak;“ — de ezt nem minden ok nélkül, mert Agatarchides bizonysága szerént a' Zabarok Nemzete-*Σαβαῖον*-minden arábiai Nemzeteknél népesebb, 's mind azokkal bővölködik, melly dolgok ez életet bóldoggá teszik. Hallottuk feljebb Strábo szavait, mellyek szerént a' Zabarok legnagyobb Nemzet, földjök legbóldogabb. Diodor is ezen szavaival jelenti a' Nemzet számát: *πολυανθρωπόταοι τῶν Αραβικῶν ἐθνῶν*, az az „leg népesebb minden arábiai Nemzetségek között“. Arannyok, ezüstjök, gyöngyök sok, házi készületeik fényesek; Agatarchides előadása szerént pedig éppen Királyhoz illő költséggel készíttetik esztergályozott, 's faragott eszközeiket, különbféle poharaikat, tsészéiket, nyoszolyáikat, még küszöbjeiket, sőt házok tetőit is gyakran gyöngyökkel, 's drága kövekkel ékesítik. Egy szóval, a' mint ő mondja, egy Nemzet sem gazdagabb azokban, mellyek ingójavak számába esnek. „*παν τόπιπλον εἰς διαφορῶς λόγον.*“ — Aelianus Gallus is úgy írja le őket Plinius nál, mint igen gazdagokat: „ditissimos sylvarum fertili-

Digitized by Google

tate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceraeque proventu."

Illy fényes készületekkel élő, gazdag, 's szélesen kiterjedt Nemzet nem lehete honnyában ösméretlen. Keletnek mai napig fénye, a' Persa, tőle költsönözte hajdan az Istenről való vélekedést, 's a'nak tiszteletének módját. E'ben bizonyságom Hyde, de religione veterum Persarum, Oxonii 1700-kinek szavai: „Persae antiquo tempore erant de religione Sabaitarum stellas colentes, usque ad tempus Giustaps, filii Lohrasp." — Magokról a' Zabarokról pedig Philostorg *) így ír: *Θύσσιν ἡλίῳ, καὶ σελήνη, καὶ δαίμοσιν ἐπιχωρίοις*, az az: „áldoznak a' napnak 's hóldnak, és honnföldi lelkeknek." Hibáznak tehát mind azok, kik Zoroaster idejénél feljebb nem mennek ezen dologban. Zoroasternek mennyi befolyása volt a' nap, vagy tűz tisztelete tudományába, Dr. Jenisch. — Historia priorum Regum Persarum etc. Viennae 1782. a' 87.

*) Philostorg élt K. Sz. u. 364től 425-dik tájáig. Irtt Eklé siai Históriát XII Könyvekben, mellyeknek Summáját Photius tartotta meg. Ez pedig élt a' 9-dik Században, és Leo Philosoph-nak, ki utóbb Császárrá lett, Taníttója volt.

Digitized by Google

lapon így említi, Emir Jahjai szavait fordítván által: „Zoroaster princeps ignicolarum, tempore Giustapis prophetiam jactavit, Giustapes hanc novam ignicolarum religionem amplexus, tantum apud Persas institit, usque dum et ipsi hunc pyroduliae cultum profiterentur. Consedit etiam Giustaspes in urbe Istächar, lectionique librorum Zend tempus impendebat, nec non pyrea aedificari curavit.“ — Az ősi Vallás, és szent gyakorlások. Atyáinknak polgári állapotját érdeklő tárgyak lévén, majd Munkánknak második Részében fognak illendő helyet foglalni.

Digitized by Google

A' Gérekről.

El nyomta ezen Zabarok nevezetét a' Gérek neve, kik Babyloniából szakadtak közökbe. Ezekről Strábo: ἐν βαθεῖ κόλπῳ κεῖται πόλις Γέρρα Χαλδαίων φυγαδων ἐκ Βαβυλωνος – „a' tenger öbölnek méljében fekszik Gerra, a' Babylonból kiköltözött Chaldäusok városa," Másutt ismét: „A' Gérek, szárazon való kereskedéssel adják el Arábiának tsak nem minden árúját 's fűszerét." Aristobulus után pedig azt említi, hogy a' Gérek igen gyakran általkelnek talpakon Babyloniába kereskedésnek okáért, onnan az Eufrátesen Thapzakonba viszik árúikat, tovább pedig minden felé szárazon. — Agatarchides sokszor érdeklett 50-dik Részében pedig aztmondja: „Úgy látszik, hogy a' Zabarok 's Gérek Nem-

Digitized by Google

zeténél semmi féle emberek sem gazdagabbak. Ezek gazdagították meg Ptolemäus Syriáját arannyal; ezek adtak a' Fenitziak szorgalmatosságának leg hasznosabb foglalatosságot."

A' Moger nevezetnek utolsó része hogy a' Ger nevezetből eredt, talán kérdést sem szenvedhet, mivel a' Zabarok és Gérek a'nyira eggyesült Nemzetség vólt, hogy a' mit Agatarchides a' kettőről meg különbböztetve beszél, azt Diodor mind magoknak a' Zaboroknak tulajdonítja: de felmarad az első részére nézve a' kétség, mellyre én kéntelen vagyok Scaliger-nek eme' szavaival felelni: „De priore membro quaerant peritiores; non enim sumus ii, quos pudeat non omnia scire"— Ha P. Sajnovics szavára halgatunk, e're nézve sem marad homály: azt mondja ugyan is ő Értekezésének 94-dik lapján: „Genitivo egien, praefigunt Lappones-Svecici pronomen Mo, et obtinent Moegien ego ipse, seu proprius: atque hinc Ungarorum Magam oriri, prorsus non dubitem." Melly ha úgyvan, a' Moger nevezet a'nyit fog tenni, mint tulajdon képpen való Ger; kétség kívül a' több felé elágozott, 's más Népekkel elegyedett Nemzetségektől való megkülönbböztetésre. Mikor változott által mind a' kimondás, mind az írás a' mai szokás sze-

Digitized by Google

rént Magyarrá, az a' nyelv históriájára tartozik: a'nyi bizonyos, hogy Sz. Margit életének leírásában még tsaknem mindenütt Ger-nek írva fordúl elö. Igy p. o. a' 264 lapon: „Ezeben forgatya vala gyakorta, es neha egyebekel es bezelly vala, az eu nemzetenek eleynek eleteket, es eleteuknek zentseget, az az zent Istvan Kyralnak eletyt, ky vala Mageroknak elseu Kyralya, es Apostola, kynek hityt, es kerezyen hytnek Predicacyoyat, kyvel az eu nemzetet az pogan Magerokat megfordehta az balvanyoknak imadasatol — Es meeg ez zent zuz meg gondolya vala zent Lazlo Kyralnak eletyt, hog ky Mager Orzagnak dicheusseges byrodalmat es oltalmazast zolgaltatvan 's a't. Igy van egyébütt is nála tsaknem mindenütt, noha a' mai kimondásnak is ösméretesnek kellett már lenni azon idöben, mert a' 339-dik, valamint a' 350-dik lapon is kétszer-kétszer fordúl elö: Magyar, és Magyar Orszag beli. — Ezen régi Irományunknak meg említtésével szabadságot veszek magamnak, hogy egy észrevételemet közönségessé tegyem. A' Dentu Mogerek nevezetét Béla Királyunk nevetlen Iródeákja tartotta fenn, kinek koráról nagy kérdés forog a' Tudósok között. Azt meg határozni az én szük ösméretem nem is vágyakodik; hanem azoknak ellenére, kik késöbb idöre tsak azért gondolják, mivel Irásában elsö Királyunkat

Digitized by Google

már szentnek mondja, holott az, még I. Béla idejében a' Szentek közé nem számláltatott; a'nyit mondhatok, hogy ha Sz. Margit, soha Szentnek nem kanonizáltatott is, még is mindenütt: Zent Margit Azzon, vagy: Zent Zuz nevezet alatt fordúl elő ezen Könyvünkben, bemehetett Anonym Irásába is még a' Kanonizátio előtt a' Zent nevezet. — De vissza térek a' Ger nevezetre. Leg tisztábban megtartotta ez a' maga eredeti hangját az Unn-Ger nevezetben, melly kétség kívül az Unn, vagy Hunn, és Ger összetételéből származott nevezet: de általment, napkeleti szokás szerént változva a' mássalhangzó, az Utri-Gúr Kutri-Gúr 's más Nemzetségek elnevezésére is. Nints tehát szükségünk sem Orosz, sem más küllöldi nyelvből költsönöznünk akár Unnger, akár Moger, vagy ma már Magyar nevezetünket; mert tsak egy ezeknek eredete, 's az is nemzeti, nem pedig idegen. Első példa vólna a' miénk, hogy szomszédtól kérjünk magunknak nevet; de valamint e're nem szorúltunk, úgy a' béli fáradozásokat is tsak köszönjük meg, hogy Juháriájokból igyekezzenek bennünket leszármoztatni. 's e'ből még ízetlen következést is tsináljanak. Messzebb lakó Nemzetekre is kihatott ezen névvel atyafias nevezet, már akármelly okra való nézve. Ezek a' Mogorok, ha ugyan igaza van Cluverius nak a' Mogolo-

Digitized by Google

kat így nevezhetni. Ezen dolognak még talán világosabb nyomára is találhatunk, ha tovább vi'sgáljuk. A'nyit már tudunk, hogy D'sing is Khán alatt a' Mogolok, kik Mongal, Mungal névvel is neveztetnek, eltanúlták a' Syriaktól azoknak betüiket, ezektől ismét a' Mand'suk, a' kik uralkodásoknak ideje alatt Khinába bevitték, 's azoknál a' törvényszékeken maig is divatban vagyon. A' Mand'suk ezen betüket most is Uigur. Mások szerént Igur betüknek nevezik. *)

Nem múlaszthatom el a' Mogol 's Mongal névről való emlékezés alkalmatosságával ide jegyezni azt, a' mit róla Schlötzer mond ezen szavaiban: „Ursprünglich, und nach dem Zeugnisse des Abulgasi, scheint Mogol richtig, und das N. nur durch einen Rhinesmus

*) Les Tartares Mantchoux n'avoient point anciennement de characteres. Etant entrés dans le Leaotong, ils prirent ceux de Tartares Monghouis ou Mogols de Gentchiscan. Effectivement les characteres d'aourd hui sont les characteres Igours; pour ce qvi regarde ces characteres, je crois qu' ils étoient Syriaques. — Lásd: Observations mathématiques, astronomiques, géographiques etc. tirées des anciens Livres Chinois; ou faites nouvellement aux Indes et a' la Chine, par les Peres de la Compagnie de Jesus. Redigées et publiées par le P. Souciet. a' Paris 1729. T. I. pag. 223.

Digitized by Google

hineingerathen zu seyn. Doch heut zu Tage nennen die Kalmücken selbst ihre Sprache: Mongolun keleber.“ *)—Ha itt igaz a' betsúszott N-ről való gyaníttás, miért nem lehetne igaz a' Mangjur nevezetben is? Ezt pedig onnan ki hagyván, mi marad egyéb mint Magjur?

Ha több okunk nem vólna is ezen Nemzeteknek közelebbről való megösmérésére mint az, hogy azon földeket bírják, mellyekről Öseink kikeletkeztek, 's azon méltó gyaníttás, hogy nálok még ama' hajdan kornak 's történeteinek nyomaira találhatunk: **) már tsak az elégséges lehetne a' Nemzetét szívből szerető Magyarnak a'ra hogy el menjen hozzájok, és nyelveket, szokásaikat, polgári törvénnjeiket, isteni tiszteletek 's házi életek módját 's több e' félét magoktól, és nem olly nyelveken írtt Könyvekből tanúlja, melly nyelvekben még tsak azon hangok sintsenek meg, mellyekkel a' napkeletiek közönségesen élnek. Mitsoda meg

*) Lásd M. Erich Lachsmanns Predigers bey der deutschen Gemeine zu Bernaul auf den Kolywanischen Bergwerken in Siberien, Sibirische Briefe. Herausgegeben von Aug. Lud. Schlözer, Ruszisch kaiserl. Professor der Historie. Göttingen und Gotha 1769. a' 16-dik lapon.

**) Tria ampla Dictionaria mantschurica, in Bibliotheca nationali sunt; sunt in eadem ultra 200 Mss. Vid. Fourmont Gram. sinic.

Digitized by Google

határozás ez p. o. Gesnernek feljebb is említettem Könyvében: bey der Buchdruckerkunst nöthige und nützliche Anfangsgründe Leipzig 1743, a' 237 lapon, midőn a' Mangjur betük között a' 11-dik számmal jegyzettnek illy hangot tulajdonítt, dgj. Találja már el e'ből a' tanúlni akaró az igaz hangot. De ha kimondja is előttem, bizonyos vagyoké benne, hogy nem úgy fagyott meg éjszaki ajakai között a' lágy napkeleti hang, mint a' szép gyöngy, a' Khiengh, Ghienkh, Dieondj, vagy más tsudát hangzó nyelv alatt. Maga Gesner a' 269-dik lapon illy vallást tesz: „Die eigentliche Aussprache dieser — itt beszél a' mi ny-ünkről, sowohl als etlicher — ezek a' gy, ly betüink — vorgehender Sylben, kann man mit Worten nicht allzuwohl beschreiben." Okunk lehetne ezen Uraknak nem tsak nyelvbeli tudománnyokat 's tehetségeket gyanúba vennünk; hanem egyenességeket is szorosabb vi'sgálat alá foghatnók. Nézzükel p. o. Strahlenberg, Nord und Östliches Theil von Europa und Asia, nevü munkájában, melly 1730-ban jött ki negyedrét formában, azon Tabula Polyglottát, mellyben 32 féle, azok között a' Magyar Nemzet nyelvét igyekezik egybe hasonlíttani, a' Permik, Wotyákok 's többekével.

E'ben magyarúl az eggy, Ecki? Finnúl Yx; Wogluvitzúl Aku; Morduinúl Wate; Szepe-

Digitized by Google

missül Ichtet; Permeckül Ottik; Wotyákúl Attik; Jakutúl Byrr; Czuwasúl Parr; Szamojedúl Ob; Osztyákúl Oker 's a' t. Ha ezeket az Egy-ből kilehet tsinálni, úgy a' fából igazán lehet vaskarika. Egy szánakozó mosolygás elég vólna e' haszontalan erőlködésre, ha tulajdon tzéljokra nem akarnának e'vel élni. Minthogy a' Négy, a' Finnek Nellye; Wogluviczknak Nilla; Morduinnak Nille; Szepemissinek Nelett; Permeckinek Niall; Wotyáknak Nell; Osztyáknak Nille; Ungarisch-is így kellet írni: Nelli. De' mégis nem hallgathattja el Geszner *) hogy Negi-nek kell kimondani. E'ből a' következést halljuk tulajdon szájából: „Der Ungar und Finne nennet die Zahl 4. Nelly und Nellie; die übrigen aber Nilla, Nille, Nelet, Niall, Nelle und s. w. Dieses also ist ein ziemlicher Beweisz, dass diese Völker mit gedachten Ungarn und Finnen vor Zeiten müssen zusammen gehöret haben. — Szép jkis bizonyság egy ollyan reáfogott szóból, mellyet a' Magyar soha magáénak nem ösmér. Hager is e'ből okoskodik, **) még pedig magának tulajdon

*) Buchdruckerkunst Pag. 246.

**) Neue Beweise der Verwandschaft der Hungern mit den Lappländern, von J. Hager, Wien 1703. — A'nál nehezebb az általa ejtett sebeket felejtenünk, mivel Magyar Aegis alatt jött ki a' Könyve.

Digitized by Google

módja szerént, igen elmésszen, midőn azt mondja: „Hétnél már megváltozik a' dolog, mert azontúl minden nyelvjárásnak, -érti az érdeklett 32 Nemzeteket,- tulajdon kifejezése vagyon; világos bizonyság a'ra, hogy ők a' régi időkben tsak egy Népet tettek. Igy olvassuk az Amerikai, ezen még tsetsemő állapotjokban lévő nyelvekről, hogy az ő számlálások igen keskeny határok közé van szorítva. A' Gaurini nyelven nem lehet négyen feljül számlálni; az Abiponoknak tsak a' három első számokra vagyon szavok; ha a' Moxok háton feljül akarnak számlálni, kezeket-lábokat segíttségre veszik. Éppen így kellett a' dolognak lenni a' régi Finneknél is. A' Lapponokról olvassuk, hogy tízen feljül nem egy könnyen számláltak, ezerről pedig ösméretek sem vólt. A' Magyar nyelvben még ma is úgy találjuk, hogy mind a' száz, mind az ezer, Persa szókkal fejeztetikki.' — E'dig Hager, kinek, — a' nélkül hogy itt, mint helyen kívül, a' Magyar és Persa nyelvek között való hasonlatosság, sőt ugyan azon szavak 's elnevezések okát fejtegetném, — legyen szabad e'nyit költsönösen mondanom, hogy az ő Nemzetének, sem az atya, sem az anya, a' társasági élet legelső, sőt még a' vadon élő Népeknél is ösméretes kiejtésekre, szava nem vólt mind a'dig, míg a' Rómaiaktól el nem ta-

Digitized by Google

núlta a' Pater és Mater nevezést. De nem tudta még tulajdon tagját is nevezni Öseleje mind a'dig, míg a' Nasus-ból Nase, Aurisból Ohr nem származott. Mikor vehette pedig költsön ezen római szavakat, 's e' szerént: mennyi ideig vólt ezen nevezetek nélkül a' maga vadságában? sokkal könnyebb vólna kiszámlálni, mint a' Magyarokra kenni tzélba vett mély tudatlanság idejéről tsak hozzá vetve is szóllani. De nem tzélom, valóban jó szomszédjainkat, legkissebben is érdekelni: vajha az ő Íróik is, ha nem kíméllő, legalább kevésbbé helytelen gúnyolói vólnának Nemzetemnek!

Magunk menjünk tehát Magyarok ama' Nemzetek felkeresésére. — Ha az egész világ kétségbe esik, hogy valaha az Angolyok 's a' t. példája szerént tudós Magyar útozó Társaság álljon öszve Hazánkban is; *) én nem, sőt szentül hiszem azt, hogy mi fogjuk még a' Világot ama' Nemzeteknek igaz ösméretére vezérelni: mert a' Haza Attyának, a' Kegyelmes, a' Ditsőséges FERENCZ-nek kórmánnya alatt, mi? és hol? lehetne lehetetlen? Csak maga a' Nemzet akarja, a' pártfogás, a' védelem, bizo-

*) Lásd 1825 eszt. Tudományos Gyűjtemény VI Kötete Első Értekezésének mindjárt az elején.

Digitized by Google

nyosan késsz az egész világon. A' Nemzetnek pedig akarni kell tulajdon történeteinek felvilágosíttására: egyéb aránt ki veheti egésszen rossz néven az ollyan nevetséges tapogatásokat, mint elönkbe adott Professor Dankovszky Úr, már feljebb érintettem Értekezésének 13-dik Czikkelyében.

Lássuk közelebbről az illyen tudós Társaság útazásának hasznait. Bejött Öseinkről azt írja Porphyrogenneta, hogy 8 Nemzetségből állott öszve, mellyeknek neveik: Kabarok, Neke, Megere, Kurtygermatok, Tarjanok, Genach, Kare, Kase. Ezeket forgatja el Prof. D. Úr most említettem 13-dik Czikkellyében, mintha ezek a' Magyar tábornak úgy gondolt elintézésétől, 's hadi foglalatosságaiktól, jó nyakaik, erős karjaik 's kezeiktől nyerték vólna elnevezteteséseiket. Porphyrogenneta világosan mondja, hogy Nemzetségek nevei. Tudjuk a' Zsidók Históriájából is, hogy az egész Nép több Nemzetségekből állott. Igy forr, minden Nemzet évkönyvében a' Nemzetségek nevezete. Az elsőkre, úgy mint a' Kabarokra nézve maga tudtunkra adja Porphyrogenneta, hogy azok a' Chazároktól elszakadt, 's a' Turkokhoz állott Népség; illyennek kell tehát a' többinek is lenni. A' harmadik helyen nevezetteken hogy Magyarok értetődjenek Prof. D. Úr

Digitized by Google

is vallja, tsakhogy mi az elneveztetésnek okában, Mej-erő, vele eggyet nem érthetünk. A' második, de rendünkben.

Harmadik Nemzetség Porphyrogenneta elnevezése szerént a' Neke. — Ezen Nemzetségnek nagy tekintetben kellet állani, mert még az egész Népnek nevet adó Megerek előtt említtetik. Plin. Hist. Nat. Libr. VI. cap. XXIII. az Indiákra hajókázást adván elő, a' több kikötőhelyek között említi a' Nekaridák hasznos kikötőjét, mellynek neve Békaré. Hérodot említi Melpomenéjében, hogy a' Fenitziaiak Neko parantsolattjára hajóztak legelősször e'tájakra: e'nek neve ment-é által a' lakosokra, én nem vítatom, valamint azt sem állíthatom, hogy ezek közűl jöttek némellyek által a' Zabarok közé; tsak azt említtem még meg, hogy Japánban most is Negi nevet viselnek a' Darro Főpap után templomban szolgálló papi személyek.

A' Kourtygermatok következnek Porphyrogenneta előszámlálása szerént a' rendben, ezek nála *Κουρτυγερμάτου*. Hogy elrontott szó lehet könnyen elhiszem, de még sem hiszem hogy Kürtöl-jármat légyen eredetének oka. Gebhardi Kutriguroknak gondolja. Igy a' mint van, elsőbb részét úgy látszik fenntartotta Anonymunk is 40-dik

Digitized by Google

Részében a' Kurtueltou nevezetben, mellyet mások bátran Körtvély tónak neveznek, elegendő okbol-é, ők lássák. Utolsó részét inkább hiszem hogy gyarmatból eredt, mellyről nyelv-vi'sgálóink mondják, hogy hajdon szállítványt, vagy megszállott helyet tett légyen. Ha tehát nékem gyaníttanom szabad vólna, ezen nevezetet úgy magyaráznám, hogy azon tartomány lakosiból is állott útban lévő Öseinkhez egy Nemzetség, melly Kurtol szakadt gyarmat, vagy ösméretesebb szavunkkal élven, szállítvány vólt. Ez mellyik lehetett? a'nak szorosabb meghatározása még a' felfödözéstől függ. Tudjuk hogy a' mit a' római Irók Cyrus vizének neveznek, az a' Napkeletieknél Kour, vagy Kur; D'sord'siánában -Georgia- vagyon Abulfeda előadása szerént Kur-kang nevű tartomány, hasonló nevezetű várossal. Japonián felül éjszak felé több Szigetek feküsznek, mellyek köz névvel Kureti szigetek neve alatt ösméretesek. Ezeket 1734-ben az Oroszok Spangenberg Kapitány vezérlése alatt elakarták foglalni; de a' lakosok, kiket az Oroszok Kurszki névvel neveznek, hírt adtak a' Japáni Helytartónak Matsuma szígetbe, 's az az Oroszokat ismét elüzte. — Ez is szolgálhat néminemü ködoszlopúl a'nak kitanúlására, hogy a' Neki Nemzetség Japoniából szakadthatotté Por-

Digitized by Google

phyrogenneta Zabarai közé? Ezek ha úgy, India széleiről szivárogtak; de vettek fel Szépatyáink seregeikbe a' Persiai öböl felé vólt szomszédjaikból is: kik közül valók, ha nem tsalatkozom, a' Tarján Nemzetség. Ptolemäusnál Ásia 5-dik Tábláján Zuziánában, az Eufrátes mellett áll Tariana; mellyről ő, szokása szerént, semmit sem jegyezvén fel egyebet a' puszta névnél, én sem mondhatok róla többet: hanem a' szó jelentésére nézve megjegyezhetem, hogy némellyek szerént pai'st tészen. Közönséges nevezettel tarja nálunk ma is a' marhának szügye, mellyel mintegy pai'ssal födi gyengébb részeit. E'ből változtathatták által nyelvjárások szerént a' régi Gallusok thyreon, vagy tyreos-ra pai'sok nevezetét, melly nálok olly nagy szokott lenni, hogy ha folyóhoz értek, azon, mint tsónakon, által eveztek: mint ezt feljegyzette rólok Pausanias in Phocicis ezen, szavaival: scutis patriis, quos tyreos vocant, pro ratibus utentes."

Genach, hogy jó nyakú Nemzetség lehetett, én nem kétlem; de még sem merészelném állíttani, hogy egyenesen e' jeles tulajdonától költsönözé elneveztetését. Kissebb Arméniát, mellynek keletről határa az Eufrátes,

Digitized by Google

többek után állíttja Magino Antal *) hogy Genech nevet viselt hajdanában; folyó vizének neve is Genesicz.

Kar, vagy Kare Nemzetségnek is kellett lenni, mert még mais van Karamánia, mellyről minden Geographusban lehet olvasni. Lakosaira nagy a' panasz, hogy közöttök még ma is sokan találkoznak tüzimádók. Lovak olly jelesek származnak onnan, hogy a' Török, ha valamelly lónak nagy hötsöt akar adni, azt Karamáninak nevezi.

Kase Nemzetséget nevezi a' nyóltz között utóljára Porphyrogenneta. — Ezen Nemzetségnek feltalálására nyissuk ki Ptolemäusnak sokszor használt Földírását. Ö a' 6-dik Könyv 15-dik Részében, az Imaus hegyen túl feküvö Szczythiáról beszélli. Ott van úgy mond: „pars montium, qui Cassiorum appellantur." Ezen hegyekig terjedettnek írja Horváth Ádám Attilla Birodálmát. — „Tenent autem, ezek ismét Ptolom. szavai, Scythiam hanc a Septentrione Aby Scythae, et quae sub iis est Hyppophagi Scythae — Et sub hac etiam jux-

*) Lásd: Geographiae Ptolemaei P. 2. Auctore J. Antonio Magino. Venetiis M. D. XC. VI. a' 219-dik levélen.

Digitized by Google

ta praefatum receptaculum regio Casia." — Vagyon a' Syriaiknál is Casi, Ptolemäusnál *Κασιωτις*, Köves Arábiának kisded Tartománnya. Nevezetes benne a' Casius hegy, -mellytől a' Tartomány is neveztetett, — a' nagy Pompéjus temetőjéről. — Ezen Nemzetségekről elő adott históriai szemlélődésem kifejliké valaha jobban, és az ezen kérdésekre adandó feleletek által: mikor? és hogyan eggyesültek Őseinkkel? — megfogé igazodni a' vagy tsak valamelly részben is? — a' következendő idő megmutatja. Megnyugtatásomra szolgáll, hogy a' mit előadásomban mondottam, hiteles Írókból olvastam; 's ha a' homályban vakszikra után indúltam, világosságot óhajtó lelkem gyengesége, nem önként ejtett hibája.

Az éppen most mondottaknak bizonyos felvilágosíttásával még nem lenne vége a' reménylett tudós Társaság útazása hasznának. Anonymusunk a' 3-dik Részben így ír: „Urunk megtestesülése után DCCCXVIII-dik esztendőben Ugek, mint feljebb mondottuk, hosszú idő után Mágog Királynak Nemzetségéből, Szczythiának igen Nemes Fejedelmé vala, ki feleségül vette magának Dentú Mogeriában Eunedu beli - talán nem lenne hibás olvasás Önöt beli- Fejedelemnek Emesu nevü leányát; kitől fia származott, a' ki Almosnak nevezte-

Digitized by Google

tett.“ — Talán soha senkit sem bántott meg jobban Pr. Dankovszky Úr mint ezen Fejedelmünket, kivel a' Szent Lélek vala, Anonymunk előadása szerént, ő pedig nem írtódzott subdolusnak mondani. — Ha elnem fogadhatta Anonymusnál előadott okait elneveztetésének, miért nem hagyta a'ban; tehát minden névnek kell valamit jelentení? Ha úgy is: — szükséges képpen azt tegye é nálam is, a' mit másnál jelent? Lám P. Sajnovics nál a' 108-dik óldalon, manifestus, publicus jelentése vagyon az Álmos szónak. — Azonban engedjük meg Pr. D. Úrnak, hogy szerentsés a' szófejtegetésben; mit nyer véle a' História, ha tudjuk hogy Oundu-Ó-ondó, mivel az attya idős korában nemzette: vagy Huba-Hóba, mivel talán télnek idején született. De térjünk vissza a' reménylett útazás hasznainak előadására. Mellyik Írónál keressük a' Magyar történetekbe ütköző Nemzeteket, midőn Strábo maga megvallja, sőt példákkal bizonyíttja 16-dik Könyvének vége felé, hogy igen sok változtatásokkal jegyeztetnek fel a' nevek, kivált képpen az idegenek -βαρβαροῖ- De ha magunk mennénk, meg lehet hogy találnánk Palmyra pusztáin túl Plinius Stelandena tartományában, talán Chelandiának valamelly nyomára: ugyan ő tovább nevezi Hemesa, Elatium, Assur, Philiscum neveket, 's ez utólsót úgy, mint Pártosok városát,

Digitized by Google

az Eufrátes mellett. Lásd Plin. Hist. Nat. Lib. V. Cap. XXVI.

Bejött Öseink vitéz tetteinek nagy részese Zobolsu, vagy mai kimondásunk szerént Szabolts, e'nek attya Eleud, Anonym 6-dik Része szerént. — Még ma is szélesen terjedt Népség Ásiában az Ölöt, mint ezt a' 2-dik Rajzolaton láthatjuk. Ha szinte a'nyira kellene is mennünk valaha, hogy atyafiságokat elfogadjuk; ne rémíttsen bennünket az, a' mit Fischer Petropolitanae Quaestiones pag. 9. mond, az Elut 's Mongal Népek ijesztő formájáról: „certe figura talis, quae homini inter Europaeos nato, non deformis videre nequeat.“ Az ejtett sebet alább mindjárt maga beköti, mondván: „Iniqui sane sunt rerum arbitri, qui sua tantum mirantur, imperiti, qui nihil elegans putant, nisi quod inter ipsos est.“

A' most neveztem Nemzeteknek történeteik, sok századokig ösméretlenek előttünk; azonban a' homályból egyszerre mintegy másfél miliom ember áll elő, kiknek erejét Európában az Orosz, Lengyel, 's fájdalom! mi magunk is, Ásiában pedig Tangut, Khina, és Japán még tovább érezte. Fényre kezdett lépni Temudsin, ez később Dsingis Khán, alatt. Született ezen rendkívül való ember K. Sz. U.

Digitized by Google

1163 esztendő táján, 's tsak egy Hordának *) Fejedelme vólt, melly az Onon és Kerlon partjai körül tanyázott. Első hódíttásait tulajdon nemzetebeli más Hordák ellen intézte; kiket szerentsésen páltzája alá hajtott. A' kedvező kezdet felbátorította, 's azon merész gondolatot sugallá lelkébe, hogy magát az egész föld urává tegye. A' forró képzelődésű Ásiaták előtt mennyei szózatnak kellett ezt hírdetni. E' végből össze gyűjti Temudsin a' Mongal Hordák Fejedelmeit, és Seregeinek Vezéreit az Onon víz forrásához. A' gyülekezet előtt elkezdi a' jósló -chodsa- kit a' nép már szentnek tart: „Az Isten akaratja, hogy Temudsin az egész földön uralkodjon, és neki minden Népek alája vessék magokat, 's e'nek utánna Dsingis Khánnak neveztessék." P. Gaubil **) előadása szerént még más mennyei szózat is eggyesítette magát a' jósló szavával, mert úgy mond ő, még az említett gyülés (kuriltaj) tarta, valamelly madár szállott le egy közel lévő fára, melly szüntelen ezt kiáltá: „Tsinkisz! Tsinkisz! — Mint terjesztette ki tovább birodalmát, 's maradékai mint foglalták el Khinát, a' Mand'súk viszont hogy nyomták ki onnan? széles

*) Igy neveztetnek a' Tatároknak Nemzetségeik, vagy Familiáik.

**) Histoire de la Dynastie des Mongous.

Digitized by Google

kiterjedésű Históriai munkába tartozandó kérdések. Itt elég lett légyen e'nyi az Ölöt név meg említtésével a' nagy Mogol Birodalom kezdetéről: de azt még el nem halgathatom, a' mit Fischer tsak imént említettem Munkája 66-dik lapján felhoz Abulgaziból *) „Kankurati, gens inter priscos Mogolos nobilissima, quorum Princeps aeterno connubii foedere cum regnante Czingis Chani familia sociati erant, ab Orchono fluvio in provincias migrarunt Chorasmiorum." A' Mongoloknak atyafiságát pedig így adja elő az Uigurokkal, ezeknek tulajdonáról, a' tudományok ösméretéről szólíván egyszer 's mind: „Jugri, seu Uiguri, origine Mogoli, docta, ut inter barbaros, gens, quae caeteris Mogolis et scribas dedit et literas, sedes primo habuit in regionibus Turfani, quas deinde cum desertis Kipczakorum, et haec rursus cum terris Chorasmiorum, seu Usbekorum cultioribus commutavit." — A'nyival méltóbb vala ezt itt meg említtenem, hogy Fischer ugyan ezen Jugrusokat, írásának 17-dik lapján a' maga Szczythái közé számlálja. Kik pedig az ő Szczythái, maga így adja elő: Aestii, Fenni, Lappones, Syrani, Permi, Mordwani, Tsche-

*) Egész neve Abulgazi Bajadur Khan. Dsingis Khán nemzetéből való. Francziára fordított munkájának felljül irása ez: Histoire Genealogique des Tatares, Leyde 1726.

Digitized by Google

remissi, Voti, Voguli, et qui ripas inferioris Irtyschi et Obii accolunt Kondini -Ostaki.

Nagy oka van pedig Fischernek, hogy ezeket, és tsak ezeket tartsa Szczythâknak, mert ezeket úgy mond, az Oroszok Tschuchonos, sive Tschuchos appellare consueverunt. — Én a' nagy éjszaki férfiúval e'ben sem eggyezhetem, 's a' Tschuchon névben a' Szczythât tellyességgel nem keresem. Keresném azt inkább a' Kita szóban, melly ma is szélesen ösmért név ezen Nemzetek között. Kara-Kitai tartományt az Imaus hegynek keleti oldaláu túl ma is felleljük, hová Ptolemäus Scythia Extra Imaum-ot helyheztette; hol nevezetesen Igur tartomány Kis Buchâriának keleti részében. Lásd De Guignes Hist. génér. des Hunns Tom. III, pag. 28. Maga Fischer: de nominibus Imperii Sinarum § 4. elég bőven ugyan, de aligha keskeny határok közé nem szorítva, adja elő a' Kita név kiterjedését, és eredetét. E'ben egy más ellen semmit sem bizonyíthatnánk. Ő. t. i. a' Kitai szónak eredetét azon Kitán Nemzetségtől gondolja eredni, melly a' Khinai Birodalomnak éjszak felöl 's Caeciának ellenben által lakott. Ezek úgy mond, K. sz. u. a' 10-dik Században Korea és Kasgár közt feküvő minden Országokat hatalmok alá hajtván, betsapkodtak a' Khinai Birodalom' éjszaki részeire, 's azokat meghódítván, bírták

Digitized by Google

1125-ig. E'kor a' szomszéd Nuczä-ok, kik előbb adófizetőik vóltak, megfosztották őket Birodalmoktól. Az elsőbb Nemzet, még Birodalma állott, nem tsak magát nevezte Kitán-nak, hanem minden meghódolt tartományokra kiterjeszté maga nevét: minekutánna pedig maga földjéből kiverettetett is, megtartotta ezen nevezetet; hanem, hogy azoktól meg különbböztesse magát, kik honnjokban maradván a' győzödelmes ellenség alá hódoltak, 's hasznosabbnak tartották a' szolgaságot a' számkivetésnél, vagy a' ditsősséges halálnál, magát Kara-Kitainak nevezte. Igy két Kitai lett, keleti t. i. és nyugoti; mígnem Dsingis Khán az elsőbbeket számtalan ütközetekben megvervén, lassan-lassan elfogytak, 's végre nevek is elenyészett. — Ezen Nemzettől gondolja már Fischer, hogy a' Kitai név elősször a' Mogoloknak, a'nak utánna a' keleti Turkoknak 's Tatároknak, végre az Oroszoknak tulajdonítatott: a' napnyugoti Kitaiak pedig, elenyészvén, nevek Khinában maradott meg. Nekem semmi kifogásom sints az egész előadás ellen, tsak a' név eredetére jegyzem azt meg, hogy ezen Kita Nemzetnek, midőn még tsak a' maga honni földében lakott, kellett már nevének lenni; régi nevének pedig, mert a'hoz olly buzgón ragaszkodott, hogy meghódólt tartománnyaira is azt ruházná. Ezen nemzeti névvel

Digitized by Google

büszkélkedés senkinek sem lehet méltóbb tulajdona mint a' Szczytha ivadéknak, kiknek Elei már az Egyiptomiakkal vetélkedtek az elsöségen, mint említti Justin Lib. II. cap. 1. De nem is jutott még az, tudtomra egy Irónak is eszébe, Fischeren kívül, hogy a' Tschuchon szóban Szczythát keressen. Hiszen cyzy, Lengyel szójárás szerént czudzý jövevényt, külföldit jelent. Illy értelemben veszi ezt Büsching is: „Man weisz auch, dasz Ruszland nordlicher Theil in alten Zeiten von der Tschudi-Ausländer oder Fremden, denn diese Bedeutung hat das Wort, das ist, von Finnen und Esthländern bewohnet worden sey: daher die Russen den Peipus See noch heutiges Tags Tschuzkoi Osero, und die esthnische Sprache Tschudzkoi-Jazik nennen.“ Lásd A. F. Büschings grosse Erdbeschreibung 3 Band pag. 74.

Nagyobb bizodalommal kereshetnök, nem Fischer után a' Szczytha nevet, még a' Sita névben is, mellyel nevezik Szászky szerént a' Khinaiak azon Mongolokat, kik nekik éjszakra feküsznek.

A' nyelveknek reá fogott hasonlatosságából sem állítthatta vólna Fischer, hogy a' Magyarok az ö Tschuchon-Scytha Nemzeteinek eggyike; mert hiszen nem én mondom, hanem ö, hogy a' Magyarok elei a' Jugrik, kikröl pag.

Digitized by Google

36 így szóll: „Quae de Ungris disputavi, non eo spectant ut illos Baschkiriae, vel Jugricorum montium primos asseram colonos. Ipsi erant advenae, majoribus orti, quorum natale solum fuerat, quod supra declaravi, provincia Turfan, circumjectaeque huic regiones. Quo tempore emigraverint prisci illi Jugri, non constat; neque multo certius est, quam locuti fuerint lingvam. Sitamen locus est aliquis conjecturae, Tatarica usos fuisse suspicari licet.“ Tudnunk kell hogy ő a' Tatár nyelven a' régi Turkok nyelvét érti, 's ezen állíttását Rubriquis szavaival erősítti, ki világosan azt mondja, hogy a' Tatár, vagy Török nyelv eredetét egyenesen a' Jugurokéban kell keresni. Az e're fel hozott tabula harmonicá-ban nem is ütközik meg a' Magyar olvasó, mert a'ban illyeket lát: ventus = szél, Tatárúl czel, czil; taurus = bika, Tat. buga, buka; capra = ketske, Tat. ötski, etski, itski; gallina = tyúk, Tat. tauk; loquor szóllok, Tat. szuljaj; equito = nyargalok, Tat. jurgala 's a' t.

Ezek mind tsak magányos szavak, 's történetből is eggyezhetők: de ha igaz az, a' mit Medgyesi Toppeltin Lőrincz Zamosci után ír, hogy t. i. Amurates Császár idejében, ama' belső Ásiai részekről olly Követ érkezett Konstantinápolyba, kivel az ott lévő Magyar Követ maga nyelvén beszéllett: úgy

Digitized by Google

mit késünk közelébbi Öseinknek nyomdokain járván, Biztosaink által meg újíttani velek az Atyafiságot? A' Felső Magyar Országi Minervának 2-dik Kötetében, olly lelkesítő két tudósíttást olvasunk, hogy tsak azoknak valósíttásáért sem vólna nagy, akár melly fáradság, akár melly áldozat. Te minden nagy, minden jeles tetteknek példa nélkül való példája, Nemes Nemzet! használd a' kedvező időt. Századok folyhatnak le újra, míg a' Békesség szent szárnyai olly kiterjedten fogják árnyékozhatni a' föld színét, mint a' mi bóldog korunkban, ha a' visszavonás fáklyája új tüzet talál gerjeszteni.

Tegyük fel, hogy mind Zamoscí, mind a' közelébbi tudósíttások a' Felső Magyar Országi Minervában, bövebbetskén adják elő a' Magyar, 's emezekben emlegetett Nemzetek nyelvének ugyanazságát; mert kihinné, hogy, noha kevés híján ezer esztendő folyt le — ha szinte semmit nem számolunk is a' bújdosásra — mióta egymástól elszakadtunk, az illy hosszú idő alatt történt viszontagságok, több Nemzeteknek közünkbe elegyedése, azoktúl erővel reánk ragadt szavak még a' magunk késsz és jó szavának félre tételével is, mint nadály helyett piótza, teleim helyett bratim, 's több, itt nem említtethetendők, — változást 's különbbözést ne szültek vólna: ezeket mondom

Digitized by Google

tekintetbe véve, ha szinte feltesszük is, hogy szélesebb értelemben vétetik az említett tudósittásokban a' mi, 's azon Nemzetek nyelvének ugyanazsága; mèg sem tarthattjuk egésszen ellenkezőknek az igassággal, mert mások is tudnak ezen dologról valamit. Fischer jóltudta az Ölötek atyafiságát midőn igy irtt: „Urati, hodie Kalmuki, diversissima a priscis Mogolis natio, mutarunt patriam. Antiquissimae eorum sedes fuere supra Ortusios, qua Choâng-cho, seu croceus fluvius, utriusque populi limites disterminat, quas sedes pars eorum hodieque tenent. At in historia Abulgasii genealogica, exhibentur nobis Urati in media Korassania et Babylonia. Kurissi, et ipsa Uratica natio, colonia deducta est in deserta Kipczakorum, sed famam prae ceteris nacti sunt ingentem Eluti, qui inter deserta Gobi, Imaum Montem et Buchariam Magnam a Meridie et a Septentrionibus inter Sibiriam positi, fines imperii ab auriferis montibus Altai ad Jaicum flumen usque protulerunt. Quo tempore patrias sedes reliquerint, haut satis constat.“

A' mai Iróknál szélesebb értelemben a' Kalmukok is Mongol név alatt foglaltatnak bé, mivel egy Nemzetség 's egy nyelven beszélnek: megkülönbböztetik mindazonáltal közöttök az Öelöt, másoknál Eleuth, vagy úgy nevezett

Digitized by Google

Kalmuk, és Mongol népség. Amazok ismét Soongár-Derbet-Torgot-Chosotay részekre oszlanak: a' tulajdonképpen való Mongoloknak egy kissebb része Orosz hatalom alatt vagyon, 's a' Szelingi — Szelinginszkoi — Kórmányszékhez tartozik; a' Sarra, vagy Sárga, és Kalkás Mongolok pedig, kik előbb Khinában uralkodtak, most a' Kalmukokkal eggyütt, kéntelenek a' Khinai Császárt Uroknak vallani, noha magok közül való Khánjok vagyon.

Az Uzbekek emlékezetét sem egyedül Törvénykönyvünk tartja még fenn. Az Aral tó napkeleti részén van lakhelyek, délre a' Kis-Darja mellett az Aral szigeteiben, és a' Syr — Darja Szigeteiben is. Városok neve is Aral, honnan magok is Arali Uzbekeknek neveztetnek. Eggyütt laknak az Alsó Karakalpakiakkal, kikkel a' Kirgisektől való féltekben eggyesültek.

Azokat hallván, mellyeket Fischer-ből felhozánk, elmondhattjuk, hogy szörnyü erőlködésébe kellett néki kerülni, midőn jobb tudományának ellenére Vogullá akarja a' Magyart tenni. E'röl így ír a' 30-dik lapon: „Nescio an recte sentiam, si dicam, Jugros, Ugros, seu Uguros, unam eandemque gentem cum Vogulis, non re solum, sed ipso quoque nomine esse. Quantula est enim ea differentia nominum Ugur et Vogul?“ — holott már maga Turfán tájékát

Digitized by Google

tette a' Magyarok eredeti honnjává, melly Igur tartományban vagyon. Lásd e'röl Benkö Geogr. Ásiáról az 55-dik lapon. Inkább hiszem tehát hogy e'böl tsinálták a' Jugur 's Ugur nevet, és nem a' Vogulból. Minden Irókkal ellenkezik, hogy Porphyrogenneta *Τουρκοι*-ai valaha Juháriában laktak vólna: Lebediát, 's a' Chazárok szomszédságát legalább ott még senki sem kereste tudtomra. B. Herberstein említi ugyan a' közhír szerént, hogy Juháriában Magyarok laknak, 's bíztatja is magát, hogy ha beszéllni fogja öket hallani, majd reájok ösmér, mert az ö szolgája, úgy mond, tud Magyarúl: de az állíttás bizonyság nélkül maradt, és a' Juháriai Magyart talán még ma is várja. Szinte így minden bizonyíttás nélkül mondja Jugriáról Jordán is, a' maga históriai útazásaiban, hogy az a' Magyarok' eredeti hazája, 's még az ö idejében is ezeknek nyelvén beszéltek *).

Vagyon még más hely is az Orosz hideg részeken, melly az elnevezés szerént Magyar eredetre látszik mutatni. Értem Kolmogort, vagy másoknál, Kolmogériát. Hol vette ezen nevezetét nem tudom: ha Magyar nevezte el

*) Lásd: Vojages Historiques de l' Europa Tome VII. a Paris M. DC. XCVIII. pag. 103. „C' est de cette Province d' ou les Hongrois sont originaires, et parlent encore leur langve."

Digitized by Google

jót nem jelenthet; mert a' dús elejébe, melly mindennel bővölködőt tészen, elejébe botsátván a' Mogéria előtt álló ragasztékot, a'nak éppen ellenkezője, kóldús válik belőle. Tedd Anonymunk arannyal, drágakövekkel 's a' t. bővölködő Mogériája elejébe az érdeklett ragasztékot, Kolmogériát leled benne. Inkább nevezhették el a' helyet a' Mogor-Tatárok a'kor, midőn Birodalmokat az Orosz földön kiterjesztették 's a' Nagy-Fejedelemtől adót szedtek. Azoknak nyelvén Kol, tengert tészen, az egész nevezet pedig jelenthetne Mogor tenger mellyékét; és ha akár Herberstein, akárki más mondaná azt, hogy illyen Mogort hallott Jugriában is beszélni, nem merészelnék ellene szóllani.

Talán messzire is mentem a' Babyloniai Gérektől Kolmogériába: de a' dolog maga vólt mindenütt vezérfonalam, én tsak szemlélődő. Pedig még egy tartomány van e' vidéken, melly bővebb figyelmünket kívánja, ez Jugária, a' honnan származtatják nem kevesen a' Magyarokat. E' vélekedést szükség eredetében megösmérhünk. Werner György, ki Magyar Ország tsudálatos vizeit leírta, így örvend B. Herberstein-nak ez új tudomány kigondolásáért: „A' mi Magyarjaink sem tudták vólna származásokat, ha Te ki nem mutatod vala, hogy

Digitized by Google

Juhra, vagy a' mint azt mások — tegyük mi ide, hogy helyesebben — nevezik Jugária, közel a' Moszkoviták földéhez feküdjön, 's azoknak uradalmok alá vettetett légyen; melly helyből költöztek ki legelőször, 's neveket költsönözték a' Magyarok. Kétséget nem szenvedt ugyan az, hogy Szczythiából jöttek, de e'nek jelentésén nem eggyeztek vólt meg; mert egy rész azt mondá, hogy a' Hunn és Avar nevekből származott nevezetek, más rész pedig mást gondolt: azonban az igassággal leg eggyezhetőbb az, hogy a' Magyaroknak nevek Juhrából származzon, mivel még ma is a' Juhrok, tótúl, — melly nyelv Europában legszélesebben terjed, — Uhrinak neveztetnek. E'ben nem akadály az, hogy az első szótag meglágyúl; mert úgy mond Werner, ez másutt is megszokott történni." — Itt áll egész alakjában a' tót erősség:

Valamelly darab földet neveztek Jugáriának;
A' Tótok a' Magyarokat Uhri-nak nevezik;
És így, a' Magyarok Jugáriából származtak.

Nem tudom mellyik Oskolában tanúlta e' magához illő okoskodást az, ki ezt helyben hagyhatja. Jugária nevét a' Júg *) vizétől vet-

*) Ezen folyóvizről a' LXXXIX-dik lapon azt mondja B. Herberstein Fordittója, hogy erede-

Digitized by Google

te, melly Usztyugnak is — Júg torkolatja — nevet adott. Unn-ger, Mo-ger neveket mint ronthattá a' Tót Uhri-vá, a' maga elmésségével vessen számot; én tsak a'ra teszem figyelmetessé, hogy ha a' Dentu Mogerek Jugáriából indúltak vólna ki valaha, miért nem parantsolá öket honnyokba vissza a' hatalmas Moszkva Fejedelem? Vagy, midőn reá Kiovot megszállották, miért nem vertele öket illy forma beszédekkel. „Ti én népem! Ellenem fordítjátok é fegyvereteket? — Háládatlanok! E'dig békével engedtelek országomon keresztül útazni szelídebb honn keresés végett, 's íme most magamat szándékoztok birtokomtól megfosztani.“ — Szó sem vólt e'kor a'ról a' mit B. Herberstein-Históriájának XCIIII-dik lapján regéll: nem vetemedett illy vakmerőségre Nestor, ki a' Magyaroknak Kiovnál történt eljöttöket világos szavakkal említi; Porphyrogen Császár pedig nyilván tzáfolja ez új költeményt, midőn mondja, hogy „Árpád előtt sem hon-

tétől fogva a' torkolatjáig, több mint 500 verstnyi útat tesz; jő pedig délről, 's minekutánna illy hosszú folyását meg tenné, egybe ömlik a' Szuchanával, midőn mind kettő elveszejtvén nevét, Dvinának neveztetik. Igy ismét 500 verstet megfutván, Kolmogorhoz hat napi járásnyira, 6 ágon szakad a' Nagy tengerbe.

Digitized by Google

ni, sem idegen Fejedelmek nem valá a' Magyaroknak."

Még egy pár közelebbi pillantatot e' mostoha honnokra. B. Herberstein Fordítójának szavai a' LXXXVIII-dik lapon: „Dises land in wölcher man gar selten, oder fast kein brot in dem brauch gehabt ect. — An disem orth sind wenig zobel fäl, wan auch etliche vorhanden, sindt sy nicht kostlich: doch haben sy sonst allerley fäl von wilden thieren"—Kenyere nints tehát 1-ször e' bóldogtalan Hazának, valamint lakóinak szavok, a' Teremtőnek e' fő áldását nevezni. Lásd Sajnovics Értekezésében a' 15-dik lapon. — Van Nemzetemnek, és pedig olly eredeti szavá, hogy azt magának tulajdoníttani, vagy csak magáéhoz hasonlíttani sem merészelheti vakmerőség nélkül eggyik szomszédunk is. Magával hozta ezt onnan, hol a' búza termesztést, és az a'val élést tanúlta, gyakorolta. De nints benne 2-szor Zobol is, melly Dentu Mogerben olly divatban vólt, hogy még a' pásztorok is a'val ékesítték köntöseiket; sőt Jornandes szerént, e'vel mintegy másokat kizáró kereskedést űztek. — Mind nem akadály ez a'nak, ki újvélekedést szeret taníttani; mintha előre tudná, hogy talál elegendő vakon követőkre.

Int az idő, int a' hely, hogy említtést tegyek még a' Kúnokról is. Ezeket Abulgazi

Digitized by Google

Kiptsákoknak nevezi, 's azt mondja rólok, hogy ezeknek földére jöttek a' Turfán tájáról mostani honnyunkba költöző Öseink. Anonymunk ezt nem mondja, hanem úgy emlékezik rólok, mint a' Kiovot vívó Mogerek ellen, a' megszorúlt Oroszok segíttségére kész, 's utóbb csak a' győzödelmesekkel eggyesülő Nemzetet. Ez valóban nem nagy atyafiságra mutat. Lám a' nemes Székelyek, mihelyt a' Magyarok jövetelét hallák, azonnal hozzájok tsatolták magokat, mint ugyan azon eredetü Nemzethez. Thuróczy, a' Magyarok Khronikájának II-dik Könyve 39-dik Részében az üldöztetett Endre, Béla, és Leventa történeteit írván így beszéll: „Nem tettszett pedig Endré-nek és Leventának, hogy Béla atyafiságáért, a' Lengyel Fejedelemnél — a' ki Leányát adta vólt Bélának feleségül — mint valamelly ragasztékok -appendices- éljenek; a'nak okáért engedelmet nyervén a' Fejedelemtől, Béla testvérjeket ott hagyák, 's mentek a' Lodoméria Királyhoz, ki őket be nem fogadta. És midőn nem vólna helyek, hol fejeket lehajthatnák, onnan a' Kúnokhoz mentek. Látván pedig őket a' Kúnok, hogy igen jeles termetüek, úgy vélekedtek, hogy az ő földjöket jöttek ki kémlélni; 's ha valamelly ott lévő fogoly Magyar reájok nem ösmért vólna, valósággal meg is ölik vala; de így a'nak utánna darab ideig

Digitized by Google

tartották őket. Innen tovább Russziába mentek 's a' t.“ Még ez sem nagy, leg alább nem szíves atyafiságra mutat. Az Oroszoknál, de nem mint vérszerént való atyafiaknál, hanem a' Kiovi eggyességtől fogva szövetségeseknél, találtak szegény bújdosók bátorságos menedéket, 's onnan hívták őket vissza a' Csanádi Ország Gyülésében az Országlást nekik szánt Magyarok. — A' Kúnoknak máskori ellenséges betsapásaikról; még az Országban lett megtelepedések után is az azt pusztíttó ellenséghez állásokról, elég világosan szóllanak történet Iróink.— De régi, *) vajha reánk nézve soha meg nem újúlandó panasz legyen már:

Hová, hová rohantok? és kardot miért
Fogtok megént ti vakmerők?
Tehát még is kevés-e mind a' vérözön
Mellyben rokon Magyar veszett?
Nem hogy seregei, büszke ellenség irígy
Várait aláznák 's döntenék;
Sem hogy kötötten a' Legyözött, lántzokat
Húzván, nagy úton jöne le:

*) Lásd Horat. Carm. Lib. V. ode VII. T. T. Virág Benedek Úr bötsös forditása után a' múlt hónapokban, némelly alkalmaztatással.

Digitized by Google

Hanem hogy alattomos óhajtások szerént
Magyart, törülne-el Magyar,
Farkas 's Oroszlánynak szokása, más vadat,
— Nem maga fáját—fogyasztani.
Vak düh? vagy e'nél hathatósb erő ragad?
Vagy bün? felelljetek nekem.
Halgatnak, elsárgúlva némán állanak;
Elméjek elrémült, elállt.
Úgy van. Keserves végzés, 's öntött rokon
Vér hajt veszélyre tikteket. —
Midön Budának véré méltatlan ki folyt,
Magyarra Ég' haragja szált.

Mikor látjuk a' hajdani történetek évkönyveiben Szczythia lakosinak 's Nemzetségeinek számlálhatatlan sokaságát; mikor látjuk, hogy tsak az eggyetlen egy Albániában *) mellyből jöttek legközelebbről Öseink — 26 féle nyelven beszélltek a' lakosok, ha ugyan hiszünk e'ben Stráb onak, —pedig kinék, ha neki nem?— méltó kérdés, hogy a' régi Kúnok nyelve egy vólt-é a' Magyarok nyelvével?

*) Minden botránkozásnak megelőzésére megkell határoznom mit értsek Albánián? Az látni való, hogy a' mait nem értem, hanem értem a' régit, azt a' közföldet, melly a' Kaspium tengerétől a' Meotis taváig, 's fel a' Nagy-tengerig nyúl.

Digitized by Google

Ha szerentsés századunk ként minden nyelveken, sőt még a' nyelvekben megkülönbböztetett szójárások szerént irtt, vagy nyomtatott könyvekkel állhatnánk elő, úgy könnyű vólna a' felelet, mert kiki láthatná akár az atyafiságot, akár a' különbbséget: de így lévén a' dolog a' mint van, Tudósainknak megbántása nélkül légyen mondva, tsak gyanítgatnak, 's némelly töredékekhez támaszkodnak mind azok, kik egy általán fogva ugyan a'nak mondják mind a' két Nemzet nyelvét. A' felljebb is érdeklett Abulgazi pag. 45, azt mondja ugyan, hogy a' Polovczoknak, melly név nagyon látszik egygyezni a' Palócz nevezettel, de eggyez ám a' Poloci névvel is, e'zel pedig egyenesen a' Lengyelek neveztetnek, magunk is moudjuk őket Poláknak, kikkel századok óta álló szomszédságunk', 's több íz beli öszve atyafiságosodásunk mellett is egy nyelven nem beszéllünk, kik hajdan a' Don mellett lakoztak, Kuman Török vagy Turkman és Kaptsák nevek is vólt. De ö itt, az érdeklett földön egymást fel váltó Nemzeteket nem különbbözteti meg. Jean du Plan Carpin *) útazásainak 2-dik Ré-

*) Ez Szent Ferentz szerzete rendén lévő Barát vólt, kit 1246-dik esztendőben IV. Innotzent Pápa Kayuk Kánhoz küldött térittés végett. Útazását olvashatni eme' Gyűjteményben: Histoire générale des Voyages, Tom. VIII.

Digitized by Google

szében Kumániának nevezi mind azon földet, melly a' Dnieper, Don, Volga és Jaik nagy vizek között fekszik. Ugyan ezen határok közé szoríttja Rubruquis is Kumániát, mellyen ő 1253-dik esztendőben keresztül útazott. E'nek bizonysága szerént is Kaptsák-nak nevezték magokat a' Kumánok; a' minthogy ezen néven ösméretes ez a' Nemzet nem tsak a' Mongoloknál, hanem más Napkeletieknél is. Ilylyen nagy Nép, hogy tör'sököstől a' Magyarok közé költözött volna, azt soha senki sem állította: a' kik Álmos Mogerjeivel eljöttek, tsak a' hét Kun Kapitányoknak nem kevés sokaságú lovagjai, hogy Anonym szavaival éljek; de ezek még nem az egész Nemzet; a'nak utánna sem mondja senki is, hogy minden Kumánok a' Magyar földre jöttek: ezek szerént azt kell hinnünk, hogy maradtak még szülő földjökben is. Hol vannak tehát ezen hátra maradtaknak még ma is magyarúl beszéllő Unokáik? e'dig legalább semmit sem tudunk rólok. Közönségesen véve, vagy Orosz, vagy Tatár nyelv az, mellyen ama' földek lakosai beszéllenek, e' pedig eggyik sem Magyar. Leghajlandóbb vagyok ezeknek meg gondolásából azt állíttani, hogy az Öseinkhez jöttt, 's köztök meg is maradt Kumánok tanúlták meg tökéletesen az uralkodó Nemzet' nyelvét. Hogy mindjárt megkülönbböztetett rangra léptek kö-

Digitized by Google

zőlök sokan, mint p. o. Csepel Fölovász mesterségre, az még nem ád okot azt hinnünk hogy egy vólt a' nyelvek a' Magyarral; különben vajmi sok Nemzet nyelvével vólna egy még ma is a' Magyar nyelv. Állíttásomat még az sem erőtelenítti meg, hogy más ide költözött Nemzetek Magyarokká nem lettek, tehát a' Kumánok sem. Ez tsak a'nyit tenne, hogy egy Németről, ki itt vénült meg, 's minden szerentséjét Nemzetünknek köszönheti, és még is tsak a' kenyeret sem tudja bötsületesen ki mondani, következést tsinálni, azon Török földről ide költözött Görög, vagy más nyelvű lakosunkra, ki első kötelességének tartja, azon Nemzet nyelvét meg tanúlni, mellyel magát örökösen eggyesítteni elszánta. Ritka az illyen hogy 5—6 esztendő alatt, már ki jobban, ki hibásabban ne beszéllene magyarúl, midőn amazoknak ivadékjaik is Német fővel halnak meg.

Egésszen más a' dolog ha a' kérdés ezt teszi, hogy a' régi Kúnok nyelve atyafias vólt e' a' Magyarok nyelvével? Fel tévén azt, hogy igaz a' mit Fischer a' Tatár Nemzetről, 's nevezetről; és a' régi Mogolokról 's azoknak nyelvéről *) vítat, noha ő maga is tsak hozzá

*) Conjecturae de Gente, et nomine Tatarorum, item de priscis Mogolis, eorumque lingua.

Digitized by Google

vetéseknek nevezi; továbbá ha igaz hogy a' Török és Tatár egy Nemzetség, 's mind azon egy nyelven beszéllenek, csak hogy különbböző módon; 's ezen felosztás hellyes: Ozman-Török, Tatár-Török, Nogaj, Kubán, Dagestan, és Astrakánban; Turkoman-Török, Kis Ásia, Al-D'se'sira, Szoristán és Damaskusban; a'nakutánna Khumik és Khajták a' Kazáni Tatárok, Tsuvasz, Baskir, Kiptsok, 's több, szinte tizen öt felé elágazott Tatár Nemzetségek *) mind azon egy nyelven beszéllő Népek; végre ha igaz az, hogy a' Török nyelvnek eredetét a' Jugrik nyelvében kell keresni, és ezek a' Magyarok— midőn mondom mind ezek megfognak világosodni hogy eggyek, a'kor minden ellent állás nélkül el hihetjük, hogy a' régi Kúnok nyelve eggy vólt a' Magyarral: de előre mondhatom, hogy egy két szó, vagy elnevezés hasonlatossága nem lessz elég a' dolog tsalhatatlan igasságának megbizonyíttására: sőt nem lessz elég kötetekre telő fellengezés is bizonyságok nélkül. Úgy járunk vele, mint Otrokotsival; legfeljebb is egy második Somnium Scipionis fogja a' Tudósok könyv gyüjteményét szaporíttani.

---

*) Lásd Benkő Geogr. Ásiáról a' 6-dik lapon.

Digitized by Google

Unn, vagy Hunn névből igaz könnyü Kún, Chun, 's Kumán nevet tsinálni; lám Fischer az Ugurból tudott Vogult, mert akart: de felmarad illyen esetekben az ugyanazság eránt méltán támadó kétség. Hogy Aeolisban Kúma városa volt, kétséget nem szenvedő dolog: onnan vette nevezetét, a' Sibylla Cumea; de Aeolist azok a' Görögök szállották meg, kik előbb Pelazgok voltak. Hérodot, L. 7. Később a' mythologia szerént Hellen fiáról Aeoloszról neveztettek. Ezek Grätziából Ásiába általkelvén Kis Mysiába telepedtek le, 's nevekről a' tartományt is Aeolis-nak nevezék. Plin. V. Cap. 30. Ezeknek a' Magyar Nemzettel volt ugyanazságát megmutatni akarni, legalább reám nézve, messzünnen vett okoskodás,— a longe petitum argumentum: — inkább hiszem hogy a' Kumán nevezet ama' Szczythiai Népségtől veszi eredetét, melly a' Kaspium tengere mellett lakott, 's Pomp. Mela első Könyvében Ásiát írván le, őket Comari nevezet alatt említi. Lásd ugyan őket Ptolemäusnál Libr. VI. Cap. XII. Az Antitaurus völgyén nevezetes város Komana, hol Bellonának híres temploma volt. Strábo 12-dik Könyvében említi, hogy még az ő idejében is több mint 6,000 Comani névvel nevezett szentelt szolgai voltak Bellonának, kik a' Papok rendelései szerént Bellona' ünnepein egy-

Digitized by Google

más közt véres viadalra kelni kötelezettek. — Hogy ezen nemzeti névből eredhetett a' Kumán nevezet, hazai Irónk nyomán is indúlhatok. Anonym elő adása szerént ugyan is, a' 15-dik Részben. „Árpád Fejedelemnek követei Oundu, Ethének attya, és Retel Oluptulmának az Attya, és Turzol Kún vitéz: kinek Nemzetsége magában el fogyott 's a' t. Árpád a' maga kegyelméből azt az egész földet lakosival eggyütt, ugyan ezen Retelnek a' Sátorhalomtúl Tulsoua, ma Toltsva, vizéig ajándékozta. De ezeknél még nagyobbakat is ajándékozott; mert Árpád Fejedelem egész Pannoniának földét meghódítván, ugyan ezen Retelnek igen hív szolgálatjaiért nagy földet adott a' Duna mellett, hol a' Wág víz lejö; hol a'nakutánna Oluptulma, Retelnek fia, várat épített, mellyet Kamarumnak-még mais Komárom-nevezett." Igy e' szüz várunknak nevét sem bitolhatja ezután senki, hogy a' Tót komár-szúnyogtól vette, melly oroszlán bátorsággal nézett mindenkor az ellenség szemébe.

Chunokat is említt Ptolemäus az igaz, de Származiában, a' Bastarnák és Rhoxalánok között. A' Bastarnákról Plinius *) világos

*) Germanorum genera Vindili etc. Quinta pars Peucini, Bastarnae, supradictis contermini Dacis.

Digitized by Google

szavakkal mondja, hogy Germánok; a' Rhoxolánokról pedig közönségesen hiszi a' Világ, hogy az Oroszok Ösei. Ezt tagadni sokkal rövidebb, mint vele ellenkezőt bizonyíttani; vagy azt örökíttení, a' mit Horváth Ádám mond némellyek után az Oroszok eredetéről. *) — Ammian Marcellin, a' Meotis tava melljékéről írván, nem terjeszkedik ugyan ki a' nyelvek elő számlálására 's meghatározására, hanem tsak a'nyit mond, hogy sok Népek lakoznak környékében, mellyek mind nyelyekre, mind törvénnyeikre nézve sokat különbböznek egy mástól. **) — A' Chunokról ő is emlékezik; de ö már — a' mint látszik, — Alánokot tesz azoknak szomszédjaikká ***) Szczythiában, 's így valóságos Unnokat vagy Hunnokat ért rajtok.

Plin. Lib. IV. cap. 14. Feljebb a' 2-dik Részben is ugyan azt mondá ezen szavaival: „Adversa Bastarnae tenent, aliique inde Germani."

*) Lásd: a' Magyar, Magóg' Pátriarkhától fogva I. István Királyig. Irta Horváth Ádám Pesten 1817. — a' 110-dik 's következő lapokon.

**) Prope palus est Meotis amplissimi circum gressus. Circa haec stagna plures habitant gentes sermonum, institutorumque varietate dispariles. Jaxamatae et Maeotae et Jazyges, Rhoxolanique et Alani etc. Libr. XXII.

***) Iisdem diebus per Scythiae regiones et Moesiae omnibus, quae poterant mandi, consumptis feri-

Digitized by Google

Mit feleljünk tehát illy különbböző tudosíttások között a' Magyar 's Kúnok régi nyelve ugyanazságára nézve a' feltett Kérdéshez képest? Tartsunk hazai Iróinkkal mind a'dig, valameddig vélek ellenkezőt más hitelesen bé nem bizonyított. Iróink szerént pedig a' Kún és Magyar, első ösméretségek idejében meg különböztetett Nemzetség vólt nyelvére nézve is. Egy példát meg említtenem talán nem lessz felesleg való: Midön Salamon Király idejében az Országba beütött Kúnok zsákmánnyal terhelve mennének vissza felé; a' bosszútálló Magyar, Kyrieleis hegynél nem tsak a' ragadományt tsikarta ki kezéből, hanem tar fejétis tsak az menthette, ki jobban tudott futni. Neki tüzesedett Lászlónk, noha már súlyosan sebhetve, midön látná, hogy valamelly Kún

---

tate urgente pariter et inopia, barbarique molibus magnis ardebant: hocque saepe tentato, quum obruerentur vigore nostrorum, per asperitates scruposas valide resistentium, adacti necessitate postrema Chunorum et Alanorum aliquos ad societatem spe praedarum ingentium adsciverunt. Lib. XXXI. Tudnunk kell hogy a' Gothok ellen vólt e'kor a' Romaiaknak véres háborújok kikről Trebel-Pollion, a' két Gallien Császárokról irt rövid tudósíttásában mondja, hogy Scythák vóltak. „Scythae autem, hoc est pars Gothorum, Asiam vastabant.“

Digitized by Google

a' lován Magyar hölgyet ragad; utánna iramodik: de lova a' Kún lovát be nem érhetvén, kiáltja a' Leánynak: „Szép húgom! ragadd meg a' Kúnt övénél fogva, 's ugorj a' földre" — melly meg is történt. Kinek kedve tartja a' történetet tovább olvashatja Thuróczy Khron. I. 49. Én csak azt jegyzem meg reá, hogy László nak olly nyelven kellett a' leányhoz kiáltani, mellyet a' Kún nem értett, másképp ez jobban magára 's a' leányra vigyázott, 's életét, a' különbben őtet csak ugyan utol ért halál torkából, ki ragadta vólna. Még midőn a' Kiovot vívó bajnokok öket, 's szövetségeseiket leverték, a'kor sem a' nyelv egysége, hanem a' győzödelmes Árpád nak kegyessége, mellyet tett az Oroszok eránt, bírta reá, hogy alája vessék magokat. Mindazon által, feljebb feljebb lépvén az időnek végetlen korain, mint mind ketten Szczytha Ivadék, csak ugyan atyafiasak lesznek.

Fájlalnám ha beszédemet rosszra magyarázná valaki. Nem szándékom a' két Kúnságban lakozó, 's igen is érdemes Hazafi társainkat legkissebben is meg bántanom. De ők sem félnek e'től. Tudom én azt jól, hogy közülök mind eggyik könnyebben megbizonyíttaná azt, hogy attyai ez, vagy amaz Magyar Helységből, vagy Nemes Ágból szakadtak mostani la-

Digitized by Google

kó földjére, mint azt, hogy ö egyenesen a' Kumániából ide költözött akár Bungernek, akár Brutsá-nak ágyékából származott; és soha könnyebben el nem veszthetné egy Kúnsági is a' maga szabadságát, mintha e'nek bebizonyíttására szoríttanák. A' Kösségeknek engedtetett kiváltságok nem személyesek, hanem a' földdel járó örökösök.

Semmit sem hágy tekintet nélkül a' fürkésző emberi elme, hol tsak gondol felfödözhetni, vagy újságot mondani valót. A' Georgiak, kik a' Meotis tava, az Albániak, kik a' Kaspium tenger mellet nyúló partokat foglalták el, valamint a' Kolchisiak is, Ibereknek neveztettek; a' mint mondják Spanyol Ország folyójától az Iber, vagy Ebro vizétől: mivel, a' mint vélekednek Dionyz után, ezen Népek onnan költöztek vala ki, a' helynek szük vólta miatt. Mások, mint Varro, megfordítják az állíttást, 's azt mondják, hogy a' Spanyolok származtak ezektől. — Mind a' három Nemzetet egy névvel Kumánoknak nevezik. A' Kolchisiak ma Mingreli, az Albániak Czerkasszi név alatt ösmértetesebbek. Ezen Iberek vagy Georgiak nyelve, hogy a' Magyarral egy légyen, a' vagy tsak, hogy szorosabb hásonlatosság is találtassék közöttök, nehéz gondolni: azon példa legalább, mellyet Geszner

Digitized by Google

Buchdruckerkunst, lap 205 felhoz, kevés reménységet nyújt ezen atyafiséghoz. — A' példa ez: „Néderas gázi rómeli ára miuida frachuuasa vchmortótasa; dágsasa zoduíltasa aratátgadá. „Dasadschúmelsa uschulótása aratádschada"— Az az: Bóldog ember, ki nem jár a' gonoszok tanátsán 's a' t. — A' szavak száma nem sok, de elég azon nagy különbbözésnek mutatására, melly a' két nyelv között vagyon. — Ha még valaki azon is találna erősködni, hogy a' Spanyol nyelvben, mint eredeti Iberekében kell a' hasonlatosságot keresnünk; a'nak azt mondanám, hogy a' hasonlatosság mennyi fog lenni, előre nem tudhatjuk; de alígha olly kevésre nem telik, hogy majd, tsudálnunk kelljen azt, hogy a'ba a' Spanyol Országot sok ideig bírt Arabok, több keleti tulajdonságokat nem elegyítettek. Van a' Spanyol nyelvben sok római szónak nyoma, 's a' rómaiba Sabinusoktól mehetett; de mi Sabinusok nem vóltunk, vagy a' kinek Elei azok vóltak, a'ban bizonyoson nem Dentu Moger vér folÿ. — Ugyan is, tegyük fel, hogy helyesen énekelte rólok C. Silius Italicus *) 8-dik Könyvében:

*) Született K. Sz. U. 25-dik esztendőben, virágzott Tibérius Császár alatt, meghalt a' 100-dik

„Pars laudes ore ferebant
Sabe tuas, qui de patrio cognomine
primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.“
— Ezen Zába olly régen elszakadt a' Zabaroktól, hogy talán hírét sem hallotta sem ő, sem Maradéka Dentu Mogernek. E' régiségnek képzelésére legyen meg említve, hogy Világ teremtetése után 3100-dik esztendő körül, K. Sz. E. tehát 900-al, midőn az Assyriaikról a' Birodalom a' Médiaikra, Szardanapálról Arbatzes-re által ment; a' korra Itáliában Procas Sylvius Királyságát teszik. E'nek fiai Amulius és Numitor, mint viaskodtak a' Birodalmon, nem tárgyunkat illeti; tsak a'nyi ide való, hogy Amulius, Numitornak férfi gyermekeit megöletvén, a' leánya Rhea Sylvia maradt tsak életben, kitől született Rómulus. E'ről minden tudja, hogy gyülevész Népének különbben feleséget nem szerezhetvén, a' házas-tüzes Szabinok leányait erővel ragadta-el.

A' Tuscusok altal, — kikről Seneca, de Consolatione ad Helviam Cap. VI. „Tu-

esztendőben. Leírta a' Kathagobáliekkel viselt 2-dik háborút, mellyben a' régi történetek, 's földírás, valamint egyebekis, hasznos ösmértetések.

Digitized by Google

scos, Asia sibi vendicat" — atyafiságot kötni akarni Rómával, szint' olly messze vinne bennünket a' regiségbe, hogy minden vezető fonálból ki fogynánk. Illy bizonytalan állíttásra talán a'nak sem lenne tanátsos vetemedni, kinél a' Nemzetek eredetének ugyan azon egy tör'sökre vitele vólna fő szándék: mert Halikarnasszi Dionyz 1. 26. nem haszontalan okokkal vítatja, hogy a' Tuscusok Nemzete nem jövevény, hanem benn született a' maga földén; én tehát, kinek egyedül a' Dentu Mogerekre, 's azoknak közelébb lehető attyok fiaira van figyelmetességem függesztve, ezekről a'nyival bátrabban elhalgatok, minthogy vélekedésemet a' Kuma béliekről is már feljebb ki mondottam.

Digitized by Google

A' Szczythákról.

Nem tudom, az emberi lélekkel eggyütt született gyengeség-é, vagy tsak egy mástól eltanúlt kérkedékenység, hogy eredetét mindenik Nemzet vagy Istenekre, vagy legalább Félistenekre vigye: de mondjuk inkább Öseik eránt való háladatos tiszteletnek a' Maradékban, hogy azokat, kik életet, honnyot, 's a'ban minden lehetős bóldogságot hagytak Magzataikra, legalább emlékezeteikben tiszteljék. Ki vehetné rossz néven e' fiúi tiszteletnek kiömléseit bár melly forrók, bár melly nagyok légyenek is azok; tsak a' határokat által ne lépjék, tsak másoknak sérelmet ne okozzanak. — A' természetnek ösvényein tántorodás nélkül maradt Öseink, talán e'ben is megkülönbböztették magakat egyebektől. Árpád elegendőnek tartotta hőseit a' lelkesedésig felbuzdíttani ezen megszólíttással: „Szczy-

Digitized by Google

thaiak!“ — legrégibb Iróinknak eggyike, elégnek az elhagyott honn meg határozására: „Szczythia nagy föld“ — 's határoknak tengereket, végetlen folyókat, tavakat nevezni. Ezt nem kis Nemzet teheti, mellynek támadása egy embernek férfiú korával kezdödik, 's a'nak elhúnytával, lenni ö is megszünt. A' mi tudományunk — Mósesnek Szent Könyveit ide nem értve — az Egyiptomiaknál kezdödött; de kimerészelt velek kötni a' régiségre nézve a' Szczytha, 's minek utánna a' gondos Maradék minden nyomokat felfödözött, bátran mondhatjuk, hogy mind lételének, mind böltsességének régiségével, amazokat meghaladta. E'nek vitatása engem igen messzire vinne feltett tzélomtól; ki e'röl bövebben akar tudni, a' megelégedésig olvashat Horváth Adáminak már említettem Könyvében: „A' Magyar, Magóg Patriarkhától fogva I. István Királyig“ — Az elömbe szabott határ ez: a' Dentu Mogerek ösi Hazáját kimutatni, 's honni Iróinknak igasságát — megmutatvén azt, hogy ök nem tsak a' valósággal, hanem a' külsö Irókkal is eggyeznek — Világ elejébe terjeszteni. Már a' Hazát kimutattam midön Porphyrogennetából — hogy egyebeket újra ne említtsek — elöadám régi Zabar nevezeteket; ezeknek pedig Ptolemäus szerént, lásd nála Asia X. Táb. a' Gangaridák szomszédságát - kihozhatná tsak kétségbe is? Nálok,

Digitized by Google

Ptolemäus mondja, d' Anvillével egygyütt, böven van gyémánt, és a'nak a' földnek folyó vizeiben drága kövek 's gyöngyök találtatnak, mint szóll Anonym. De mit keresnek itt a' Szczythák? Az igaz ha Pliniusnak ezen szavainál több nem vólna Libr. IV. Cap. XII. „Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa duravit appellatio, quam dixi extremi gentium harum ignoti prope caeteris mortalibus degunt.“ — Vagy, hogy egyszerre minden rosszat kimodják, ha ugyan nála meg állapodnánk Libr. VI. Cap. XVII. „Inhabitabilis ejus prima pars a Scythico promontorio ob nives, proxima inculta saevitia gentium. Antropophagi Scythae insident, humanis corporibus vescentes.“ Nyomorúlt Szamojedák! kiknek honnyúl esett az itt érdeklett föld, mondjátok meg mivel éltek? Minket, vagy Szczytha Öseinket ezek nem érdekelhetik. Zeusz fényes szemeit elfordítván a' Görög hajók közé berontott Hektorról, azokat isteni örömmel szemléli, mert ők

„ Hyppomolgok,

„Kik tejevők, hosszú idejük, igaz emberek, és jók“ — a' mint Homer, Iliásszának 13-dik Énekében leírja. Ez nem tsupa költeményes képe a' Szczytháknak; Strábo a' Görögöknek közönséges vélemennyét mondja rólok: „ἁπλουςάτους τε γαρ αὐτους νομίζομην,

Digitized by Google

και ἧκιστα κακεντρεχεῖς, εὐτελεστέρως τε πολὺ ἡμῶν, καὶ αὐταρκεστέρως" — igen jámboroknak -*ἁπλοῦς*, eggyügyű, jámbor- tartjuk őket, éppen nem tsalárdok, mértékletesebbek mint mi, és kevesebbel megelégedők." Ha valaki, Lucian bizonyosan ki mondott vólna reájok minden rosszat, ha tudott vólna; de éppen ellenkezőt olvashatni nála Toxarisában. — Azonban magához jön Plinius is, és a' Szczytha nevezetet nem szóríttja amaz ösméretlen Nemzetre, sem az ember evőkre, hanem azt mondja VI. Könyve 17-dik Részének kezdetén: „Túlrajta — érti azt a' nagy folyó vizet, mellyet a' Szczythák Szilyn névvel neveztek, N. Sándor pedig, -katonáival eggyütt,- Tanaisnak vélte, — a' Szczytha Népek vannak. Meg számlálhatatlan a' Nemzetségek sokasága, és a' Párthosokkal egyformán élnek. Leg nevezetesebbek közöttök a' Szákák, Masszageták, Dahák Esszedonok 's a' t." A' Széresektől le megy az Imaos, Emodos, és Paripa -mizos hegyek mellett, — ezeket mind a' nagy Kaukaz részeinek mondja — a' Ganges folyóig; hol a' Gangaridákat e'képpen említi: „A' Királynak 70 ezer gyalogsága, ezer lovagjai, 700 elefántyai készszek az ütközetre: minthogy a' szelídebb Indus Nemzetek különbféle képpen osztják fel életek módját. Némellyek földet művelnek; mások katonáskodnak; némellyek magok árúit ki-

Digitized by Google

idegenek jószágait pedig be viszik; a' közdolgokat a' jobbak 's gazdagabbak kórmányozzák, azok a' Király mellett széket-ülnek. Az ötödik rendbéliek igen nevezetesek, 's a' nálok tsak nem szentséges dologgá vált Böltsességnek adták magokat: ezek tulajdon életeket önkényes halállal végezik, felgyújtván magok alatt a' rakásfát. Vagyon még mintegy félvadon nőtt 's igen súlyos munkával terhelt rend: e'től élnek a' felljebb említettek; ezek fogják 's szelídítik meg az elefántokat; azokon szántanak, azokon takarnak: ezek legjobban tudnak az állatokkal bánni; azokon katonáskodnak, a' határ szélekért azokon viaskodnak." — Ha a' társaságos életnek foglalatosságait 's a'nak közterheit, ezeknél valaki jobban tudja felosztani, az álljon elő; de álljon elő az is, a' ki országos alkotmányunknak eredeti képét, kivévén e'ből a' Böltsek megégetését, — e'nél feljebb tudja vinni. Hazánk, ezen sok szomszédjainak ma életet adó Hazánk, míg Ásiából keletkezett művelők nem fogták fel gondját, alig adott valami kevés árpát 's kölest a' rajta tengődő Pannonnak, a' mint írja Dio Cassius; olajt 's bort igen keveset, hanem italt is árpából 's kölesből készítettek magoknak. *) Némúljel

*) Dio Cass. Libr. XLIX. Pannonii habitant ad Istrum fluvium a Norico usque ad Mysiam Euro-

Digitized by Google

irígy rágalmazó, 's ne merészeld Nemzetemet henyének káromolni, hogy a'nyi gabonát nem takar tsűrébe, mellyel téged ingyen kitarthasson; vagy, hogy még jutalmat adjon, ha által veszed tőle ó borát, hogy legyen ismét edénnye édes musttal tsöpögő halmai termésének elszűrésére.

Nagy része tsalatkozott a'ban e'dig a' Világnak, hogy Szczythiát tsak az éjszaki sark alá, vagy a'nak környékére akarta szórittani. Ptolemäeus Földképe kimutatja a'nak három roppant részét: eggyik innen, másik túl az Imauson, harmadik pedig Indo-Szczythia; és éppen ezen utólsó az, honnan Őseink kimozdúltuk. Dentu Mogeriának határt nem vet keletfelől Anonym, hanem az éjszaki részről már meg mondja, hogy tovább nem terjedt a' Fekete tengernél, háta megett pedig a' Tanaisnál. E'nél nagyobb pontossággal készülnek ugyan

---

paeam, Dalmatis vicini: tolerant autem omnium hominum vitam durissimam, nam neque terram, neque aerem felicem habent, neque apud eos oleum, aut vinum, nisi paucissimum nascitur — hordeum et milium edunt, et potum ex eis conficiunt — quod ego non auditu tantum aut lectione, sed re ipsa cognitum, cum praeessem videlicet ei nationi, scribo — unde haec, explorata mihi sunt. — Élt K. sz. n. ssz esztendő táján.

Digitized by Google

ma a' föld leírások az igaz, de azért e'ben is vetélkedhetünk némellyekkel a' régiebbek közül. Említtsük meg például a' mit Hübnertől tanúlunk: kimerészeli magára vállalni a' Német Birodalom határainak előadását úgy, hogy a'ban senki megne ütközzék? Hogy Olasz Ország, Svajcz, Arelat, Burgund, Austrázia, Lothring; Német-Alföld, Prusszia, Lifland hajdan mind hozzá tartozandók vóltak, könnyen kivan mondva; de megállapíttása igen sokba kerülne. — Vagy, kilátott valaha: de Regno Lombardico, de Exarchatu Ravennatensi, de R. Arelatensi, de R. Burgundico, de R. Austrasiae, de R. Lotharii föld abroszokat? — Ezeket, mint gúnyolóinkat közelebbről érdeklő nehézségeket háríttsák el elősször gántsolóink, úgy jöjjenek a' szomszédba hiánosságok kimutogatására. Vajha ne vólnának! de vannak közelébbiek is, mellyeket résszerént az idő mostohasága, résszerént más környül állások okoztak. — A' mi szerentsés korunk e'ben is minden akadályokon feljül emelkedett; le írathatja, lerajzoltathatja, köbe, értzbe vésetheti, 's így örökösítheti mindazokat, valamellyeket tsak akar nemzeti ditsősségére.

De tsalatkoztak más részről mind azok is, kik a' Magyarok eredetének helyéül a' Kaspium tenger melljékét meg említvén, úgy véle-

Digitized by Google

kedtek, hogy a'val már az egész dolgot meghatározták. Nem vala az nekik szülő földjök, jövevények vóltak ők ott, kik Porphyrogenneta tudósíttásának közönséges olvasása szerént — mit feljebb látánk — a' Chazárok szomszédságában csak 3 esztendeig lakoztak: jöttek pedig a' Kankarok szomszédságából, 's előbbeni nevek Zabarok. Az elsőt, hogy t. i. jövevények valának, úgy láttszik mindnyájan tudják, kik a' dologba beleszóllhatnak; de már a' helyet, honnan jöttek? vagy nem, vagy leg alább tudni nem akarják. Fischert, a' névnek némi nemü hasonlatossága — mint valamelly lidértz — Juháriába tsalja, hol jobb tudománya szerént meg nem állapodhatván, kéntelen azt mondani, hogy ott jövevények vóltak, és oda Turfánból, 's az a' körül feküvő tartományokból költöztek. Midőn idegenek többet, 's jobbat nem tudnak mondani eredetünkről, ne tsudáljuk, rossz néven ne vegyük: mert lám magunk sem szóllottunk soha nyilván Zabar, a'nyival inkább nem Gér nevezetünkről, melly azonban amazzal vagy határos, vagy közös vólt mind az Eufrátes partján, mind Arábiában. Lásd Ptolem. Asia VI. Tábláját; 's ugyan nála, VI-dik Könyvének 7-dik Részét. Senkinek még tsak tudtára sem adtuk, hogy Szczytha Öseinknek temető helye — mellyre hívták az őket

Digitized by Google

haddal megtámadó Dáriust *) — Gérnek termezei, 's az Altai hegy; Gér vólt Ásia és Afrika között a' határ; Gér a' Kaspium tengere felett Albániának eggyik folyó vize; Gér az ott lakos Nemzetségek' eggyike.

Olly nagyon elfoglalta pedig sokaknak, és nevezetes Iróknak elméjét ama' vélekedés, hogy a' Kaspium tenger melljéke, és tsak az, vólt Öseleink szülő földe, hogy a' Volga mellé Nagy Magyar Országot oda tenni, semmit sem tartózkodnak. Lásd e're legközelébb Horváth Ádámnak többször említettem Magyarját § 44. Minden bizonytalanság elháríttására jegyezzük fel B. Herberstein Moscoviájából, hogy a' Volgán azt értik a' mai Földirók, melly a' Tatároknál Etel, Ptolemaeusnál pedig Rha néven neveztetik. Ő, Ptolemaeust. i. Libr. V. Cap. IX. ezt jegyezte fel: Rha fluv. ostia 87. 0. 48. 20. érti a' Kaspium tengerbe ömlését, mellyet alább a' 37 Könyv 14-dik Részében kis változtatással ád 87. 30. 48. 50. Eredetét pedig felviszi a' Hyperboreus hegyekig. Lásd nála, Ásia 2-dik Tábláján. Az említett hegyekből, messze egymástól eredő két nagy ágon lefolyván a' Phthirophagok 's Chaenidek

*) Lásd e' dolognak előadását Hérodot után Horváth Adám Magyarjában § 20.

Digitized by Google

között, ezen ágok Ásiai Származtziában eggyesülnek, majd a' kettőből lett egy, mentében még több folyókat árkába fogadva, ömlik az említett tengerbe. — Ptolemaeus e' nagy közföldön hogy Magna Ungariát nem említt, semmi tsuda: de említt Gerreket, sőt nevez Tusci Nemzetséget, mellyet mások sokkal jobban szeretnének ha Turci vólna, a' Turkák eredetének erősíttésére. Olvasásoknak helyes vóltát vítatják Plinius-ból, ki ezen helyre Turci Nemzetséget helyheztet. Nem határozzák meg mellyik szavaira tzélozzanak Pliniusnak. Én VI-ik Könyvének 7-dik Részét gondolom, mellynek felírása ez: Gentes circa Maeotin. Élek a' Frankofurti M. DC. VIII. — esztendei kiadással, mellyben igaz az, hogy a' Textusban Turci olvastatik; de a' szélére jegyzett különböző olvasás — varians lectio — Plinianus szerént: Jyrcae, sive Jurcae-nak kellene állani. Ezt elhiszem, hogy haszontalankodás, talán tsak azért, hogy Hérodot Jurka Nemzetségével eggyé tegyék Plinius Turkáit, a' Jurkákból pedig kitsinálhassák Juháriát. *) Hanem, ha Turci nevet tett is Plinius, e'ről is igaz marad hogy egyébütt nem említti; de említt Thussagetákat a' Borysthenes mellett.

*) Lásd Lewenklaw Hist. Musulman Libr. II.

Digitized by Google

Bár mint légyen azonban Pliniusnál, igaz az, hogy Ptolemäusban Tusci olvastatik; igaz továbbá az is, hogy nála Magna Ungariának, semmi emlékezete, valamint nints, 's tudtomra nem is volt, eggyik régi Geographusnál is. Az újabbaknál pedig lett Bulgária a' Volga mellett, hogy előre megkülönböztessük a' Szervián alól feküvő mai Bulgáriától.

Hogy önként semmit el ne mellőzzünk, szükség meg említtenünk a' mit Ben-Gorion 'Sidó íróból *) felhoz Bochart Geogr. 3-dik Könyve 15-dik Részében, mellynek értelme nemezti nyelvünkön adva illyen formán esik:

Thogarma.

„Thogarma tíz Nemzetség, úgy mint: a' Chozár, és Patzinák, és Alichán, és Bolgár, és Ragbiga, és Turka, és Buz, és Zabucs, és Hungar, és Tilmat. Ezek mind éjszakon tartózkodnak, és földjeiket neveikről nevezték; lakoznak pedig Ethel folyó víz mellett, melly az Etalach: de a' Hungarok és Bolgárok, és Patzinákok a' Duna nagy folyó mellett lakoznak."

Szabad vólna-é a'ban ezen Izraelitának is tsalódni, mellyben talán többen tsalódnak, hogy

*) Kijött Velentzében 1544-dik esztendőben.

Digitized by Google

a' Nemzetek közönséges költözésekor egy helybe, ha tsak kis időre is, öszve szorúlt Népeket, kik talán sem az előtt, sem az után nem látják egy mást, minden megkülönbböztetés nélkül atyafiaknak mond, felsőbb Bíróságot illető kérdés. A' Chozárok nevezetesen millyen atyafiak vóltak a' Dentu Mogerekkel, megtetszik a'ból, hogy 3 esztendei egy más szomszédságában laktok után is, a' Chazárok Fejedelme mástól értette meg Lebediás nak jó tulajdonságait. A' Patzinákok, ha Suidásra halgatunk, Dákok; de akár mik vóltak, vérengező ellenségeik Őseinknek. Alichan, Ragbiga, Tilmat Nemzetségeknek talán magva szakadt; alígha úgy nem járt Buz is, hatsak a' Magyar történetekben előforduló Buzad-ban fenn nem maradt. A' Bolgárok több vérengező tsatákban mutatták meg erántunk viseltető atyafiságokat. Egyéb aránt ők még most is azon földön vannak mellyre Ben-Gorion helyhezteti, meg érthettjük beszédjekből is atyafiságokat. Igaz-igaz hogy még ma is sok féle a' Magyar, ki Sarlói, ki Szrpszky. — Zabucs, nálunk Szabólts, nagy név történetes könyveinkben. Atyáról Eleud-ről láttuk feljebb hogy szélesen terjedt Nemzetség viseli nevét még ma is Ásiában: fia neve nem vólt kissebb tekintetben. Ugyan is, midőn még a' Tatár Birodalom egész épségében állott, a'nak színét, a' nagy Hordát,

Digitized by Google

Zabolts Hordájának, fejét Ulu Khánnak nevezték, melly a'nyit tesz mint nagy Khán. Minekutánna 1506-dik esztendő tájban Vaszil -Basilius- az Orosz Nagy Fejedelem, meg hódoltatta őket, több fejedelmi nevezetei közé ezt is felvette: Bulgariae, idest Zavolhensis Rex. *) — Ezen Hordáról nevezték ama' szük tengert is, melly Europát Ásiától választja, Mar delle Zabache, Zabacs tengerének. De ezek mind nem bizonyítják azt, hogy a' Volga mellett fekszik, vagy feküdt Nagy Magyar Ország; sőt még tsak azt sem, hogy ugyan azon egy Nemzet lett vólna a' Magyar, és az a' Tatárság, melly később Zabacs Hordájának nevezteteti: illő közelebbről megvisgálnunk, hol vette magát ama' vélekedés, 's elnevezés Nagy Magyar Országról?

Régi, 's megöröködött tudomások az a' Magyaroknak, hogy nem tsak Őseleik jöttek Asiából, hanem egy része a' Nemzetnek ott hátra is maradt a' Persa széleken. Az első Századokban, Biztosaink, 's Kereskedőik fenn is

*) Lásd Ant. Magino Geogr. Ptolemaei Part. 2-dae pag. 233. — Ezeket valahogy a'ra ne értse valaki, mintha azt akarnám erősítteni, hogy ama' Népek éppen ezen Moger Vezérekről neveztettek. Nemzeti név lehetett ez nálok, mint a' Germánoknál Herman &c.

Digitized by Google

tartották a' két felé oszlott Nemzetség között az ösméretséget; de végre ezen dítséretes küldözgetés megszűnt, mindnyájunknak fájdalmára, az a'kor élteknek pedig bizonyos kárára. IV. Béla Királyunkat 's a' Hazát közönségesen fenyegető veszély ébresztette fel a' szúnnyadozó ösméretet, midőn a' szomorú következés mutatta meg, mennyit lehessen a' Magyarnak Europai szomszédjaiban bízni. Embereit küldi tehát a' megfelejtettekhez, 's a' minden jóra és szent tzélra alkalmatos Szerzetesek, 100 napi kimaradások után vissza is érkeznek; de olly leverő hírrel, hogy a' keresetteket már elfoglalta a' győzni tudó Mongol. — Hol járnak ezen kiküldött Szerzetesek, az a' Kérdés? Nagy Magyar Országban nem, hanem Bolgár Országban. Lássuk mi is a' már sokszor, és sokaktól előadott tudósítást, a' mint azt Desericz **) kiírta a' Vaticána Bibliotheca Jegyzéseiből: „Frater Julianus, qui in una magna civitate Magnae Bulgariae unam mulierem hungaricam invenit, quae de terra quam haberet, ad partes illas tradita fuit viro: illa docuit Fratrem vias, per quas esset iturus, asserens, quod ad duas diaetas ipsos Ungaros, quos quaerebat, procul dubio invenire, quod et factum est."

*) Lásd: Innoc. Deseritii, de Initiis ac Majoribus Hung. Tom. I.

Digitized by Google

Nagy öröm lön a' megleltek között; házaikat, tanyáikat jó kedvvel mutogatták; Europai attyok fiairól mindent kikérdezgettek, 's a' küldetésnek okát, a' Király akaratját, megértették; de már azt nem tehették, hogy az ellenség jövetelét akadályoztassák, mivel öket az még előbb elfoglalta. Hol lehetett ezen Magyaroknak lakása könnyü kitalálni, ha Julianust vissza térő úttjában kísérjük, ki a' Morduinok földén, Muszka, és Lengyel Országon, mint az Ásiai Magyaroktól tanúlt leg rövidebb úton, jött vissza. A' Morduinok földén túl akár jobbra, akár balra vessük vi'sgálódó szemeinket, Nagy Magyar Országot nem lelünk. Emlegetik Plancárpinust, emlegetik Rubruquisiust Nagy Magyar Ország nevezetének meg erösítésére: de Baskárt, vagy ösméretesebb nevén Baskiria az, hova ő utánnok Magyarok keresésére mehetnénk. Nem azt kérdem én, hogy vánnak, vagy pedig, hogy vóltak é Magyarok Ásiában, midőn az emlitett, sőt itt nem is említhetető Utazások történtek? Minden jobb tudomásról le kellene a'nak tenni, ki azt tagadni akarná; hanem azt mondom én, hogy Nagy Magyar Ország nevezetről nem tudnak a' Geographusok. Ezt T. T. Budai É'saiás Úr, már említettem Magyar Ország Históriájában, mellyet az Ásiában találtatott Magyarok helyeinek kitanúlására nem dítsérhetek eléggé Hazám fiai-

Digitized by Google

nak, a' 70-dik lapon azon jegyzésével akarja orvosolni, hogy: „A' feljebb való Századokban az Ásiai éjszaki tartományoknak Geographiája nagyon hibás, mivel valami Khina és a' Nagy Mogol Birodalma felett esik, azt mind Tartáriának hívták; de hibásan." Ez mondva jól van, de még a' sebet nem orvosolta. Magyarok! akadályoztassátok legalább a' jövendőt. Cannabich, és több új Geographus Irását nézzétek el, áll-é még Magyar Ország? Áll, de tsak mint más Birodalomnak része: több külföldi Újság levelek, szomszéd feljül írás alatt adják azt, a' mi belől történik a' Hazában.

Horváth Ádám Magyarjában, nevezetesen a' 281-dik lapon, rossz néven láttszik venni, hogy Otrokotsi a' Töröknek megkérlelhetetlen ellensége. Ha ez a' megkérlelhetetlenség tsak a'ból áll, hogy a' Törököknek szoros atyafiságát elnem ösméri, nyelveknek a' miénkkel való egysége ellen pedig erősen protestál, hogy itt is Horváth' szavával éljek; úgy önként osztályossává teszem magamat Otrokotsinak bár melly keserü sorsában, még pedig azért, mivel ösmérem a' bársonyban született Konstantint, ki nálam, hogy úntalan különbböztetnem ne kellessék a' más Konstantintól, állandóan Porphyrogenneta. Mit mond ezen bársonyban született Iró a' miből ki lehetne hozni a' Magyaroknak Tö-

Digitized by Google

rökökkel való atyafiságát, nem tudom; Horváth Ádám sem említi. Ha Horváth A. a' Törökökön azt a' Magyaroktól elvált, 's Ásiában, a' Persa széleken maradt Nemzetséget érti, mellyel a' Magyarok — Kereskedőik, vagy Biztosaik által — tovább fenntartották az atyafiságos értekezést, úgy ő nagyon tsalatkozik. Ezen mondásomnak igazolására egy kevéssé feljebb kell mennem a' Világ történeteiben.

Mahomet, Mekkai Arab születés, a' 7-dik Századnak elején Prófetának 's Törvényadónak kiáltván ki magát, 622-dik esztendőben kéntelen vólt az uralkodó hatalom előtt, melly őtet tanítássaiért üzőbe vette, magát félre vonni. *) De nem sokára olly nagy számra nevelkedett Követőinek Serege, hogy a'val nem tsak a' Várost, hanem az Araboknak, előbb több Nemzetségekre -Familia- oszlott Nemzetét hatalma alá hajtotta. Követői, kik magokat Kalifáknak, —Próféta Helytartóinak — nevezték, nyomdokain járván, mind Vallását, mind Birodalmát fegyverrel terjesztették, 's mint győzödelmesek, Ásiának 's Afrikának nagy tartományait hódították meg. Szíria, Palaestina, Egyiptom, Barka, Tripoli, 's rövid szóba foglalva, Afrikának éjszaki partjai a' Görög Csá-

*) A' Prófétának ezen futásától kezdik a' Bozermánok esztendeiket számlálni, 's nevezik Hegira, vagy Hedsira.

Digitized by Google

szárságtól elszakasztattak ezen Kalifák által, kik a' Persáknak hatalmas Birodalmát is felforgatták. Jezdegird vólt e'nek utolsó Fejedelme, kit Osman Kalifa a' Hegirának, 31-dik, a' Keresztyén számlálásnak pedig 651-dik esztendejében, ölt meg. Még ezek sem vetettek határt győzödelmeiknek; Chorosana, *) Trans-Oxiana **) sőt India is fegyverek, 's parantsoló páltzájok alá esett. Később, a' Szaratzénok nevezete alatt, mit tettek Europában, nem felvett tárgyunkra tartozandó, kik itt tsak a' tulajdon képpen úgy nevezett Törökökre kívánjuk figyelmünket fordíttani.

A' Kaspium tengerén feljül éjszak 's kelet között már az 5-dik Században említtetnek mint vándorló Nemzet. A' hódoltató Arabok

*) Chorosana Tartományt Abulfeda e' határok közé szoríttja: Nyúgotról azon pusztaság övedezi, mellyben maga is fekszik, és a' hegyes tartomány, és D'sord'siána -Georgia-; délről határozza azon pusztaság, melly Fars és Komis közűl nyúlik; keletről pedig határozza Segestannak egy része; végre éjszakról határozza Túl-Oxiana, és Turkestánnak egy része. Magába foglalja tehát: Parthiát, Ariát, Paropanizumot, Margianát és Bactriánát. Lásd Goliust Alfragan-ra tett jegyzéseiben.

**) Oxus, a' Persáknál Ab-Amu, hívják Dseihonnak is. A' Római 's Görög Iróknál Araxes.

Digitized by Google

birtokába esvén az imént említett Tartományok, öket jeles termetek, elmésségek, de különösen vitézségekre nézve, örömest 'soldjokba vették a' Kalifák, és a' legfőbb Tisztségekre emelték. Köz sorsa talán az emberiségnek, hogy ha van dolgát kire bízni, maga pihenésnek, gyakran puhaságnak adja magát: a' szolga e'kor érezvén erejét, urától többet többet elvon, míg nem utóljára azon egésszen kiád. Igy járt a' Frankok Királlya 687-ben a' Major Domus, vagy Comes Palatii-val; így a' Kalifák Török 'Sóldossaikkal, kik a' világi hatalmat elvévén tőlök, csak a' vallásbeli dolgok igazgatását hagyták meg kezeik között, azt is pedig csak ideig-óráig.

Machmud Gasni, 999-dik esztendőben megvetette a' Gasznavidák uralkodásának alapját, melly a' Kaspium tengere mentében délkelet felé egész a' Gangesig, szinte 200 esztendők alatt, úgy mint a' Mongoloknak Chorosanába való beütéséig tartott.

Togrul Beg, a' Zendekáni véres ütközettel 1037-ben, nyerte meg az Industól, Kis Ásiai és Szíriai Uradalmát a' Zeldsukoknak, mellyet utóbb szint úgy mint az előbbenit, a' Mongolok törültek el.

Minek utánna a' Zeldsukok Birodalmát felforgatták a' Mongolok, 's a' pusztíttás szünni

Digitized by Google

kezdett, eggyes Emirek jöttek le, az ottani hegyeken keresett búvó helyeikből, s' apró Kösségeket formáltak. Eggyike azoknak Ozman, 1308-dikban feljebb emelkedett a' többieknél Bithyniában, 's székes városának Bruzát választotta. Orkhán a' fia, meg hódoltotta a' több Emireket, sőt kiterjesztette hatalmát a' keletrómai, vagy Görög Birtokokra: unokája pedig I. Amurath, Europába is által jött, 's Adrianápolyban állapította meg lakhelyét.

Később Bajazeth Nikopolynál, Amurath Várnánál, Szoliman Mohátsnál, — hogy száz esetet ne említtsek, — melly vérengező bizonyságát adták atyafiságoknak, könnyes szemekkel láthattjuk. — De nem említvén semmi vérontást, hogy lehetnének ezek a' mi Öseleinktől elvált Feleink, kik Porphyrogenneta bizonysága szerént a'kor szakadtak el, midőn még az eggyütt vólt Nemzetet Árpád alatt a' Patzinákok Lebedynben fegyverrel zavarták meg, mellynek 880-dik esztendő tájban kellett történni, mikor már a' mai Törökök vagy meghódoltak az Araboknak, vagy katonáskodtak is alattok. De ha az elsőbb megzavaráskor elvált Feleinknek venné is Horváth a' Törököket, úgy sem nyerne Porphyrogenneta előadása szerént semmit; mert ezen elválás csak 55 esztendővel esett előbb az ö. — Porphyrogenneta — írásánál: pedig a'

Digitized by Google

Törökök a' Világ közönséges Históriájában úgy adatnak elő: mit a' kik már az 5-dik Században, az említettem helyeken, költözködő élet módját követtek.

Honnyokban hátra maradt Magyar atyafiak sem lehettek, mert azokat maga Horváth Ádám feljebb említettem helyén, a' Volga mellett, az ő általa úgy nevezett Nagy Magyar Országban találtatja fel Frater Juliánnal, 's azok még a'kor is, 1237-ben, olly folyvást tudtak e'vel beszélni, mintha egy föld lakói lettek vólna. — Mikor; és hol adták a' Törökök illy jelét az ő atyafiságoknak?

Az a' mit mind a' két Nemzetnek egyenesen Mágog Patriarchától való származásáról beszéll, meg vallom egyenesen, hogy reám nézve leg kissebb meggyőző erővel sem bír. A' sok: tegyük fel, engedjük meg, 's több száz szépíttő kifejezések sem bírhatnak több hitelre a'nál, hogy meg lehet: de nagyon gyengítti ezen hiedelmemet is, ha el nézem mind a' két Nemzetnek némellyek által elő adott, firól fira való származását. Ezt, hogy mások is legalább fürkészés kedvéért láthassák, maga valóságában általírom; a' Magyarokét ugyan Thwróczy-ból, a' Törökökét pedig Lewenklaw-ból:

Digitized by Google

1.) Noe - Magyar.	— Török Ivadéka.
2.) Jáfet.	2.) Jáfet.
3.) Cham.	3.) Bulchas.
4.) Chus.	4.) Diptakoi.
5.) Nemroth.	5.) Lechrec.
6.) Hunor.	6.) Cutluzac.
7.) Bor.	7.) Cara - Chan.
8.) Dama.	8.) Oguz.
9.) Keled.	9.) Giok - Alp.
10.) Keve.	10.) Durut - Mussa.
11.) Kear.	11.) Bai Temur.
12.) Beler.	12.) Boslugan.
13.) Kadar.	13.) Carchalu.
14,) Othmar.	14.) Szuleiman Sach.
15.) Farkas.	15.) Cara-Oglán.
16,) Bondofard.	16.) Comas.
17.) Buken.	17.) Baltsac.
18.) Chanad.	18.) Curtzan.
19.) Rudli.	19.) Cutlu Mussa.
20.) Beztur.	20.) Tsar - Buga.
21.) Mike.	21. Szeuintz.
22.) Miske.	22.) Togra.
23.) Ompud.	23.) Bai - Szui.
24.) Kulche.	24.) Zem - Otmir.
25.) Levente.	25.) Bas - Buga.
26.) Leel.	26.) Jamak.
27.) Zamur.	27.) Kisul - Buga.
28.) Zambur.	28.) Tortze.
29.) Bolug.	29.) Zem - Kimor.

Digitized by Google

30.) Bulchu.
31.) Zulta.
32.) Berend.
33.) Chadicha.
34.) Opos.
35.) Ethei.
36.) Scemen.
37.) Turda.
38.) Bendeguz.
39.) Atila.
40.) Chaba.
41.) Ed.
42.) Ugek.
43.) Almos.
44.) Arpad.
45.) Zoltán.
46.) Toxus.
47.) Geiza.

30.) Kotari.
31.) Artoc.
32.) Geutze Bég.
33.) Tog - Missa.
34.) Togra.
35.) Bai - Beg.
36.) Jalauatz.
37.) Jasu.
38.) Cas - Han.
39.) Turac.
40.) Ai - Cutlug.
41.) Zem - Endur.
42.) Jasac.
43.) Versaiob.
44.) Tog - Temur.
45.) Ciac - Aga.
46.) Baki Aga.
47.) Szencur.
48.) Bulgai.
49.) Szacor.
50.) Caraito.
51.) Tugra.
52.) Ai - Cutlug.
53.) Bai - Temur.

Nekem, ezen Századokon által menő Származtatás Sorai ellen semmi kifogásom sints; de azon való megütközésemet tsak el nem fojthatom mégis, hogy a' miért ezek készültek, hogy t. i. meg mutassák ezeknek Védői, mind

Digitized by Google

a' két Nemzetnek Mágogtól egyenes renden való származását, az tellyességel ki nem tettszik; mert a' kérdésbe fogott Köz-Atyát Mágogot, mind a' kettő szerentsésen ki felejtette.

Semmivel sem erősebb állittás előttem az is, hogy mind a' két Nemzet Szcytha; hát ha a' Török Származtha? Volaterran Geogr. Libr. VII. szerént; de legyen bár Szczytha, ez is tsak a'nyit tesz, hogy menjünk fel az időnek végetlen korain, úgy valahol tsak eggyüve fognak ütközne Öseink, a'Származás sorában. De igy öszve fogunk ütközni az Ota-Hytiekkel is. Igen, tsak hogy a' Törökökkel hamarább mint emezekkel.

Hogy egy időben minket is Turkoknak hívtak némellyek, 's őket mais úgy nevezik, noha magok ellenére, mert ők jobb szeretik az Ozman nevet; még ez sem tesz velek ugyan azon egy Nemzetté. Ollyan időben, és ollyak által esett t. i. ezen elnevezés, kik tsak azt tudták, hogy mind a' két Nemzet ugyan azon tájakról, a' Kaspium tenger mellől jött; egygyik -a' Magyar- a' Görögök Barátjainak a' Bolgároknak, másik -a' Török- egyenesen a' Görög Birtokoknak foglasására. Leheté tsudálni ha mind kettőt egynek vélte és nevezte az illy környül állások között kevés válogatást tehető meg győzettetett; kire, Anonym

Digitized by Google

elő adása szerént a' 49-dik Részben, olly rémülés esett a' Magyaroktól való félelem miatt, hogy az útat is, mellyen jött, elfelejtené.

Ha valaki bennünket közelebbről érdeklő nevezetből, úgy mint Hunnusból venne erősséget a' Törökökkel való szorosabb atyafiságunk bizonyíttására; a'nak Bél Mátyás szavaival felelnék. — „Tudom úgy mond, hogy a' Törökök széltére neveztetnek Hunnusoknak; de ez tsúfolódás, mellyet a' Persák a' Hunnokra, mint előttök gyűlöletes Nemzetségre ragasztottak: bizonyság e're Simokatta Eustathiusnál. Ezen elneveztetést felvették a'nak utánna a' Byzantiumi Irók, mint közönségesen meg találhattja az Olvasó Nicephorus, Cedrenus, Joan. Curopolata, és Zonaras Könyveiben." — Valamint előbb magok fejétől oknélkül vették fel reánk nézve a' Görögök ezen nevezetet, úgy a'tól később önként el is állottak.

Turkomania, Turchestan, mind kettő újabb nevezet a' mai Geographiában, hogy sem ezen dologban valamit bizonyíthatnának. Hol ma Turkomania van, ott hajdan Nagy Arménia feküdt, az Özönvíz után megmaradtaknak első honnya, Ararát hegyével. Turchestan, azon szoros úton belől terül el, hol a' régiek előtt

Digitized by Google

ösméretes Caspiae portae ütközik, az Imaúson túl feküvő Szczythiára. Itt kik lakoztak hajdanában bőven le írja Ptolemaeus VI-dik könyve 2-dik Részében; láthatni is nála Ásia 2-dik Tábláján. Ezen szoros úton tsapkodtak ki legelősször a' 8-dik Század kezdetén a' Török rablók, kik később a' Szaratzénokkal eggyesültek, - a' Persa Birtokokra, 's ezek azért béllyegezhették Turchestan, vagy tolvajok honnya nevezettel, ha ugyan jobbat nem jelentene a' Turk szó. Szokások a' Napkeletieknek, Fejedelmek, vagy Vezérek nevéről nevezni egész Nemzeteket. Ez történhetett a' Turkokkal is: Turk adhatott nevet egész Hordának, melly 'sákmányért tsapdosott szomszédjaira. A' tulajdonság jelentésére is általvették utóbb, a' Nemzetre adott nevet; mint ma is, — távol légyen szavaimtól a' sérteni akáró szándék — mondják szilajabb természetű emberünket Oláhnak, a' nélkül hogy a' szóban magában vólna a' rosszat jelentés. De tegyen bár mit, az e'dig ösméretes Könyvekből, — ki nem vévén még Deguignés't is — tsak az sem tettszik meg, hogy szorosabb atyafiság lett vólna valaha köztök 's közöttünk, nem hogy ugyan azon egy Nemzet lett vólna: melly ha idővel világosságra jöhet, újabb vi'sgálat szerentsés következésének fogjuk köszönni. A' kezdet már meg vagyon téve az 1825-dik Eszt. Tudo-

Digitized by Google

mányos Gyűjtemény VI. Kötetében; 's a' Tudós Értekező nem is hagyott több óhajtásnak betellyesítését hátra, mint ezt, hogy a' történeteknek fokonként való elő adásából, 's a' nyelv históriájából, az érdeklett Nemzeteknek ugyanazságát felderíttse.

A' Persák, és az ezekkel szoros egybe kötetésben volt Párthosok, mint mind ketten Szczytha ivadékok, vonhatják még itt magokra figyelmünket. Hogy a' Persa valóságos Szczytha, szarmazás, világos szavakkal mondja Ammian Marcellin 31-dik Könnyvében: „Unde etiam Persae, qui sunt originitus Scythae, pugnandi sunt peritissimi." — Ne tsudálja tehát Hager, ha a' Magyar és Persa nyelvben sok ugyan azon szó találtatik. — A' Párthosok Birodalmának kezdetéről Trogus után majd szavakat nem talál Justin 2-dik Könyve 1. Részében: „In relatione rerum ab Scythis gestarum, quae satis amplae magnificaeque fuerunt, principium ab origine repetendum est. Non enim minus illustria initia, quam imperium habuere: nec virorum imperio magis, quam faeminarum virtutibus claruere. Quippe cum ipsi Parthos Bactriosque, faeminae autem eorum Amazonum regna condiderint etc. Hogy a' Persák a' Szczythákat Szákáknak, ezek

Digitized by Google

viszont a' Persákat Khor - Szákáknak hívták, Salmasius, Pliniusból és Solinusból bizonyíttja; de miért? okát nem tudta találni: holott, ha elgondolta vólna, hogy a' Cyrus vize az ő nyelveken Khor, a' homálynak mégtsak árnyéka sem férkezhetett vala a' dologhoz. A'nyi bizonyos, hogy e' név Persa, az Ó-Testamentomi Sz. Könyvekben sem fordúl elő Czirus előtt, kivel Dániel Próféta egy korbeli. Vették pedig e' későbbi nevezeteket a' lótól. Paras, 'sidóúl lovag, nálunk, -hogy ezt is meg jegyezzük- paripa, parasztka, mind lovakra tartozó kifejezések. Okát így említi Xenophon Czyropediájának 4-dik Könyvében, „Czyrus azt a' törvényt hozta, hogy egy jóra való ember se menjen e'nek utánna gyalog, sem rövid, sem hosszú útra.“ Czyrus emelte fel a' lótartást Birodalmában, hol ő előtte ritkaság vólt a' ló, 's a' lovaglás bajos, a' sok hegyek miatt. Úgy is meg változott később a' dolog, mint Hérodot írja, hogy a' Persák, gyermekeiket 5 esztendős korok-tól fogva 20-dikig, egyébben nem gyakorlanák, mint lovaglásban, nyilazásban, és igazmondásban.

Történeteket hosszasan előadni, Kötetekre telne, melly azonban minékünk feltett tzélunkra igen keveset használna: de azon okra való

Digitized by Google

nézve, melly szerént most leg újabban a' Párthosok is vagy Ös-eleinknek, vagy legalább azokkal közelebbről való vérségnek vétetnek fel, kéntelen vagyok rövideden e'nyit elmondani:

Astyages Assiriai Király egykor rendkívül való álmot látván leányáról Mandanéról, kinél több gyermeke nem vala, megkérdé álomfejtöit, hogy mit jelentene; kik azt jövendölték az álom szerént, hogy olly unokája születne Mandanétól, ki egész Ásiát hatalma alá veti. A' Király nem hogy megörült vólna a' nagy Unokának, hanem Birodalmát kezdé félteni, 's ne hogy betellyesedhessék a' jövendölés. leányát Kambyzes-hez, egy igen közép-szerü Persához adja férjhez. Még ez nem vala elég, hanem a' gyermeket mihelyt megszületett, valamelly Harpago nevü szolgájának adja, hogy ölje meg: de mint más illyen mesékben is történt, a' szolga félvén a'tól, hogy ha Mandane az Attya halála után uralkodásra talál jutni, fia megölettetését rajta boszúlja meg, a' gyermeket titkon életben hagyta: de meg tudta később tsak ugyan az öreg Astyages a' Gyermeknek életben lételét, 's a'nak megtartását Harpagónak a'val köszönte meg, hogy az ö tulajdon gyermekét ölette meg, 's az Atyának étkül tetette fel a'nak

Digitized by Google

tetemeit. Elnyögte a' rettenetes fájdalmat Harpago mind a'dig míg Czyrus fel nem nevekedett, hanem a'kor így ír hozzá: „Én vagyok az, kire tsetsemő korodban való megöletted vala bízva, én tartottalak meg' életben; ezért tulajdon fiamat vesztettem: most gyűjts magad mellé sereget, 's jöjj a' neked késszen álló Királyi szék elfoglalására." E' vólt-é kezdete a' Persa Birodalomnak, feleljen róla Trogus után Justinus, ki ezt 1sö Könyvének 5-dik 's több következő Részeiben olly szépen írja, mintha leg újabb Román vólna: elég hogy Czyrus Médiát, Assiriát és Persiát egy Birodalommá tette K. Sz. e. mintegy 550 esztendővel. E'nek eggyik része vólt Párthia, a' Kaspium tengernek keleti oldalánál; lakosai kemény katona emberek.

Dáriusnak, ki e' néven 3-dik vólt, 's különösen Kodomannak neveztetett, N. Sándor által lett megyőzettetése után az egész Persa Birodalom, 's így a' Párthosok is, Matzédonok alá estek; Sándor halála után pedig Parthia Uj-Siriához, a' Zeleutzidák alá. Dárius halála után mintegy 80 esztendővel fellázzadtak a' Párthosok, 's le sem tsillapodtak mind a'dig, míg nem K. Sz. e. mintegy 250 esztendővel a' Párthosok Birodalmát örökíttenék, úgy, hogy azt a' Nagy Antioch meg-

Digitized by Google

nem rendíthette; Róma meg nem győzhette, 's 900 esztendők elfolyása alatt ereje, 's birodalma tsakuem egyre nevekedett.

I. Arzatzes vetette meg a' Birodalomnak 's uralkodó Háznak, alapját, mellyből tsak ugyan az Arzatzidák származtak, 's 480 esztendeig állottak ellent Róma betörésének.

Mithridates, a' rettenthetetlen, K. Sz. e. 164 esztendővel az által terjesztette a' Birodalmat, hogy Baktriát is hozzá foglalá.

I. Orodes még megtudta ugyan a' Rómaiakat győzni, mert Carrae-nál Crassus Triumvir az ütközetet 's életét eggyütt vesztette el; de ezen idő kor volt a' Párthosok nagyságának utolsó ideje; meg nyomta őket a' belső visszavonás, és a' Rómaiaknak mind inkább nevekedő befolyása.

III. Artabán, az Arzatzidáknak valamelly melljékes tsemetéje K. Sz. u. 43 esztendővel, új uralkodó Házat örökített, mellyből 226-dik esztendeig egymást felváltva több Uralkodók következtek; de e'kor Ardschir Bebe-Khán (Artaxerxes) az a'kori Artabán ellen, már e' néven ez negyedik volt, felütötte magát, a' Királyiszéket elfoglalta, 's felállította a' második, vagy középső Persa Birodalmat.

Digitized by Google

Nem szüntek meg a' Rómaiak tovább is foglalni akaró szándékaiktól; de olly szerentsétlenül folytatták háborúikat, hogy Valerián Császárt I. Zápor, Ardsírnakfia, elfogná: Julián Császárt pedig II. Zápor megölné. Ardsir Örökösi, kik Szasszanidák neve alatt ösméretesek, bírták közép Asiát 450 esztendeig, vagy az Arabok hatalmának elterjedéséig.

Az Arabokat a' Törökök, a' 10-dik Században, ezeket ismét a' Mongolok a' 11-dikben nyomták el. A' Mongol Dynastia Persiában, mellyet Hulagu, Kublai Khánnak öttse állított fel, megszünt Achmed Szultánnal 1410-dik esztendőben. Ezek Oktai Khánnak, a' Dsingis Khán első fiának Maradéki vóltak. Dsingis-Khánnak második fia Dsagatai, nevéről nevezett más Dinastiát kezdett. Birtoka vólt: Túl-Oxiana, Chovaresmia, Kasgár, egy szóval mind azon tartományok, mellyek az Oxus-Ghihon-, az Indus forrásai, 's az Ily folyók között feküsznek. Nevezetessé tette magát ezen Dsagatai Dynastiából Timur-Tamerlan- ki a' 14-dik Század vége felé, mint új Hódíttó lépett a' világ piatzára. A' Timuridákra ment által utóbb a' Persa Birodalom is, 's alattok vólt mind a' 16-dik Század elejéig: midőn Izmael Zófi

Digitized by Google

az új, vagyis harmadik, és még ma is szerencsésen virágzó Persa Dynastiát örökítette.

Ezeket így, bár igen rövid előterjesztésből hallván, megvallhattja kiki, melly szép, melly ditsösséges dolog légyen Szczytha vérből származni.—Nem ditsekedésünk minékünk a' Persák. Látánk feljebb a' Zabarok neve alatt, hogy mi adtunk nékiek első fényt, tőlünk vették Isteni tiszteleteknek módját; 's ha azt, ugyan mit nem a'val eggyütt, a' társaságos életben való előbbre menetelben? Tőlünk, mint Szczythéktól vették hajdani nyelveknek első kezdeteit; tőlünk India 's Khina szomszédságában a' tudományoknak azon felséges magvait, mellyek őket Századok elfolyta után, minden pusztító háborúk alatt is, megóvták ama' mély tudatlanságba való eséstől, melly szomszédjaikat siralmason nyomja, 's bárha örökre le nem nyomja. — De, 2375 esztendők után, mert e'nyi már tsak a' Czyrus ideje óta lefolyt idő, — hát az előtt mennyivel szakadhatott el mind a' Persa, mind a' Párthos, ki merészelné magára vállalni a' nemzeti ugyanazságot meg bizonyíttani? — A' mit előre, világosabb bizonyságok nélkül megengedhetünk, e'nyiben határozódik: Meglehet hogy az ellenség fegyverei által megtorlott Párthosok, mind kéntelenségből, mind Őseiktől hallhatott tudósíttások után

Digitized by Google

indúlván, rég elhagyott szülő földjök felé vonúltak, 's ott, a' már a'kor Unn név alatt uralkodó rokonaik barátságát kérték ki. — De ha ez úgy vólt is, úgy elveszett mind nevek, mind emlékezetek, hogy azt feleleveníteni alígha emberi erő felett nintsen. Valjon, ha tsak legkevesebbet gyaníthatott vólna is valami illyest akár római, akár görög Iró, nem mutatott vólna e' újjal az Unn, vagy Moger táborban az előbb legyőzött Párthosra? Ha pedig közökbe nem vegyültek, mire mutogassuk atyafiságokat? Több atyafi is maradt Ásiában.

Úgy de Otto Császár Irásában világosan Párthosoknak neveztetnek a' Magyarok. Meg lehet, de ez ott tsak ollyan tisztelet beli név, mint Hágernél a' Hunnusokra ruházott Lestrigón. *)

*) Lestrigonoknak neveztettek Itáliában azok, kiket Plin. VI. Könyve 2 dik Részében példáúl említt az emberekkel való áldozásra. Hagernek jeles szavai az 58-dik lapon ezek: „Um den Verfolgungen dieser Lestrigonen zu entgehen, flüchteten die Landesinwohner sich auf das Meer, bauten Häuser auf Bürsten, und gründeten das schöne Venedig, dieses heutige Rendezvous aller Reisenden, und diesen Sammelplatz von Unterhaltungen. — Ha a' 18-dik Század végén így Betsben, mit nem Otto—ha úgyan jól megtartottam a' nevet—idejében?

Digitized by Google

Az Unnokról.

Leg első a' miben itt megütközhetik valaki, ezen névnek leírása; mert közönségesebben ösmért a' Hunnus, Hunn írás, 's kimondás eme'nél, és Deguignes is h-val, nem pedig a' nélkül írja. — Meg vallom mind kettőt, 's nem is erőltetek senkit, sem írásom, sem kimondásom követésére, mellynek okául sem adhatok egyebet mint azt, hogy e'' nevezetet, gondolatom szerént leg régibb nyelvben, h-nélkül leltem, 's a'nál fogva azt meg is tartottam; a'nyival inkább, hogy elsőbb Századok beli Iróink is a' nélkül írták az Ungarust. — Az érdeklett leg régibb nyelven értem a' Zsidót, mellyen a' Joma Tanítássban az áll, hogy: „az Uniakok házának sajtjait meg ne egyék.“ — Kik lehettek ezen Uniakok, már ma magok a' Talmudisták sem igen tudják; hanem a' Jomából

Digitized by Google

említett tilalom szerént a' lófejö Szczythák-nak kellett lenni, 's azért tíltattak meg sajt-jaik. — H - nélkül írva fordúl elö Eustathiusnál is *); h - nélkül a' Byzantiumi Irók-nál az *ουγγροι*, talán tsak eggyetlen egy ese-tet vévén ki. Hogy Jornándesnél h - val íródik, engem nem terhel, különbben His-ter lenne az Ister, heremus az eremus, 's több illyek.

Második botránkozás köve lehet né-melly Újságon kapókra nézve az, hogy az Un-nokat a' Dentu Mogereknek Eldödi között szemlélik. Schlötzer ugyan is éjszaki His-tóriájában **) azt a' kemény végzést ki mond-ván, hogy „a' Magyaroknak a' Hunnokkal és Avarokkal tsak a'nyi eggybe kötettések va-gyon, mint a' Frantziákkal és Zsidókkal"—úgy

*) Több Eustathius Görög Iróról tétetik em-lékezet; itt a' Konstantinápolyi Grammaticus-ról van szó, ki Homerusra írtt magyará-zatokat. Élt 1160-dik tájban. Szavai római nyel-ven így vannak: „Post Scythas, qui mari Cronio vicini Caspium accolunt, Vnni sunt, quos Simocatus historiographus, Turcos a' Persis vocari tradit, ad orientem vernum spectantes." Az itt említett Theophylactus Simokatta, élt Heraklius Császár idejében a' 7 dik Szá-zadnak vége felé. Irásai a' Byzántinmi Irók nagy Gyüjteménnyeben meg vagynak.

**) Lásd: Schlözers allgemeine nordische Geschichte etc. mit 4 Landcharten, Halle 1771.

Digitized by Google

reájok ijesztett némellyekre, hogy készebbek akár melly képtelenségeknek elhitelére, sőt tanittására is, mintsem azt mondanák, hogy a' Magyarok egy eredetüek az Unnokkal és Avarokkal. Ezeknek száma közül való Gebhardi, ki Magyar Ország Históriájának 1 Darabjában nem átallotta a' Nemzetnek szemében mondani, hogy a' Magyar História szükölködvén nemzeti bizonyságok nélkül, a' görög 's római Irókban kereskedtek; mellyekben midőn Attilát látták, a' Magyar Nemzetet úgy adták elö mint a' Hunnosok maradékait, hogy így az Attila viselt dolgaival a' Magyar Históriát megékesítthetnék. *) Ha az illyen Dictátorok

*) Ezen Nemzetünk nyelvén is megszóllalt Tanittónak szavai közelebbről való vizsgálatot érdemelvén, szükség lessz itt a' magok eredetiségekben látnunk: „Die älteste Geschichte des hungarischen Volks, in dem Zeitraume, der vor ihrer Eroberung des pannonischen Reichs vorausgehet, ist bisher ein Gegenstand vieler gelehrten Untersuchungen und Zwistigkeiten gewesen. Bey diesen wird man von den ältesten hungarischen Schriftstellern völlig verlassen, oder vielmehr auf Irrwege geleitet. Denn diese, welche bey der Armuth ihrer National Nachrichten sich in griechischen und lateinischen Jahrbüchern nach Nachrichten umsahen, und in solchen den Attila fanden, gaben ihr Volk für Nachkommen der Hunnen aus, um mit den attilanischen Thaten

valamire méltatnák Porphyrogennet-át, ki többekkel mondja Öseinkről hogy Zabarok vóltak; ha meghalgatnák Prokopot, ki a' Persa háborúról írott Munkájában I. 15. világos szavakkal mondja hogy az Unnok Zabarok -Οὖννοι οἱ Σαβειροι-; ezt pedig meg is újjítja a' Góthokkal viselt háborúról írtt Munkájában IV. 11. „A' Zabarok Unn Nemzetség;" ha tekintetet érdemelne előttök Agathias Schol. IV. hol láthatják, hogy a' Persák mellett 'sóldért hadakoztak a' Zabar-Unnok: bizonyosan mérséklettebb hangon beszéllenének.

---

ihre Geschichte auszuschmücken zu können. Ihre Meinung ward für authentische Nachricht fast bis in die erste Hälfte des jetzt laufenden Jahrhunderts gehalten, aber sie ward verworfen, als man die griechischen alten Schriftsteller genauer prüfte, und aus ihnen lernte, dass gewisse Oguren, oder Ugren aus Asien nach Dacien gekommen wären, welche gewisser Kennzeichen wegen, wohl für die Stammväter der heutigen Hungaren gehalten werden können."

Kár hogy semmi kútfőre nem mutat, sem azokat a' bizonyos béllyegeket elő nem számlálja; hanem azok helyett az előbbeni jobb tudományt egy általán fogva felforgatottnak vallja, mert úgy mond: „Herr Professor Thunmann entdeckte bey einer neuen Untersuchung aus sichern Urkunden — ezeket is méltán megvárhattuk vala hiteles másolatokban — dass die Hun-

Digitized by Google

Hogy nem minden Görög Iróknál neveztetnek Zabaroknak Öseleink az igaz: de neveztetnek Unnoknak; neveztetnek Avaroknak. Az Unn és Zabar neveknek egy Nemzetre vitetését most láttuk; hogy pedig az Avarok is Zabarok, és tsak a' leírás 's kimondás különbözteti, mintegy újjal mutatja Porphyrogennéta, ki Álmos Fejedelmünket Zalmutzesnek nevezi. Hogyan megy nevébe a' Z? Csak úgy, mint az idegen szájban ma is zember, zállat az ember, az állat. Hogy pedig a' Görögnek v-je nints, 's a' helyett b-vel él igen gyakorta, azt említtenem sem kell ollyanok előtt, kik látták már *Βιργὶλιος Βιρίατος* neveket Virgilius, Viriatus helyett. — Talán Dio is Zabarból fordítva tsinált Zarabot. *) Egyegy világosabb bizonyságát nem adhatnók a'nak, hogy a' Görögök az Avarokat Unnoknak tar-

garn zu den nordlichen, nicht aber zu den östlichen Völkern Asiens gehörten." Lásd allgemeine Weltgeschichte, des 15ten Bandes erste Abtheilung, Leipzig 1778.

*) Szavait így hozza fel Jornandes: „Dio, qui historias eorum — Getharum — annales que graeco stilo composuit, dixit primum Zarabos Tereos; deinde vocitatos Pilleatos: hos qui inter eos generosi extabant; ex quibus eis et reges et sacerdotes ordinabantur. — Jornandes de rebus Geticis. Augustae Vindelicorum M. D. V.

Digitized by Google

tották, mintha meg említtjük Theophanest, ki a' 8-dik Századnak utolsó felében élt. Ö azt mondja, hogy midőn az Avarok Követeket küldöttek Justinián Császárhoz, azon Követeket Unnoknak tartották a' Konstantinápolyiak. — Szint' úgy Unnoknak nevezi az Avarokat Theophil. Simokatta. Bizonyságát láthatni e'nek Menandernél is követségi Jegyzékeiben.

Igy van ez a' római Iróknál is. Feljebb már említettem Ammian Marcellin XXXI-dik Könyvéből, hogy az Unnok, és Ungorok nevezete egy Nemzetre vitetik. Jornandes, ki a' 6-dik Század közepe táján élt, hasonlóképpen világosan mondja hogy az Ungarok és Avarok az Unn névhez tartoznak. Szavai, minekutánna Szczythiának nyúgoti részét leírta vólna, ezek: „Hinc jam Hunni quasi fortissimarum gentium foecundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alii Aulziagiri, alii Auiri nuncupantur; qui tamen sedes habent diversas. Juxta Chersonam Aulziagri, quo Asiae bona auidus mercator importat. Qui aestate campos pervagantur effusos: sedes habentes, prout armentorum invitaverint pabula: hyeme supra mare Ponticum se referentes. Hunugari autem hinc sunt noti; quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium. Quos tantorum virorum formidavit au-

Digitized by Google

dacia.“ — Az újabb Irókat e' dologban bizonyságoknak hirtelenében elöszámlálnom a' millyen nehéz, szint' olly szükségtelen munka vólna. Igy tanítja ezt Magino, Ptolemaeus Geographiájának kiadója, M. D. XC. VI. a' második Részben pag. 228. b. „Ex ipsa Jugra olim Hungari progressi Pannoniam occuparunt — Attilaque Duce multas Europae provincias debellarunt.“

Nagyobb tárgya lehetne figyelmünknek az, a' mint Am. Marcellin is szóll: „Hunnorum gens monumentis veteribus leviter nota“ — Miért nem kerül elő az ő nevek a' régibb Iróknál? — Minek elötte egyenes felelet adásba kezdenék, ide írom Plinius szavait VI-dik Könyve 19-dik Részéből, mellyből már láttuk a' Gangáridák leírását. Tulajdon szavai ezek: „A' Gange versa ad meridiem plaga, tinguntur sole populi, jam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti; quantum ad Indum accedunt, tantum colore praeferunt sydus.“ Vegyük e' mellé a' mit Jornandes az Unnok ijesztő formája között azoknak színekről mond: „Quos minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes terribilitate fugabant, eo quod erat eis species pavenda nigredine.“ — Ott vala az ő honnyok, hol a' Görög nem járt, mellyet Róma nem ösmért; de talán a'nyival jobban Khina.

Digitized by Google

Nem könnyű mindazonáltal a' feltett kérdésre adandó felelet. Pray 's vetélkedői Dezericz és Czetto, tsak nem botránkoztatásig mentek az Unnok eredeti lakhelye megmutatásának vitatásában, a' ki vívott igasság ide mehet ki: azok, kik Ásiában a' Khinai Íróknál Hiongnu *) nevezet alatt említtetnek, ugyan azok, vagy azoknak Ös-elei, kik Europában Unnok, vagy Hunnusok. E'ben ha közönségesen meg eggyeznek a' Tudósok — megfognak pedig, ha mi magunk a' Khinaiaktól magoktól megtanúljuk nyelveket, kimondásokat, és írásokat, 's majd azután teszünk a' dologban nyomos vi'sgálatot — úgy az Unn Nemzet K. Sz. e. ha 2207. esztendővel nem is, legalább 210-zel már ösméretes, és Khinának szomszédja lészen.

*) Gebhardi a'val akar bennünket elijeszteni e' nevezettől, hogy Khinai nyelven nyomorúlt rabszolgát tészen. — Tegyen bár a' magában büszkélkedő Khinainál akár mit; igaz marad azért, hogy ezen Hiongnuk, Urai is tudtak lenni Khinának, 's hogy mentebbek maradhassanak a' lakosok, azért építették ama' világ tsudállja kőfalat. De így sem zárkódzottak el végképpen, mert magok önként hódoltak később a' Mandsu Fejedelmeknek, kiknek Maradékai még ma is uralkodnak közöttök. Előbb pedig, midőn Mongol járom nyomá őket szinte egész Századig, az a'tól őket megszabadíttó IV. Tä-tsu, tiszteletből neveztetett Hongernek.

Digitized by Google

Egész kiterjedésében adjaelő a' dolgot Horváth Ádám sokszor említettem Magyarjában, a' 180-dik 's több következendő lapokon: de nekünk itt tsak a' Dentu Mogerek Eldődire lévén függesztve figyelmünk, elegendő vólt meg mutatnunk, hogy azok Unnok, Zabarok, vagy magunk kimondása 's írása szerént Avarok.

De éppen ez az a' tudomás, mellyről Gebhárdi feljebb már elmondottam szavaiban úgy emlékezik, mint a' múlt Század közepe óta lerontott vélekedésről. — Mi láttuk 's látjuk az ő ellenére hogy ez nem puszta vélemény — Meinung — vólt: világosak a' görög Irók szavai', mellyek azt tanítják. Gebhardi ugyan azon Iróknak szorosabb megvi'sgálásából akarja lerontva tudni, de szavaikat fel nem hozza, ugyan azért mi sem tudhatjuk. Ogurokat, vagy Ugreneket emleget: ezek az erővel Juháriából kihozott Ös-eleink, kikről maga Fischer — a' mint már bövebben látánk — megvallja, hogy Juháriában ha vóltak is, jövevények vóltak, hova Turfán tájékáról mentek. Ezt több szóval vítatnunk szükségtelen.

Azok a' béllyegek — „gewisse Kennzeichen" — mellyeket hasonlóképpen említt, de elő nem számlál, kétség kívül azért, mivel maga olly gyengéknek ösméri, hogy tsak lehetös hitelt szerezhetnek — „wohl für die Stammvä-

Digitized by Google

ter der heutigen Hungaren gehalten werden können" — a' mai Magyarok Ös-eleinek származására, talán ezek lesznek:

1.) A' nyelvben találtató Eggyezés. — Ez ha csak a'nyi, mint a' mennyit P. Sajnovics előmutatott, meg nem érdemli a' viszont említést; ha pedig olly erőltetett, mint a' tabula polyglottából vett nelli a' négy helyett; szánakozást érdemlő vakoskodás. Még is azt mondja Hager, *) hogy ez a' legerössebb bizonyság. El nem titkolhattja Hager a' vár szavat; mert Jornandes világosan mondja az Unnokról: „linqua sua Hunnivar appellant;" de bír elég bátorsággal még is pörbe fogni, és inkább akár kinek od'adni, mint sem Magyarnak. A' 36-dik óldalon kezdi, 's 39-diken végzi, minekutánna Tranquebar, Malabar, Nicobar, ect. Wara, Ware, Wari; Berg, Gebürg, Bürg; Gorod, Gard, Grad, 's több e' félék mind búvó helyei lettek vólna. Azért még talán meg is haragudna, ha valaki emlékeztetné mit mond Jornandes az Unnoktól költsönözött nevekről: „Dio historicus et antiquitatum diligentissimus inquisitor — regem illis Gothis post tempora multa commemorat nomine Tele-

*) Der stärkste Beweiss liegt in der Aehnlichkeit ihrer Sprache. pag. 86.

Digitized by Google

phum. Ne vero quis, dicat hoc nomen a lingva gothica omnino peregrinum esse. Nam qui nesciat animadverti usu plaeraque nomina gentis amplecti: vt Romani Macedonum, Graeci Romanorum, Sarmatae Germanorum, Gothi plerumque mutuantur Hunnorum." Nem tsak egyszeri költsön vevést ért pedig Jornandes, mert a' plerumque kifejezés azt mutatja, hogy a' dolog gyakorabb történt. — A' Stráva's Med szavakat emlegetik Priscus Követségi útazásából. — Ezek, való nem Magyar szavak; de nem is írta rólok Priscus, hogy nemzeti nyelveken hívnák úgy az Unnok a' tort és méhsört, mellyeknek neveket meg lehet hogy tsak szolgálló Slav személyektől halhatta, kik az Attila udvarában kétség kívül szint' úgy vóltak, valamint táborában fegyverviselök.

Hogy az Unnoknál ugyan azon jelentése vólt a' vár szónak, melly még ma is megvan a' Magyaroknál, meg tetszik a' többek között Prokop-nak, de aedificiis Caesaris Justiniani nevü Munkájából, nevezetesen eme' szavakból, a' római nyelvre tett fordíttás szerént: „Insuper ad oppida non opposita flumine — érti a' Duna folyót — sed longe remota, quae ruinam jam diu minabantur intento animo moenibus vastissimis cinxit, ad oram fluvii, Hunnorum ut vocant Castro veteri, cum alio provi-

Digitized by Google

dit, tum muros accuravit.“ — Az eredeti Görög nyelvben is: „το φρουριω ὄυννων“ áll, melly hasonlóképpen Unnok várát tészen. — Haszontalankodnak tehát mind azok, kik a' vár szót elakarják a' Magyar nyelvtől pörleni, még olly vakmerő állíttást is felhozván, hogy a' Magyarok építteni sem tudtak, 's még a' ház nevet is a' Némettől vették. Ezt én megfordíttanám, *) mert nem tsak ez a' szó ház, hanem az e'ből számazott, házasodni, melly a' társasági életnek mindjárt kezdetekor szükséges szerződést jelent, — máig keletben vagyon a' Magyarnál. Jó hogy várait magával nem hozta Ásia pusztáin keresztül; de építtetett itt mindjárt, mihelyest lábát azon földre tette mellyről elmondá: „Ez az enyim.“ Anonym. Cap. XIV. De pöröljék el a' házasodásból vett erősséget, a' Hazát tsak el nem vehetik, melly

*) „Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se junctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. Vicos locant nec in nostrum morem connexis et cohaerentibus aedificiis. Ne cementorum quidem apud illos aut tegularum usus. Solent et subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hyemi et receptaculum frugibus: quia rigorem frigorum ejus modi locis molliunt.“ Tacitus de Moribus Germanorum.

Digitized by Google

ama'zal bizonyosan egy eredetű. Ház vagy Chas Arábiai nyelven, különös, kedves: innen, a' Nagy Úr körül szolgállók szobája a' Szerályban Haz-oda.

2.) A' test állás. — Hogy az e'ből vett erősséget valamit érővé tegye Hager, Phidias vésője, Apelles ötsetje, mind gyenge művszerek vólnának az ő kezében a' Lappon szépek festésére; ellenben az Unnok, ezek a' napkeleti Czentaurok, inkább két lábú baromhoz mint emberhez hasonlók. — Szavai olly eredetiek, hogy a' közlést méltán megvárják, így vannak tehát: „Diese orientalische Zentauren, mehr zweyfüssigen Thieren, als Menschen ähnlich" — Várhat-é az ember illy gyalázótól igasságot? A' testek formáltatásáról való tudományt -Phisiologia- egésszen kikellene meríttenem e' tárgy körül való elmélkedésért, melly nekem szabott határaimon kívül, 's miért szégyenleném megvallani, hogy ösméreteimen feljül is vagyon: de, mint természet figyelmes szemlélője előtt, nem lehet tapasztalatlan dolog előtttem, hogy az ég és föld minéműségeihez képest változnak a' bennek fejlő testek, módosítja a' szokás, neveli, élteti a' táplálás. Szeretném Hageren, 's a' hozzá hasonlókon kisértetbe vételni, hogy apróra tört halgerintzekből, gyenge fenyő és nyirfa héjjal elegyítve

Digitized by Google

tsinált kenyéren, mint nőne vitézzé; 's mint venne lelket azon víz italtól, melly tzethal 'sirral elegyített, 's fenyőmag ázott benne. Gusztáv Adolf legalább, ki a' Svétziai Lapponokból állított Ezredet, semmire sem mehetett vélek. Már pedig a'nyira Hager sem merészel kiterjedni, hogy a' vitézséget Őseleinktől, megtagadná, söt maga így magasztalja azt: „Man kann von ihrer alten Lebensart beynahe nichts anderes mehr anmerken, als dass ihre leichte Reuterey noch heut zu Tage unter die vortrefflichste von Europa gehört. 's a' t.

3.) A' ruházat. Itt ismét előveszi Hager egész teremtő tehetségét a' Lapponokra nézve, hogy őket ömelhesse, ellenben a' Magyarokból nem mutat elő egyebeket a' Gulyásoknál, *) kik neki minden héten látogatói vóltak. Sajnálnunk lehet az illyen embert, de még a' Nemzetet is sajnálnunk lehetne, melly illyen Irókra halgatna. A' Magyar öltözetről jobb semmit sem mondani, mint keveset: London, ez a' fénynek, ez a' gazdagságnak fő helye, látta azt legközelébb tartott Koronázása ünnepén Hg. Eszterházyn, mi a' Magyar nemzeti öltözet.

*) Jene Herren, die uns alle Wochen einen Besuch abstatten. Die sogenannten Gulyás, oder ungrischen Ochsentreiber.

Digitized by Google

Az előadottakhoz hasonlók lehetnek a' több gondolt nemzeti béllyegek is, mellyeket tsak azért nem nyomozok tovább, hogy Olvasóimat únalomtól 's méltó boszútól kíméljem: de még eggyet tsak ugyan lehetetlen elhalgatnom, ez

4.) Az Istenről való vélekedésbeli eggyezés. Feljebb láttuk már, hogy a' Persák az Isteni tisztelet módját a' Zabäoktól költsönözték; tegyük még itt hozzá Theophyl. Simokatta bizonyságát, kinek szavai VII-Könyvének 8-dik Részében ezek: *Οἱ τῦρκοι ονομάζουσι Θεον τον ποιητικότα τὸν οὐρανὸν και τὴν γὴν: τούτῳ θύουσιν ἵππους, καὶ βοοι, και προβατα.* Az az: „a' Turkok Istennek nevezik az égnek és földnek tsinálóját, e'nek áldoznak lovakat, ökröket, és juhokat." — Még az áldozat helyéül választott halmokat, ligeteket, források mellyékit is megtalálhattjuk hajdani évkönyveinkben. — Az éjszaki Népekről egy szájjal vallják mindenek, hogy az ő Istenségek Jumala. Hagernél is így a' 74-dik lapon: Ibmel, Jumal, Juma, Tor, Tore, Torom a' ki mindeneket teremtett. Már ezek közül mellyik nevezetnek maradt legkissebb emlékezete is Nemzetünknél? De maradt a' - nevezzük itt persaismusnak, - mind e' mai napig, mert a' leg eggyügyübb ember sem képzel semmi jót a'ról, kiről azt hallja, hogy arimányos, vagy rövidebben ármányos ember:

Digitized by Google

noha talán a' nagy apja sem tudta, hogy Arimann a' rossznak szerzője 's kedvellője ama' hajdankori vélekedés szerént, kit később Urdung, ma Ördög, vagy Sejtán, ma Sátán névvel nevezünk, itt Europában tanúltuk neve szerént. — Még az Allah sem maradt illetetlen Hagernél, *) tsak hogy itt is kevéssé mutathatta nyelv ösméretét. E'ből okoskodik ugyan is, hogy nemzeti szokásunk mondani: „Hálá légyen, adjunk hálát! 's a' t. Ez nemzeti szokás az igaz; dé nem azt teszi mintha: Hálá, náluuk Isten neve vólna; különbben az egésszet ki mondva: „Hálá légyen Istennek! Adjunk hálát Istennek" így mondanók: Isten légyen Istennek! Adjunk Istent Istennek! melly képtelenség távol vagyon, 's távol is vólt tölünk mindenkoron: — de az is távol vagyon az igasságtól, hogy az illyen béllyegek régibb tudomásunkból kiforgattak vólna, még a' múlt Századnak utólsó felében, mint Gebhárdi tanítja. Nem tsak az Öseit bötsülni tudó Magyart ki nem forgatták jobb tudomásából; de véleményem szerént a' dolgot igazán meg itélni tudó 's részre nem hajló idegent sem tánto-

*) Selbst das muhammedanische Allah -Gott- hat sich in die ungrische Sprache eingeschlichen, ohne dass sich desswegen die Ungarn jemals beschneiden liessen.

Digitized by Google

rítottak meg az illy tsekély okoskodások-é, vagy tsak puszta hangok?

Ezek szerént magok az Újíttók önként letesznek ezen mondásokról; a'dig legalább kéntelenek letenni róla, míg erősebb okokkal nem jöhetnek a' réginek felforgatására: hanem tőlem kérdik: mit nyerek véle, ki a' Gangaridák szomszédságából, ama' földről származottaknak mondom a' Zabarokat, és így a' Dentu Mogereknek Porphyrogenneta által megnevezett Öseleit, hol mind Ptolemäus és d'Anville, mind Anonymunk szerént bőven van a' gyémánt, melly Khinának nyugotra fekszik: holott az Unnok, minden Khinai tudósíttások szerént az ő nekik éjszakra feküvő részekről, úgy mint Senszi, Sanszi, és Petseli Tartománnyaiknak szomszédságából indúltak ki. *) Ezen ellenvetés engem nem terhel, sőt az Unnger és Moger nevek származását erősíti. Ugyan is, midőn a' Kankarok, Porphyrogenneta előadása szerént a' Zabarokat megtámadták, ezek Turfán vidékére vonúltak, 's ott egygyesültek a' Khinának éjszakról terjedő Unn Szczytha attyokfiaikkal, de nem mind Zabar, hanem Ger nevezet alatt is, és úgy támadt az Unnger elnevezés. Más része a' Géreknek kil-

*) Lásd Fischer de origine Ungrorum § 2.

Digitized by Google

jebb vonúlt a' homokos puszták felé, 's megkülönbböztetett névvel Mo-Ger lett; mint hogy Khinai nyelven a' Mo a'nyit tesz mint homok. De olly állandóan eggyesültek a' Gerek az Unnokkal, hogy Am. Marcellin XXXI-dik Könyvében már az Unnokat és Ongorokat, semmi egyébb megkülönbböztetéssel nem említi, hanem tsak a' puszta elnevezésbelivel. Fischer legközelébb említettem Irásában azt mondja, hogy a' két Nemzetség, ú. m. az Unn és a' mint ö nevezi a' Magyarokat Jugri, különbböző Királyok, különbböző törvények alatt vóltak; de az Unnok haddal győzték meg utóbb amazokat. Ezt tsak mondja, de nem bizonyíttja: nekem elég hogy egy Néppé lett a' két Szczytha Nemzetség, hanem különbböző neveik is úgy eggyesültek, hogy mind kettő fenmaradjon. Történeteiknek szorosabb vi'sgálásából tettszik ki: mikor és meddig vólt eggyik-eggyik fénylöbb a' Világ évkönyveiben? Azokban látjuk mint váltotta fel a' Khinát egykor félelemben tartott Hiongnut Europában az Auir, ezt ismét a' Moger; kik mind azon egy Nemzet ugyan, de még is hosszú idöknek elötte már megkülönbböztetett ágazatok valának. Úgy képzeljük az egész dolgot, mint három testvér atyafiakat, kik mind férfikorra jutván egymás szomszédságában, 's szükség idején egymás költsönös segedelmével folytatják házidolgaikat

Digitized by Google

's foglalatosságaikat: de ha az öregebb elerőtelenedik, vagy éppen kihal, a' más idősebb veszi által a' kórmányt 's az egésznek gondját.

Ha valahol, itt valóban széles mező nyílik a' szemlélődő előtt: e' három atyafi Nemzet jó nagy részét foglalta el hajdan Ásiának. Mint Unnok Khina szomszédságát, mint Zabarok 's Gérek, Indiától fogva Afrika széléig, sőt, mint a' maga helyén látánk, még a'ban is benn, Abisszinia határain. Illy nagy térről, a' Világ történeteiben mindenkor nagy részt vevő Nemzetről, a' mit mondani lehetne 's kellene, feljül múlja egy keskeny határok közé szoríttkódzott Irónak tehetségét. Khinának, Ásia délkeleti részén messze elnyúló határain lakó Népét, — melly egyebektől mintegy elzárkódzva, a' maga ősi szokásaira 's nyelvére nézve változhatatlanúl él, sok művekben 's készítményekben Europát nagy időkkel előzi, — kellene gyermeki állapotjában felkeresnünk, 's tőle tanúlnunk ki: mennyiben vóltak neki az Unnok taníttói, kénszerítői, követői. Hang vethete leg elsőbb akadályt délről az ő földjeikre erőhatalommal bejáró Unn seregeknek; sokkal később, K. Sz. e. tsak 93 esztendővel Hoti éjszakon, a' rajtok vólt Unnok Uradalmának.

Mire az erő foganatlanúl tör, gyakran végre hajtja azt a' ravasz elme; egy bizonysága e'nek

Digitized by Google

keleten Unnia sorsa. — Punuch, a'ma hatalmas Yu-nak fia, ki Khinát újra adófizetésre kénszerítette, attya után Tanjo-vá lévén, Pös-Peus- egy nagyratörö, 's uralkodásra vágyó ember Vtchulio-joti maradékából, ki hasonlóképpen nevezetes Tanjó 's jeles vitéz vala még élt, Khinai védelemben bizakodván, felütötte a' pártosság lobogóját, 's az Unnok között, kik még a' patriarchai Igazgatást nem tudták elfelejteni, sok követökre talált. Vóltak mindazonáltal a' nemzeti bóldogságnak még lelkes védöi, kik Pös ellen halált esküdve, keresék elveszteni; de az ötet fenyegetö veszélyt jó eleve megtudván Khinába szaladt, 's onnan gerjesztette a' visszavonás tüzét. Igy két felé szakadván Birodalmok, a' felsö rész éjszaki, az alsó pedig déli Unniának neveztetett: ama'nak, a' szabad választás szerént lett Tanjo Punuch, e'nek pedig a' Khinai védelem alá futott Pös lévén feje. Az éjszakiakat mind a' szomszédok, mind az elpártolt atyafiak a'nyira nyomták, hogy kénteleníttettek bátorságosabb menedék helyet Europához közelebb, a' Jaik vize környékén keresni: de a' zavarosban halászni akaró Khinaiak még itt sem szüntek meg üldözéseiktöl, mellyre nézve kénteleníttettek magokat a' Volga mellé vonni K. Sz. u. 134-ben. Itt szorongottak a'nakutánna mintegy 130 esztendeig; de nem minden háborgatások nélkül elhagyott at-

Digitized by Google

tyok fiaiknak, a' Khinaiaknak és a' Topai Tátároknak. Ezen sok bajokkal megúnván küszködni, elszánták magokat fegyverrel szerzeni tágasabb honnyot. Leg előbb is az Alánokat támadták meg 318-ban: kiket a' Khinai történet írók Tenteajoknak neveznek. Seregeket megvervén, Királlyokat megölték; a' tősgyökeres Nemzetet, mint Szczytha ivadékot magok közé felvették, más kevert lakosokat pedig rabszolgaságra kárhoztattak. Alig múlt el fél Század, ismét szük kezdett nékiek lenni az Alánok földével bővített Haza is; mellyre nézve Balamber vezérlése alatt által kelvén a' Tanaison K. Sz. u. 374-dikben, Európába bejöttek.

Tovább mint folytak győzödelmes fegyvereik alatt a' dolgok; mint forgatták fel a' Góthoknak roppant Birodalmát, melly kiterjedt a' Boristhenestől dél felé a' Dunáig; nyúgot felé pedig a' Tiszáig, és a' Fekete tenger mellett is a' jobban éjszakra dűlő Tartományoknak nagy része övék vólt: mint ütöttek nevezetesen a' Dátziában lakó Ostro-Góthokra, azoknak Királlya Ermenerick mint ölte meg magát bújában, a' mint Am. Marcellin mondja; majd a' Vizi-Góthokra, kiknek a'kor két Királlyaik Athanarich és Fritigern, mint futottak rémültökben a' Duna partjára,

Digitized by Google

's kérték Valens Császárt. hogy engedje meg nekik az által költözést; tovább mint költek által magok is az Unnok a' Dunán, 's mint foglalták el Méziát, Pannoniát 's a' t. sokkal ösméretesebb dolgok a' hazai évkönyvekből, mintsem nekem új tollra kellene vennem: inkább azt említtem meg egykét szóval, mi következése lett Europára nézve e' nagy erő berontásának.

Az előbbi lakásaikból kitolt Népek többnyire Galliának tartottak. Ezen Tartományban, melly a' Nyugoti Császárságnak eggyik leg gazdagabb birtoka vólt, egy mást érve tódúlt be a' sok pusztíttó sereg. Leg elsők foglaltak benne helyet a' Vizi-Góthok Ataulf Királlyok vezérlése alatt 412-dik esztendőben. Elfoglalták pedig azon köz földet, melly Loir, Rhone, Durance, a' Földközi tenger és Alpesek között feküszik. Toulouse lett fő várossok 's Királlyoknak lakhelye.

A' Burgundok, melly Nép úgy láttszik, hogy előbb az Odera és Vistula közét lakta, nyomban követték a' Vizi-Gothokat, 413dik esztendő óta a' Rajna felső részén 's Helvétziában vala állandó honnyok. Ezek hasznokra kivánván fordíttani a' Római Császárság megoszlását, kiterjesztették Birodalmokat a' Szejnei, Lioni, Vienni, 's Narboni Gallián, és tu-

Digitized by Google

lajdon nevekről nevezék Burgundi Birodalomnak.

Az Alemanok és Svévek a' Rajna és Duna felső részeinek mind két partjain terjeszkedtek ki; Rhätzián és Vindelitzián kívül Galliában, vagy a' Rómaiaknak úgy nevezett Germania prima-jában, azon részeket foglalták el, mellyek utóbb Alzátzia -Elszasz- és Pfaltz nevek alatt lettek ösméretesek.

Végre a' Frankok, kiket a' Rómaiak már előbb sok ízben vissza vertek vólt, 430-dik esztendő tájban Klodion vezérjek alatt újonnan által költek a' Rajnán; Uraivá lettek Gallia belgica legjobb részének. Kiterjesztették foglalásaikat Dornick, Cambrick, és Amiens-ig, 's így megvetették Frantzia Országnak, vagy Nova Galliának alapját.

Róma hanyatló erejét Aëtius, a' katonáskodást Bendeguz udvarában tanúlt Vezér, tartotta még fenn Gallia közepében. A' Sors végzéseiben állott kísértetbe venni: a' Tanítvány nagyobb-é Tanítójánál? — Genserich, a' Vandalok Királlya a' Vizi-Gothok Királlya Theodorich ellen meg hívta segéllőinek az Unnokat, kiknek a'kor a' Királlyok már Attila vólt. Ez, roppant táborát, számát sokan 800 ezerre teszik, Kallimach

Digitized by Google

tsak 500 ezerre, a' Duna mentében ki indítván Pannoniából, ment Gallia felé. A' Konstántzitó -Costnitzer See- táján által kelvén a' Rajnán *) tüzzel - vassal pusztított mindent, a' mi tsak utjába állott. A' Frankok és Vizi - Góthok, eggyesítették erejeket a' Római Fő - vezérével. Kallimach, ki Attila viselt dolgait leírta, azt mondja, hogy Theodorich számlálhatatlan sokaságú népet hozott magával, mind Vizi - Góthokat, két fiai, úgymint Thorismund, és tsak ugyan Theodorich vezérlések alatt. A' többi népet melly Aetiussal vólt Paulus Diaconus így számlálja elő: Burgundiones, Alani cum Sangibano suo Rege, Franci cum Rege Merovaeo, Saxones, Riparioli, Lambrones, Sarmatae, Armoritani, Liticiani, ac pene totius populi occidentis, quos omnes Aetius, ne impar Attilae occurreret, ad belli adsciverat societatem. Jornandes ezekhez szamlálja még, Ibriones et Celticas, Germanicasque nationes; Kallimach a' Brictonokat. Méltónak itéltem ugyan ezen Irónak azon szavait ide által venni, mellyekkel e' rend-

*) — — Cecidit cito secta bipenni
Hercinia in lintres, et Rhenum texuit alno,
Et jam terrificis diffuderat Attila turmis,
In campos se Belga tuos." — Mint énekli Sidonius Carm. VII.

Digitized by Google

kívül való Hőst, Attilát, rajzolja, kit a' részre hajló egyebek, nem győznek eléggé gyalázni. Szavai ezek: „Siqua humanae virtutis modum in eo viro supergressa videbuntur, relato ad Deos originis argumento fidem accipiant.“ A' két tábor a' Katalauni mezőségen ütköze egybe, 451-dik esztendőben. A' vérontás írtóztató lett. Jornandes 172 ezerre teszi a' két részről elhúllottak számát, midőn már előbb a' Frankok 's Gepidák közt történt elő ütközetben 90 ezer ember húllott vólna el. Az elesettek számaközül való Theodorich a' Vizi Góthok, és Gundarich a' Burgundok Királlya. Thorismund, Theodorich öregebb fija pedig a' fején kapott sebet. Kétség kívül főszándék lehetett az eggyesültek részéről Attilát vagy elfogni, vagy elejteni; a'nyiban bóldogúltak is, hogy ő nap le mente előtt, seregét kaszás szekereivel kerített táborába vezette: de nem tudom a' hadi törvények szerént ez már meg verettetés-é? Aetius sem a' táborra nem ütött, sem Attilának vissza térő útjába nem állott, hanem szabadon engedte dúlni a' mit akart. Ha megveretettnek vesszük is Attilát, mint ellenségei akarják; nagy vólt ő a'ban is, és méltó meghalgatni Jornandes leírását: „velut leo venabulis pressus, speluncae aditus obambulans, nec audet insurgere, nec desinit fremitibus vicina terrere: sic belli-

Digitized by Google

cosissimus rex victores suos turbabat inclusus.“ Mint a' vadász tőreitől nyomattatott oroszlán barlangja torkolatját körül járja, sem ki nem merészel kelni, sem ordíttásaival nem szűnik a' vidéket rémíttení: így e' nagy hadakozó Király bezárva is nyughatatlankodtatta győzőit.

Attilának 454-dik esztendőben következett haláláig rendületlenül állott az Unnok Birodalma; de azután Gyermekeinek visszavonása, 's egymás ellenkelése, mind magokat, mind Europai Birtokaikat semmivé tette. Elák, a' leg előbb felkelt Gepidák Királlya Ardarik ellen kezdett háborúban esett el; Dengezich a' Rómaiak 's Góthok ellen viselt háborúban, kinek levágott fejét Konstantinápolyba vitték. Irnák, ki születésére nézve legifjabb vólt, a' Nemzetnek még mellette maradt részével a' Boristhenes és Tanais közé húzta magát vissza, hol később az Uturgurok 's Kuturgurok lettek nevezetesekké. Egy része pedig az Unnoknak Dáziában maradt, kiktől származtak a' vitéz Székelyek. Lásd Thwroczy Khronikáját az 1ő Könyv 24-dik Részében; Anonym 50-dik Részét; 's Verbőczy Törvény Könyve 3 Része 4-dik Czikkellyét. E'nyi hazai bizonyságot, sőt tellyes erőben álló Törvényt, ha magunk meg tapadunk, mi lessz belőlünk?

Digitized by Google

Fordíttsuk vissza szemeinket napkeletre, hol a' Khina alattomos munkálkodási által megoszlott Unnia eggyik részét hagytuk. Pős a'val ketseglette ugyan a' Népet, hogy előbbi szabadságának Védője; de ez tsak hamar megérzette tsalatkozásának következését: Pős egész életében fejedelmi hatalmat gyakorlott rajtok, a'nak halála után pedig másokat tettek a' Khinaiak; de mindenkor ollyanokat, kik nekiek tettszettek, 's nem is otthon, hanem Khinában tartották lakásokat; úgy hogy déli Unniában minden fejedelmi Méltóság el-enyészvén is, a' Khinaiak magokat tartották fő Uraknak, 's adófizetéssel sanyargatták az apróbb Nemzetségekre szakadozott tartományt.

Közel Khina tőszomszédságában bátorkodott magát legelőbb ellenek szegezni egy tsak maroknyi Nemzetség, mellyet a' Khinaiak előbb talán tsak tsúfságból illettek Gög-en elnevezéssel. Ez merészelvén egyszer megtagadni a' méltatlan adót, tsak hamar több szabadságot óhajtó atyafiak is adták melléjek magokat, 's nem szinte sok idő tőlt el, mire tekintetet érdemlő mennyiségre nevekedett számok. Fő nélkül soha sem szokott szűlkölködni egy felekezet is. Illyen vólt e' déli Unnok között 310-dik esztendő táján Mokol, egy bátor hazafi, 's jó katona. E'nek védelme alá önként fu-

Digitized by Google

tották az idegen járomtól menekedni akaró Unnok. Idővel származott Tolun, ki már nem csak azokat vette pártfogása alá, kik önként mentek, hanem azokat is kényszerítette, kik inkább szerettek volna békés tanyáikon, a' mezei élet csendes ölében meg maradni. A'nyival nagyobb szükség volt az erő nevelésre, mivel mind a' Khinaiak, mind a' Topai Tatárok, mind pedig az Altai hegy környékében lakó Turkok kezdették őket háborgatni. Ezen hármas ellenségnek csakugyan elégtelenek lévén sokáig meg állani, szinte azon úton, mellyen előbb éjszaki Attyokfiai, a' Volga felé kezdettek nyomakodni. Csak hamar meg tudták azoknak Európában volt veszteségeket, hozzájok siettek, 's az ellenkezőket fegyverrel is kényszerítve, az eggyesült erő 553-dik esztendőben olly nagyra nevekedett, hogy Európában elvesztett Birtokokat újonnan fegyveres kézzel kívánhatták vissza. Fejedelmeiknek Tolun ideje óta Chagán tisztelet béli nevet adtak, magoknak pedig ama' régi ösméretes Avar nevet tulajdonították, 's meg is tartották egész Uralkodások ideje alatt.

I. Justinián Császárhoz Kandich nevü Követjeket küldötték leg elsőbb is, és a'tól Dátziát kérték magoknak, mellyet a' már hanyatlott idejü Császár azon feltétel alatt ál-

Digitized by Google

tal is engedett, hogy az ő ellenségeit, a' Gepidákat üzzék el; ezen felvállalt dolgot végre is hajtották 557-dik esztendőben.

Ez idő tájban történt, hogy Narses, előbb hadakban a' Birodalomnak jeles érdemekkel szolgált Vezér, a' megszerzett békességet városok felépíttésére, tudományok 's művészségek helyre állíttására, a' Népek között erőt vett nyomorúságoknak vagy egésszen kiírtására, vagy leg alább kevesebbítésére fordítván, *) tetteit a' Sugarlók a'ra magyarázták, mintha Itáliát magától függő Birodalommá akarná tenni. E're nézve II. Justin Császár nem tsak a' Patriciusi méltóságtól fosztotta meg, hanem parantsolatot küldött hozzá, hogy haladék nélkül Konstantinápolyban jelenjen meg. 'Sófia Császárné még gyalázattal tetézte a' méltatlanságot, mondván, hogy az ő Asszony tselédjei között éppen üres hely vagyon a' fonóházban Narses számára. Tudnunk kell, hogy a' jeles ember herélt vala. Az üldözés, egybe lévén foglalva a' gyalázattal, a'ra bírta Narsest, hogy a' reá fogott vétket valóban végre hajtani magát eltökéllje, eme' kifakadása szerént:

*) „Cum hostes non essent, calamitatibus bellum indixit.“ Így ír róla Eryc. Putean Histor. Insubricar. Lib. II. cap. 2.

Digitized by Google

„Fonok olly szövetet, mellyet az egész Konstantinápolyi Udvar fel nem fogfejteni.“ E're leg foganatosabbnak vélte a' Longobardokat Itáliába hívni, kik előbb Pannoniában laktak. Azok a' hivást elfogadták, de a' dolognak kimenetele kétséges lévén, előre intézett okossággal kívántak meg indúlni. Az Avarokkal lépnek tehát eggyességre, hogy most által engedik ugyan nekiek Pannoniát; de ha az ö dolgaik Itáliában nem szerentsésen találnának folyni, azon esetre tartozzanak azt minden magok vonogatása nélkül vissza adni. Az eggyezés meg lett 's a'nál fogva az Avarok Pannoniát minden vérontás nélkül elfoglalták, 568-dik esztendöben.

A' Longobardoknak foglalása, rossz kedvet tsinált Konstantinápolyban, mellyre nézve a' Frankok Királlyának Childebertnek nagy summa pénzt *) küldött Mauritz Csá-

*) Paulus D. 3-dik Könyve 17-dik Részében 12 ezer Aranynak-Solidorum-mondja. Annonius után írja Putean Hist. Insubr. II. 5. hogy ezt a' Longobardok észre vévén, ök is 12-ezer hasonló tellyes mértékü Aranyokat küldöttek a' Frankok Királlyaiknak, kik a'kor négyen mind Klothar fiai vóltak, nevezet szerént: Aripert Párisban, Guntran Orléanban, Childebert Szenon, Zigebert pedig Metzben 's a' hozzá tartozott vidékben parantsolt.

Digitized by Google

szár, hogy öket haddal támadja meg, 's Itáliából verje ki. Childebert számtalan seregel be is ment a' Longobardok ellen; de azok jól megerősitett várakba zárkódzva, nem szörnyü módon féltek a' megtámadóktól: még is hogy a' háborúnak rossz következéseit magokról elfordíttsák, Követek által alkudozásba botsájtkoznak, 's olly szeréntsésen végeznek, hogy Childebert békességesen vissza fordúl, mellyet megtudván Mauritz, mivel egyéb boszút nem tehetett, pénzét kérte vissza. Childebert olly erőben érzette magát, hogy a' Császárnak még tsakfe lelni sem tartotta szükségesnek. *) Parantsolva sürgeti tehát a' Császár hogy Childebert a' Longobardokat új haddal támodja meg, 's Itáliából üzzeki. Engedett a' sürgető parantsolatnak. de Autharis, a' Longobardok Királlya, jól elrendelt hadi seregével várta. A' dolog ütközetre kelvén, a' Frankok úgy megverettettek, hogy tsak kevesen futhattak vissza honnyaikba. Húsz tsapatokra felosztott erővel tamadta meg harmad ízben Childebert a' Longobardokat, nem tsuda a'nakokáért, hogy ők is védőkről gon-

*) Lásd az itt említtendőkre Paulus D. 3-dik könyvét; és Puteánnak már említettem Históriájában, a' 2-dik könyvet.

Digitized by Google

dolkodván, az Avarokat, mint akár szerentséjek, akár szerentsétlenségek bizonyos sorsosait, a' háborúban való részvételre meghívják. Elment a' Chagán, 's a' Frankok Királlya Zigebert nagy summa pénzen vásárolhatta meg tőle a' békességet.

Grimoald, és Pertharit atyafi Longobard Fejedelmek között egyenetlenség támodván, Pertharit az Avarok Chagánjához futott, kinek amaz így írtt: „Ha Pertharitot országodban megszenveded, a' velem 's Longobardokkal e'dig fennállott barátságról tégyle.“ Egy emberért nem akarván a' jó barátságot meg bontani, javallotta vendégének, hogy inkább békéljen öszve testvérével, mintsem idegeneknél egye bújdosás közben kenyerét. Engedett Pertharit a' tanátsnak, de Grimoald ötet tsak ugyan meg akarván öletni, kéntelen vólt fegyverhordozójának hív segedelmével szökni, 's a' Frankoknál keresni bátorságos maradást. Ez új okot szolgáltatott a' háborúra. Astánál, Liguriában, esett meg az ütközet, hol a' Longobardok elfutván táboraikból, azt, a' győzödelmet magoknak tulajdoníttó Frankok elfoglalják; de midőn eszem iszomnak adnák magokat, a' félig-meddig ittasokra visszafordúlnak az előbb megfutamodattak, 's azokat kedvekre öldösik; úgy hogy „több

Digitized by Google

vérek folyt a' Frankoknak, — ezek Putean szavai, — mint sem bort megittak."

Ha a' dolgok folyásának egész előadása nem vonna is bennünket, vonhat a' Fels. Habspurg Ház eredetének látása, itt valamivel tovább tekinteni, felvett szoros ösvényünkről.

Lothár, vagy Klotar, Frankok Királlya, ki 564-dik esztendőben halt meg, négy fiat hagyott maga után, ezek közül

Heribert, mások szerént Aripert mint elsőszülött uralkodott Attya halála után a' Párisiaknál; de kevés esztendők múlva mag nélkül meg halt. — Második szülött vólt

I. Guntran, ki Aureliánumban — Orleau — 's Burgundiában uralkodott 33 esztendeig, meghalt 597-ben, hagyván maga után

Theodobert és Theodorik nevezetű fiakat. Ezek ellen II. Lothár, ki az elsőnek Hilperik, másoknál Childebert, nevű fiától származott Unokája vólt, Fredegundnak, a' Feleségének unszolásából hadat indított; de Kolumbán szent életű Abbás—Sanctus Abbas Columbanus—jókor megintette, hogy Unokáinak vérekkel ne undokíttsa kezeit, így a' hazai háborút elfojtotta, 's az örök Végzések kifej-

Digitized by Google

tödésének szabad útat engedett. Más, hallatlan gonoszság fogott kezet a' poklokkal, az Égiek tanáttsának felforgatására: Brunehildis, Nagy-annyok e' testvér Fejedelmeknek, Theodobertet különösen gyülölte 's Theodorikot a' báttya ellen kelésre gyújtogatta. Az asszonyi sugarlások hathatósabbak lévén Theodorik fülében az emberiség, és a' vérség szavainál, haddal támadta meg báttyát Theodobertet, 's véres ütközet leve hadaik között, mellyben Theodobert meggyőzettetvén futott, 's Kolonia-Agrippina — Köln — városába zarkódzott. Üzőbe vett báttyára megszállja Theodorik a' várost, kitől a' lakosok kegyelmet, békességet kérvén; csak azon feltétel alatt igéri nekiek, ha báttyának fejét a' várfaláról lábaihoz vetik; mellyet a' hívtelen lakosok tellyesítteni késszek valának. Igy báttyának vérével festett palotáit hatalmába vévén, egész Austráziát — melly báttyának országa vala — elfoglalta. Theodobertnek három fia 's egy szép leány gyermeke volt; a' fiak nevei Zigbert, Guntram, és Lothár.

Zigbert, már e'kor nagyobbatska lévén, magáról jobban gondoskodhatott, de két kis öttse 's húga a' Vérontó kezeibe jutván, azokat magával vitte: kikkel Metz-Metae - városához

érvén, Brunehildis mint valamelly dühös állat — quasi furens leaena — reájok rohanván tulajdon kezeivel fojtotta meg. Zigbert, Nagy-bátyjánál Günebaldnál, a' Keleti Frankok Fejedelménél rejteködzött Theodorik haláláig; de azután az Ország-naggyainak választásából lett a' Helveták Fejedelmévé — regnum accepit Helvetiorum. *) — Ezen Zigbert fia

*) A' Helveták neve igen régi, mind a' Történet, mind a' Föld Iróknál; de az nem bizonyos, hogy a' maiak valóságos Maradékaik volnának a' régieknek. K. Sz. e. 56. esztendővel, olly különös vágy esett meg őket, hogy városaikat magok felgyújtogatván, a' szomszéd Galliába költöztek, 's ott szándékoztak meg telepedni: de a' Gallok, római segítséggel, véres fővel igazították vissza a' hívatlan vendégeket, kik 368 ezerről 110 ezerre olvadván, megvetett honnyokba vissza szorúltak, 's az előbb leg égetett városaikat újra kezdették építteni. — Később ösméretessé lett nevek közöttök: Ambrones, Rauraci, Rhäti, Sarunetes, Seduni, Tigurni, Vennones, Veribegeni, kik más névvel Urbigeni. Uralkodóik, változó szerentsével, majd egy majd más Nemzetbeliek vóltak; utóbb Szabadságokat kivívván, Szövetséges Társaságokká lettek. — Nem kevésbe került azonban a' Galliaiaknak is a' római Segedelem; mert őket Julius Caesar, talán hádi költség megtérittés fejében, mago-

I. Odobert, nemzette

II. Odobertet; ez

I. Luitfridet és Udalrikot. Ezen Luidfridről mondja Trittenhemius de origine Francorum; „de isto Lutfrido genealogia Comitum de Habspurg usque ad Rudolphum Regem Germanorum, et ulterius in Maximilianum continuatur, a' Guntrano Francorum per annos 917 usque ad vicesimum octavum annum regni Maximiliani. Sed lineam ejus Genealogiae rectam in praesenti loco non potui continuare.“—Mi, hogy kezdett előadásunkat tsonkán ne hagyjuk, a' Konstanti Khronikából, — ex Chronicon Constantiensi, melly Pistorinál vagyon, e' képpen folytatjuk:

III. Odbert építtette Habspurget 660-dik esztendő táján. E'nek Lazius szerént tsak egy fia vólt, mások szerént kettő, Armprikt és Rothad; sokan négyet is emlegetnek, de a' mi tárgyunkhoz képest elegendő meg említtenem

Armprikt-et; e'nek fia

Hettobert, kinek első szülöttje

---

kat foglalta el. Illyen a' hatalmas Szomszéd segedelme,

Digitized by Google

Rambert, † 771. — Fia

II. Guntran † 824.

II. Luitfrid † 855.

III. Luitfrid † 902. E'nek leg öregebb fia

Hundfrid † 918. E'től származott

III. Guntran † 946.

Landol, más néven Lanzelot † 991. E'nek több gyermekei között

Ratboto, † 1027.

I. Werner, ez életét 79 esztendős korában végezte 1096-ban.

Ottho † 1109.

II. Werner † 1143.

III. Werner † 1163.

I. Albert, † 1199.

I. Rudolf, vagy az Öregebb, Habspurgnak Ura, Elszasznak Landgráv-ja, † 1233.

II. Albert, kit melljékes névvel Okosnak „prudens" hívtak, † 1240-ben a' szent földön. Lásd Horváth Ádám Rudolphiását.

II. Rudolf, vagy az ifjabb, Habspurgnak Ura, született 1218 Május 1sö napján; Császárrá választatott 1273-ban Sz. Mihály ünnepén, meghalt 1291-ben Sz. Mihály ünnepét követett napon. — Ez a' Tör'söke a' Mu-

Digitized by Google

gyarok bóldogíttójának a' Felséges Austriai Háznak, mellynek nagy és ditső Fiait

Tartsa az Ég örökön 's Birodalmok mesz-
sze határin,
Keljen az új hajnal, valamint az enyészet
is onnan
Fesse pirosra, nyomán fejlő bíborral az
éjjet. ! ! !

A' feljebb látottak szerént mind tsak másokra bízták a' Konstantinápolyi Császárok a' Longobárdok ellen viselt háborút, 's nem is bóldogúlhattak: Constans tehát hajókra rakattja seregeit, 's maga személyes vezérlése alatt Tarentum-nál kiszáll. Ezt, Luceriát 's más kissebb helyeket meg vévén Beneventumot ostrom alá fogja 663-dik esztendöben. A' várörzők Vezére Grimoald fija, Romoald vólt, kinek segedelmére sietett az Attya, 's hogy a' közel lévő seregekkel megbíztassa, 's az örizökbe lelket öntsön, Jesualdot a' Beneventumi Kórmányozónak gyermekségétől fogva vólt pajtássát küldi előre. Már a' vár falai alá érkezett midön elfogták 's a' Császár elejébe hurtzolták. Ez a' legkínosabb halállal fenyegeti az ifjút, hatsak a' Várbelieknek azt nem mondja, hogy ne szerentséltessék magokat, adják fel a' várat, mert segedelemre nints mit várniok. Megigéri az ifjú, 's maga kívánja, hogy Bé-

Digitized by Google

kekövet által hívassa ki Romoaldot a' vár-fokára: melly megtörténvén, a' Császárnak szörnyű bosszúságára éppen ellenkezőt, a' közel lévő segedelmet, adta a'nak tudtára, 's az álhatatosságra bátorította. Ő ugyan fejét vesztette, 's kő dobállón vetették azt be a' várba; de maga feláldozásának az a' szerentsés következése lett hazafiaira, hogy a' Császár nem merészelvén bevárni Grimoaldot érkező seregeivel, Beneventumot, sőt egész Itáliát elhagyta.

Nem illy szerentsés vólt a' Király a' Foro-juliumi Várkormányozó válosztásában. Azt ugyan is valamelly Lupus nevezetű Vezérjére bízta, ki nevének megakarván felelni, mintha a' két ellenség között szabadon rabolhatna, magát senkitől nem függő Úrrá tette. Grimoald nem akarván hazafi vérrel festeni fegyvereit, az Avarok Chagánnyát kérte meg, hogy Lupust és pártosait zabolázza meg. Elmegy tehát a' Chagán 's a' pártosokat harmad napig tartott öldöklés után meg alázta. De e'zel semmi szándékát sem mutatta a' vissza indúlásra, kétség kívül hadi költségeinek megtérittésére többet várván a' baratságos köszönetnél. Ravaszsághoz folyamodik tehát a' szorúltságban lévő Király, 's az Avarok Követjei előtt katona vi'sgálatot tartván, hogy azoknak számát sokra nevelhesse, a' már egyszer ellépetteket

Digitized by Google

hírtelen más köntösbe öltöztetve, ismét meg ismét ellépeti, úgy hogy a' Követek valósággal olly nagy számúnak gondolván seregeit, magok tanátsolák Chagánnyoknak, hogy az adósság megvevést kedvezőbb időre halassza. Mikor ki tudták a' ravaszságot, már késő vólt érette boszonkodni: de hogy véres boszút ne állhasson érette a' Chagán, a'ról is gondoskodtak: mert az, eretvágatván magán, a' megvesztegetett Orvosok mérgesített szerekkel kötözték, azt, 's ezen sebében meg is halt. Igy adja elő a' dolgot Paulus D. V. 33. és Sigebert 670-dik esztendőről szólló Időjegyzésében. A' kik a' dolgot szépítteni akarják, úgy mondják, hogy a' Chagán eretvágatván magán, midőn még a' sebe jól be nem gyógyúlt, előkérte a' tegzét 's azt próbálta felhúzni, melly erőltetés közben megeredt a' vére 's úgy haltmeg.

A' mondottakból még tsak azt látjuk rövideden, mit tettek az Avarok a' Longobardok barátságáért a' nyugoton vólt Császárság Birtokaiban; de méltó lessz tudnunk azt is, mit tettek a' keleti Császárságban. Még az I. Chagán a' Frankok ellen oda járt, a'dig II. Justin Császár a' Szerémséget elfoglalta, résszerént levágván, résszerént martalékúl vívén az Őrizetet. Vissza jövén a' Chagán Tibériussal, ki a'kor Justin hadainak Vezére vólt,

Digitized by Google

megütközött, meggyőzte, a' Szerémséget vissza foglalta, 's esztendönként fizetendő 80 ezer nehézék *) aranyért békességet kötött, 574-dik esztendőben.

Ezen békességnek szerentsés következése lett az is, hogy Tiberiusnak, ki II. Justin után Császárrá leve, Chosroes ellen, a' Persák Királlya ellen, nagy hadi segítséget adtak. Curs — nálok bizonyosan Csörsz vólt, — ezen hadnak Vezére, kinek nevét máig is fenn tartja ama' nevezetes Árok, melly Hazánkban Pesten felljül a' Dunánál kezdődvén Hatvannak, Egernek, Tokajnak, Áróktőnek a' Tiszáigtart; majd ismét azontúl Debretzen, Arad, Tömösvár és Szemendria felé 's azon alól mintegy 3 mérföldel, ugyan tsak a' Dunánál végződvén, hol látszatosabb, hol jobban elenyészet nyomait mutogattja a' hajdani Avar készítménynek.

Tiberius után Mauritzra szállott a' Császárság. Ez sokallotta esztendönként a' 80 ezer nehézék arany adót, a'nál fogva azt tellyesen megtagadta, a'nyival inkább, hogy a' mint látánk, a' Frankok által megtámoditatván

*) Mennyi lehetett az itt nehézék szóval adott, Libra; nem könnyű vólna meghatározni a' mi mértékünk szerént.

Digitized by Google

a' Longobardokot, reménylhette, hogy azoknak szövetségesei az Avarok is oda fognak háború folytatásra tartani. De meg tsalatkozott reménnyében; mert a' Chagánnak közelébb esvén a' napkeleti Birtokok, azoknak tartott.

Által kelvén a' Dunán Felső-Méziában Szingidunumot megszállotta 's kőfalait földig rontotta. Tovább menvén mind Méziában mind Thrátziában nagy pusztíttásokat tett egész a' Fekete tengerig. Ellene ment ugyan a' Császár hadaival Kommentiol; de olly szerentsétlenül ütközött meg, hogy alig tudott egynehányod magával elfutni, a' többi vagy elhúllott, vagy rabul esett. Kéntelen vólt tehát a' Császár aranyon vásárolni meg a' békességet, 's az előbb igért 80 ezer nehézéket most 20 ezerrel szaporíttani. Történt ez 593-dik esztendőben. Jegyezzük itt meg azon egygyet értésnek bizonyságára, melly vólt a' két Szövetségesek, úgy mint az Avarok és Longobardok között, hogy emezeknek Királlya, ki a'kor Agilulf vala, hajótsináló művészeket küldött, a' Chagánnak, hogy a'nál könnyebben megvehessenek Thrátziában bizonyos Szigetet.*) A' Chagán pedig segíttő seregeket küldött a'

*) Lásd Paul. Libr. IV. Cap. 27.

Digitized by Google

Királynak, ki-ellen a'kor Smaragd nevezetű Exarcha *) viselte a' háborút: de olly szerentsétlenül, hogy Kremonát, Mantuát, és Brixillát a' Helytartóság -Exarchatus- elveszejtené; sőt többre is mehetett vala ezen segíttő sereg munkássága által Agilulf, ha maga önként békességre nem hajlott vólna.

Egy szomorú jelenés áll figyelmünk előtt, mellyet bár soha se látott vólna a' nap! A' Chagán meg kínálta Mauritzot, hogy a' fogottakért, kiknek számát 12 ezerre teszik, fejenként fizessen egy-egy aranyat. Mauritz nem ígérte meg; a' Chagán felényit kér, de a' Császár azt is megtagadta: ezen felbosszonkodván a' nyertes, mint haszontalan, 's ötet tsak terhelő 'sákmányt, mind kardra hányatta a' szerentsétleneket. Irtódzás fogta el a' Császár népét e' hallatlan fösvénységért, Phokás Csá-

*) Exarcha a' Császár személyében tellyes hatalommal parantsoló Helytartó vólt Itáliában. Leg első vólt a' Narses helyett küldött Longinus, utánna Smaragd. Lakhelyek vólt Ravenna, hatalmok mind azon helyekre kiterjedt, mellyeket első berohanásokkal elnem foglaltak a' Longobardok. 15 illyen Exarchát számlálnak, az utólsó Eutych vólt, kit III. Leo Császár küldött: de a'nak utánna Aistulph Király 752-ben, tellyesen kizárta a' Görögöket egész Itáliából. Lásd Rubeus in Hist. Ravenn. L. IV.

Digitized by Google

szárnak kiáltatott; ki Mauritzot feleségével 's gyermekeivel eggyütt megölette. Maga a' halálra hurtzoltatott, maga érzette vétkének súlyát, 's a' halálos tsapás előtt ezen szavakat mondá: „Igaz vagy Uram, és igazak a' Te ítéleteid.“

Phokás a' békételenkedő fegyveresek által Császárnak kikiáltatván, nem felelt meg a'nak a' reménységnek, mellyet ezek benne vetettek. Az Avarok nevezetesen, széltére pusztították tartománnyait, a' mint szerették; más ellenség, a' mint kinek kinek jobban kezére vólt, szabadon tette foglalásait: mellyért Phokás megölettetvén *), Császárrá lett

Heráckleosz. Ez nem tudta elméjét hírtelen megállapíttani, keletre fordíttsa-é erejét, vagy ide haza szerezzen bátorságot; Európát védje-é, vagy Afrikát mentse: a'nyival inkább, hogy a' régi katonák úgy meg fogytak, hogy a' mint némellyek, szinte hitel felett állítják, nem maradt több kettőnél, a' ki Mauritz és Phokás alatt már fegyvert viselt vólna. A' Chagán, Bolgár 's Gepida népekkel, kik az Avarok alatt vóltak, Konstantinápolyt vívta; 626-dik

*) Eoque ventum est, ut aut nomen imperii deleretur, aut Phocas occumberet. Ezek Pompon. Laet. szavai Phokásról.

Digitized by Google

esztendőben, de nem boldogúlhatott; mert apró hajói többnyire elmerültek, 's nagy kárral kénteleníttetett maga földjére vissza térni. Következett esztendőkben mind inkább-inkább kezdett az Avarok dolga hanyatlani, mellynek fő oka volt az, hogy 635-dikben a' Bolgárok Kubrat nevű Fejedelmek alatt elpártolván tőlök, a' Slávokat is részekre vonták. E'kor kezdődött Croátia, Servia, Slavónia, mellyeknek külön-külön Fejedelmeik lettek, 's a' Keleti Császártól függöttek.

Napnyugotra sem sokkal több szerentsével hadakoztak időjártával. Ott, ha szinte, 649-ben, az Anisus -Ens- vizéig kiterjesztették is határokat; ha szinte még 736-ban e' folyón túl, Laureacumot -Lorch- lerontották, 's vidékét feldúlták is: ott várt reájok az örökös tsapás, mellyet tsakugyan a' Longobardokhoz, mint első szövetségeseikhez való ragaszkodás hozott reájok. A' dolog folyamattja ez:

Károly a' Frankok Királlya, a' ki később Római Császárrá koronáztatott, 's tetteivel Nagy nevet szerzett magának; Desidért, a' Logobardok Királlyát meggyőzte, Országától megfosztotta, 's magával fogságba hurtzolta. Attyának szerentsétlen sorsát a' Leánya Luidberga, ki a' Bajorok Fejedelmének, Thasszilonak felesége volt, a'nyira szivére vette,

Digitized by Google

hogy nem szűnt meg férjét Károly ellen hadra tüzelni. Thasszilo tudta, hogy Károly-nak maga meg nem állhat, az Avarokat hívta tehát meg Segédeknek, kik vele szövetséget is kötöttek. Károly jókor megtudta a' dolgot; de mintha még róla semmit sem hallott volna, Thasszilót szép szín alatt Ingelheimba hívattja, ott elfogattja, minek előtte legkissebbet is mozdíthatott volna. A' szerentsétlen kezdet el nem ijesztette az Avarokat, söt talán még ösztönözte a' hadfolytatásra. Két részre osztották seregeiket; eggyik rész Itáliában Foro-juliumra —Friaul—, másik a' Bajor földre tsapott; de egy helyt sem kedvezett fegyvereiknek a' szerentse, 's a' győzödelmet másnak engedve térték vissza hazájokba, 788-dik esztendőben. Thasszilo halálra ittéltetett; de Károly olly feltétel alatt hagyta meg életét, hogy monostorba menjen, 's hóltig ott maradjon. Engedett a' kéntelenségnek, hová fiát is vele eggyütt bevitték, 's szerzetes koronát borotváltak a'nak is fejére.

791-dik esztendő vala az, mellyben Károly minden felől gyüjtvén a' Seregeket, nagy hadi készülettel megtámadta az Avarokat. Midőn a' határszélekre, az Ensz partjára érkezett, harmad napi böjtöt 's ajtatosságot hírdettetett táborában, 's úgy kezdte el a' viadalt, mellynek folyását 's kimenetelét Eginhard>

Digitized by Google

Nagy Károly életében, ezen szavakkal írja: „Maximum omnium quae ab illo gesta sunt bellorum praeter Saxonicum, quod contra Avares sive Hunos susceptum est: quod ille et animosius quam caetera, et longe majori apparatu administravit. Unam tamen per se in Pannoniam, nam hanc provinciam ea gens tum incolebat, expeditionem fecit: caeteras filio suo Pipino ac praefectis provinciarum, comitibus etiam atque legatis perficiendas commisit. Quod cum ab iis strenuissime fuisset administratum, octavo tandem anno completum est. Quot praelia in eo gesta, quantum sangvinis effusum sit; testatur vacua omni habitatore Pannonia, et locus in quo regia Cagani erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanae habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunorum nobilitas periit, tota gloria decidit: omnis pecunia, et congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt. Neque ullum bellum contra Francos exortum humana potest memoria recordari, quo illi magis ditati et opibus aucti sint: quippe cum usque in id temporis pene pauperes viderentur.“ ect.

Maradt ugyan még valamelly maroknyi Nép belölök, de olly kevés, hogy Karnuntum és Szabária között megfért. Igy enyészik el a' rosszúl védett Nagyság! Az Avarok, tovább

Digitized by Google

200 esztendőnél, Urai a' Fekete tengertől az Albisig, a' Szávától az Enszig terülő földnek, egy sarokba szorúlva dűlnek a' feledékenység örvénnyébe.

Két Nemzetségét láttuk az Unnoknak mind nagyságokban mind elenyészt:kben; emlegetnek a' Történet írók még harmadikat is, ezek a' fehér Unnok, vagy Euthaliták. Ezekről Prokop a' Persa hábórúról írtt 1-sö Könyvének 2-dik Részében illyen formán emlékezik: „Perozas, a' Persák Királlya, határszélekről támadt viszálkodásba keveredett az Euthalita Unnokkal, kiket fehéreknek neveznek; ezek ellen nagy hadi sereggel megindúlt. Mert ezen Euthalita Unnok a' több Unn Nemzetségekkel éppen nem szomszédok, 's nem is azokhoz tartozandók; hanem a' Persák rokoni éjszakról; kiknek városok Gorga nevezetű a' Persa széleken; a' lakosakkal gyakran tzivakodnak a' határok miatt: mert, valamint a' több Unnok nomadok egyhelyből más helybe költözők úgy ezek is pásztor életet gyakorolnak; de már régóta a' legjobb földet bírják. Ezek Római földre soha sem ütöttek, hanem ha a' Persák seregében; az Unnok közül csak ezek fehérek, tekintetes sem írtóztató, 's nem vadon élnek mint amazok, hanem egy fő alatt; magok között társasági életet tartanak, szomszédjaik-

Digitized by Google

kal törvényesen 's igasságosan bánnak, szinte úgy mint a' Rómaiak 's egyebek. Kiket közülök a' szerentse jobban meg áldott, 20 's több házi barátot is tart, kik neki állandó vendégei; azokkal közös a' pénze 's minden tehetsége." — Ezek azok az Unnok, kiktől gondolja a' Magyar történetekben magának halhatatlan hírt szerzett Pray eredni a' Magyarokat: de ezeket a' Dissabul Turkái hódoltatták meg, kiről a' Magyarok történeteiben semmi emlékezet sem tétetik. Lássról a Menander szavai után Horváth Ádám Magyarjában, a' 251-dik lapon.

Azt is mondják még az Unn atyafiságnak ellenzői, 's a'nak tagadói, hogy a' Khinai Unnok eggyek lettek vólna valaha az Europába jött Unnokkal, hogy: amazok a' Khinai Iróknál mint jeles, kimüvelt Nemzet rajzoltatnak le; emezek ellenben az Europai Iróktól minden féle rút színekkel, mint vad, kegyetlen 's majd nem is emberek ábrázoltatnak. — Fájdalom hogy így vagyon! De kik ezen Irók? Azoknak rokoni, vagy maradékai, kik ezektől meggyőzetteltek; 's ha fegyverrel nem, legalább tollal kivánnak rajtok bosszút állani. Két élü tör ezeknek kezekben a' penna, a' mi egynek vétek, az másban dícsérendő tselekedet. A' nem leg részre hajlóbbat, Eginhardot haljuk mint szépítli az Avarok kintsét rabló Frankokat:

Digitized by Google

„Merito credi posset, hoc Francos Hunis juste eripuisse, quod Huni prius aliis gentibus injuste eripuerant.“ — Irtódzik a' Világ, a' mint hogy írtóztató is, midön a' Chagán Mauritznak elfogott katonáit öldösteti: de szóvá sem teszi ugyan azon Világ, hogy N. Károly 4500 befogdostatott Szászt az Alara partján egy napon lenyakaztat, tsak azért hogy a' Nordmannokhoz szökött Widikindet kézbe nem tudják adni. Lásd Annales rerum Franc. a Carolo gestarum ad Annum DCCLXXXII.

Digitized by Google

A' Mogerekről.

Meddig vólt keletben ezen nevezet, nem szinte lehetetlen vólna, legalább az idö tájat, meghatározni; mert látánk feljebb, hogy Sz. Margit életének leírásában még többször kerül elö Mager, mint sem Magyar. Sokkal nehezebb megfejtésü kérdés az: mennyire megy fel a' régiségbe; 's az illy forma hángzású nevek, mind elöjárói, sőt gyökerei voltak-é a' mai Magyarnak? — Magar talán leg elöbb fordúl elö Karthágo eggyik részének nevében. E' régi világ Londona, hajdani Tsor neve helyett, melly alatt egész Fenitziai Tyrust értették, *) ez újabbat, melly tsak ugyan Kartha hadtha = újvárost tészen, a'kor nyerte midön Elissa,

*) „Tyrus quippe lingva Hebrea Zor dicitur.“ Hieronym. Cap. de Marco.

Digitized by Google

ösméretesebb nevén Dido, új épületekkel bővitette, szépitette 's mintegy másodszor alkotta. *) Három részből állott e' roppant város. Eggyik Kothon, melly nagy munkával készült kikötőhely vólt. A' másik Byrsa, magok nyelvén Bosra, ez tulajdon képpen a' vár, vagy erősség vólt; olly nagy, hogy 24 ezer vár őrző katonának elegendő hely vólt benne: sőt az egy Aeskulap temploma benne olly tágas, hogy Scipio kiszoríttván már minden helyekből a' vár védőket, e'be vonták magokat, 's itt hét napig 50 ezer ember talált magának menedéket. Harmadik része vólt Magalia, vagy helyesebb nevén Magaria. **) Ez egésszen körül fogta Byrsát, 's mintegy lakó helyül, és foglalatosságaiknak folytatására szolgált nekiek. Appián álhatatosan Megarának írja, melly elnevezése a' lakásoknak, olly közönségessé leve utóbb, hogy Hesych és Phavorin még a' föld alatti lakhellyeket, barlangokat, *κατάγεια οἰκήματα*, az egy *μεγαρα* név alatt foglaljákbe.

*) „Elissa mulier extruxit, & Carthadam dixit, quod Phoenicum ore exprimit civitatem novam.“ Solin. — A' Görög Iróknál is ezen okon neveztetik mind a' Lybiai, mind az Ibériai Karthágo *καινὴ πόλις*-nak. Láthadd mind Stephan. mind Eustathiosz-nál.

**) „Magalia dicta quasi Magaria, quod magar Punici, novam villam dicunt.“ Origen.

Digitized by Google

A' Fenitziaiak, kik Szitziliába is által vitték Uradalmokat, e' nevet fenntartották Herákleának hajdani nevezetében, melly Makara volt. *) Ezt tsak ugyan le is rontották később, félvén a'tól hogy idővel nagyobbra nevekedik magánál Karthagónál, 's azt elnyomja. Fazellus Decad. I. Lib. 6. Cap. 2. azt mondja e' városról, hogy a' kőfal gyanánt keríttő sziklákba vájt sok gabona tartó vermeik látszottak még később időben is a' tenger felől. „Pro moenibus complura in viva ipsa rupe excisa adhuc granaria mari imminent.“ A' Lybiaiak, Herculesseket is Makarid néven nevezik, mint Pausanias írja in Phocidis: „Úgy mondják, hogy Szardiniába legelőbb Lybiaik hajóztak, Szardosz vezérlése alatt, ki Makaridosz fia volt; ezt Heraklesznek hívják mind az Egyiptomiak, mind a' Lybiaiak. Makarides znek legnevezetesebb tette, Delphoszba való útja; Szardosz pedig Lybiából szállókat kezdett vinni Ichnusába, melly okra való nézve ezen Szigetnek előbbeni neve az övére által változtatott.“ — Ezek mind szép, nagy 's régi nevezetes dolgok; nints is egyéb nehézség hátra, a' Fenitziaiak elpusztúlása, 's más lakhelyek keresése bizonyos lévén;

*) „*Μινώαν τήν ἐν Σικελία, Μαχάραν ἐκάλεν πρότερον.*“ Heraklid. Innen Szitziliában, a' Mazara völgy nevezet.

Digitized by Google

tsak az ugyanazság kimutatása 's Eldődinkre alkalmaztatása. E'be világos bizonyságok nélkül bele nem kezdeni javallja az olly Gúnyoló, mint Gebhardi; kinek szavait feljebb már láttuk. Egyéb aránt, Hannonak περίπλους-sa nemzeti nyelvünkre által fordítva; históriai, 's geographiai Jegyzésekkel, mellyekből Karthagónak egész nagysága, birodálmának kiterjedése, nyelvének maradványa kitettszik, nálam késszen vagyon, 's tsak kedvező környülállást vár az olvasó Világ elejébe leendő kelésre.

Ezeknél mind az időre mind a' helyre nézve közelebb lakoztak a' Zabarokhoz, Porphyrogenneta után kimutatott Eldődinkhez, 's a' tőlök talán tsak névvel különbböző Gerekhez, a' Mákák. Ezeket Plin. H. N. VI. 28. a' Sátoros Zabaroknak Atzila nevü kikötöjök, 's Indiákra kereskedő helyek szomszédságába teszi; kiknek tengerbe szögellő fokjok Karmániának által ellenébe feküdt. Ptolemaeus pedig Libr. VI. Cap. 7: a' Persiai öböl mellett lakó Halászok közé helyhezteti. Vóltak több Megara, Mazara 's más közel illy formán hangzó városok, 's folyók, a' régieknél: de egy sem olly nagy kiterjedésü és nevezetes, mint Persiának szomszédságában Margiána. Ezt Plinius VI. 16. környül állásosan így írta le minek utánna a' már tőlünk is felhozott Zapau-

Digitized by Google

ortene Tartományt, Mazera vizét, melly a' Kaukaz hegyből ered, megemlítette vólna: „Margiana Tartomány következik, jó meleg, földje szőllőt termő; minden felől körül van véve kellemetes hegyekkel, kerülete 1500 Stádiumnyi, nehéz bele menni a' homokos puszták miatt, mellyek 120 ezer lépésnyire terjednek.“ Tovább ugyan ott így szóll: „A' Kaukaz bértzein Baktriáig elterül a' Mardok Nemzetsége, vad, szabad. A'tol kezdve ismét az Ochunok, Chomarok 's a' t. Nemzetsége 's a' t. Még is tovább, a' Chorazmok, Gandarok 's a' t. A' Baktriaikon túl van ama' folyó víz mellyett a' Szczythák Szilin névvel neveznek.“ — Az itt elő számlált nevekben sok hangzik ollyan formán mint a' Magyarok-é, vagy az ő történeteikbe vágó Népeké; de azért eggyikről sem mondhatjuk el bizonyosan, hogy e'ből az, eme'ből pedig eme' Nemzetség támadt: mellyre nézve kéntelenek vagyunk mind ezeket tsak úgy tekinti, mint a' fegyverházban függő régi számszer-íjjakat 's más bötsös hadi készületeket, mellyeket tartanunk a' hajdankorhoz vonzó tisztelet javallja, hanem viadalra bennek kiszállani tíltja nem tsak a' velek nem bánhatás, hanem a' változott hadi fogások is.

Egy nevezetes hely van Porphyrogennetának 37-dik Részében, mellyben a' Patzi-

Digitized by Google

nakiták lakhelyét 's szomszédjait említi. A' hely ez: *ἰστεον ὅτι ὁι πατζιναχίται το απ' ἀρχης εις τὸν ποταμόν Ατηλ τήν ἀυτῶν εἰχον κατοικήσιν· ομοὶως δὲ καὶ εἰς τὸν ποταμὸν Γεήχ, ἔχοντες τὸς τε Μαζάρους* 's a' t. Tudni kell úgy mond, hogy a' Patzinakiták lakhelye elejénte az Atel és Geech -Jaik- folyóvizeknél vólt, határossaik vóltak a' Mazarok 's a' t. Ez ha így vólna, úgy már ő előtte is ösméretesnek kell vala lenni a' Mazar, ma már Magyar névnek; de azt soha tsak leg kissebb szóval sem jelenti, hogy ez Öseleinkre, kik nála *Τουρκοῖ*, régibb neveken pedig *Σαβαροι*, tartozna: sőt a' most elmondott szavai után következendőkből is az tettszik ki, hogy ezek a' Turkoktól egésszen különbbözők. Ugyan is így ír tovább: „Ez előtt 50 esztendővel az Uzok és Chazárok eggyesülvén, megütköztek a' Patzinákitákkal, azokat meggyőzték, 's tulajdon lakóhelyekből kiűzték, mellyet mind e' napig meg is tartottak az Úzok. A' Patzinákiták pedig futásnak eredvén kerengettek, helyet keresvén hol megszálhassanak. És minekutánna azon földet találták, mellyet ma bírnak, 's a'ban Turk lakosokat leltek, ezeket haddal meggyőzvén kiverték 's kergették, magok pedig azon tartományban sátoraikat le ütötték, 's a'nak mind e' mai napig, 55 esztendők óta, mint feljebb meg vólt mondva, urai." Látni való dolog, hogy az Úzok-

Digitized by Google

kal szövetségre lépett 's Patzinákitákat megvert Nemzetség is más, a' Patzinákitáktól elüzött Nemzetség is más. Ezek, kétségen kivül a' Magyarok Öseihez tartozók, a' Porphyrogennetától úgy nevezett Turkok; amazok pedig talán Chazárok, 's csak irásbeli hiba által jött ide a' *Μαζαρ* szó. Mondhatnók ugyan, hogy éppen ez ád okot hinnünk, hogy a' kivert Turkok *Μαζαρ* Nemzethez tartozók, de a' nagy testtől valamivel távolabbatska lakók, lehettek; mivel a' Patzinákiták illy mérgesen estek meg: úgy hogy ha csak legkissebb említést tenne is Porphyrogenneta ezen nevezetnek a' Turkokra tartozásáról, semmi kétség sem maradna a' helyes olvasásról. — Egyéb aránt a' Chazároknak, 's a' Mogerekkel melljékes atyafiságban álló Nemzeteknek történeteit bővebben előadnom, más időre hallasztott hazafiúi kötelességem lészen.

Abulgazi Bajadur Chan Irásában egy hitel felett való idő-számlálás említtetik, melly szerént Ogos Chán idejétől fogva D'singis Chán idejéig 4000 's több esztendő elfolyt; 's azon hosszú idő alatt a' Tin, -Don- Atel, -Volga- és Jaich vizek között, semmi más Nemzet nem lakott, hanem csak a' Kipzák familiájából való Fejedelmeknek alattvalói. Ez az Ogos Chán reánk nézve azért érdemel különösen emlékezetet, hogy e'nek idejében bizonyos fő asszony személy vi-

Digitized by Google

selős állapotban özvegységre maradván, háború idején fiat szült, kinek neve lett Kipzák. Alig serdült fel a' Gyermek, már Ogos Chán számos hadi népet bízott vezérlése alá, hogy azokkal az Urussusokat, Vlakokat, Madsarok 's Baskirokat támadja meg. Minekutánna ezen Nemzeteket Kipzák meg hódoltatta, uralkodott 30 esztendeig. — Hogy egy ember 30 esztendeig uralkodik nem tsuda, kivált midőn olly fiatal korában jut hozzá, mint az itt említett Kipzák; hanem az Ogos Chán idejétől Dsingis Chánig elfolyt 4000 esztendő, az a' szörnyű idő, mellyet hinni nem lehet. Kár pedig, mert már a'kor Madsarok vóltak, különbben őket nem hódoltathatta vólna meg Ogos Chán Kipzák által. Engel Disqv. critica de Hung. Orig. e' nagy időt 300 esztendőre leszállítja. — Még így is elég fel esik a' Madsar nevezet Ásiában. Ugyan is, Dsingis Chán 1163-dik esztendő táján született, e'ből a' 300-at levonván, 863-dik tájra esik még is Ogos Chán ideje, midőn még Őseink tsakugyan Ásiában vóltak: 's ha már ott megvólt Madsar nevek, nem láthattjuk okát: Miért, sem Porphyrogenneta, sem más a'kor tájbeli Byzantiumi Irók ezen neveken nem említtik? — De lehet ez a'nak is nyilván való bizonysága, hogy a' Napkéletiek bennünket Turkoknak nem neveztek a' Görögök előtt.

Digitized by Google

Porphyrogennetából bőven látott Zabar Őseinknek a' Gangaridák szomszédságában Ptolemaeusból kimutatott hazájához a' nemzeti nyelven nevezett honnyok leg világosabban látszik Plin. VI-dik Könyvének 20-dik Részében, hol a' Buzák, Gogiarok 's a' t. után így szóll: „Hinc deinde accolunt Indum adversum Amatae, Bolingae, Dimuri, Megari.“ — Nem lehet e'zeknek megemlíttésével meg nem emlékeznünk első Nándorunk Amade nevéről, kinek Attyai, e' Nemzetség közül lehettek 's bizonyosan a' Haza megszerzésében tettek a'nyi érdemet, hogy Unokájok később illy nagy, illy fényes rangot viselhessen.—Ott vólt Anonymunk Dentu Mogeriája, mellynek keletről határt nem vet, éjszaki részéről pedig vége kiterjed a' Fekete tengerig, háta megett vagyon a' Tanais, vagy Don; ott a' nagy tavak, leg feljebb a' Kitai, alább az Aral, és sok apróbbak majd számtalanok. Nem ez Porphyrogennetának a' Lebediássa, melly utólsóról világosan mondja, hogy azt később Lebediás Beobodájokról nevezték, midőn már a' Chazárok szomszédságába jöttek. Schwartz Godofrid is *) a' mint látszik

*) De Samuele Rege Hungariae, pag. 42. „Bene vero illud, ex traditione retinuit - beszéll Anonymunkról. — Dentu Mogeros quondam dictos, *Dent. Mog.*

Digitized by Google

helytelenül gondolja ezen nevezetet: „Dentu Moger“ a' Don vizétől mondatni, ha a' Magyarok ősi lakását érti; de nem helytelenül Lebediáról.

De talán tsak én képzelem ezeket így. — Szentebb előttem a' tárgy, mint sem e'hez tsak egy költött szót merészelnék tóldani. Medjesi Toppeltin Lörintz, Origines et occasus Transylvanorum pag. 34. így ír: „Huc Turocius, huc Bonfinius ex Aen. Sylv. et prior utrisque Marcus Ungarorum origines referunt. Ungari e Persidis Indiaeque finitimis, sensim in Euxini lit-

---

id est, Magyaros a Don, sive Donenses Magyaros; scilicet ad differentiam aliorum, qui in Persidem se receperunt. Bene et illud ex traditione habuit cum Hetu Mogeros Cap. VII. appellet; erant enim testante Constantiuo nationes illorum septem. Denique bene et illud Anonymo nostro ex traditione menti insedit, trajecto demum Etyl fluvio Hungaros venisse in Susdaliam, accessisse hinc ad Kyew; trajicere voluisse fluvium ibi Denep, Danaprim, sive Dnieper. Etel, communi, apud Chronicorum hungaricorum Scriptóres opinione, est Tanais.“ — Sem Volgának sem, Tanaisnak, sem Donnak nem nevezték hajdan a' Szczythák határ vizeket, hanem Szilin, mint láttuk Plinius ból. Ezen nevezetek utóbbiak, mint maga a' Mogerek költöszködése.

Digitized by Google

tora processerunt. Ita, ut Herodotus Libr. 4. Cimmerios Bosphoranos, ubi nuperrimis seculis Hunnorum sedes fuit; ulteriora Asiae aliquando tenuisse scribit; verum a Scythis interioribus pulsos, magis occidua tandem petiisse. Nec Hunni et Ungari, cum adhuc Asiae interiores plagas incolebant, Graecis, Romanisque noti erant. Ideoque aetate Plinii fama tantum et auditione accipiebantur. Verum, ubi propius Europam venissent, plus satis innotuerunt. Diximus paulo ante Magaros populos, qui haud dubie Magares sunt, ad Indiae citeriora collocari a Plinio Libr. VI. Cap. XX. Huic Plinianae descriptioni consentit Sinarum topographia. — Narratur isthic, Chinis populos esse finitimos, qui etiamnum vocentur Megori: „Ingens inquit, et ipsi armorumque gloria inclytum regnum possident, quorum metropolis est Samarcanda; hi a nullis nationibus in servitutem redacti dicuntur.“—

Illy régi tudomás után mondom tehát én is bátran, hogy e' tájakról indúltak Őseink: de nem éppen Samarkandból; hanem azontúl vagyon még Tenduk tartománnya 's Tendu városa. E'ből lett Anonymunk pennájában: Dentu, a' betűknek majd szembe sem ötlő, de nálunk még is változást okozó által tételével. A'nyival kevesebb megütközésre szolgáltathat pedig ez akár kinek is alkalmatosságot, hogy

Digitized by Google

a' Mandsu betük között, mellyekkel él ma is a' Khinai Udvar, a' d. és t. betük különös jegyzésére még tsak figurá sints. Lásd Geszner-nél, Buchdruckerkunst pag. 237. Timur Khán élete leírásában Ahmet Arabsiade[s] igen világosan szóll ezen írásmódról: „A' Dsagatájoknál úgy mond, más írás módja vagyon, mellyet ök lugurnak neveznek, 's mind azok jól ösmérik, kik Mogolul tudnak írni. Ezen írásmódban nints több 14 betünél; de a' betüknek illy kevés vólta, tsak a'ból ered, hogy a' torok betüket mind azon egy formán írják; ugyan azt tselekeszik más betükkel is, ha atyafias a' hangjok, millyenek: be, és fe; sin és sad; dal és ta 's a' t. *) Vesd öszve ezekkel,

*) Giagataei aliud scripturae genus habent, dictum Iugur, satis cognitum iis qui Mogolice scribere norunt, quae scribendi ratio quatuordecim tantum literas usurpat. Hinc autem oritur exiguus ille literarum numerus, quod omnes, quae gutturis opere pronunciantur, una eademque figura exprimunt, similiterque pronuncient. Idem agunt in literis quarum vicina est pronunciatio, ut be et fe; sin et sad; dal et ta. His literis signant cogitationes suas, statuta, diplomata, libros, catalogos, indices, annales, poemata, historias, lites, uno verbo, quid quid ad jus eorum forense spectat, ipsasque Genghiz-Cani leges.“ — A' mi pedig figurájokat illeti, az Europaiak igen könnyen t-nek nézhetik az elsöt, 's d-nek a' közepsöt.

Digitized by Google

mil mond Büttner, brevis expositio Alphabetorum nevü munkájában. Lásd a' Göttingai Kir. Társaság Értekezései között 7-dik Kötet 113 lap, VI Táb.

Öseinknek Dentu, akár Tendu honnyokból ki indúltok után még sok Századokkal későbben tsillámla ott meg utóljára az Unn nevezet, midön Dsingis Khán, ama' hírét a' történetek évkönyveiben örökre fenn hagyott Un-Khánt onnan kitolla. Ez az az Un-Khán, ki alkalmatosságot szolgáltatott a' különösségeken kapkodó Világnak, a' János-Pap — Presbyter Joannes - költeménnyére. *)

*) In den Reisebeschreibungen von Africa, die älter sind als 100 Jahr, wird viel Wesens von einem grossen Potentaten gemacht, welcher ein Priester seyn soll, und desswegen auch der Priester Johann genennet würde: diesem chimärischen Könige haben sie das Land Abissinien zugetheilet. Es wissen aber die Leute in Africa nichts davon, und also ist es ein blosses Mährlein. Es hat aber seinen Ursprung aus Asia; da war weyland in der grossen Tartarey ein mächtiger christlicher Fürst, der hiess Un-Khan, ward aber insgemein der Priester Johann genennet, weil er ein Kreuz auf der Brust trug, als wenn er eine geistliche Person wäre; daraus ist darnach der Priester Johann geworden, welcher aus Unwissenheit nach

Digitized by Google

Ott vóltak, 's vannak talán még mais: Kaindu, Kambalu, Tainfu 's több u ba végződő Tartományok 's Városok. Az u ba kimenö szavak, igen gyakarok a' Khinaiaknál, nevezetesen a' ju, a' 3-dik ejtésnek — Dativus Casus — tulajdona. Anonymunknak is különös bélyege ez, 's éppen hasonló esetben, p. o. Cap. X. Bunger pater Borsu, Ousad pater Ursu uru, magyarúl így esnének: Bunger Borsnak attya, Ousad Örs úrnak attya. Igen könnyen elmondjuk e' régi Irónkról: „Szokása Anonymusnak a' mással hangzó betűkön végződő szókhoz u magánhangzót ragasztani, mint Hetu, Hungu, Emesu 's a' t. — azonban eszünkben sem jut, hogy a'kor Ösi nyelvünknek talán eggyik fő tulajdonán szökünk keresztül. — Azt is tudták, kik Anonymunk előtt Detu-Moger tartományt nem tsak el nevezték, hanem a'ban mint honnjokban, hajdan lakoztak is, hogy ha tsak Mogert mondanak, még igen határozatlan földet neveznek; mivel Nigernek bizonysága szerént, azon köz föld, melly a' Gangesen túl feküdt, 's Ptolemäus földképén ezen nevezet alatt áll: „India túl a' Gangesen" — fel Szerikáig, 's dél-keletre egész

Africa versetzet worden. Er hat in der Mitte des XII. Seculi gelebet." — Lásd Hübner's vollständige Geographie zweyter Theil pag. 74.

Digitized by Google

Khináig; söt mások szerént még Khina is Magyr, vagy ezeknek, a' Khinaiaknak, r betűjök nem lévén, Magyn nevezet alatt foglaltatik be. Szükség vólt tehát szorosabb meghatározás kedvéért hozzátenni: „Tendu," vagy Anonymunk írása szerént Dentu. Egyéb aránt Tendu tájékának Maginonál a' 235 levélen illy leírását olvassuk: „Tenduc provincia, ubi olim magnus ac potens Rex Presbyter Joannes regnavit, cujus nomen Regi Abyssinorum in Africa per errorem datum fuit. — Isthic sunt minerae auri opulentissimae, et lapides lazuli." Az Anonym sok arannyának 's drága köveinek, tsak ott kell lenni akár mellyik Iróban. — Fekvését láthatni ugyan Maginó-nál Tartariae Imperium felírás alatt álló Földképén.

Mások haggyák bár mélyebb vi'sgálat nélkül e' dolgot; de minékünk, kik Porphyrogenneta írásából tudjuk, hogy a' Turkok Lebedinben két felé válván, az eggyik rész Atelkuzuba, 's onnan nehány esztendő múlva Nagy Moráviába; a' másik pedig vissza a' Persa szélekre, régi honnyok felé költözött, 's ezen utólsó Felekezet béliek Zabar neveket még Porphyrogenneta idejében is meg tartották; — illő megvi'sgálnunk, mennyi igasság légyen a' költemény alatt. Emberi módszerént fel-

Digitized by Google

tehettjük, hogy nem halt ki egésszen az emberi Nemzet közül ezen Zabaroknak ivadéka is. Pietro della Valle Persiai útazásában emlékezvén rólok így szólt: „Magok között Mendai néven nevezik magokat; nyelvek a' bele keveredett Arab szavakat kivévén, hajdani Khaldeai *) 's valamint magokat, úgy ezt is Mendainak nevezik. Betüik egésszen különböznek mind a' Khaldeai, mind a' Szyrus betüktől; istenes könyveiket illyen betükkel írják, de Papjaikon kivül más, nem könnyen találkozik, ki olvasni tudná. Papjaik Seik, Főpapjok Khán Zebra **) néven neveztetik. Különösen tisztelik Keresztelő Sz. Jánost.“ — La Boulaye le Gouz Keleti útazásaiban még bővebben beszél rólok, 's a' többek között ő is mondja, hogy magok nyelvén Mendai-Jaja néven nevezik magokat; melly a'nyit tehet, mint János tanítványai. A' Korán szent könyvnek tartják, mivel a'ból tanúlták, hogy

*) Nem kell elfelejtenünk hogy a' Gérekről értekezvén, már láttuk, hogy ezeket Khaldeaiaknak nevezték.

**) Bizonyosan Zabar-Khánból forgatva, 's változtatva; mert az ő írások módja szerént az A és E betük, csak egy ponttal különbböztetnek, mellyel gyakran magok sem sokat godolnak. Lásd Geszner nél már sokszor említettem Buchdruckerkunst-jának 236 's több következő lapjain.

Digitized by Google

Issa, vagy Jézus, az Istennek leg szerelmetesebbje. Hiszik hogy Jaja, vagy János, Zachariásnak és Erzsébethnek fia. Jaja meghalálozván, Balzorától 5 napi járó földre temettetett el 's a' t. Láthatni rólok Hottinger Keleti Históriájában is.

Hogy Keresztelő Sz. János a' pusztában lakott, tanítja az Evangyeliom, de oltani tanítványairól nem tesz említést; mellyre nézve nem lehet a' Zabarokról, mint egész bizonyost állíttani, hogy elejénte mindjárt Keresztelő Sz. Jánost értették Jaja alatt. Lehet, hogy tsak a' hangnak hasonlatossága adott alkalmatosságot ezen vélekedésre; de ezt magok is örömest megszenvedték idővel, tsak azért, hogy üldözéseknek ne légyenek kitétetve, illyen szín alatt mind a' Keresztyén, mind a' Muzulman felekezettől megkíméltetve. — A' nyi bizonyos, hogy már maga Mahumed szint' olly szabadságokat enged a' Zabaroknak, mint a' millyeket engedett a' Keresztyéneknek.

Majmonides *) azt állítja rólok, hogy Ábrahám ezeknek vélekedésén volt, elhívat-

*) Ez az a' 'Sidó bölts, kiről el - merészelik mondani, hogy Nemzete között hozzá fogható, sem előtte, sem utánna nem volt Több nevezetes Munkái vagynak; a' Zsidók a'val vádolják, hogy

Digitized by Google

tatása előtt. A' napot és hóldat, mint az Istenségnek leg szembe tünőbb képeit tisztelik. Erköltsi tudománnyokból különösen említtést érdemel, hogy a' szenvedett méltatlanságokért bosszút nem állók; mivel minden kedvetlenségeket az ég befolyásának tulajdoníttanak, 's azokon szint olly kevéssé aggódnak, mint midőn nagy zápor esik, vagy nyáron éget a' nap hévsége. — Leg többen találtatnak Balzora tájjékán. Fekszik e' nevezetes város, nagy vidékével, az eggyesült Eufrat és Tigris folyók torkolatján fellyül, a' Persiai öbölnél.—A' szúktengeren, mint a' maga helyén láttuk, már régen által tudtak kelni Afrikába a' Zabarok, 's hihetőképpen tőlök származtak az Abisszinaiak. — Mind ezeket tudhatta Un-Khán; senki se tsudálja a'nakokáért, ha ő is a'ra keresett magának menedéket Dsingis Khán győzödelmes fegyverei előtt; 's mellette állhatatosan meg maradt népével Afrikába költözvén, maga János Pap költeménnyére alkalmatosságot szolgáltatott, népe pedig elterjeszthette a' Mugar nevezetet.

Úgy eltörlötte utóbb a' húzomos idő a' Zába 's Zabar névnek még emlékezetét is a'

---

sokkal többet nyilatkoztatott ki a' Világnak a' Judaismusról, mint sem kellett vólna. Született Kordubában 1139. † Kajróban 1205.

Digitized by Google

Magyarok között, hogy Anonymunk 45-dik Részében, a' Görögöknél még a'kor is meg volt *Σοβα Μογερα* nevezetet, azon nyelv szavainak, — leg alább előttem — ösméretes jelentései ellen, még rossz értelemben is veszi; holott az bizonyosan *Σαβα* - ból maradt fel. De

Láthatjuk a' feljebbi emlegetődzéseknek még is egy világos nyomát hazai történeteinkben. Elsőbb Királlyainknak pénzeiken ugyan is Keresztelő Sz. János képe volt, mint bizonyság még Nagy Lajosunk pénze; *) noha már I. Károly, mint nem Magyarok között született, kisded korában nem itt nevekedett, 's a' Nemzetétől elütő szokásokat gyenge korában beszívott Király, a' helyett Sz. László képét kezdette pénzeire veretni. — E'röl a' bővebb értekezést azon szerentsésekre bízva, kiknek az e' félék vi'sgállására könnyebb módjok vagyon, tőlem, mint tsupa történet vi'sgállótól légyen elég, hogy Keresztelő Sz. János képének elsőbb Királlyaink pénzén állása okát a' régiségben illy messze fenn mutathattamki.

*) Lásd : Duplicata Numophilacii Jankowichiani 1820. pag, 4. Num. 1.

Digitized by Google

Költözködő útjokban sem eggyik, sem másik Iró nem követi Öseinket. Porphyrogennetа, mint látánk a' Zabarok nevezete alatt, csak a'nyit mond, hogy a' Patzinákiták, kik hajdan Kankaroknak neveztettek, nyomták ki őket honnyokból. Abulgaziból megemlítve látánk, hogy Turfán tájáról előbb a' Kiptsákok földére, onnan mint jobbra, az Úzokéra mentek. Itt ismét Prokop a' Persa háborúról írt 2-dik Könyve 29-dik Részében mutatja ki őket: „A' Zichiek -Ζηχχοι- után úgymond, lakoznak az Unnok, kik Zabaroknak neveztetnek." Másutt is mondja ezt, nevezetesen midőn a' Kaukaz hegyet le írná a' Gothokkal viselt háborúról írt 4-dik Könyve 3-dik Részében, ezt teszi utánna: „Itt lakoznak az Unnok, kiket Zabaroknak is neveznek, 's némelly más Unn Nemzetségek." — Hogy ez a' Porphyrogennetától úgy nevezett Lebediás Tartomány légyen, a'ról kételkedni sem lehet; mert ő maga mondja de Admin. Imp. cap. X. hogy az Úzok haddal boszont hattják a' Chazárokat, mint határossaikat.

Lebediás Tartománynak fekvését még jobban is meghatározhattjuk e' szerént, ha a' Chazárok földének fekvését felvesszük. A' Chazárok az Úzokkal és Alánokkal vóltak határosok; Alánia felől nevezetesen kilentz Tarto-

Digitized by Google

mányaik feküdtek. Délre Cherzone és Bosporosz valának határaik; éjszakról az Úzok földe; következés képpen Öseink nyúgotról foglalhattak magoknak helyet szomszédságokban. Onnan esik nekik Kumánia, hová mentek Abulgazi elő adása szerént is Turfánból költöző Öseink. Láthatni Maginonál Moscoviának rajzolatján, Geogr. Ptoläm. Parte secunda.

Mind Porphyrogenneta, mind Abulgazi atyafias Nemzetségnek írják a' Kankarokat 's Öseleinket. Abulgazi ugyan e' szavaiban: „Kankurati gens inter priscos Mogolos nobilissima.“ Azt mondja rólok Porphyrogenneta is: „Ezen nevezet Kankar, nálok nemességet és erőt jelent.“ Tovább Abulgazi így szóll: „Jugri seu Uiguri, origine Mogoli, docta ut inter barbaros gens, quae caeteris et scribas dedit et literas.“ Ama' nagy ellenkezésnek még is, melly a' két atyafi Nemzetség között vólt, eggyik sem adja okát. Hogy pedig nagy vólt az ellenséges indúlat, meg tettszik onnan, mint Porph. 38 Részéből láttuk, hogy szülő földjökből a' Kankarok nyomták ki a' Zabarokat: továbbá mint ugyan az ő Könyvének 37-dik Részéből felhozott szavaiból láttuk ők — noha már e'kor Patzinákitáknak nevezettek, — Lebediából a' Turkokat; ők verték ki végre Atelkuzuból is, mint mindjárt alább

Digitized by Google

fogjuk látni. E' nagy ellenséges indúlatnak egyéb okát nem lehet gondolni mint azt, hogy a' Zabarok, később *Tovρκοῖ*, kiknek Porphyrogenneta szavai szerént Árpád előtt sem honni, sem külföldi Fejedelmek nem vólt, a' hatalmasabb Kankaroknak sem szülő földjökben, sem költözködő útjokban térdet hajtani nem akartak. E're látszanak mutatni Czedren. Györgynek ama' Szavai: „A' Patzinakiták Nemzete Szczythiai, azon Szczythák közül, kik Baziliusok -Fejedelem alatt élők, de nem Császáriak-, mert hol tanúlták vólna meg e' Nevezetet? *) — nagy és számos Nép, mellynek egy Szczytha Nemzet sem állhat meg magában."

Ha megengednénk, is azt, hogy Porphyrogenneta mind 37-dik, mind 38-dik Részében a' két atyafias Nemzetnek ugyan azon egy háborújokat írja le, mellyel azonban minden környül állások ellenkezni látszanak; jól lehet hogy ő maga mondja a' 38-dik Részben, hogy ezen időtől fogva a' Turkoknak nem vala háborújok a' Patzinakitákkal: tagadhatatlan igasság marad még is, hogy minek előtte a' Turkok Lebediából kiköltöztek vólna, a' Patzinákiták még egyszer rabolták ki őket orozva. A' dolgot maga Porphyrogenneta 40-dik Ré-

*) Chazár, Kabar, Zabar, Avar, mind egy nevezetnek látszanak.

Digitized by Google

szében illy formán adja elő: „A'nakutánna pedig Leótól, a' Kristusnak ama' kedvellőjétől és jeles Császártól meghívattatván a' Turkok, által keltek a' Dunán, és Simont haddal megtámadván, meggyőzték, 's megfutamtatván egész Persthslabumig előre nyomúltak, és midőn ötet Mundraga városába beszorították vólna, haza mentek; melly időben Arszlán*) Árpádnak fia vólt a' Fejedelmek. Minek utánna pedig a' Római Császárral ismét megbékéllett Simeón, és jó alkalmatosságot nyert, Követeket küldött a' Patzinakitákhoz, és velek szövetségre lépett a' Turkok megtámadására 's eltörlésére. Midőn tehát hadfolytatásra elmentek vólna a' Turkok, reájok támadván a' Patzinákiták Simeonnal, azoknak házi népeiket egésszen elölték, elkergetvén azokat, kiket a' Tartomány őrizetére otthon hagytak. Hazatérvén a'nak okáért a' Turkok, midőn tartományokat pusztán 's kirabolva találnák, azon földre, mellyen e' mai napig laknak, honnyokat által tették: azon tartományba tudniillik, mellyet az ott lévő vizekről neveztetni mondottunk.

Itten két nehézséget vetnek Porphyrogenneta hitelessége ellen. Eggyik az, hogy ama' 38-dik Részben leírt háborút utólsónak mondja a' Turkok 's Patzinákok között, 's íme

*) Ez nála görögösen Leontika.

Digitized by Google

még is maga említi ezen utólsóbbat. — Ez Porphyrogenneta hitelességét nem gyengíti legkissebben is: mert törvényes hadnak csak ugyan senki sem mondhattja azt, midőn a' szomszéd szomszédját orozva, ollyankor rabolja ki, midön az odahaza sintsen.

Másik a' mivel terhelni akárják Porphyrogennetát az, hogy ez időben Arszlánt, Árpádnak fiát teszi a' Turkok Fejedelmévé; holott Leo Grammaticus, ugyan azon időben élt Bizantiumi Iró, kinek Munkáját láthatni a' Byzantiumi Irók között, Theophanes Chronographiája után a' Goarus kiadásában, — világosan azt mondja, hogy Árpád és Kuzanes vóltak ezen hadban a' Leo Császár segedelmére ment Seregeknek Vezérei -κεφαλεσ. — Szavai ezek: „A' Császár-Leon-a' maga vezérjét, Skleros nevezetűt, küldötte a' Duna folyó partjai mellett sebes-hajókkal, a' Turkoknak -kiket feljebb *Οὐγγροι*, *Οὐννοι*, *Τουρκοι* nevezetekkel egymást felváltva illetett- ajándékokat ígérvén, hogy Simeon ellen fegyverre költhesse. Elment az, és segedelmet nyert; Árpáddal és Kuzanessel, a' Turkok Vezérjeivel szövetséget kötvén, a' Császárhoz vissza tért."

E're egy napkeleti szokást kell megemlíttenünk. Midön t. i. a' Fejedelem hadba, vagy más messze útra elment hazúlról, ki kellett neki

Digitized by Google

nevezni Következendőjét. Herod. VII. Ezt a' józan okosság, és a' rend fenntartás kívánta meg; hogy ha eltalálna is a' hadban esni, a' belső tsendesség zavarodásba ne jöjjön. Illyen Fejedelem lehetett tehát Árpád távol létében Arszlán odahaza, midőn a' Patzinakiták orozva reájok ütöttek: mert, hogy Árpád már e'kor nem élt vólna; azt Porphyrogenneta egy szóval sem mondja.

Próbálták ugyan a' Görögök még azután is felingerelni a' Turkokat a' Patzinakiták ellen, hogy azon földet, melly előbb övék vólt, foglalják vissza: de ezek kereken ki mondották, hogy olly beszédet többé ne is tegyen egy Követ is, mivel ők a' Patzinakitákkal nem bírnak, kiknek tartománnyok igen tágos, népek sokasága számlálhatatlan. Lásd környül állásosan Porphyrog. 8-dik Részében.

Egy nagyobb baj látszik itten, hogy lehessen t. i. öszve eggyeztetni a' Görögöket a' Hazai 's Orosz Irókkal? A' Görögök előadását már láttuk; hallottuk Porphyrogennetát, hogy ő Atelkuzut a' Baruch, Kubu, Trullos, Brutos és Seretos vizek közé helyhezteti. A' két utólsó ú. m. a' Brutos és Seretos, a'kori nevét tsaknem változás nélkül megtartotta e' mai napig; Trullos, hogy a' mai Dniester, a'ból erősíttik, mivel e'nek neve most

Digitized by Google

is Turlu a' Törököknél. Már ha a' két elsőt a' Dnieperre, és Bog vizére visszük, mi okra nézve mentek vólna Kiow felé a' Nagy Moráviába szándékozó Magerek, mint írja Anonym és az Orosz történet Irók? — De az a'kori változásokra nézve csak környül állásosabban beszélli el eggyik felekezet a' dolgot, mint sem a' másik. Anonym nevezetesen, mint nemzeti Iró, Kiownál győzödelmet tulajdonított Őseinknek, már azt az Oroszok nem mondják, mert kissebbségekre szolgálna nékiek; a' Görögök pedig, mint Nemzet, vagy Tartomány sorsát nem változtató dolgot, egészen el is halgattják: csak azt említtik, hogy a' Chazároknak egy része a' Turkokhoz állott. Ezeket bizonyosan a' Kumánokkal vették egy Nemzetnek, mellyet a'nyival biztosabban állíthatok, mivel maga Porphyrogenneta mondja, hogy a' Turkok között Kabaroknak mondattak. Úgy látszik hogy azon Nemzet nevének hasonlatosságára, melly Kozár nevezet alatt azon földet, melly a' Tisza 's az Igfon erdő között vagyon, és Erdély — Erdevelu — mellett a' Maros vizétől Szamosig terjed, magának foglalta. Kúnok segedelmével foglalta el Gaad is Maros vizétől Ursciáig -ma talán Orsova- elterjedt bírtokát. Atelkuzuban mennyi ideig laktak a' Turkok, nem mondják a' Görög Irók. Porphyrogenneta csak e'nyit említ: „Né-

Digitized by Google

hány esztendő múlva ismét megtámadván a' Patzinakiták a' Turkokat 's a' t. A' hazai Irók sem határozzák meg szorosan, mennyi ideig jöttek Kiowtól Ungvárig? de azt sem említtik, hogy a' Patzinakiták üzték volna öket. E' szerént, a' két félének látszó előadásban, semmi ellent mondás nintsen.

Azt is örömest tudnánk: mit tett Atyáinknál Atelkuzu? Hogy a' Görögöknél Mésopotamia vízközit tett, tagadhatatlan; ezen szerént nevezhették Öseink is az elöszámlált vizek közit Atel köznek: ma is van Csaló köz, Rába köz 's a' t. Hogy a' Tatároknál nem csak a' Volga, hanem minden vizek közönségesen Atel-nek mondatnak, Pallas 's többen tanittják. Atyafias e'zel nálunk is az: „Ital" szó, csak hogy a' betük által vannak forgatva; de ez sem egészszen szokatlan más esetekben is, mert a' mi egynek tenyere, az másnak terenye; közönségesen jeles az, a' mi némellyeknek lejes. Ha csak a' Volgára vitethetik az Atel nevezet, úgy Porphyrogenneta Atelkuzuja nem is lehet a' Prúth 's több ott folyó vizek köze; mivel a' Volga azokhoz olly távul esik, hogy még csak egy tengerbe sem ömlik azokkal.

Öseinknek bejöttök helyéről is ellenkézés láttszik a' honni, és görög Irók között. Anonymunk ugyan is, úgy adja elő a' dolgot,

Digitized by Google

hogy legelőbb Ungvárnál jöttekbe 's onnan Munkáts felé tovább-tovább terjesztették győzödelmes foglalásaikat. Porphyrogenneta előadásából pedig mintegy azt lehet kivenni, hogy alúlról a' Duna felől, hol Trajan Császár hídjának nyomai látszanak; onnan felfelé Belgrádnak, Szerémségnek, 's úgy be Nagy Moráviának, mellyet meghódítottak 's elpusztítottak. Hazánk folyó vizei közül is ama' szélre feküvőket számlálja elő, ú. m. első Temeses, második Tutes, melly alígha nem az Olt vize, Porphyrogenneta írása szerént Alutes, mások hibás olvasása 's írása szerént lévén belőle Tutes. Harmadik folyó Moreses, negyedik Krisus, ötödik Titza. Határossaikat pedig így adja elő: Napkeletre a' Bolgárok, hol őket az Ister, melly Dunának is mondatik, választja él; éjszakra a' Patzinakiták; nyúgotra a' Frankok; délre a' Krobátok. — Ezen ellenkezésben lenni látszó előadások a'ra birtak némelly Irókat, hogy két felöl hoznák be Eldődinket bóldog Hazánkba; eggyik felekezetet Anonym szerént Galitzia felől, másikat Belgrád 's Szerémség felől Erdélybe. De nints okunk e' meghasonlásra. Porphyrogenneta előadásából ugyan is világos, hogy midőn Árpád hadfolytatásra ki ment volna Atelkuzuból, melly had hizonyosan ama' hada volt, mellyet Arnulf Császár meghívására a' Mor-

Digitized by Google

vák ellen kezdett, még azt, — Atelkuzut — végképpen oda nem hagyta; hanem seregeket hagyott hátra óltalmazására, 's Fejedelemnek Arszlánt nevezte ki. Meddig járt oda a' kezdett háborúban? azt Porphyrogenneta nem említi; de hogy nem kevés időnek kellett lenni, a'ból kivehetjük, mivel az alatt Simeon, a' Bolgárok Fejedelme, a' Császárral megbékéllett, a' Patzinakitákat a' Turkok ellen felingerlette, 's utóbb amazokkal eggyesülve, ezeket orozva megtámadta 's kirablotta. — Az alatt Árpád szerentsés elő meneteleket tett Ungvártól a' Temes és Duna felé, úgy hogy az Atelkuzuban feldúlt seregének 's háznépeknek meg maradt részét, a' Porphyrogenneta által írtt úton, mint leg rövidebben, győzödelmes seregeihez kaptsolhatta.

Hogy Magna Morávia egész azon alsó részekig kiterjedt vólna, nem tanítják a' középévi *) Földírok, kiknél különbben is sokkal több a' fogyatkozás mint akár a' régi, akár az új Földíróknál. De nem is lehet ez másképp; nagyok itt az akadályok. Jövevények írtották ki a' honnyos Nemzetségeket, majd ismét más Idegenek emésztették el ezeket. Tüzzel vassal pusztította eggyik a' másik határát; ma egy Nép Ura vólt valamelly tájnak, hólnap már

*) Az ötödik Száztól kezdve ezen Időkort.

Digitized by Google

'Sellér lett tulajdonában. A' győzödelmesek megelégedtek foglalásaikkal, legfeljebb is ha vendégeskedéscik közben eldallották tetteiket, kitsúfolták a' legyőzötteket, mind ez vólt a' mit a' tudományokra nézve mozdítottak: a' meggyőzöttek panaszra fakadva, a' mit csak gondolhattak, mindent kiáltottak győzőik ellen. — Fáradhatatlan munkásság, tsüggedni nem tudó szorgalom kell tehát azon Iróknak össze olvasására, a' találtató nyomok felfödözésére, mellyek azon időről vannak: de mindenek felett, részre nem hajló lélek az állíttások felvételére. — Magna Moráviának ama' részekig terjedt határait, úgy látszik elég világosan fenn tartotta az ott folyó Morava vize. E'ről Laonicus a' Rigo mezei — Kozova — ütközetet írván le, mellyben a' Törökök közül 34 ezeren estek el, azt mondja, hogy ezeknek testeik a' Morava vízpartján temettettek el: Bonfin azt, hogy a' Bégek eltemettettek, a' köznépnek hólt testeit pedig a' Sitnitzába hányták. Lewenklaw, ki maga többször általment, Török Országi Követségben járván, ezen Morava vizén, úgy eggyezteti öszve Laonicust Bonfinnal; hogy van mind Sitnitza, mind Morava víz, de az előbb nevezett, minekutánna emez utólsóba ömlik, elveszti nevét, 's mint Morava szakad a' Dunába. Nem ellenkeznek e' nagy Kiterjedéssel Anonym szavai is, mellyeket míg majd alább a' ma-

Digitized by Google

gok valóságában előhoznánk, emlékezzünk meg a'ról a' mit már láttunk: mennyi része volt t. i. a' szapora Tót Nemzetnek, az Avarok Birodalmának felforgatásában. — Ez pártolt el legelőbb a' keleti Császárság határ szélei felől, midőn legnagyobb szükség lett volna hívségére; ez nyomta azokat utóljára is Karnuntum 's Szabária között: mellyekről megemlékezvén, fogjunk kezet a' Tudományos Gyüjtemény T. T. Szerkőztetőjével, 's az 1825 eszt. XI. Kötetbe igaz nemzeti lélekkel írtt szavait, míg nem késő, vegyük szívünkre. Felejtessük el velek eredeteket, 's darabos hangjaikat.

Még egy nevezetes különbözés van a' honni Irók 's Porphyrogenneta előadása között, az első Fejedelem választására nézve. Ez ugyan is világos szavakkal írja, hogy Lebediás a' Chazár Chán kínállására fel nem akarván vállalni a' Fejedelemséget, Árpádot választották: Anonym pedig Álmost választattja a' Hetu Mogerekkel, 's ősi szokás szerént e'nek, és maradékinak esküsznek örök hívséget. — Lebediás, vagy Eleud legyen az mind egy, Fejedelemséget nem vállalhatott Álmosnak, az Ugek fia igazának megsértése nélkül, azért magától szép szavakkal eltólta a' mástól függő Fejedelemséget úgy, hogy a' Chazár Chánt se bántaná meg. Álmos, kire - ha valakire - háromlani kellett a' Fejedelemségnek,

Digitized by Google

a' Chazár Chán ajánlásáról tudni sem akart, ne hogy az, e'ből magának idövel is valami nemü Uraságot követeljen a' Nemzeten. A' fiatal Árpádot nézi ki tehát a' Nemzet, hogy a' hatalmas Szomszédot se bántsa meg egyenes ellent mondásával; de az örökösödés sorát se sebhesse, idegen Fejedelem választással. Azonban sürgető környyül állás lett ez a' Nemzet előtt, a' minél hamarábbi tovább költözésre, 's az Álmos hüségére való esküvésre, legkissebb emlékezetet se tévén a'kor Árpádnak a' Chazárok módja szerént már megtörtént felemeltetéséről.

A' Magyar Nemzet Szczythiának keleti széleiről a' Duna mellé költöztében, soha sem esett olly alá, hogy ember társainak figyelmét magára ne vonta vólna. A' Chazárok Chagánja Lebediást, a' jeles Beobodát, nemes Chazár növel tisztelte, jutalmazta, és fejedelmi méltósággal unszolta; Leo keleti Császár, Simeon a' Bolgárok Fejedelme ellen folytatandó háborúját reá bízta; Arnulf a' nyúgoti Császár pedig, a' Morvák megzabolázására hívta meg. Mindenütt mint vitéz, de az emberiséget le nem vetközött vitéz jelent ő meg a' vérmezején. A' Kiovnál le vert Kúnok „Látván Álmos Fejedelemnek kegyelmességét, mellyet tett az Oroszok eránt, — ezek Anonym szavai — az ő lábaihoz borúlván, önként meghódoltak, és a'

Digitized by Google

mit szóval mondottak, az esküvésnek hitével is megerősitették, 's ezek, a' Kúnok, feleségeikkel, fiaikkal, és nagy sokasággal együtt, hasonlóképpen sokan az Oroszok közül is, magokat Álmos Fejedelemhez tsatolván, ő vele Pannoniába jöttenek." — Leheté a' győzödelemnek szebb gyümöltse, mint midőn a' meg győzött, önként el haggya el nem pusztított földjét, 's a' honnyot — de bóldogabbat — kereső győzödelmeshez társúl tsatolja magát? „E' nemes és szabad Nemzet, nem gondol semmit a' pompássággal, nem tör gazdagságra; hanem egyedűl ellenségeit igyekezik vitézséggel meg haladni. Minden bajokat és nyomorúságokat késsz türni; sem hévségnek, sem hidegnek nem enged; és az életnek minden szükségeit tsendes szívvel szenvedi." Igy ír róla Keletnek koronás Böltse. — De melly változó az emberi Ítélet! Alíg lépnek Német 's Olasz földre a' Magyarok, már majd szavakat nem találnak azoknak Irói, emezek undokságainak festésére. Regino *) minden vadállatoknál kegyetlenebbeknek, nyers hússal élőknek 's vért ivóknak kiáltja. — Maga Regino [leg jobban meghatározza mennyi hitelt érdemeljenek szavai, midőn ír-

*) Regino Pruni Apátur. Élt a' 9-dik Század végén 's a' 10-diknek elején; meghalt 915-ben Munkája: „Annales Germaniae" megy K. születésétől

Digitized by Google

ja „ut fama est.“ — Nem látta ö a' nyers húst evő, nem á' vért ivó, nem az elfogott ellenségnek szívén, mint orvosságon, falatonként osztozó Magyarokat: maga mondja, hogy ezeket tsak hírlelik. Ez, — a' Hír —

„Egy ollyan gonosz, a' mellynél nints semmi sebessebb:
Szűntelenül mozog, és menvén vastagszik eröben;

---

fogva 907-dik esztendeig. Ide tartozó szavai ezek: „Anno Dominicae Incarnationis DCCCLXXXIX. Gens Hungarorum ferocissima, et omni bellua crudelior, a Scythicis regnis, et paludibus quas Tanais sua effusione in immensum porrigit, egressa est. — Vivunt non hominum sed belluarum more, carnibus -ut fama est- crudis vescuntur, sanguinem bibunt, corda hominum quos capiunt, particulatim dividentes, veluti pro remedio devorant.“

Puteani, a' ki 1630-ban adta ki elősször Munkáját: „Historiae Insubricae“ ditsekedve mondja: „Nemo non Scriptorum, cum de hac gente loquitur, ita sermonem instituit, ut videatur de saevissimis feris orationem habere.“ — Ezt nem tsak ama' messze Századok Iróiról, de közelébbiekről is mondhattja vala, még önn magát se véve ki, holott már ő, 's az ő utánna következettek, tsak ugyan tudhattak vólna jobbat is Nemzetünkről, mellyről maga mondja in encomio Barbarorum: „Hungaros vide, hi Hunni sunt, inter praestantissimas hodie gentes.“

Digitized by Google

Elsöben kitsiny és félénk, majd néki hevülvén
Messze fel ötli magát: a' földet járja, homályos
Felhök közt el rejti fejét. —
Szörnyü kép! testén valahány a' tolla, — tsudálni
Ezt méltán lehet — a'nyi szemet visel, a'nyi fület nyit
'S nyelvet is a'nyit ereszt. Halk éjjel, az égnek ölében
És a' föld árnyékában tsikorogva repülget,
'S vígyázó szemeit kívánt álomra nem adja.
Ül nappal, vagy az égreszegett házoknak oromján,
Vagy pedig a' szálas tornyon, 's károkkal ijeszti
A' fő városokat; költöttnek, igaznak, hamisnak
Bé mondója" — A' mint méltán énekli róla Virgil Éneissében, a' többekkel megsiratatlanúl hamuhodó Baróti.

Luitprand, *) mint Hazáját pusztíttó ellenséget, nem dítséri ugyan a' Magyarokat; de

*) Luitprand, mások elnevezése szerént Eutrand, előbb Páviai Diakon, majd Kremonai Püspök; de ezen méltóságától megfosztotta Berengár. — 968-ban a' keleti Császárhoz küldötte

Digitized by Google

még is megtartóztatja magát amaz igen méltatlan sértegetésektől, mellyek tsak az Irónak kitsinységét, 's tehetetlen mérgét árúlják el. Ez a' Luitprand a' Magyarok vitézségéről szép bizonyságot tesz; de minek elötte mi a'nak szemléléséhez kezdenénk, lássuk igen rövideden: mi nemű karban vóltak, a' nyugoti Császárságban a' dolgok, a' Magyaroknak közökbe vegyülése elött.

Nagy Károly Császárnak apró fiai, 's utóbb unokái osztoztak a'nak Birodalmán; de soha sem minden vissza vonások nélkül. Bernát, Pipínnek, az ifjabbnak fia, mivel születése rendén a' Frankok Országához Királyi jussát tartotta, oda menvén megfogattatott, szemei ki tolattak *) 's ezen sebjében harmad

---

I. Otto Követségbe. — Munkája: „Historia rerum in Europa gestarum" Négy könyvben 891-től fogva 946-dikig. Le írta követségi útját is, melly ama'nak mintegy folytatása.

*) „Bernardus Francorum judicio excoecatus moritur." — Annales Francorum ad annum 818. — „Tertio die post amissionem luminum Bernardus obiit: Quod audiens Imperator magno cum dolore flevit multo tempore, et confessionem dedit coram omnibus Episcopis suis, et judicio eorum poenitentiam suscepit, propter hoc tantum, quia non prohibuit consiliarios hanc crudelitatem agere. Ob hanc causam multa dedit

Digitized by Google

napra meg halálozott, Lajosnak, a' Kegyes-nek, érette későn ömlött könnyei jobbá nem tehetvén már a' dolgot. Nem óltotta ki az atyafi vér ellen lobbant tüzet a' Bernát halála: maradt e'nek még egy leány testvére, ki Apátza vala; ezt, midőn az Attya, Lajos ellen támadt Lothár Kabillo városát tüzzel vassal pusztíttaná, üres hordóba fenekeltette, 's az Araris vizébe vettette. *) Mások szerént Adelheid vólt' ezen leány testvér, Lambert felesége. E'től származott Guido, kit

---

pauperibus propter purgationem animae suae." Theganus, Chorepiscopus Trevirensis, de rebus gestis Ludovici.

*) Fuit audita miseranda clades, quam perpessa est civitas Cabillonensis; tunc temporis a Lothario in via posita, cum ei adversaretur. Tunc enim accidit, ut resistente illi ipsa, quod ad se defedendum parata esset, munita civitas, factione eorum, qui rebellarunt ab Imperatore, et ipsum sequebantur. Lotharius eam expugnans, cuncta ferro ignique tradidit, una salva, miraculo, basilicâ in memoriam S. Georgii fabricata." Aulicus Ludovici.

Azt pedig, hogy a' templomokat mint rabolta ki, mint öldöstette meg azokat kik az attya mellett hűségesen meg maradtak; valamint a' Bernát testvérén elkövetett kegyetlenségét, lásd Theganus-nak tsak imént említett Könyvében: de rebus gestis Ludovici.

Digitized by Google

sokan tsak Vido-nak írnak, Spoletoi Hertzeg, utóbb 888-ban Itáliai Király; 891-ben pedig Császár, a' ki Arnulf előtt való futása közben, vérhányásban halt meg 894-ben.

E' szerentsétlen Házba, hogy minden vétkek feltaláltassanak benne, az Atya-ellen esküvésnek is békellett férkezni. Alkalmatosságot szolgáltatott e're Ermigerdának, Lajos első feleségének halála, 's a'nak másodszor Judithával történt házasságra lépése. E' második házasságból két fiú magzat született, Károly és Rudolf, kiket az attyok a' nyira szeretett, hogy első házasságból származott fiainak gyülölségét gerjesztené maga ellen. E'hez járúlt az Udvariaknak bizonyos Bernát nevü Spanyol ellen támadt írígysége, ki a' Császárnak Fő-Kamarássa — Cubiculi Praefectus — vala, 's a'val vádolták, hogy a' szép Császárnéval titkosabb barátságban él. A' fiak, kik már e'kor mind uralkodó Fejedelmek vóltak, fegyverrel kivánták megbosszúlni sérelmeket. Az atya, hogy a' botránkozás követ elmozdíttsa, Bernátot udvarából elküldi, feleségét pedig monostorba záratja. Ez nem vólt elég a' bosszús fiaknak; azt kivánták hogy feleségétől egésszen elváljon, 's azt megnyíratva adja Apátzának. Mind ezeket tellyesítette a' kénszerített atya; de még ezekkel sem

Digitized by Google

lett vége méltatlanságainak, az Egyház láttára kellett, mint közönséges bünösnek, vétkeiről vallást tenni; *) és ha némelly hív emberei sorsát szívekre nem veszik, talán örökre is sötét-

*) Lásd: Exauctoratio Ludovici Pii, a Pithaeo cum reliquis Annalium scriptoribus edita; mellyben a' többek közt ezek olvastatnak: „Omnibus in Christiana fide constitutis scire convenit etc. Quia ministerium sibi commissum Ludovicus Princeps negligenter tractavit, et multa, quae Deo et hominibus displicebant et fecit et facere compulit, vel fieri permisit, et in multis nefandis consiliis Deum irritavit, et Sanctam Ecclesiam scandalizavit; et; novissime omnem populum sibi subjectum, ad generalem interitum contraxit: in templo S. Mariae, coram filio Lothario, et universa plebe compulerunt Ludovicum prostratum in terram super cilicium, ante sacrosanctum altare confiteri, ministerium sibi commissum satis indigne tractasse, et in eo multis modis Deum offendisse, et Ecclesiam Christi scandalizasse, populumque per suam negligentiam multifarie in perturbationem induxisse: et ideo ob tantorum reatuum expiationem publicam et ecclesiasticam expetere poenitentiam, quo miserante Domino per eorum ministerium, et adjutorium percipere mereretur absolutionem tantorum criminum, quibus Deus ligandi atque solvendi intulerat potestatem. Quem etiam iidem Pontifices, ut pote Medici spirituales, salubriter admonuerunt, asserentes ei, quod puram et simplicem confessio-

Digitized by Google

ségbe taszítva maradni: *) de azok a'nyira vitték sürgetéseik által a' dolgot, hogy az attyát illy méltatlanságokkal illető fiú Lothár, Szentegyházban keresne magának menedék helyet, -asylum- hol magát mentegetvén, a' dolog

---

nem sequeretur vera remissio peccatorum etc. Dederunt ei deinde schedium, in quo octo capitibus scelera miserrimi Ludovici distincta habebantur; quibus lectis, reum se coram Deo et coram Sacerdotibus, vel omni populo, cum lacrymis confessus, et in cunctis se deliquisse protestatus est, et poenitentiam publicam expetiit; quatenus Ecclesiae, quam peccando scandalizaverat, poenitendo satisfaceret; et sicut fuerat scandalum, multa negligendo, ita nimirum se velle professus est esse exemplum, dignam poenitentiam subeundo. Post hanc vero confessionem illam suorum reatuum chartam et confessionis, ob futuram memoriam, Sacerdotibus tradidit, quam ipsi super altare posuerunt, et deinde cingulum militiae deposuit, et super altare collocavit, et habitu seculi se exuens, habitum poenitentiae per impositionem manuum Episcoporum suscepit." &c.

*) Lásd Auctor vitae Ludovici ad annum 883. — „Lotharius patrem suum ducens, Aquisgrani hiemari aggreditur. Intra hiemis hujus durationem gregatim populi tam Franciae quam Burgundiae, nec non Aquitaniae, sed et Germaniae coëuntes, calamitosis querelis de in-

Digitized by Google

súllyát a' Fő-papokra igyekezett háríttani. A' kegyes atyánál mindennek késsz vólt az engedelem: ki is méltóságát vissza vévén, fiait előbbeni Országaikba botsájtja; feleségét is Aquisgránumban, Rotald Püspök és Bonifátz hozván Olasz Országból magához veszi.

Lajos, a' Német, és Károly, kit Kopasz meljékes névvel különbböztetnek, Lothár ellen, mint legidősbb bátlyok ellen öszveszövetkeztek, 's Fontenaynél 841-ben, ama' nevezetes ütközetben, mellyben a' Nemességnek tsaknem egész színe elhúllott, bátlyokat megfutamtatták, 's magát Itáliába vonni kénszerítették. 843-ban a' Verduni Eggyezés vetett véget ezen atyafiak közt támadott versengésnek; de nem minden vissza vonásoknak.

Lothárnak fia II. Lajos, tsak egy leány gyermeket, Hermingardis nevezetűt

---

fortunio Imperatoris querebantur. Et quidem in Franciam Eggebardus Comes, et Wilhelmus Comes Stabuli, quos poterant, sibi in unione voluntatis restituendi Imperatorem coadunabant. — Bernardus, et Warinus in Burgundia consistentem populum suasionibus accendebant, promissionibus alliciebant, juramentis adstringebant, et in unum foederabant."

Digitized by Google

hagyott maga után. E'nek férje Boso, fia Lajos, kikről majd alább.

Midőn II. Lajos meghaláloza 875-ben, attyának testvérei: Kopasz Károly a' Frankok, és Lajos a' Német, ugyan tsak Németek Királlya, örökségeinek elfoglalására mintegy röpültek; de Lajos, a' leg nagyobb hadi készületek között meghalt 876-ban Frankofurtumban. E'nek fiai Karoloman, Lajos és Károly, attyok Országán úgy osztoztak meg, hogy Karolomannak Bojoária, Pannonia, Karnuntum, Bohémia, és Morávia; Lajosnak Frankónia, Thuringia, Saxonia, Frízia és Lotharingiának egy része; Károlynak pedig, kit Vastagnak neveztek, Lotharingiának más része, 's Alemannia jutna. Alíg esett meg az osztály, már Károly a' Lajosnak jutott részre tsapott, 's azt pusztította 876-ban. Kopasz Károly meghalálozván, a'nak örökségét Karoloman 3 esztendeig bírta; ez is meghalván, testvérei rohantak bírtokaira. Lajos Bojoáriát, Károly Itáliát ragadta magának, nem minden reménység nélkül ketsegtetvén ez magát a'val, hogy még a' Császári méltóságot is magára fogja ruházni. Midőn e' reménye 880-ban alíg tellyesede, más felől nyújtá emelő karját a' Szerentse, mert Lajos 882-ben meghal. Még ez sem fárasztotta ki a' ked-

Digitized by Google

vező Szerentsét. Hebegő Lajosnak maradt ugyan is egy fia, kit Karolomannak neveztek, 884-dik esztendőben ez is törvényes ágyból született Örökös nélkül halván el — mind ezeknek Birtokaik reá maradtak De midőn már semmit sem hagyott reá nézve óhajtani valót, a'kor mutatta neki egész erejében álnokságát a' Szerentse. Luiduárdot, *) előbb leg kedvesebb házi barátját, egyéb aránt Vertzelli Püspököt, 's Richardá.t, tulajdon feleségét, a'val vádolá, mintha nem szabados társalkodás vólna közöttök. Ezt az Asszony olly igen szívére vette, hogy férjét elhagyná: de eltávozott vele a' Császárnak minden bóldogsága is, úgy hogy seregenként hagynák el baráti 's emberei. Gyülést hirdettet tehát a' szerentsétlen Fejdelem 887-ben, de a'ban is haszontalan igyekezett bóldogtalan sorsán javíttani, sőt a' végtsapást az hozta reá. Ugyan is a' Rendek helyette Arnulfot, Karolo-

*) Ez az a' Lutuard, kiről Anonymunk 5-dik Részében emlékezik, mint akart t. i. temerdek kintsével bátorságos helyre költözni; de úttjában Magyarokra bukkanván megfogattatott, 's meg ölettetett. — E'nek szerentsétlen esetét szórúl szóra Reginoból ad Annum 901 veszi Anonymunk, feltehetjük tehát, hogy a' nyers hús evést is ő utánna mondta a' Magyarokról.

Digitized by Google

mannak természetes fiát választották Királynak, a' ki utóbb tsakugyan Császárrá is lett; ő mellette pedig tsak olly híve sem maradt, ki leg nagyobb szükségeit pótolná. Arnulfhoz útasitotta tehát ő is természetes fiát Bernátot, 's magának nem már fejedelmi méltoság jegyeit 's tiszteltetéseket, hanem kenyeret kért. *) Tegyük fel, hogy igaz a' mit vádoltatására mondottak, hogy t. i. megtébolyodott; de hát nem éppen ezen szerentsétlensége kivánta vólna-é meg a' leg nagyobb gondviselést? 's ezért érdemlette-é hogy hat héti szenvedései után, talán éhen halásra jusson, tsak kevéssel előbb Ura, a'nyi Tartományoknak.

A' szerentsétlen Károlyon elkövetett méltatlanságot, a' visszavonás bosszúlta meg a'nak hívtelen Tartományain. Guido és Berengár, amaz a' Spoletoi Hertzegnek Lambertnek, emez pedig Ennerhardnak, mások szerént Eberhard, Forojuliumi Hertzegnek fia; Károly uralkodása alatt lelki 's testi barátok, **) vívtak Itália bírása felett. Gui-

*) Lásd Regino ad annum 887. és Joan. Asser, Episcopus Sarisburiensis in vita Adelfridi Britannorum Regis.

**) Luitprand Libr. I. Cap. VI. „Vido et Berengarius tanto sunt amicitiarum foedere conglutinati, ut sibi hoc jurejurando promitterent,

Digitized by Google

dót, ki a' Pápa ajándékozása szerént *) a' Frantzia Királyságra tarta számot, kiszorította a'ból az Arnulf meg eggyezésével választatott Odo, Rupertnek fia. — Millyen változó szerentsével hadakoztak egymás ellen Guido és Berengár, mint nem egyenesen tárgyunkra tartozó dolgot elegendő tsak a'nyiban érdekelnünk, hogy Berengár végre ki nyira elgyengült, hogy ha Arnulf nem segítti, Guido tökéletes győzödelmet vesz vala rajta.

A' kegyes Lajosnak eggyik fia Kopasz Károly vólt, mint feljebb láttuk. Ez Boso-nak, Narboni Gallia Praefectusának húgát, Richaldát vette feleségül. A' tehetős Sógor nagy hívatalokra, 's gazdag jövedelmekre emelte az embert, utóbb Lajosnak, a' Lothár fiának, eggyetlen egy leányát Herminga r-

---

quod si Regi Carolo superstites forent, alterius alter ordinationi conniveret: simul ut Vido, quam Romanam dicunt Franciam, Berengarius obtineret Italiam." De ugyan azon Résznek vége felé már így ír: „Copiis ex utraque parte collectis, juxta fluvium Trebiam, qui quinque a Placentia milliaribus distat, civile bellum parant: in quo cum partibus ex utrisque caderent multi, Berengarius fugam petiit, triumphum Vido obtinuit.

*) Lásd Luitpr. Libr. I. Cap. VI.

Digitized by Google

dist vette feleségül; kinek unszolására Burgundiai Királynak kenette magát. A' Császár leánnyal vólt házasságból, Lajos nevü fia született. Ez Berengár ellen haszontalan tört Itáliának bírására. Elősször meggyőzettetvén hittel fogadta, hogy Itália földére soha sem lép többé: ezt megszegte, árulás által újra meg győzettetett, 's maga egyedül valamelly Szentegyházba futott. Ott létét tsak egy katona tudta; de ez féltvén hogy utóbb tsak ugyan reá találnak mások, 's Berengárnak elárúlják; tehát maga ment a' hív férfiú a' győzödelmeshez, ki minek utánna megfogadta neki, hogy Lajos életének kedvezni fog, megmondotta a'nak rejtek helyét. Berengár maga elejébe viteti a' meggyőzöttet 's szemére vetvén hitszegését, hogy ő—e'ben leg alább — követője ne légyen, életét ugyan meg hagyta; de szemeit kivájatta: sőt némellyek szerént azt a' mettszést is megtétette rajta, melly után a'nak maradékaitól sem kellett tartania. *)

Nem a'ra való emlegetődzések ezek, hogy az a'kori időnek tellyes képét adják. A'nak

*) Ugyan Luitpr. Lib. II Cap. XI. — „Tradunt Germanorum Annales, Ludovico etiam libidinis instrumenta ademta fuisse; ne filii fortassis vindictam, regnumque molirentur." Lásd Puteaninál Hist. Insubr. Libr. V. Cap. V. 13.

Digitized by Google

tökéletes rajzolása, mellybe tartoznának a' Nordmannok, a' Szaratzénok, és az egyházi Történetek; olly sokat elfogna mind az időből, mind a' helyből, hogy nekünk, szük határok közé zárkódzottaknak, majd semmi sem maradna: de leg alább e'nyit látnunk nem vala szükségtelen, hogy tudjuk kik gyaláznak bennünket; azoknak az Irói t. i. kik magok úsznak a' vétkekben.—Az egy méreggel ételtésnek nem láttuk még nyomát közöttök; de hogy e'ben se légyenek kéntelenek másnak engedni a' méltó ditsekedést, Arnulf Császáron mutatták ki jeles tudománnyokat. Ez ugyan is a' Sergius, *) és pártolói által támasztott rendetlenségeknek letsendesíttésére bemenvén Rómába, minden rosszat meg akart egy úttal orvosolni. Berengárnak azt a' sorsot szánta, mellyre ez a' szerentsétlen Lajost juttatta; a' mint hogy ő szemeinek világát tsak futással is

*) Sigibert ad annum 907 így ír: Sergius ad Francos se contulit, et eorum auxilio Christophorum, — qui post Joannem IX. Pontifex fuit — capiens, et in carcerem trudens latenter Romam ingressus, Papatum invasit, et Romanos minis et terroribus perpulit, ut omnes ordinationes Formosi irritas haberent, et in ultionem suae repulsae — quod dictu nefas est— Formosum sepulchro extractum, in sede Pontificatus sacerdotaliter indutum, decollari praecepit."

Digitized by Google

menthette meg. *) Guidót a'nyira elrezzentette, hogy a'nak hol létét sem tudnák; hanem e'nek feleségét a' Kamerinumi várba zárva szándékozott kézre kerítteni: de a' tsalfa asszony, az aranynak mindenhatóságát tudván, a'val ment a' fenyegető ellen, 's győzött; úgyhogy a' Császárt élet-halál között hoznák el Itáliából. **)

---

*) Luitprand Libr. I. Cap. IX. Cumque Arnulfus Bardonis montem conscenderet, ibi suorum consilio definivit, quatenus Berengarium lumine privaret, sicque securus Italiam obtineret. Cognatorum vero Berengarii unus, qui non parva Arnulfo Regi familiaritatis gratia inhaerebat, hujus consilium ut agnovit, absque mora Berengario patefecit, qui mox, ut sensit, lucerna, quam ante Regis Arnulfi praesentiam tenebat, alii tradita fugit, atque Veronam percitus venit.

**) Ugyan tsak Luitpránd írja azon Részben: Profectus Camerinum castrum, vocabulo et natura firmum, in quo Vidonis Uxor erat, obsedit. Vido autem in incertis latuit locis. Praedictum igitur castrum vallo circumdatur, omnia bellorum instrumenta, quibus capi possit, praeparantur. Cumque Vidonis Uxor magnis undique angustiis premeretur, et evadendi spes illi omnis negaretur, causas mortis Regiae caepit viperina calliditate exquirere. Accitum namque ad se quendam Arnulphi Regis familiarissimum, magnis eum muneribus rogat, ut se ad-

Digitized by Google

Ne ezen külső Iróknál keressük tehát, hogy mik voltak a' Magyarok Europába jöttökkor; mert nálok fel nem leljük azon tulajdonságokat, mellyek akár mellyik Irónak hitelességére megkivántatnak. Hogy nevezetesen a' vadságnál egyebet, és tsak ezt nem hozták magokkal Ásiából, nyilván mondja Anonymunk, ki az elvadúlást tsak a' sok háborúk következésének tulajdonítja: „A' Szczythiai nép, így ír ő, igen bölts és szelíd volt; nem kivánta a' másét, mert mind gazdagok voltak, lévén nekiek sok barmaik és éleménnyek elegendő. Paráznák sem voltak, hanem a' maga feleségével kiki megelégedett. Azután pedig ez a' Nemzet a' szüntelen való hadakozásban, olly nagy

juvet. Qui cum se non aliter posse testaretur, nisi civitatem Domini sui traderet ditioni, illa etiam atque etiam magno auri pondere, non solum pollicens, verum etiam in praesentiarum tribuens, orat ut quodam poculo, ab ea sibi collato Dominum suum Regem potaret: quod non periculum mortis daret, sed mentis feritatem mulceret. Quid fit? Auro corruptus, Regi toxicum propinat: quo accepto, tanta hunc confestim somni virtus invasit, ut totius exercitus strepitu triduo excitatus evigilare nequiret. Fertur autem, quoniam dum familiares hunc, modo strepitu, modo tactu inquietarent, apertis oculis nil sentire, nil loqui potuisse perfecte. Hujus autem rei actio repedare omnes compulit, non pugnare.

Digitized by Google

kegyetlenségre vetemedett — a' mint némelly Történet írók mondják — hogy haragjoktól vezettetvén, az ember húst meg ennék, és az emberek vérét meginnák."—Az elvadulásnak leg nagyobb jelét, az ember hús evést, meg kell jegyeznünk, hogy ö is tsak azon némelly Történet írók után mondja, kikről éppen most értekezénk: 's nem is mondják, — hogy még ezt is megjegyezzük— az ember hús evést, mert cruda caro, tsak nyers hús, és nem ember hús; azt pedig a' Németek Elei is meg ették, ha ugyan igaza van Pompon. Melának *) Még pedig nem a' füstölt 'sódort 's egyéb e'féléket, mint Beuther akarja Tacitusnak kiadásában a' 142-dik lapon; hanem a' frisset, vagy a' bőrében állottat, még pedig úgy, hogy ezt kézzel lábbal tapodták 's martzongolták, és e' szerént mintegy felfrissítették: „aut recenti, aut cum rigentem in ipsis

*) Pomp. Mela de situ orbis" Libr. III. Cap. III. „Germania &c. Qui habitant, immanes sunt animis atque corporibus, et ad insitam feritatem vaste utraque exercent — Maximo frigore nudi agunt, antequam puberes sint — viri sagis velantur, aut libris arborum, quamvis saeva hieme. Bella cum finitimis gerunt, causas eorum ex libidine arcessunt, ut circa ipsos quae jacent vasta sint. Jus in viribus habent, adeo ut ne latrocinii quidem pudeat. Victu ita asperi, incultique, ut cruda etiam carne vescantur &c.

Digitized by Google

pecudum, ferarumque coriis, manibus pedibusque subigendo renovarunt"—ezek is még Pomp. Mela szavai. — Azonban, legyünk bár legengedelmesebbek, 's ezen dologban halgassunk egyenesen az ő előadásokra, több még sem következik belőle mint az, hogy találkozhattak némellyek, kik ellenségeik rémittésére *) azt vóltaképpen megtették; de közönségesen ember hust evők még sem vóltak Öseink; különben helyes lehetne azoknak is okoskodások, kik az Uskoch-ok tetteit elnézvén, 's tudván hogy azoknak még 1595-dik esztendőben Prágában Szószóllójok vólt, emberevő Europai seregekre tsinálnának következést. **) Öseink erkőltseinek megösmérése végett hal-

*) „Et ut magis magisque timeantur, interfectorum sese sangvine potant." Luitprand. Libr. II. Cap. I.

**) Ki ezen Uskoch 's Martalótz népet, 's erkőltseit közelebbről kívánja ösmérni, olvassa meg miket ír rólok Sagredo Lovag — Cavalliere — újonnan nyitott Ottomani Portájában; mellyben a' 30, és 309-dik lapokon rézbe mettszett képeket is szemlélhet. Többek között ezen utóbbi lapon, a' német fordíttás szerént ezek a' tulajdon szavai: „Denen Officiren der Republick — érti a' Velentzeit — wann sie solche gefangen bekamen, rissen sie gemeiniglich das Herz aus dem Leib, den Kopff von Rumpff, den sie nach gehends kochten, und auf ihren Tisch setzten,

Digitized by Google

gassuk legelső keresztyén Királyunkat 's Apostolunkat, ki a' maga után uralkodásra szánt fiát illy módon oktatja: „Tudd meg, hogy legfőbb királyi ékesség az előbbeni Uralkodók nyomdokain járni, és a' tisztességes szüléket követni: mert elvész az, a' ki elhúnyt attyainak rendeléseit megveti, és az isteni törvényekkel nem gondol. Nehéz tenéked e' tartományon birodalmadat fenn tartanod, ha tsak az előbb uralkodott Királyok szokásait nem követed. — Mellyik Görög igazgatná Rómát görög, — vagy Római a' Görögöket, római törvények szerént?

---

und frassen.“ — Minthogy éppen a' Velentzésekről esett szó, kik a' Magyaroknak Olasz-országba ütésekkor mintegy különös Népet tettek: rólok is jó lessz megemlíttenünk, hogy ők is adták, ha többször nem, legalább egyszer, az akkori üdök vadságának jeleit. Nagy Károly ugyan is, és utánna a' fia Pipin szándékoztak Velentzét is hatalmok alá hajtani. Bizonyos Obeler nevü Dozse-Dux-egy kézre dolgozott a' Frank Királyokkal; e'nek — mint némellyek írják — Károly leányát is feleségül adta: de a' Velentzéaek szerentsésen vissza vették a' szabadságok ellen törőket, úgy hogy Károly megelégedett végre a'val, ha Obelért vissza állíthatja. A' nép kéntelenségből meg igérte; de alig ment el a' Kényszeríttő, midőn neki esett Obelernek, azt széljel tépte 's fogaival szaggatta a'nak belső részeit. Sabelli a' dolgot ezen szavakkal írja: „Post cladem acceptam, ferunt

Eggyik sem: a'nak okáért kövesd az én szokásaimat, hogy a' tieid között elsőnek, az idegenek között pedig dítséretesnek tartassál." — Nem tsak az előbbi Uralkodókat írja pedig a' Sz. Király illy jeleseknek, és követésre méltóknak, hanem a' Vezéreket, Isbánokat, Vitézeket és Nemeseket is Ország bajnokjainak, gyámoltalanok Őrzőinek, ellenség rontóinak Birodalmak gyarapíttóinak nevezi, és méltóknak mondja mind ezeket a'ra, hogy a' fija öket attyainak, 's attyafiainak tartsa. Senkit azok közül szolgaságra ne kárhoztasson, sőt még tsak szolgának se nevezzen. — Ezek olly atyának szavai, kinek emlékezetét az egész keresztyén Világ tiszteletben tartja, 's hitelessége ellen a' rágalmazóknak minden serege elégtelen.

A' Magyar előidőből vett törvények keménységét is fel hozza Gebhárdi az ő er-

---

Gallum cum Venetis pacem fecisse, venisseqve in Rivum altum, atque honorifice acceptum, continuo cum populo de Obelerio in patriam restituendo agere caepisse. Id Veneti quum gravate -quod exitus postea declaravit- praestitissent, confestim Carolo abeunte, Obelerium a populo discerptum, ejusque praecordia evulsa, a quibusdam dentibus lacerata: conjux quoque illius, Gallici ut fertur generis, cum eo caesa dicitur." Lásd M. Antonii Coccii Sabellici Historiar. Rerum Venet. Decad. I. Lib. II.

Digitized by Google

költstelenségeknek bizonyíttására.—A' rossznak soha sem kedveztek 's jövendőre sem kedvezhetnek a' törvények; különbben nem lesznek törvények, nem lessz emberi társaság: noha az is igaz, hogy a' büntetések tsakugyan maradandó béllyegei a' Századnak, 's benne élt embereknek. E'ben—a' büntetések keménységében— a' Karthágo bélieket nem egy könnyen múlja feljül valamelly más Nemzet. — A' tagok elvesztése, mint büntetés, nem tsak nálunk vólt szokásban, 's a' ki ezt egyedűl a' mi fenyíttő törvénnyeinknek akarná tulajdoníttani, az tsak a' maga ösméretlenségét árúlná el. — Vétekben kapott feleségét a' Magyar, hajdani szokás szerént, halállal büntethette, az tagadhatatlan: de mi egy hírtelen halál valamelly féltékeny férj kezéből, a'hoz képest, a' mint szomszédjainkról olvassuk? „Er, der beleidigte Theil, soll sie binden auf einander, und soll sie führen offenbar unter den Galgen, und soll da ein Grab machen sieben Schuch lang, und sieben tief, und soll nehmen zwey Arme voll Dornengesträuch, und soll sie unterlegen, und das Weib mit dem Rücken oben drauf, den Friedenbrecher aber oben drauf, und über beide stürzen Nesseln, und einen Arm voll Dornen auf seinem Rücken legen, und hierauf einen eichenen Pfahl durch sie beiden schlagen, sie seyen nun lebendig oder todt, dass sie nicht

Digitized by Google

entweichen mögen. und das Grab soll man zufüllen.“ *) Illy hosszú készületek, vagy lehetetiené tették a' büntetést, 's e' szerént a' bünt tsak tenyésztették; vagy gödröt, karót 's minden hozzá tartozandókat késszen kellett a' férjnek tartani, hogy első dühében leölhesse a' gonoszokat. — Én mást mondanék Gebhardi okoskodására: az eredeti Magyar nyelvben még tsak szavak sem lévén a' hóhér, tömlötz, pelengér, fustély, tortúra, 's több, tsak említések is borzadást okozó dolgoknak nevezésére, valljon nem az eredeti ártatlan életre mutat-é? De ennyi légyen itt elegendő rövideden említve ama' kérdésre: mennyire különbözött az Európába költözködött Magyar Nemzet erköltse, Európának a'kori erköltsétől? — Most lássuk e'nek a' nyugoti Császárságban változást okozott dolgait.

Arnulfnak Olasz Országi útjában hogy követői lettek vólna a' Magyarok, nem lehet bizonyosan mondani; az bizonyosabb, hogy ő ezeknek sovány jutalmat adott hív szolgálatjokért. Boszonkodtak ugyan érette a' Magyarok, de semmi erőszak tételre nem fakadtak, míg Menumorouth 's Zalán ellenségei-

*) Lásd: Historisch - Literarische Anekdoten und Exempelbuch &c. Erstes Bändchen. Ulm 1824. Im Verlage der Stättinischen Buchhandlung.

Digitized by Google

het olly állapotba nem tették, hogy ezek nékiek ne árthassanak. A' Morvákat meggyőzvén, úgy osztották széljel, hogy jövendőre semmi félelmek se lehessen tőlök; a' szomszéd Tartományokat 's Nemzeteket szemmel tartották, azoknak tetteikre figyelmeztek. *) — Ezek mind szerentsésen folyván a' böltsen rendelködző Magyarokra, meghal Arnulf Császár a' beadott méregtől. A' Német bírtokok az ő fiára, a' Gyermek Lajosra szállottak; de az Olasz földön Berengár nyilván ellene szegezte magát: nem tsuda tehát ha a' régen bosszút forraló Magyarok is kifakadtak 's bírtokaira tsapván, esztendőnként fizetendő adóra kötelezték. A' Morvaiak is hozzájok állottak a' Magyarokhoz, 's ezekkel egy formán, vagy talán dühösebben pusztítottak. **) Magokhoz tsatolták a' még találtatott

*) „Hungari interim observato ritu, contemplatique regionem, cordibus malum, quod postmodum in propatulo apparuit, machinabantur.“ — Luitprand Libr. I. Cap. V. — Leírja tovább mint ütöttek Galliára, Saxoniára, Svéviára, 's mint pusztítottak tűzzel vassal.

**) Lásd, Magyar Századok, IX — XIII. írta Virág Benedek. Budán 1808, a' 17-dik lapon; és Adam. Bremensis Hist. Eccles. Lib. I. Cap. 45. „In diebus illis immanissima persecutio Saxoniam oppressit, cum hinc Dani et Slavi, hinc Boëmi et Hungari laniarent Ecclesias. Tunc pa-

Digitized by Google

Avarokat is? *) majd Olasz Országba mentek, lehet hogy ezeknek útmutatások után. Luitprand egymást követett kétszeri bémenetelről emlékezik. **) Az elsőnek semmi következése sem lett egyéb a' kémlelésnél, de a'nyi-

---

rochia Hamburgensis a Slavis, et Bremensis Hungarorum impetu destructa est."

*) „Hunni, quos Scythicam gentem esse docuimus, in Italiam tumultuosi erupere: ingens eorum manus per eos annos ex Scythia profecta, non prius sedes ullas cepit, quam ad consangvineos in Pannoniam venisset: hi Italicis expeditionibus assueti, diuturna jam cum nostris consvetudine patriam fer tatem magna ex parte exuerant: hinc accidit, ut mitiores facti, ab illis qui noviter venerant, ex his sedibus, quas suas ipsi jam antea jure belli fecerant, factasque ad eam diem tenuerant, quasi civili inter se bello sint ejecti — moxque in appellationem eorum quos ejecerant transeuntes, Hungari sint dicti: illi vero, qui tum extorres erant, ab initio, ut hi, Hunni fuerant. — Ii itaque post gallicas germanicasque expeditiones, quum victo Ludovico Germaniae Rege ac stipendiario facto, ingentem praedam domum reportassent, gestarum rerum successu elati, statuerunt Italiam invadere." Lásd M. Ant. Coccii Sabellici, Hist. rerum Venetar. Dec. I. Libr. III.

**) „Paucis vero interpositis annis, cum nullus esset, qui in orientali ac australi plaga Hungaris resisteret; nam Bulgarorum gentem atque Graecorum tributariam fecerant; ne quid inexpertum hic esset, quae sub meridiano, atque orientali

Digitized by Google

val több 's nevezetesebb a' másodiknak. Ugyan is, a' kikémlelést követett tavasszal mindjárt, nagy seregekkel ütöttek az Olasz földre, hol Aquilea, Veróna, Pávia erös városok mellett

---

degerent climate, nationes visere satagunt. Immenso itaque innumerabilique collecto exercitu, miseram petunt Italiam; cumque juxta fluvium Brennam defixis tentoriolis, imo centonibus, triduo exploratoribus directis, qui terrae situm, gentisque multitudinem, seu raritatem considerarent, repedantibus nunciis hujusmodi responsa suscipiunt: planicies haec nonnullis plena colonis, uno, ut cernitis, ex latere, montibus asperrimis atque fertilibus, altero mari cingitur Adriatico; oppida vero tum nonnulla, tum munitissima. Gentis, quamquam ignoretur inbecillitas aut fortitudo, immensa tamen conspicitur multitudo: neque enim hanc tam paucis copiis invadere hortamur; verum cum nonnullae sint res quae nos pugnare compellant, triumphus scilicet asvetus, animi fortitudo, pugnandi scientia, opes praesertim, quarum desiderio fatigamur, quae hic tot insunt, quot toto in orbe nec vidimus, nec videre speravimus: nobis tamen consultius —neque enim longum arduumque remeandi iter est, quod decem potest, et eo minus diebus perfici— revertamur, quatenus vere omnibus gentis nostrae collectis fortissimis redeamus." — Megfogadták a' Kémek tanáttsát, mint a' következendökben ugyan Luitprand elö adja, 's haza térvén egész télen fegyvert köszörültek, fegyver viselésben gyakorolták az ifjúságot, 's úgy következett tavaszon nagy sereggel mentek Olasz Ország ellen.

Digitized by Google

senki még tsak szembe sem állott velek; kétség kívül azért — mint a' következés megmutatta — hogy öket megszorítván, majd kénjekre öldökölhessék. — Berengár t. i. résszerént küldöttjei, résszerént levelei által, Olasz Országnak minden féle népeit, Luitprand nevezi: Italorum, Tuscorum, Volscorum, Camerinorum, Spoletinorum — meg hívta a' közös ellenség ellen, olly szerentsés kimenetellel, hogy tábora háromszorta több fegyveresekre szaporodna a' Magyarokénál. Meg rezzentek ezek a' nem várt tudósíttásra. Páviától a' Verónai mezőségre szállának vissza, onnan a' Brenta vizéhez. *) Majd Követeik által szabad vissza menetelt kérnek a' Keresztyénektől, fogadván hogy többé az Olasz földre sem lépnek, kezesül gyermekeiket ajánlák. — Mind hijjába, a' maga sokaságában felfúvalkodott ellenség, már tsörgette számokra a' bilintseket; mellyre elkeseredvén: „Minekutánna, — úgy mondának egymásnak, — kérésünk meg nem halgattatott, 's az elfutásra reménységünk nem lehet: halálra kell szánnunk magunkat. Miért félnénk pe-

*) Brenna, vagy Brenta; ered Tridenttől 6 mérföldnyire az Alpesekről. Pádua határán keresztül folyván, két ágra szakad; eggyik Pupilliánál -Poueia-, másik Porto di Malamoco-nál ömlik a' tengerbe.

Digitized by Google

dig halál által halálra menni? Esetünk inkább balszerentsének, mint sem gyávaságnak tulajdoníttassék. A'vagy nem tudjuk-é, hogy a' vitézség teheti halhatatlanná a' halandót? A' betsületes halál, ditsőséges élet. Ezt az örökséget vettük atyáinktól, ezt adjuk által maradékainknak. De hát nem tapasztaltuk-é gyakran, hogy a' nagyobb számú ellenségen, mi kevesebbek győzödelmeskedtünk? A' gyülevész népnek sokasága tsak öldöklésre való." — Igy fel lelkesítvén magokat, három részre osztják seregeiket, 's a' vízen egyenesen által úsztatván, az ellenség közepébe rohannak, 's azokat olly szapora döfésekkel verik keresztül, hogy a' torkokon lefelé menő falatokat is által szúrnák: hogy pedig az öldöklés elől elne futhassanak, lovaikat szedtékel leg elősször is. Húsz ezerre teszik a' megölettek számát; kiket mind életben tarthattak vala meg, a' Magyaroknak szabad útat engedvén a' vissza menetelre; vagy leg alább kevesebb számra szoríthatták, ha visszavonás nem uralkodott volna közöttök: de a' mint tsakugyan Luitprand mondja, még örült eggyik a' másik veszedelmén. *)

Vérszemet vett a' Magyarság e' reá nézve ditsősséggel végzett ütközeten: mint a' zu-

*) „Hungaris non solum pugnam non inferebant; sed ut proximi caderent, anhelabant."

Digitized by Google

hogó árvíz midőn megszaggatja a' gátot, úgy öntötte el a' közel lévő határokat. *) A' Karnok földjét — Friaul — benyargalván, Trevizót elfoglalta, 's onnan Majland felé szándékozott vinni győzödelmes fegyvereit: de egy az, hogy Velentze közelebb feküdt; más pedig, hogy az Olasz földről tsaknem minden kintset oda takarítottak, mint legbátorságosabb menedék helyre; hírtelen megváltoztattja szándékát, 's egész erővel fordúl e' tenger védte Városnak. **) Nem verte le a' gállyák nem léte e' hartznak fiait: hírtelenébe sajkákat ké-

*) Regino e' korra teszi a' Vetzerlli Püspöknek, és sok nagy Uraknak megölettetését.

**) Velentze történeteit lásd M. Ant. Sabellici Histor. rerum Venetarum ab urbe condita. — Nevezetesen a' Magyaroknak ezen tengeri tsatájokat Decad I. Libr. III. Ezt a'nyival méltóbb meg említtenem, minél kevesebben írtak róla. Úgy látszik, hogy még ama' különbben szorgalmatos nyomozója a' Magyar történeteknek, Medjesi Toppeltin Lőrintz is meg felejtkezett e'-ről, midőn Origines et Occasus Transylvanorum pag. 136 emlegeti, hogy István Erdélyi Vajda, midőn a' szerentsétlen András halálának megbosszúllására Nápolyban vólna, Karrari Ferentz, Patáviai Fejedelem, a' Velentzések ellen meghívta, 's ez, győzödelmes Magyarjait egész Rivaltóig vitte, a' győzödelem nagyságának elő adására illy szavakkal él: „ad Rivoaltum usque primus mortalium penetrasse fertur.“

Digitized by Google

szíttetnek, 's hogy azok a' tengeri veszélyeket jobban kiállhassák, nyers bőrökkel vonták be. Legelőbb is az Újvárosra ütnek — régen Heráklia vólt neve, — elfoglalják 's leégetik. Onnan Equilium 's Jezulum felé fordúlnak, mellyek tsak hamar sorsára jutottak az előbbeninek. Szerentsésen kezdett hadi munkájokat folytatván, Klódiát — Claudia Fossa — 's Foktüt — Caput aggeris, — minekutánna mind kettőt feldúlták vólna, leégették. Rivalto — a' derék

---

Imé pedig látjuk, hogy a' Magyar Seregeknek ott járása István Vajda alatt, nem vólt az első. — Dolgaidnak szerentsés folytatására mind lelki, mind testi erővel bíró Nemzetem! Ha ama' kezdet óta sajkák helyett gállyákat építtetsz vala, talán te reád írta vólna Sannazar azon Verseit, mellyeket Velentze, a' hány sor, a'nyi 100 arannyal jutalmazott:

„Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare Urbem, et toti ponere jura salo.
Nunc mihi Tarpeias quantumvis Jupiter, arces
Objice, et illa tui moenia Martis, ait:
Si Pelago Tiberim praefers, urbem aspice utramvis,
Illam homines dicas; hanc posuisse Deos"

az az:

Ádria habjai köz't Neptúnus látta Velentzét
Állani, mellynek egész tenger uralja szavát.
Most dítsérd Jupiter, tarpéiai váradat, így szóll,
'S Mársod erős falait hányd ditsekedve nekem:
Nézd el mind kettőt, — Tiberis tengert ha előzi, —
Az, mond emberi mű, isteni munka emez.

Digitized by Google

város — vala még hátra, e'nek megvételére fordúlnak tehát a' rettenthetetlenek: de a' Velentzések is, gyúllasztván igyekezeteket a' kétségbeesés, minden erejeket öszve szedik, 's Albiolánál állanak meg a' rémittők előtt. Több helyen próbáltak ezek ki szállani; de apró sajkáik nem bírtak a'nyi sereget, a' mennyi kivántatott vólna a' védelmezők elverésére. Egynehány nap tartott a' bizonytalan kimenetelü tsatázás, míguem mind a' két rész derék ütközetre határozta magát. E'ben a' Magyarok apró sajkái engedtek a' Velentzések hadi hajóinak, mellyek a' Frankoknak nagy készületeit is, ugyan tsak itt Albiolánál verték vissza, midőn a' már említettem Obeler Dózse Nagy Károly Császárral, 's a'nak fiával Pipinnel egy kézre dolgozván, Velentze szabadságát elakarták nyomni. — A'nyival hajlandóbbak lettek pedig a' Magyarok nem tsak Velentzének, hanem egész Olasz Országnak elhagyására; mivel Berengár gazdag ajándékokkal kérlelte őket: „Passi ideo, ut amplius jam acciperent, quam obtulerant; ubi cedere victores, non fugere victi viderentur. In eo jam non barbari, quod cum emere recessum suum non potuissent, tamen vendiderint" — a' mint szóll rólok Puteani Hist. Insubr. Libr. V. Cap. V. Igy 'sákmánnyal 's ajándékokkal ter-

Digitized by Google

helve September ulólsó napjaiban oda hagyták Olasz Országot.

Jóllehet télhez közeledett az idő, még sem rövidelleték azt egy hosszabbatska útnak meg tételére. Ugyan is feltették vólt magokban, hogy még Bavériára üssenek, mellyet szerentsésen végre is hajtottak, és ott, a' mit ötven ezer lépésnyi földön találtak, mind feldúlták, 's kirabolták: de a' mint a' zsákmányolásnak és talán vendégeskedésnek is, szerfelett neki adnák magokat, reménytelenül reájok tsapnak a' lesben állott Bavarok, és közülök igen sokakat levágtak, magok közül tsak egynéhányat veszejtvén. Használt a' meg maradt Magyaroknak e' véres oktatás, mert szokott hadi rendbe állván, az őket még is üzni 's kaszabolni szándékozó Bavarokat, olly erővel tolták meg, hogy azok az Inn folyón által kelni nem merészeltek utánnok, 's így további kárvallás nélkül értek hazájokba.

Nagy és szerentsés tettek valának a' feljebb hallottak, valamint még több utánnok következettek is, a' Magyarokra; de nem elhatározók Europára, 's ezen új Polgárjaira nézve: inkább tsak a'ra valók, hogy ezeknek — megtámadó nagy erőtől — semmi óldalról se kelljen tartaniok. Jóltudták ők azt, hogy a' belső nyavalyákban sínlődő Társaságoknak felejteniek

Digitized by Google

kell szomszédba, a'nyival inkább még tovább menni, sebeket osztani. A' fő, a' Századokra — sőt ha az Egeknek tetszik Ezredekre — ható munkájok vólt, a' Magyar Birodalomnak alkotása. E're föld kellett: ezt mint szerzették meg, nevezetesen innen a' Dunán Menumorout, Zalán, Gelou, Gaad, magok nevében; Zubur pedig a' Csehek Fejedelmének nevében parantsoló Vezérektől; túl a' Dunai részt pedig a' Rómaiaktól: — környül állásosan elbeszélli Anonymunk, kit én híven fogok követni előadásomban, mivel leg hitelesebbnek tartom minden gúnyolók ellenére. A' dolog természete hozza ugyan is magával, hogy a' maga viselt dolgait minden Nemzet jobban tudja, akár mellyik szomszédjánál. Jól tudom én azt, hogy elfinnyásodott Századunk kívánatait ezen ősz kor Jegyzője messziről sem elégítti ki.— Olvasott ugyan ő, mint állítja, Történet írókat, de ha talán fogyatkozást látott is azokban, hallott velek felérő élő bizonyságokat. — Kimeríthetetlen az emberi vágyás! A' hegyi Skottok dalljait egy későbbi gyüjtögető figyelmének tárgyává tévén, remeket alkotott; 's íme mi, hogy a' mieink eggyüve rakva jönek kezünkbe, meg vetjük. Midőn rágalmazóink teszik, sajnálhattjuk: de fájhat a'kor midőn Hazafiak tselekeszik. Ollyan ő történeteinkre, mint Verbőtzy hármas Könyve törvényeinkre nézve; egy-

Digitized by Google

gyiket, vagy másikat kivenni a' Nemzet kezéből, tsak a'nak ellenkező Géniussa teheti. E' magában is rövid Irónkat egész kiterjedésében nemzeti nyelven adnom, szükségtelenné tették ketten is a' Hazafiak közül; mert Lethenyei János 1790-ben Pesten 4-edrétben; Mándi István pedig 1799-ben Debretzenben nyomtatva, adták az Olvasóknak kezeikbe: nekem különben is elegendő lévén, a' minél rövidebbre szorított kivonás, ezt lássuk a' következendőkben:

Sok fáradsággal 's nagy munkával által vergődvén a' Hovos erdőn az Atilla földére szándékozó Magyarok, Hung részeire szállottak; és midőn oda jutottak vólna, azt a' helyet, mellyet legelőször foglaltak el, Munkásnak nevezték azért, mivel igen nagy munkával érkeztek a'ra a' földre, mellyet magoknak választottak. *) A'kor fáradságok kinyúgovására negyven napokig ottan maradtak, és kimondhatatlanúl megszerették azt a' földet. A' Tótok pedig, kik ott lakoztak, halván az ő eljövete-

*) Melly szépen eggyeznek Anonymunknak ezen előadásával Sabellici szavai. „Non prius sedes ullas cepit, quam ad consanguineos in Pannoniam venisset.“ — De az illyen öszvehasonlíttásokat, Hazafi Olvasóimra bízva, folyvást fogok menni a' dolog előadásában.

Digitized by Google

leket, igen nagyon féltek, és önként meghódoltak Álmos Fejedelemnek, azon okból, mivel hallották, hogy Álmos Fejedelem Atilla Királynak Nemzetségéből származott légyen: és jóllehet ök Zalán Fejedelemnek emberei valának, mindazonáltal nagy tisztelettel és félelemmel szolgálnak vala Álmos Fejedelemnek, minden élelemre szükséges dolgokat, mint illik tulajdon Uroknak, bemutatván. És olly félelem és rettegés szállott a' földnek lakosira, hogy mint a' szolgák tulajdon Uraiknak, úgy hízelkednek vala a' Fejedelemnek, és az ö Főembereinek, és dítsérék nekik a'nak a' földnek termékenységét, és megbeszéllék, hogy Atilla Királynak hólta után, ama' nagy Reán Fejedelem, Zalán Fejedelemnek Öregattya, Bolgár Országból kijövén miképpen foglalta el ezt a' földet a' Görög Császárnak segítségével és tanáttsával; és ök magok is a' Tótok, Bolgár Ország földéről általköltöztettek az Orosz határszélekre: és miképpen bírná öket, és az övéiket mostanában Zalán az ö Fejedelmek, és millyen hatalmas és tehetös vólna szomszédjaihoz képest.

A'kor Álmos Fejedelem, és az ö Főemberei halván ezeket, igen meg örültek, és Hungvárhoz lovagoltak, hogy azt meg vennék: és midön a' kőfal körül táborba szállottak vól-

Digitized by Google

na a'kor Laborcy azon Várnak Bírója, *) ki az ő nyelveken Dukának neveztetett, elfutván Zemlum várába sietett; de a' Fejedelemnek vitézei üzvén, valamelly víznél meg fogták, 's azon helyen felakasztották; és azon naptól fogva azon vizet a'nak nevéről Loborcynak

*) Nehéz dolog a' különbb féle Nemzeteknél lévő méltóságokat más Nemzet nyelvén adni, mivel azok ritkán szoktak mindenben megeggyezni mind a' két Nemzetnél. — Igy a' mit itt Anonymunk Comesnek nevez, ha a' szónak római eredetére nézünk, úti-társ; de ezen értelemben vennünk itt nem lehet, mert úgy semmit sem fog tenni; pedig mai értelemben sem vehetiük, melly szerént lenne Gróf, mivel ez már inkább születési rangot jelent, mint sem hivatalt. E' nevezetnek inkább származására figyelmeztem tehát a' kitételben, mellyről Beuther Tacitusra tett magyarázataiban így szóll: „Comes, Grave, antiqua Germanica adpellatione potius Judicem significat, quam Ductorem exercitus. Hinc Pfatz-Grave, quasi Judex palatii; Landgrave significat Judicem, qui de limitibus illius provinciae, cui praefectus est, cognoscendi potestatem habet. Sic Marggrave, qui contra vicinos etiam turbulentos fidei sui commissos subditos tueretur. Quomodo Henricus Aucep constituit Marchionem Brandenburgicum et Misnicum, contra excursiones Slavicorum et Hunnorum populorum." — A' Bíró név szépen meg eggyez a' Laborczy hivatalával, mivel ő ámbár Zalántól függött, még is bírta azon föl-

hívják. A'kor Almos Fejedelem és az övéi Hungvárba bemenvén, a' halhatatlan Istenek-nek nagy áldozatokat tettek, és negyed napig vendégséget tartottak. — E' nemzeti ünnepet még a'val is kívánta ditsőíteni az öreg Fejedelem Almos, hogy tanátsot tartván, 's mindnyájoknak esküvéseket bevévén, fiát Arpádot Fejedelmekké 's parantsolójokká rendelte.

Urunk születése után 889-dik esztendőben *) a' Fejedelem ki küldvén hadait, azt az egész földet melly a' Tisza és Bodrog között Ugotsáig vagyon, minden lakosaival eggyütt előbb elfoglatta, a'nak utánna Borsodot megszállotta, és harmad napra viadallal elfoglalta, falait lerontotta, és a' kiket Zalán katonái közül ott talált, láncra köttetvén Hungvárrá vi-

det, 's ott mind a' polgári, mind a' hadi dolgokat kórmányozta. — Illyenek vóltak hajdanában a' Bírók mind, a' magok Megyéikben; 's minekutánna a' bírtokról, vagy haszonszedésről más szokás jött is divatba, előbbi nevezeteket megtártották.

*) Itt az eredeti Irásban DCCCCIII. bizonyosan a' Leíró hibájából vagyon, mellyre nézve 88-et tettem én is mások után, annyival bátrabban, mivel Regino kit Anonymunk, noha nem nevez, de bizonyosan olvasott, nem csak, hanem követett is, ugyan ezen esztendőre teszi a' Magyarok' bejövetelét.

Digitized by Google

tetni parantsolta. És minekútánna több napokig ott laktanak vólna, a' Fejedelem 's az övéi látván a' földnek termékenységét, és minden vadaknak bövségét, 's a' halaknak sokaságát mind a' Tiszában mind a' Bodrogban, kimondhatatlanúl megszerették a' földet.

Minekutánna pedig Zalán, elfutott embereitől meghallota vólna mind azokat mellyek történtek, kezeit nem merészelte emelni, hanem Bolgár módra, mint ez nekiek szokások, fenyegetödzeni kezdett, Követeket küldött, és Árpádot mintegy tsúfságból Hungvári Vezérnek köszöntötte, embereit pedig nevetségből Hungváriaknak nevezte: és minden módon tsudálni kezdette, hogy kik vólnának, és honnan jöttenek vólna, a' kik illy dolgokat bátorkodnak véghez vinni; 's parantsolta nekiek, hogy rossz tetteiket hozzák helyre, és a' Bodrog patakán által lépni semmi módon ne merészeljenek: ne hogy ö a' Görögöknek 's Bolgároknak segítségével rajtok ütvén, rossz tetteikért a' költsönt vissza adja, 's alíg botsásson el egy valakit, a' ki tulajdonibа vissza térvén, a' maga életéről örvendetes hírt vihessen.

Zalánnak követei Zemplinhez érkezvén, más napra Árpádhoz értek 's harmad napra elejébe botsáttatván, Uroknak szavával köszöntötték, 's a'nak parantsolatait meg beszéllették.—

Digitized by Google

Árpád hallván Zalánnak kevély üzenetét, szelídséggel válaszolt vissza: „Ambár, úgymond, az én Nagy-Ősöm, amaz igen hatalmas Atilla Király bírta légyen azt a' földet, melly a' Tisza és Duna között fekszik egész Bolgár Ország határáig, mellyet most ő bír; én mindazáltal nem a' Görögöktől vagy Bolgároktól való fé'elem miatt, mintha ellenek nem állhatnék, hanem Zalán, a' Ti Fejedelmetek barátságának okáért kérek a' magam igazából valamelly kis részt barmaim számára, úgy mint, a' Sajóig terjedő földet: azon felyül kérem a' Ti Fejedelmeteket, hogy küldjön nékem a' maga kegyességéből két üvegetskét Duna vízzel tele, és egy tsomót az Alpári homokok füveiből, hogy meg tudhassam, ha édesebbek-é az Alpári homokoknak füvei a' Szczythiai és Dentu Mogeri füveknél, 's a' Duna vize jobb-é a' Tanais vizénél?" Feleletéhez a' Követek számára gazdag ajándékokat kaptsolt, 's így ezeknek hajlandóságát megnyervén, őket honnyokba vissza térni parancsolta.

Vissza botsátván a' Követeket, Árpád Híveivel tanátsot tartott, mellyben azt határoztak, hogy Zalánt viszont követséggel tiszteljék. A' Követséget fő nemességű személyekre bízták, nevezetesen Oundu az Ethe Attya, és Retel, Oloptul-mának attya küldettekel;

mellettek pedig Tursol-Tartzal - kémlelés végett, hogy ez minél előbb megtérvén, hírt hozzon a' maga Urának, Árpád Fejedelemnek. — A' Zalánnak küldött ajándékok között vólt 12 fehér ló, ugyan a'nyi teve, és ugyan a'nyi Kún gyermek: a' Fejedelemné is küldött igen értelmes Orosz leánykát tizenkettőt, hermelin bőrt ugyan a'nyit, 's a'nyi számú zobol bőrt; és arannyal hímezett palástot ugyan tizen kettőt.

Árpádnak kívánsága szerént végződött a' követség: ugyan is Zalánt Alpár várában a' Tisza mellett találván, a' hozott ajándékokat bemutatták, a' ki ezeket látván, és mind a' maga embereinek, mind ezeknek beszédeiket meg hallván, igen meg vídúlt, 's a' Követeket viszont gazdag ajándékokkal tisztelte, 's Árpádnak minden kívánatait tellyesítette, még a' két palatzkotska Dunavíz 's az Alpári homokok füveiből kötött tsomó sem maradván el.

Ezt meg említtenem, a' dolog folyásának tellyes előadása is javallotta ugyan, de különösen egy fájdalmas tapasztalás. T. T. Buday E'saiás Úr ugyan is, egyébütt ditsekedve említettem Magyar Ország Históriájának 95-dik lapján, e'mi örök tisztelettel 's háládással említtendő Numán-kat, sőt halandót vele alig hasonlítható Árpádunkat, olly illetlen szó-

Digitized by Google

val béllyegezi, mellyet idegen szájából sem lehetne megtorlás nélkül hallanunk, a'nyival inkább nem szó nélkül, egy Magyar Tanítótól; ki Tanitványainak szívekbe egyéb jó indúlatok mellett hazafiúságot is köteles tsepegtetni. — Mi vólt itt a' tsalás? — azt kérdhettjük a' Tudós Férfiútól. — A' büszke Bolgárnak szelíden felelni, vagy a' hanyakodót idő nap előtt ütközetre nem hívni, hanem inkább barátsággal megkínálni 's ajándékokkal tisztelni — ez eggyik sem tsalás. *) Földet vizet kérni hódolás jeléül, napkeleti szokás, mellyet Zalán ha nem értett, őtet nem is kötelezte; a' minthogy később — mint mi is látni fogjuk — Görög 's Bolgár segédekkel, tsakugyan meg is támadta

*) „Injurias imminentes praecavisse, justum est magis quam expectavisse. Summa enim professio stultitiae est, non ire obviam sceleribus cogitatis, sed manere, opperique, ut cum admissa et perpetrata fuerint, tum denique, ubi quae facta sunt, infecta fieri non possunt, puniantur." Tyro apud A. Gell. VII. 5.

Földet vizet kérni 's adni, különös példákat látunk reá a' hajdani Íróknál. Herodot-nál nevezetesen a' 7-dik Könyvben olvassuk, hogy Gelon, Szitziliának tyranja, midőn meghallotta Xerxes seregeinek a' Hellesponton lett általkelését, azonnal hajókra szállította Kadmost, Szczythának fiát, szép szavakkal és sok pénzzel, hogy tartsa szemmel az ütközet-

Digitized by Google

a' Magyarokat: de ha a' hartz mezején sem állott részére a' Szerentse, az nem Árpád vétke, 's nem tsalás.

Árpádról mondám, hogy vele halandó alíg mérkődzhetik. Ezt nem nagyítva mondtam; majd ha valaki ollyant fog elö állíttani, ki hasonlóképpen olly országos Alkotmányt örökített, mellyre tíz Századnak le folyta alatt tört idegen Népek között, hol a' nyilván való ellenség, hol az irígység, és még is áll: 's midön más Nemzetek borzasztó vérontások után ki akarván magokat pihenni, a' belsö visszavonásokat tsak illy forma Alkotmánnyal tsende-

nek kimenetelét, 's ha a' Persa talál győzni, adja a'nak által a' pénzt, azon kívül földet és vizet; ha pedig a' Görögök győznek, akkor térjen vissza a' pénzzel.

Kádmosz attya Szczytha, jeles Birodalmat hagyott ezen fiára; de ez nem kéntelenségből, hanem Hérodot kifejezése szerént: „igasság szeretetből" Népének vissza adván a' fő hatalmat, maga Szitziliába ment, és ott a' Számosziakkal eggyütt építette Zankle városát, melly utóbb Messzanának neveztetett.

Ugyan Hérodot írja 4-dik Könyvében, hogy Szczytha, kiről Szczythia neveztetett, Gelon's Agathyrsis testvérje vólt. Hercules-nek pedig valamelly fele asszony, fele viperától született fia: de ez már nagyon a' Költemények sorába vág, ugyan azért én vi'sgálatom tárgyává nem tehetem.

Digitized by Google

síttik le — egy illyet mondom Árpádon kívül ha elő állítt valaki, a'kor el némúlok.—Nagy volt ő a' tsatákban, nagy az Ország kórmánnyán, — mindenütt tsak önn magához hasonlítható.

Árpád Fejedelem, 's az ő Nemessei kijövén nagy örömmel Hung-várból, túl a'Tartzal hegyén, a' Tukota folyóvíz mellett egész a' Zerenche hegyéig nyújtották tábor fekvéseket, 's midőn azon hegyek bértzeiről elnézték vólna a' helynek minéműségét, azt a' helyet magok nyelvén Zerelmesnek nevezték; és Árpád Fejedelem 's az ő Főemberei mindnyájan, tselédjeikkel eggyütt, félretévén minden egyéb foglalatosságaikat, kunyhókat készítvén magoknak, nyúgovó helyet választottak, és ott nem kevés napokig megmaradtak, míg nem minden szomszéd helyeket meg hódoltatnának; egész a' Sajó vizéig tudni illik, és Sóvárig. 'S midőn így meg gyökeresedtek vólna, a'kor köz akarattal, 's a' lakosoknak javallásából elküldetett Borsu, a' Bunger fia erős kézzel a' Lengyelek földje felé, hogy az Ország széleit vi'sgálná meg, 's ellenzőkkel erősíttené meg egész a' Tátur hegyig, 's valamelly alkalmas helyen építtene erősséget, az Országnak őrizése végett. Borsu pedig engedelmet vévén, kiment bóldog szerentsével,

Digitized by Google

ki is öszve szedvén a' földnek sok lakosait, Buldua folyóvize mellett Várat építtetett, mellyet a' Nép Borsodnak nevezett, azon okra való nézve, mivelhogy kitsiny vólt. Bors pedig zálogba vévén a' lakosok fiait, 's határokat hányván, a' Tátur hegyeken vissza tért Árpád Fejedelemhez, mellyen nagy öröm lett a' Fejedelem udvarában.

Eltelvén pedig némelly napok, Árpád Fejedelem a' maga híveinek tanáttsából, követeket küldött a' Byhori Fejedelemhez Menumorouthoz, kérvén tőle hogy az ő Nagy attya Atilla Király örökségéből engedné neki ama' földet, melly a' Szamostúl a' Nyíri határszélekig terül, 's a' Mezesy kapunál végződik. Ajándékokat szint' ollyanokat külde, mint előbb küldött vala Zalánnak, a' Tytuli Fejedelemnek. Követeknek pedig a' Vitézek közül két legjelesebbek küldettek, Uszubu t. i. a' Zolok attya, és Velek, kinek Nemzetségéből származik Turda Püspök. Mert ezek Nemzetségekre nézve igen tekintetesek valának, mint a' többek is, kik Szczythia földéről jöttek ki Almos Fejedelem után, a' Népeknek nagy sokaságával.

Uszubu pedig és Velek, Árpád Fejedelemnek Követei a' Lútzi réven által evezvén a' Tiszán, mikor Byhor várába érkeztek

Digitized by Google

volna, köszöntötték Menumorout Fejedelmet, 's bemutatták a' küldött ajándékokat. A' nak utánna Árpád Fejedelem parantsolatait elmondván neki, kívánták a' feljebb megneveztük földet. Menumorout Fejedelem öket kegyessen fogadta, különbbféle ajándékokkal gazdagítva harmadnap múlva honnyokba vissza térni parantsolta illy válasszal: „Mondjátok meg Árpádnak, Hungvár Fejedelmének, a' Ti Uratoknak: Tartozunk neki, mint jó barát, barátjának mindennel valamire tsak szüksége vagyon, mert jövevény ember, és sok dolgokban szüköt láthat; de a' földet, mellyet a' mi kegyelmünktől kér, semmi képpen sem engedjük míg élünk; azt is boszonkodva hallottuk, hogy Zalán Fejedelem nagy darab földet engedett neki, akár szeretetből, a' mint mondják, akár félelemből, a' mit ök tagadnak; mi pedig sem szeretetből, sem félelemből, tsak a'nyi földet sem adunk neki, mennyit markába szóríthatna; jóllehet mondja, hogy az ö öröksége. Az ö szavai, mellyek szerént tudtunkra adta, hogy ö Atilla Királynak, ki Isten ostorának mondatott, Nemzetségéből származik — a' mi elménket meg nem zavarják; mert az is erőszakos kézzel ragadta el a' földet a'mi Nagy-atyánk öreg-attyától; most azonban, midőn az én Uramnak, a' Konstán-

Digitized by Google

tinápolyi Császárnak kegyelméből bírom, kezeimből senki ki nem veheti."

Szapora lovaglással siettek vissza Uszubu és Vélek, Árpád Fejedelem követei az ő Urokhoz, 's eljövén Menumorot-nak parantsolatit megbeszéllették. Árpád pedig és az ő Nemesei azt halván, haragra gerjedtek. és ott mindjárt azt végezték, hogy hadat küldjenek ellene; 's el határozták azt is, hogy kik mennjenek, úgy mint: Tosu, a' Lelu Attya; és Zobolsu, Eleud fia, kitől származik a' Saak Nemzetség; és Tuhutum, Horkának attya, Geulá-nak 's Zumbornak öreg-attyok, kiktől származik a' Moglout Nemzetség. Kik, midőn szabadságot vettek vólna Árpád Fejedelemtől, nem kis haddal kimentek, és a' Ladi révnél, a' nélkül hogy valaki tsak ellent mondott vólna is nekiek, a' Tiszán által úsztattak. Más nap pedig a' Tisza mentében kezdettek lovagolni a' Szamos felé, és táborba szállottak azon helyen a' hol mostan Szabolts vagyon; 's azon tájon a' földnek majd minden lakosi önként meghódoltak nekiek, 's lábaikhoz borúlván, fiaikat kezesül adák, hogy valami gonosz ne érje őket. Félnek vala ugyan is majd minden Nemzetek ő tőlök, és némellyek elfutván színek elől, alíg menekedhettek meg, kik Menumorót hoz jutván, hírül vitték azok-

Digitized by Google

nak tetteiket: mellyeket hallván, olly nagy félelem esett Menumorótra, hogy kezét sem merné felemelni: mert minden lakosok kimondhatatlan képpen félnek vala tőlök, mivelhogy hallották, hogy Almos Fejedelem, Árpádnak az Attya, Atilla Királynak Nemzetéből származott: a' honnan egy se hitte, hogy különbben életben maradhasson, hanemha Árpádnak 's az ő Nemesscinek kegyelméből, melly okból igen sokan önként meghódoltak nekiek.

E'kor amaz igen bölts férfiú Zabólts, jól megszemlélvén némelly helyet a' Tisza mellett, midőn látta vólna a'nak minéműségét, kinézte belőle, hogy vár epíttésre már magától a' természettől megvólna erősítve; társainak köz tanáttsából, öszve gyüjtvén a' lakosokat, nagy sántzot ásatott, és földből erős várat építtetett, melly mostan Zabolts Várának neveztetik. A'kor Zabolts és az ő társai, a' földnek lakosiból sokakat rendeltek azon várnak szolgálattjára, kik mostan polgároknak hívattatnak, 's Ekulsu vezérsége alatt, ki egy jeles vitéz férfiú vala, a'ban a' várban őrizőket hagyván, magok tovább mentek. Hol Zabólts és a' társai az egész hadat két részre osztották, hogy az eggyik része a' Szamos vize mellett menne, a' másik pedig a' Nyírí részeken.

Digitized by Google

Zabolts, és Lelnek attya Thosu, a' hadnak felével kimentek a' Tiszának meredek partján, 's meghódoltatván a' Népeket a' Szamos vize felé, el utottanak azon helyre, melly most Sárvárnak mondatik, 's azon helyen a' tavakon alúl Thosu, Lelnek az Attya, öszve gyüjtvén a' Népnek sokaságát, nagy ásást tétetett 's földből erös várat épittetett, melly előbb Thosu várának, most pedig Sárvárnak nevezetik: 's a' lakosoknak fiait kezesül vévén, a' Várat vitézekkel rakva, ott hagyták, és elérkezének Zotmár várához. Megszállván a' várat, azt harmad napig vívták, midön elnyervén a' győzödelmet negyed napra bementek, 's a' kiket Menumorot fegyveressei közül megragadhattak, vas lántzokra kötözvén öket fogházakba zárták; a' lakosok fiait pedig kezesül vévén, a' Várat magok vitézeikkel megtöltötték, magok padig a' Meszesi kapukra kezdettek menni.

Tuhutum pedig, és a' Fia Horka, a' Nyíri részeken lovagolván, nagy népet meghódoltattak a' Nyíri erdöktől fogva az Umuson érig, és igy felmenvén egész Zilok-ig jöttenek, ellenek kezét sem emelvén senki is; mert Menumorout és az övéi, nem merészeltek ellenek hartzolni, hanem a' Körös vizét örizték. A'kor Tuhutum és a' fia Horka, ki-

Digitized by Google

menvén Zilok-ból, a' Meszesi részekre jöttek Zabolts hoz és Thosu-hoz, és midőn egymást meglátták, nagy örömmel örűltek, és vendégséget ütvén, mindenike ditsekedett a' maga győzödelmével. Más napra kelvén pedig, Zabolsu, Thosu, és Tuhutum tanátsot tartván azt végezték, hogy Árpád Fejedelem Országának határa lenne a' Meszesi Kapunál: a'kor az ő parantsolatjokra a' földnek lakosi kö kapukat építettek, és fákból nagy rekeszeket tsináltak az Ország szélén. Szerentsésen végzett dolgaikat hív küldöttjeik által tudtokra adták Árpád Fejedelemnek, 's Jobbakinak; azok nagy örömmel örvendezének, 's pogány szokás szerént áldumást tettek, 's azon örvendetes hírhozóknak különbb-különbb féle ajándékokat adtanak. Egész hétig tartott örvendezéseik után Árpád, és az övéi kijöttenek Zerentsről, 's a' Sajó mellett tábort járván, kiterjeszték azt a' Tiszától fogva, egész a' Hernádig.

Tuhutum, Horkának az attya, ki igen okos férfiú vala, a' mint meg hallotta vólna a' lakosoktól az erdön túl lévő földnek jóságát, hol némelly Gelou nevü Oláh uralkodott, kezdett a'ra vágyódni, hogy ha lehetséges lenne, Árpád Fejedelemnek, a' maga Urá-

Digitized by Google

nak kegyelmessége által, Erdély *) földét magának és maradékinak megszerzené; melly dolog azon szerént be is tellyesedett később. Mert Erdélyt a' Tuhutum maradéki, egész Sz. István Király idejéig bírták, 's tovább is bírhatták vólna, ha az ifjabbik Gyula két fiaival Bivia **) és Bukna-val keresztyénekké kívántak vólna lenni, 's a' sz. Királlyal mindenkor ellenkezőt nem tselekedtek vólna.

*) Erdély, a Magyaroknak bejöttök előtt tudtomra soha sem hallattszott nevezet ezen földről; ők hozták ezt magokkal, mint sok más földeknek elnevezését is. Tendu, mint származásoknak helye, hol feküdt, ki mutattam Maginónak Tatár Birodalmat elő terjesztő Rajzolatjáról. Ott van Ergimul is a' Kaukaz hegyek között, tsaknem ollyan fekvésben, mint Erdély Magyar Országnak. E' hasonlittás eszekbe hozta a' Magyaroknak vólt honjokat, 's szomszédjokra itt is reá adták az Ergimul, vagy mai kimondásunk szerént Erdély nevet. Ösmérte még e' Tartományt Lewenklaw, a' ki Török Pandektáiban, nevezetesen a' 188-dik Részben így emlékezik róla: „Erdebil Bég, Izmaelnek az Attya, Persiában Fő Nemzetségből származott, 's egy Tartománynak Ura vólt, melly Sírvan és Persia határainál fekszik, 's Erdebil vagy Erdeuil névvel neveztetik, és Urának is Erdeuil Bég nevét költsönözte."

**) Némellyek írják Bua, mások Bia: maga Anonym alább Bue, a' másikat Bukne.

Digitized by Google

Tuhutum, az előbb mondott okos és értelmes Férfiú, némelly ravasz elméjű embert, Opaforkost, Ogmandnak azt attyát elküldötte, hogy loppal járván, kémlelné ki Erdély földének tulajdonságát 's termékenységét, és mi nemű emberek vólnának a'nak lakosai, hogy ha lehetséges lenne, velek meghartzolna; mert Tuhutum önn maga által akar vala magának nevet és földet szerzeni; mint hős-dallosink is mondják:

„Mindnyájan ők helyeket nyerének,
'S magoknak jó hírt-nevet szerzének."

Midőn Tuhutum kémje róka módra körűl járván, a'nak a' földnek jóságát és termékenységét, 's a'nak lakosit ki nézte 's vi'sgálta vólna, nagyon megszerette azt, és igen sebes futással az Urához vissza tért, 's azon földnek jóságáról sokat beszéllett; ellenben Tót és Oláh lakosairól olly itélettel vólt, hogy azok a' földnek minden Nemzeteinél hitványabbak; Fejedelmek Gelou sem vólna valamelly markos ember, körülötte sem vólnának valami jó vitézek, kik a' Magyarok bátorságának ki merészelnének állani, minthogy a' Kúnoktól 's, Pátzinakoktól is sok boszúságot szenvednek.

Meg értvén Tuhutum a' földnek jóságát, követeit Árpád Fejedelemhez küldöt-

Digitized by Google

te azon kérelemmel, hogy adna neki engedelmet, hogy az erdőkön által mehessen, és Gelou ellen hartzolhasson. Árpád Fejedelem tanátsot tartván, Tuhutum szándékát megdítsérte, és engedelmet adott neki hogy az erdőkön túl mehessen, és Gelou ellen hartzolhasson. Midőn ezt Tuhutum megértette vólna vissza érkezett küldötjeitől, neki készült vitézzeivel együtt, és társait ott hagyván, ki ment túl az erdőkön kelet felé Gelou ellen, az Oláhok Fejedelme ellen. Gelou pedig, a' túl az erdőkön lévő Fejedelem, meghallván az ő jövetelét, egybe gyüjtötte hadi seregeit, és sebes nyargalvást lovagolt elejébe, hogy a' Meszesi Kapun való által jövéstől eltíltaná; de Tuhutum egy nap alatt általmenvén az erdőn, az Almás vizénél termett a'korra, mikorra Gelou oda érkezett, úgy hogy a' két sereg között már tsak a' folyó vólna: e'kor tehát azon igyekezett Gelou, hogy nyilassai által eltíltsa amazokat az által keléstől; de ezt jobban hátráltatta a' bekövetkezett éjtszaka.

Tuhutum még hajnal előtt két részre osztá a' maga hadát, 's az eggyik részt kevéssel feljebb küldé olly parantsolattal, hogy a' vízen kelljenek által a' vitézek úgy, hogy a' Gelou emberei észre se vegyék; de mihelyt túl lesznek, kezdjék el a' viadalt, melly úgy is lett: 's mint-

Digitized by Google

hogy könnyű volt az által menetel, mind a' két sereg egyszer 's mind érkezett a' viadalra, és erőssen hartzolának egymással: de Gelou Fejedelemnek fegyveressei meg győzettetének, és közülök sokan húllottak el, de többen rabul estek. Ezt látván Gelou, hogy életét meg menthesse, kevesed magával futni kezdett, 's mikor a' maga Szamos vize mellett lévő várába sietve futna, Tuhutum vitézzei bátor futással üzvén őtet, a' Kapos vize mellett megölték. A'kor a' földnek lakosi látván Uroknak halálát, önként kezet adtak, 's Uroknak Tuhutumot választották, és azon a' helyen melly Eskülőnek mondatik, hiteket esküvéssel megerősítették.

Tas, és Zabólts győzödelmesen tértek vissza Árpád Fejedelemhez, meg hódoltatván minden népet a' Szamos vizétől fogva a' Körö'sig, és senki sem merészelte ellenek tsak kezét is emelni; még a' Fejedelmek is Menumorout, inkább készítette útait Görög Országba futni, mint sem ellenek menni. Minekutánna kijöttek vólna, bizonyos Humusu ér folyása mellett tartván, érkeztek Zerep-hez, onnan tovább Zeguholmuhoz, és ott a' Körö'sön által akartak kelni, hogy Menumoroutellen hartzoljanak; de Menumoroutnak katonái eljövén, őket által nem botsátot-

Digitized by Google

ták. Onnan tehát tovább menvén, egy nap lovagoltak, midőn némelly apró hegyek mellett tábort ütöttek; majd onnan is tovább lovagolván a' Turu folyója mellett jöttek egész a' Tiszáig, 's a' Drugmai réven által hajóztak. Kiknek szerentsés vissza jöveteleket értvén Árpád, minden vitézzét elejekbe küldötte, 's nagy örömmel fogadta, asztalához ültette 's nagy ajándékokkal megajándékozta.

Némelly napok eltelvén Árpád Fejedelem és az ő Főemberei tanátsot tartván, Követeket küldöttek Zalán-hoz, hogy jelentenék meg nekie Thosu, Bulsuu, *) és Tuhutum győzödelmeit, 's kérnék meg egy úttal, hogy a' Zagyva vizéig való földet engedné által melly meg is lett. Mellyen Árpád megörülvén, Zerenchtől táborával beljebb mozdúlt, 's a' Sajón által kelvén azon helyen, hol Hernád pátaka lejő, tábort jártak Heuyou vize mellett egész a' Tiszáig és Emeud-ig, hol megmaradtak egész egy hónapig. Innen pedig ki menvén Árpád és az ő Nemessei Naragy vizéig jöttek, 's táborba szállottak a' vizek fo-

*) Különös, hogy a' kit álhatatosan Zabolsunak nevezett, azt itt Bulsunak nevezi; de ez nem egyéb mint az által írásban történt vígyázatlanság: mert más személy Zabolsu, más ismét Bulsu.

Digitized by Google

lyói mellett azon a' helyen, melly most Kazánnak mondatik. Ismét innen is kijövén Árpád Fejedelem és az Övéi, az Eger vizéig jöttek, és ott Kunyhókat tsinálván, több napokig maradtak; és a' dombot, mellyen a' Fejedelemnek levélszínt tsináltak, nevezték Színhalomnak: a' táborok pedig elnyúlt Ostoros vizétől, egész Poroszló-Váráig. Onnan is ki indúlván, jöttek a' Zagyva vizéig, és tábort jártak a'nak a' víznek partján a' Tiszától fogva a' Mátra erdejéig, és meg hódították a' földnek minden lakosit a' Köröstől fogva a' Zagyváig, és a' Szepesi erdőig.

Azon időben, mikoron látta vólna Árpád Fejedelem, hogy vitézzei által így felmagasztaltatott, és bátorságba tétetett légyen, magok között tanátsot tartván, sok vitézeket ki küldött a' hadra, kik meg hódíttanák neki Gömör és Nógrád Váraknak népeit, sőt, ha kedvezne nekiek a' szerentse, mennének fel a' Csehek határai felé egész Nyitra váráig. Ezen hadba menő vitézekhez fejeivé 's vezéreivé nevezte annyabáttyának Hulek-nek két fiait Zuardot és Kadusát, Hubát pedig eggyet a' Fő emberei közül: kik mindenütt szerentsével jártak, mivel az Isten kegyelme vala velek, és minden ember félt tőlök, leginkább azért, mivel hallották, hogy Árpád Fejedelem Atilla

Digitized by Google

Királynak Nemzetségéből származott légyen. Az egész Tótság, a'nak a' földnek lakosi, kik előbb Zalánt uralták, önként, szabad akaratjokból meghódoltak nekik, senki tsak kezét sem emelvén ellenek.

A'kor Zuard és Kadusa és Huba, kitől származik amaz okos Zemera, midőn látták vólna, hogy minden had nélkül olly sok nép meghódolt nekiek, nagy vendégséget ütöttek, és a' föld elökelő lakosinak, kik a' magok fiaikat zálogba adták, különbb-különbb féle ajándékokat osztottak, 's édesgető szókkal Árpád uradalma alá hajtották, kiket magokkal hadba vittek, gyermekeiket pedig, kiket kezesül vettek magokhoz, Árpádnak küldötték különbbféle ajándékokkal.

Szerentsés elömeneteleket hallván Árpád, a' nagy kezdetnek kívánt végre hajtására még nagyobb erőt fordított; mert Bungernek a' fiát Borsut, erős sereggel küldötte segedelmekre. Ki is hozzájok érkezvén, négyen tanátsot tártottak, 's az eránt ok hív lakosoknak kérésekre azt rendelték, hogy a' hadnak harmad része a' földnek lakosival menjen el a' Zólyomi erdőkbe, 's az Ország szélén erős ellenzőket tsináljának mind kövekből, mind fákból, ne hogy valaha a' Csehek, vagy Lengyelek az Országba üthessenek.

Digitized by Google

Ezen szélek felől bátorságossá tévén magokat, ismét eggyesült erővel a' Zsitva mellett szállottak táborba; onnan másnap bátor szívű embereket küldöttek, kik általkelvén a' Nyitra vizén, kémlelnék ki, hogy hartz nélkül el mehetnek-é Nyitra várossáig. Ezek midőn Turmas kis vízig lovagoltanak vólna, onnan sebes nyargolva tértek vissza azon hírrel, hogy a'nak a' földnek lakosi, a' Tótok és Csehek, a' Csehek Fejedelmének segíttségével ellenek állanak. Erőssebben kezdvén azonban nyilazni a' kiküldött Magyarok, az őrizeten álló Csehek és Tótok megijedtek, 's Nyitrára az Urakhoz Zoborhoz sietve hírmondót küldöttek.

Zobor, vévén az üzenetet, a' Csehek segítségével elejekbe ment fegyveres sokasággal, és mikor mind a' két had a' Nyitra vizéhez érkezett vólna; jól lehet sokakat levertek a' Magyaroknak sebes nyilai a' Tótok 's Csehek közül, még is akadályoztatták az által menetelt, és pedig a'nyival nagyobb szerentsével, minthogy nagy vólt a' víznek áradása. Negyednapra győzött az állhatos bátorság, midőn a' Csehek 's Nyitrai Tótok futásnak eredvén, a' város kőfalai között kerestek magoknak menedéket. Nyomban üzték a' Magyarok a' futókat, 's ezek közül némellyeket megöltek, némellyeket megsebesítettek, másokat pedig fogságba

Digitized by Google

ejtettek. Zobor maga futása közben hartzolván, Kadusa lántsája által elesett, 's megfogattatván őrizet alá vétetett.

A' Városba zárkódzottak másnap sem akarták magokat megadni, mellyen a' Magyarok megharagudván, Zobort valamelly magas hegyen amazoknak láttára akasztatták fel, a' Várost pedig erővel tsakugyan megvévén, az ellent állókat is kardra hányták. Ez egyszeri keménységek olly nagy benyomást tett azon föld lakosaiba, hogy nem várván több erőkénszeríttést, magok önként meghódoltak; 's gyermekeiket kezesül, váraikat örökül, mind által adták egész a' Morva vizéig; hol szokások szerént a' Magyarok megerősítették az Ország széleket, 's úgy tértek vissza Fejedelmek Udvarába.

Midőn egyfelől kedvező szárnyain' vinné Hetu Mogerjeit a' Szerentse, más felől az irígység forralt veszélyt ellenek. Zalán ugyan is látván erös tetteiket, félt, ne hogy valaha megharagudván, kiverněk ötet Országából: azért tanátsot tartván az övéivel, követeit küldötte a' Görög Császárhoz, és a' Bolgárok Fejedelméhez, hogy adnának öneki segíttséget, a' Magyarok Fejedelme Árpád ellen való hartzra. Mind a' Császár, mind a' Bolgár, nagy hadat küldöttek, mellyek midőn Zalánhoz a'rra a' helyre, melly mondatik Tetel-nek, elérkez-

Digitized by Google

tek vólna, nagy öröm lett az udvarában. Másod napon pedig tanátsot tartván, követeket küldöttek Árpádhoz olly üzenettel, hogy az ő földjöket haggya el, és szülötte honnjába térjen vissza. Kik midőn Árpádhoz eljutottak vólna, 's Fejedelmek parantsolatit neki megmondák, Árpád és az ő Nemessei nehezen szívelvén, ugyan azon követek által e' képpen üzentek vissza Zalán-nak: „Azon földet, melly a' Tisza és Duna között fekszik, és a' Dunának vízét, melly Ratisbonától Görög Országba lefoly, a' mi pénzünkön megvettük a'kor, midőn még újak vóltunk, és azoknak árába küldöttünk neki tizenkét fehér lovat 's egyebeket. Ő maga is dítsérven földjének jóságát, küldött egy tsomót az Alpári homokok füveiből, és két palatzkotska Dunavizet: mellyre nézve parantsoljuk a' Ti Uratoknak Zalán Fejedelemnek, hogy elhagyván a' mi földünket, lodúljon a' Bolgárok földére, honnan a' Nagy-Attya kijött, a' mi Nagy Atyánknak Attila Királynak halála után; mellyet ha nem tselekedend, tudja meg azt, hogy legközelebb megfogunk vele hartzolni." Hallván ezt a' követek, 's a' vissza menetelre engedelmet nyervén, szomorú ábrázattal Zalán Fejedelemhez siettek: Árpád Fejedelem pedig és az ő Nemessei, a' Zagyva vizétől kijövén egész haddal, tábort járának Teteuetlen hegytől egész a' Tiszáig; a'nak

Digitized by Google

utánna a' Tisza partja mellett tartván, mentek az Alpári homokokig.

Zalán Fejedelem pedig az övéinek bíztatásából, neki dühödött szívvel kijövén Tetelből, a' Görögöknek 's Bolgároknak segítségével Árpád ellen kezdett lovagolni: és midőn mind a' két had közel egymáshoz tölték az éjjelt, eggyik sem merészelt közülök alunni, hanem emetten *) tölték az éjtszakát, felnyergelt lo-

*) Halljunk e' fegyver tsattogások' között egy régi Magyar szót, mellyel Lethenyei 1790 ben magyar nyelvre fordította Anonymus-t, utánna pedig Virág Benedek 1808-ban él Magyar Századjaiban — 's tudtomra senki más. Em gyökér több szavainknak adott életet, mint: Emlő, ember, emlékezet 's több ezeknek attyokfiai: de emetten, úgy látszik hogy más rendbéliek közé tartozott, 's Nemzetségével kihalt, ha tsak nem közülök való, émelygés, émelyegni 's a' t. A' kihóltak közül való Emeng, Dictátor, emengség, emengi, mellyek 1598-ban még egész divatban vóltak, különbben azon nyelv Tudósunk, ki felrakta Calepin Dictionáriumába a' szavaknak magyar jelentéseket, — áldottak légyenek hamvai! — bizonyosan nem élt vólna velek. Nem szokatlan dolog nyelvünkben egy szónak több féle jelentése, de a' kimondás megkülönbböszteti. Igy vannak e'vel a', többek között a' Khinaiak, kiknek beszédjek idegen keveredés nélkül, a' kezdeti eggyügyűség állapotjához közelebb lévén az Európaiaknál, mint

Digitized by Google

vaikat kezeiken tartván. Árpád, e' Birodalmának 's Nemzetinek sorsát örökre elhatározó hartzot személyesen vezette; az ütközet napján, fegyverébe öltözve, illy rövid szóval lelkesítette elrendelt seregeit: „Oh Szczythaiak! Kiket a' Bolgárok kevélysége Hungu-Váráról nevezett Hungváriaknak, el ne felejtsétek a' Görögöktől való félelem miatt fegyvereiteket, 's el-ne veszejtsétek jó híreteket: mellyre nézve serényen 's erőssen hartzoljunk a' Görögök 's Bolgárok ellen, a' kik hasonlók a' mi asszonyainkhoz; és úgy féljünk a' Görögök sokaságától." E'kor Lel a' Thos fia megfúvá a' kürtöt, Bulsu pedig, a' Bogat fia, felemc-

egy éneklés: 's e're nézve P. Pantoja, mint Kircher in China illustrata, pag. 236. említti, a' Mu'sikában ösmeretes: ut, re, mi, fa, sol követésére, öt hangjeleket gondolt. Ez nem olly végből legyen említve, mintha nekünk is jó volna vissza hoznunk; hanem azért, hogy némelly szavaink származására, tudjunk magunknak némi nemű képzeletet venni a' nyelv tsetsemő állapotjából. E' nélkül lehetetlen illy forma kérdéseket elhatároznunk: orv, 's több vele atyafias rossz jelentésü szavakkal, mi módon lehet egy gyökérről eredt az orvos; mi módon a' mind kettőtől különbözni látszó orr szavunk? — Bizonyosan nem egy gyökérről keltek az illyenek, hanem eggyiké, vagy másiké; de sokszor mind kettője elveszett, 's tsak némelly származottjaik maradtak meg.

Digitized by Google

lé a' zászlót, hogy az elő-seregek megvívnának. Öszve keveredett a' Görög 's Magyar Sereg és erőssen kezdének viaskodni, és midőn Árpádnak egész hada a' Görögökkel való viadalra elő állott vólna, igen sokan megölettetének a' Görögök és Bolgárok közül. Mikoron látta vólna pedig Zalán hogy az övéi fogynak a' hartzon, elszaladott, és hogy életét megmenthesse, Bolgár-Fehérvárba sietett.

Leverettetvén a' Görögöknek 's Bolgároknak több ezerei, a' még életben lévőket olly réműlés esté meg, hogy futásnak eredvén, még az útat is elfelejtenék mellyen jöttenek; és a' Tiszát kitsiny víznek vélvén, által úsztatni akarják vala, de a'ba tsak nem mindnyájan bele fúlladták, úgy hogy alig maradtak meg némellyek kik a' veszedelemről Császárjoknak hírt mondanának. — Árpád pedig és az ő vitézei elnyervén a' diadalmat, innen kimentek, 's minekutánna a' Népet meg hódoltatták vólna, Tételig jöttenek; onnan kimenvén a' Zalankeméni révig 's az egész Tisza 's Duna között lakó népet hatalmok alá hajtották. Innét pedig eljövén a' Bodrogi részekre érkeztek, és a' Voyos pataka mellett tábort jártak.

A'kor Árpád Fejedelem és az ő Fő-emberei tanátsot tartván azt végezték, hogy Zalán Fejedelem miat hadatt küldjenek a' Dunán

Digitized by Google

túl Bolgár-Fehérvár ellen, melly hadnak fejeivé 's vezéreivé rendeltettek Lelu a' Thas fia, Bulsuu a' Bogát fia, és Botond a' Kulpun fia; a' kik engedelmet vévén Árpád Fejedelemtől 's ellovagolván, által költöztek a' Dunán minden ellen mondás nélkül, azon a' helyen, hol a' Száva vize a' Dunába szakad, és onnan ki menvén Bolgár-Fehérvár ellen kezdének lovagolni. A'kor a' Bolgárok Fejedelme, ki vérszerént való attyafia vólt Zalánnak, hogy nagyobb haddal hartzolhasson meg velek, a' Görögök segíttségével állott elö. Más nap mind a' két sereg rendbe szedte magát a' Duna partja mellett, midön Lelu, a' Thos fia, felemelvén maga jegyes zászlóját, Bulsu pedig a' Bogát fia megfúvatván a' tábori kürtöket, a' hartzra indúlának 's öszve keveredett a' két ellenségnek fegyveres kezè, és kezdének egy mással erössen viaskodni, és megölettetének a' Görögök és Bolgárok közül igen sokan, némellyek pedig elfogattatának. Mikor a'nak okáért látná a' Bolgárok Fejedelme, hogy fogynak az övéi a' hartzon, elfutván, életének mentésére Fehérvárba szaladott. A'kor Lelu, Bulsu és Botond elnyervén a' győzödelmet, táborba szállának a' Duna mellett, 's a' fogoly Görög 's Bolgárokat magok elejébe állíttatták, kiket vasra veretvén, Árpád Fejedelemnek Magyar Országba elküldöttek.

Digitized by Google

Más nap a' Bolgárok Fejedelme követeket küldött a' Magyar Vezérekhez különbbféle ajándékokkal, kérvén őket hogy kedvelnék a' békességet 's állanának reá: azon kivül megparantsolta követeinek, hogy mondanák meg azt is, hogy ő Zalánnak, annyáról való öttsének, pártját nem fogja: hanem Árpádnak, Magyar Ország Fejedelmének meghódolván hívségesen kivánna szolgálni, 's esztendőnként adót fizetni. Reá állottak a' Vezérek a' békességre, 's a'nak megerősíttésére a' Bolgár Fejedelemnek tulajdon fiát kezesül vévén, Bolgár Országnak sok javaival eltávoztak, 's a' Fejedelmet sértés nélkül ott hagyták. Onnan kiindúlván Vazil Kapujáig mentek; innen ismét tovább — Meghódoltatták a' Racy földet, 's a'nak Fejedelmét elfogván, sokáig vason kötve tartották. Majd onnan is kimenvén, érkeztek a' tengerhez, 's azon Hazának minden Nemzeteit Árpádnak, a' Magyarok Fejedelmének uradalma alá, kit erőhatalommal, kit szép szóval 's békességes barátsággal, hódoltatták: Spaleta városát elfoglalták, egész Horvát Országot magok alá hajtották, és onnan kijövén a' Nemeseknek fiait kezesül szedték, majd meg Peturgoz erdőn keresztül menvén, a' Száva vizéig haladtak. Zágráb, Posaga, Vokovár meghódolván nekiek, Magyar Országba vissza tértek, és másod esztendőre Árpádhoz érvén, nagy öröm lett a' Fejedelem Udvarában.

Digitized by Google

Árpád azon részekről, hol később Bodrogh vára épült, a' Duna mellett felfelé menvén, érkezett a' nagy Szigethez, hol táborba szállott népével. Ottan Árpád és az ő Nemessei bémenvén a' Szigetbe, midőn látá a'nak termékenységét, és a' Duna vizétől való megerősítteteését, nagyon megszereté; azt végezék tehát, hogy az a' Sziget, a' Fejedelem Szigete légyen, és minden Fő-embernek légyen benne udvara 's tanyája. Árpád Fejedelem legottan építtőket fogadott', jeles fejedelmi házakat tsináltatott; a' hosszú útazásban megfáradt lovait is mind bevitetvén, ottan legeltette: a' Fő-emberek is megmaradtak ottan szolgáikkal és szolgálóikkal eggyüt tavasztól fogva egész őszig. E'kor tanátsot tartának, mellyben elvégezték, hogy által kelvén a' Dunán, Pannonia földét hódoltassák meg, tovább a' Karinthiakkal indíttsanak hadat, mind ezek után Lombardia ellen készüljenek. De mindeneknek elötte szükségesnek ítélték, hogy Glád vagy Gaad Fejedelem ellen menjenek, kinek birtoka a' Maros vizétől Horom Váráig terjedett. Ezen hadra elküldötték Zuardot, Kadusát és Boytát, kik engedelmet vévén a' Fejedelemtől, által költöztek a' Tiszán; lementek a' Sztureg vizé mellett, és ember nem találkozott, ki ellenek kezét emelte volna.

Digitized by Google

Innen kimenvén a' Beguey részeire érkeztenek, és ottan két hétig megmaradtak, míg nem azon Hazának minden lakosait, Márostól fogva a' Temes vizéig meghódoltatnák, kiknek fiaikat zálogba elszedték. Azután elindították a' hadat a' Temes vize felé, és tábort jártak a' Fövenyes kelő mellett.

Midőn a' Temes vizén által akarnának kelni, elejekbe állott Gaad, lovagoknak és gyalogoknak nagy hadával a' Kúnoknak, Bolgároknak, és Oláhoknak segítségével. Más nap pedig, egymáshoz nem férhetvén a' két Sereg, mivel a' Temes vize közöttök volt, meg parantsolá Zuard a' maga Öttsének Kadusának, hogy a' hadi seregnek fele részével menne alább, és ha mi módon által kelhetne, vívnia még az ellenséggel. Könnyű általkelést kapott, 's midőn már a' Magyar tábornak eggyik része Kadusával túl volna a' vízen, megfúvattak a' tábori kürtök 's a' Zuarddal még innen lévő rész is által úsztatván, keményen kezdének viaskodni, melly viadalban úgy húllának a' Magyarok ellenségei, mint húllanak az aratók után a' búza kévék. Elestenek a' hartzon a' Kúnoknak két Vezérei, az Oláhoknak három Kenézy, maga Gaad is tsak futással menthette meg életét; de az ő egész hada, mint a' viasz a'

Digitized by Google

tűznek színe előtt elolvad, fegyvernek élivel emésztetett meg.

A'kor Zuard, Kadusa és Boyta elnyervén a' diadalmat, onnan kimentek, 's Bolgár Ország részeire jöttek, és tábort jártak Ponoucea vize mellett, harmad napra pedig Kouee várát meg szállották, mellyben futott Gaad Fejedelem. Ki midőn látta vólna a' veszedelmet, ki küldé a' maga követeit békességet kérni; mellyet megnyervén, különbb féle ajándékokkal által adta a' Várat. Innen kimenvén Ursova várát vették meg a' Magyarok, hol egy hónapig múlatták. Itt Zuardot 's Kadusát, — kik a' mint láttuk, Árpádnak annyáról unoka öttsei valának, — azon vágyás eszte meg, hogy Görög Országba menjenek; és a' Dunától fogva egész a' Fekete tengerig terülő földet meghódoltassák; e' végre Boytát a' hadnak harmad részével, 's a' lakosoktól zálogba adott gyermekekkel, Árpád Fejedelemhez vissza botsátották, feltett szándékjokat előterjesztő követeikkel. Boyta 's amazoknak követeik Árpádhoz érkezvén, a' véghez vitt dolgokat elbeszéllették, mellyeket a' Fejedelem megdítsérvén, Zuard és Kadusa kérését megengedte.

Némelly napok eltelvén, Árpád Fejedelem és az ő Főemberei, köz tanáccsal, eggyező

Digitized by Google

értelemmel, és szabad akarattal, kijövén a' Szigetből, tábortjártak Surkusáron túl, a' Rákus patakáig; és midőn látnák, hogy minden felől bátorságban vólnának, és senki ellenek nem állhatna, által költöztek a' Dunán, és azt a' helyet Magyar révnek nevezék. Által kelvén pedig a' Dunán, a' felső hévvizeknél jártak tábort, mellyet meghallván az egész Pannonia földén lakozó Rómaiak, futással tartották meg életeket. Másodnap pedig Árpád Fejedelem 's az ő Főemberei mindnyájan 's a' Magyaroknak minden vitézei, Atilla Királynak városába bementek, hol igen nagy vendégséget tartottak, Árpád Fejedelem pedig különösen gazdag ajándékokat osztogatott.

Huszon eggyedik napon tanátsot tartván, kiment Árpád Fejedelem Atilla városából, hogy meghódoltatná magának Pannoniát egészszen a' Droua vizéig. Első napon táborba szállott a' Duna mellett Száz halom felé, hol azt rendelték, hogy a' Fejedelem küldene egy részt a' maga hadából a' Duna mellett le Borona vár felé, e'nek fejeivé 's vezéreivé kettőt rendelt Főemberei közül, Etét, Eudu attyát és Boytát. A' hadnak másik részében Vezérek levének Uszubu a' Zoloku attya, és Eusee kik Bezprém ellen küldettek, hogy azon földnek minden lakosit hódoltatnák meg egész Vasvá-

Digitized by Google

rig. Ezt nagy szerentsével végre hajtván, ellovagoltak a' Bolotum vize mellett, 's Thyonig jöttek, és meghódoltatván a' Népeket Bezprémbe tértek, 's onnan követeik által tudósították a' Fejedelmet dolgaiknak szerentsés kimeneteléről; ki az örvendetes hírt hozóknak nagy ajándékokat osztogatott.

A'kor Árpád Fejedelem és az ő Nemessei, a' magok hadának harmadrészével Atilla várából kijövén tábort jártak a' Sóskúti mezőn, onnan ellogalván jöttek a' Bodoktu hegyéig. Igy menvén Árpád és az ő vitézei Szent Márton hegye mellett tábort jártak, és a' Zabáriai forrásból ittak mind magok, mind barmaikat meg itatták: és a' hegyre felmenvén, midőn Pannonia földének szépségét meg láták, nagyon örvendeztek; onnan kimenvén a' Rábáig és Rábtzáig jöttek, a' Tótoknak 's Pannonoknak népeit 's birtokait pusztították, és azoknak határaikat elfoglalták. — Uszubu és Eusee Vezérek is magok egész hadával egésségesen tértek vissza Árpád Fejedelemhez. Hol midőn meg gyökeresedtek vólna, és majd minden közelébb lévő bírtokokat meghódoltattak vólna; vissza tértek a' Duna mellett, vadászatnak okáért az erdő felé, a' vitézeket tulajdonaikba botsátván, a' Fejedelem és az ő Nemessei tíz napokig maradtak az erdőben. Onnan Atilla városába

Digitized by Google

érkezvén lementek a' Szigetbe, hol a' Fejedelemné és a' többi Főembereknek feleségeik vóltanak. Es azon esztendőben Árpád Fejedelemnek Zulta nevű fia született, és nagy öröm lőn a' Magyarok között, és a' fejedelem 's az ő Nemessei nagy vendégségeket ütöttek.

Eltelvén pedig némelly napok Árpád Fejedelem és az ő Nemessei köztanátsból hadat küldöttek a' Byhori Fejedelem Menumorout ellen, a' melly hadnak fejeivé 's vezéreivé tették Uszubut és Veleket, kik kimenvén a' Szigetből, 's a' homokon és Tiszán által kelvén a' Kouroug vize mellett tábort jártak. Itt a' Székelyek, kik az előtt Atilla Király népei vóltak, hallván Uszubunak hírét, mindnyájan békességesen elejekbe mentek, és önként zálogba adták fiaikat, különbféle ajándékokkal, és az Uszubu hada előtt, az első Seregben kezdettek hartzolni Menumorout ellen.

Midőn ez meg hallotta vólna, hogy Árpád Fejedelemnek vitézei, — előttök járván a' Székelyek — nagy erővel jönek ellene: Byhor várában hagyván hadakozó fegyvereseinek sokaságát, ő maga feleségével és leányával elfutván, az Ygfoni ligetekben kezdett lakni. Uszubu pedig és Velek, és minden ő hadaik vígan kezdének Byhor vára ellen lovagolni; ellen-

Digitized by Google

ben a' különbbféle Nemzetekből öszve gyűlt fegyveresek, ellenek hartzolni. Tizenkét nap tartott közöttök a' viadal, 20 Magyar és 15 Székely életett meg — tizenharmad napon mezítláb jöttek Uszubu és Velek elejbe a' várőrizők kegyelmet kérni, kiket őrizet alá vévén, magok népével Byhor Várába mentek. Ezt meghalván Menumorout, különbbféle ajándékokkal kérlelte a' Vezéreket, hogy békességre hajolván, engednék követeit Árpád Fejedelemhez menni, mellyet azok tellyesítettek.

A' követekre bízott dolog ez vala: „Menumorout, ki előbb Árpád Fejedelemnek, tulajdon követei által, Bolgár szívvel kevélyen parantsolván, egy maroknyi földet sem akart adni; most meggyőzettetvén 's földhöz veretettvén, ugyan azon követei által Árpád Fejedelemnek egész Országát, Zultánnak pedig, az Árpád fijának, késsz feleségül adni a' maga leányát.“

Uszubu és Velek az ő tanáttsát megdítsérték, követeivel magok követeiket is küldötték, kik az ő Urokat Árpádot békességre kérnék. Midőn ezek a' Csepel szigetébe bementek 's Árpád Fejedelmet megköszöntötték vólna, másnap a' követek Menumorout üzenetét 's nekik adott parantsolatját megmondották. Árpád tanátsot tartván Nemeseivel, Me-

Digitized by Google

numorout ajánlását kedvesen vette 's megdítsérte; és midőn megértette, hogy a' leány éppen ollyan idős légyen mint az ő fia Zulta, követeit küldötte Uszubu és Velekhez, megparantsolván nekiek, hogy menyegzőt tartván, Menumoroutnak leányát az ő fiának Zultának feleségül vennék, és a' lakosoknak zálogba szedett fiaikat magokkal hozván, Byhor várát adják által Menumorout-nak.

Uszubu és Velek tellyesítvén Urok parantsolatját, nagy örömmel vissza tértek. A' Fejedelem pedig és az ő Jobbaki elejekbe kimenvén, és a' Menumorout leányát, mint illett egy olly nagy Fejedelem jegyeséhez, a' fejedelemi házba tisztességesen bevezették. Árpád pedig és az ő Fő emberei menyegzőt tartván nagy vendégséget ütöttek, 's majd minden nap lakadalmi módon vendégeskedtenek a' körül feküvő Országoknak sok ezreivel. Az ifjak pedig játszadoznak vala a' Fejedelem színe előtt.

Digitized by Google

Elö fizetésekre méltóztatták e Munkát, a' következendö, Méltoságos, Fö Tisztelendö, Tisztelendö, Tekintetes, Nemes, és Nemzetes Hazafiak, 's Asszonyságok:

Ach László Ur, Laskói Ref. Predikátor
Argauer Máté Úr, Szabad Kir. Esztergam Város Plebánosa.
Asvai Jókay Jósef Úr, hites Ügyvéd, és Szabad Kir. Komárom Városában Árvák-Gyám-Attya.
Bene Gergely Úr, a' Kertészségre ügyelö több Külföldi Társaságoknak Tagja, 's Mlgos B. Orczy Nemzetség Fö-Kertésze Pesten.
Bezerédy István Úr, Tek. Tólna Vármegye Fö-Jegyzöje.
Bogor Sándor Úr, hites Ügyvéd Baján.
Botta Albert Úr, Pesti Polgár.
Burján Pál Úr, Könyváros Budán.
Czikó János Úr, Cs. Kir. Sós Perceptor Rozenbergen.
Czinke Ferentz Úr, a' Tudományok Kir. Magyar Eggyesületében, melly Pesten va-

Digitized by Google

gyon, Magyar Nyelvet. Literatúrát, 's tiszti Irást tanittó Professor.

Dassy N. N. Úr, Cs. Kir. Posta - Mester Tólnán.

Dömény Sándor Úr, hites Ügyvéd Pesten.

Drenovszky Ferentz Úr, Nyitra-Gerentséri Plebános.

Eggenberger Jósef Úr Könyváros Pesten.

Egyed Antal Úr, Paksi Plebános, és Esperest.

Egy Hazafi.

Endrödy János Úr, Tanittó Mu'slán.

Fabrinyi István Úr, Tek. N. Esztergam Vgye Számvevöje.

Farkas Ferentz Úr.

Gerendássy Úr, Esztergamban.

Groff János N. Doroghi Tisztartó.

Holétzy Mihály Úr, Csákvári Ev. Pred.

Homonnay Imre Úr. Lossontzon nyúgodalomra lépett Tanittója a' szelidebb Tudományoknak.

Horváth István Úr, a' Nemzeti Muzeum 's Bibliothéka Örzöje.

Ivanits 'Sigmond Úr, Könyv-áros Pesten.

Jelenik Mihály Úr, Cs. Kir. Sós Controlor.

B. Jeszenák Pál Úr, Cs. Kir. Kamarás.

Kazintzy Sámuel Úr, Tábla Biró, Debretzenből.

Kelemen Klára Asszony.

Kindly Antal Úr, Tábla Biró.

Kiss Péter Úr, D. Földvári Káplán.

Digitized by Google

Klinkovits Jósef Úr, Káplán Mu'slán
Konde Jósef Benedek Úr, Cs. Kir. Udvarnok, 's több T. N. Vármegyék Tábla-Bírája.
Krizsanits István Úr
Kultsár István Úr, a' Hazai 's Külföldi Tudosíttásoknak, és Hasznos Mulatságoknak Írója.
Leicht F. S. Úr, Könyv-Szépművek-'s Muzikáliák Árosa Besztertze-Bányán.
Lentsés Úr, Tisztartó.
Lévay Ádám Úr, Könyváros és Kötö Baján.
Lévay Sámuel Úr, D. Földvárott.
Mihó Miklós Úr, Könyvkötö Halason.
Miklovits Jósef Úr, Pesti Polgár.
Omazta Lajos Úr, a' Ns. Máriássy Ezredböl,
Ifjabb Omazta 'Sigmond Úr, Uradalmi Ügyvéd Békés-Csabán.
Papp Jósef Úr, Nógrádból.
Pápay Sámuel Úr, több Tek. Ns. Vármegyék Tábla Bírája.
Ráder Aloiz Úr, Székes Fehérvári Könyvkötö.
Somogyi Ferentz Úr, Kórágyi Ref. Predikátor.
Somogyi Cs. Mihály Úr, Dabon.
Somogyi Cs. Károly Úr, Böltselkedés Halgatója Pesten.
Spaiszer Ján. Nep. Úr, Könyvkötö Budán.
Szabó-Ferentz Úr, Turai Tisztartó.

Digitized by Google

Szakáts Jósef Úr, Kis-Kún Halasi Ref. Káplán.

Szána Zsófia Asszony.

Szigethy Mihály Úr, Cs. Kir. Priv. Könyv Nyomtató Miskóltzon.

Szilágyi István Úr, Pesti Polgár.

Szilágyi Sándor Úr, Törvények Halgatója Pesten.

Szkalka Kandid Úr, Professor.

Szubuly György Úr, Könyv-áros Pesten.

Sylverius, Szerzetes Atya, 's Professor Baján.

Svajger András Úr, Könyv-áros Po'sonyban.

Takáts Éva Asszony Pesten.

Tergovtsits Ferentz Úr, Országunk Primássa Ö Hertzegségének Biztossa 's Perceptor az Esztergami Repülő Hídon.

Thomassich János Úr, Ügyvéd Kanizsán.

Torch János Ur, Káplán Nágotson.

Vagner Ignátz Úr, Budán.

Vajdinger János Úr, Könyvkötő Pétsett.

Vásonyi István Úr, Könyvkötő Veszprémben.

Veres-Marthy Ferentz Úr, Ügyvéd Pesten.

Vitkovits Mihály Úr, Ügyvéd Pesten.

Zmeskal Miklós Úr, Tábla Bíró, Lontón.

* * *

Sok Hazafiak nevei maradtak ki ezen Előadásból: oka az, hogy a' Könyv-Áros Urak tsak összvesen küldötték meg a' nálok elő fizettek számát, és senkit sem neveztek.

Digitized by Google

A' nyomtatásba, minden igyekezet ellen is több hibák tsúsztak be; illyenek:

A' 23-dik Lapon, a' 12-dik Sorban, tagadóké éppen, tagadóképpen helyett.

A' 38-dik Lapon az 5-dik Sorban, Terek vizet, Terek pusztát, 's ott folyó vizet, helyett.

A' 88-dik Lapon, a' 8-dik Sorban, Princeps, Principes helyett.

A' 112-dik Lapon, a' 15-dik Sorban, Arpád, Almos helyett.

A' 245-dik Lapon a' 9-dik Sorban, ki nyira, a' nyira helyett, 's a' t.

Több hibás betűknek, 's helyén kívül esett jegyeknek is, — mellyek közül igen nevezetes a' 73-dik Lapon, a' 10-dik Sorban, az Uigur után a' pont, vonás helyett; utánna M, m helyett — kegyes hotsánatját alázatosan kérjük.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DUE DATE

JUN 0 1 1993

FEB 2 5 1993

Printed
in USA

Digitized by Google

02875870

DB 927
.C71

MAR 6 1968

DB
927
.C71